Wenken en Raadgevingen

BETREFFENDE HET GEBRUIK VAN

Indische Planten, Vruchten enz.,

DOOR

Mevr. J. KLOPPENBURG-Versteegh

Schrijfster van „Indische Planten en haar Geneeskracht"

2e Verbeterde Druk

Druk Boekhandel en Drukkerij v/h
G. C. T. VAN DORP & Co., Semarang-Soerabaia-Den Haag
1912.

982
C4.

6097 5.

Wenken en Raadgevingen

BETREFFENDE HET GEBRUIK VAN

Indische Planten, Vruchten enz.

ACAD.
LUGD.BAT.
BIBL.

DOOR

Mevr. J. KLOPPENBURG-Versteegh

Schrijfster van „Indische Planten en haar Geneeskracht"

2e Verbeterde Druk.

Boekh. en Drukkerij v/h G. C. T. van DORP & Co.,
Semarang—Soerabaia—Den Haag.
— 1912. —

Voorwoord.

Over mijn vorig werk, heb ik van eenige patiënten de klacht ontvangen dat ik niet duidelijk genoeg geweest ben betreffende de recepten over buikziekten, dit nu heb ik naar vermogen verbeterd. Bovendien heb ik op verzoek ook eenige raadgevingen ten beste gegeven, hoe in de tropen zoogende vrouwen zich moeten voeden.

Vertrouwende hiermede aan veler wenschen voldaan te hebben, beveel ik ook dezen verbeterden druk in de gunst van het publiek aan.

De Schrijfster.

Semarang, Juni 1912.

Aardappelen.

Iedereen is het bekend, welk een rol de aardappel speelt in onze voeding. Als medicijn voor uitwendig gebruik, werkt de rauwe aardappelmoes verkoelend, lenigt en verzacht branderigheid der huid. Uitgeloopen aardappelen, hier in Indië op vochtige plaatsen bewaard, moet men nooit gebruiken; verlamming der spieren en gewrichten, algeheele loomheid zou op den duur het gevolg ervan zijn. Kookt de aardappelen goed af; stoomt de aardappelen niet.

Ananas.

Deze vrucht om haar heerlijke smaak hooggeroemd, is gemakkelijk op lossen rooden grond te teelen. Men heeft er verschillende soorten van. De ananas-Bogor is een der smakelijkste; de semarangsche soort is grover, doch sappiger. Voor medicijn is deze laatste soort de beste; men moet de ananas raspen en zorgvuldig door een doekje zeeven. Ananas heeft een hoogst zuiverend vermogen, daarom raad ik haar steeds aan bij keelaandoeningen, keelzweeren, keelabcessen en buikaandoeningen.

Het ananassap bezit bovendien een groot verteringsvermogen; buikaandoeningen tengevolge van de slechte werking der maagsappen, geneest men er mede; ouden van dagen, die aan eene slechte spijsvertering lijden, hebben een gemakkelijk middel in dit heerlijke sap. Voor verzending naar Europa kan men voor dit doel het geprepareerd ananassap gebruiken; een dessertlepel met suiker aangelengd, gebruikt na elken maaltijd is voldoende. Menschen, die na den maaltijd een opgezet gevoel hebben, moeten een ananasschijfje als dessert gebruiken; zoo ook bij maagpijnen na het eten. Galsteenpatiënten moeten na het eten een portglas ananassap gebruiken.

Het verteringsvermogen van het ananassap is zoo groot, dat een stukje vleesch, een half uur in ananassap gedrenkt, geheel teert tot een gelei-achtige massa. Eelt aan handen en voeten

verdwijnt door veelvuldige wasschingen met dit sap. Zachte satijn-achtige vingers verkrijgt men door ze met ananassap te wasschen; ananassap reinigt het geheele lichaam.

De vezels van de ananasvrucht werken bij zwakke ingewanden zeer schadelijk, ook bij keelaandoeningen en bij hoesten. Niet geraden is het, deze vruchten te eten kort na de bevalling of gedurende de zwangerschap, omdat deze vrucht afdrijvend werkt; is men sterk van gestel, dan zal een enkel stukje nu en dan gedurende de zwangerschap gebruikt, geen nadeelige gevolgen hebben. Vrouwen, lijdende aan ontstekingen der vrouwelijke organen, zullen bij gebruik van ananas krampen ondervinden. Deze vrucht zuivert te sterk, zoodat er te veel afscheiding ontstaat. Nierlijders, vooral diegenen die veel eiwit verliezen, mogen deze vrucht niet eten. Ananas verliest zijn goede eigenschappen door koken. Menschen, die scherpte in het bloed hebben, zullen door gebruik van deze vrucht veel last hebben van puistjes op het gezicht. Marmer boent men prachtig met de schillen en met de uitgeperste vezels van deze vrucht.

Bereiding van geprepareerd Ananassap.

Goedrijpe ananas wordt fijn gehakt, niet geraspt anders wordt het vocht te troebel, wringt dit door een doek, zet het vocht gedurende acht dagen elken dag in een groote keulsche pot of patiman in de zon, schep het vuil dat door gisting er op gekomen is, er af, maak vervolgens een gat in den grond of zoek een heel koele plaats, waar geen zon of warmte is, en plaats daar de pot met ananassap, om die daar nog een acht dagen te laten staan; de gisting zal alsdan opgehouden zijn. De pot moet slechts door fijn gaas afgesloten worden. Daarna neemt men vervolgens een andere pot met drie-dubbel chineesch papier er op, spant er een doek over en giet daarop het ananassap, dat dan goed gefiltreerd is.

Vervolgens doet men het vocht in flesschen, die men dan wel twee jaar of langer, zonder gevaar van gisting bewaren kan. Dit is mijn eigen vinding en omdat het zoo'n heilzaam middel is voor groep, diphteritis en andere keelziekten, ook

voor menschen met moeilijke spijsvertering, acht ik mij verplicht ook dit voor het welzijn der menschen te publiceeren. Voor ouden van dagen, die het vleesch niet meer kunnen kauwen, is een theelepel na elken maaltijd, een prachtig middel. Men neme slechts een proef met een stuk vleesch dat men met ananassap begiet. Na verloop van een half uur reeds ziet men, dat het vleesch verteert, er blijft niets anders over dan iets gelei-achtigs.

Ik heb proeven genomen, of de werking van ananassap dat acht maanden bewaard was, nog die kracht bezat en het resultaat was verrassend. Zou het niet goed zijn dat in Europa te importeeren, voor oude en zwakke menschen, wier maagsappen slecht werken?

In Europa, waar door kou-vatten veel meer groep, diphteritis en keelaandoeningen voorkomen dan hier, zou een middel, dat heelemaal geen gift bevat en slechts ingeslikt behoeft te worden, veel dienst kunnen doen. Men gorgelt om het uur en drinkt nu en dan van het sap. Ik wil er tevens op wijzen, dat bij herhaling gebleken is, dat dit versche vocht zoo prachtig is voor koortsen. Als de koorts hevig is, drink dan gerust twee glazen sap daags.

Ananassap en melk kunnen niet samen gebruikt worden. Een waarschuwing bij gebruik van ananassap: personen met zieke nieren, dus ook zij die suikerziekte hebben, mogen geen ananas eter of het sap drinken. Vrouwen die aan witte vloed lijden evenmin.

Arenpalm.

(Arenga Saccharifera Labill).

Wie kent dezen nuttigen boom niet, die bijna overal in 't wild groeit. Het sap, dat verkregen wordt door kloppen en insnijdingen van den kolf, waar de bloem moet komen, levert de heerlijke arensuiker; deze suiker overtreft de goela klappa, teboe-en siwalansuiker. Ze is voor de spijsvertering de gezondste suiker. Pruimen werken purgeerend, maar gestoofd met arensuiker, werken ze nog beter. Aren-suiker werkt zuiverend, ook op

wonden en steenpuisten. Een pap van gele waschzeep en arensuiker op een steenpuist gelegd, doet deze spoedig rijpen. De wortels van den aren-boom vergruisen blaassteen.

De kolang-kaleng, waarvan de glibbertjes gemaakt worden, levert een smakelijk confituur. De kolang-kaleng in versche toestand jeukt ontzettend. Door poffen (bakkar) verdwijnt het jeukerige. Is de schil verwijderd, dan verkrijgt men wit glazige pitten, die één nacht moeten geweekt worden in water waarmee men rijst gewasschen heeft; dit water noemen de Javanen „lerie". Vervolgens doet men de vruchten in een servet dat men dicht vouwt. Met een lepel, gemaakt van de klapperdop, „iroes" genaamd, drukt men de vruchten plat, verwijdert het witte puntje uit elke vrucht dat de kiem is van de plant en verwijdert ook de oude kolang-kaleng. Dan weekt men de vruchtjes nog een nacht in het hierbovengenoemde rijstwater en wascht ze in frisch water nog eens over. Men kookt nu rietsuiker met vanille tot een dikke stroop en giet het vocht op de glibbertjes. Men herhale dit eenige keeren, telkens met een tusschentijd van eenige dagen; terwijl men elken keer nieuwe dikke stroop maakt. Als deze confituur eenigen tijd gestaan heeft is zij geschikt om slijm op te lossen bij verkoudheid.

De legén, dus het vocht, waar de suiker van gekookt wordt, is een prachtig gist; men laat het een halven dag staan voor de bereiding van brood enz. Als men van de legén op de nuchtere maag een glas vol gebruikt, werkt zij heilzaam voor hemorrhoiden. De legén in Keulsche potten gedurende een maand in de zon geplaatst, vervolgens gefiltreerd, levert zachte, voor de gezondheid onschadelijke azijn op. Zuren (atjars) hiermede bereid, overtreffen in smaak de Europeesche zuren en zijn voor de gezondheid beter. Het merg van den volwassen boom, waar nog geen sap is afgetapt, levert meel op. Door het merg te hakken en te stampen en met water uit te wringen verkrijgt men de patie of meel. Dit meel werkt op het lichaam verkoelend. Als voedsel voor buiklijders werkt het meel uitstekend.

Dit meel goed gedroogd en gereinigd kan men jaren bewaren. Het meel is zeer licht te verteeren. De idjoek of „doek", d.i. het zwartharige omhulsel van de schors boven aan den boom,

levert touw, borstels enz. In het binnenland wordt het gebruikt voor dakbedekking en is zeer sterk.

Bij werken om afschuivingen van den grond te voorkomen, wikkelt men de doek of idjoek om de palen, die in den grond staan, om deze tegen witte mieren te beveiligen. Chevelures en varens, begonia's enz. groeien het best in grond met een onderlaag van idjoek.

Arowroot.

Deze plant is gemakkelijk te teelen in losse roode aarde; als ze reeds gebloeid heeft, zijn de knollen rijp voor het gebruik. Men wascht en raspt de wortel, voegt er water bij en kneedt de massa tot er een melkwit vocht uitkomt, dat men door een doek moet zeeven; men laat het een halven dag staan, waarna het meel bezonken zal zijn. Het water moet men dan afgieten. Als men dit gedaan heeft, voegt men er opnieuw schoon water bij en roert de massa om.

Den volgenden dag giet men opnieuw het water af. Het meel wordt nu uitgeschept en op servetten uitgespreid en in de zon gedroogd. Dit meel is gemakkelijk te verteeren voor kinderen met zwakke maag en voor buiklijders. Voor bros gebak en beschuit is dit meel uitstekend geschikt.

Wanneer men de versche arowroot raspt en uitwringt, is het hierdoor verkregen vocht een medicijn voor een buikziekte, die door overmatige inwendige hitte veroorzaakt wordt. Er zijn twee soorten van arowroot; arowroot met groene en arowroot met witte bladeren. Die met groene bladeren is geschikt voor het maken van meel, terwijl die met de witte bladeren, beter als medicijn voldoet.

Agar-agar.

Agar-agar wordt uit een soort zeewier gemaakt; de werking er van is verkoelend. Zij wordt gebruikt om puddingen te stijven. Hemorrhoïde-lijders en menschen, die last van inwendige hitte hebben, is het veelvuldige gebruik van zachtgekookte agar-agar

aan te bevelen, doch menschen met hevige koortsen, mogen dit niet gebruiken, ook buiklijders niet.

Rauwe agar-agar in stukjes gesneden en even in koud water opgezet en gekookt is goed voor compressen op heete branderige wonden.

Andijvie.

Deze groentesoort, rauw gebruikt, is goed voor menschen, die een vermageringskuur noodig hebben. Ook moeten menschen, die aan galsteen lijden, deze groente rauw gebruiken, vermengd met citroensap en veel olijfolie.

Anijs of Adas.

Anijs komt in Indische medicijn zeer veel voor; de werking is verwarmend. Anijs verdrijft gassen.

Asperges.

Deze groente mag niet worden gegeten door nier en blaaslijders.

Bajem.

(*Amaranthus*, fam. der Amarantaceae).

Men heeft tal van soorten van deze groente; de beste soorten zijn wel die, met de groote bladeren, bajem kerbo en de Chineesche bajem met witte stelen en witte nerven. De bajem groeit overal op vetten grond; de werking ervan is zuiverend, vooral voor de nieren.

De bajem werkt verkoelend; zij is tevens slijmoplossend. De bajem mag nooit uitgekookt worden. Volwassenen en kinderen, die veel last van koorts hebben, moeten deze groente, bijwijze van purée veel gebruiken. Kraamvrouwen raad ik deze groente

ten sterkste aan, vooral voor sajoor, d.i. een soepje bij de rijst; met de ingrediënten die er in komen, zooals temoe-koentji, een zuiver werkend knolletje dat de maagsappen verbetert en andere organen reinigt en gassen verdrijft; en verder met toevoeging van heele jonge djagong of mais, dat het urineeren bevordert. Bajem is ook zog-aanzettend. De bajem-doeri wordt door de Javanen gebruikt bij brandende gezwellen en steenpuisten. De wortel van de roode bajem wordt ook toegepast bij dysenterie.

De wortel en bladeren van de bajem-lemah zijn zeer verkoelend en kalmeerend en worden tegen koortsen aangewend. De wortel van de bajem-doeri tegen venerische ziekte.

Blimbing.

(*Averrhoa Bilimbi L.*, fam. der Geraniaceae).

Hiervan bestaan eenige soorten, waarover ik hier echter niet zal uitwijden, alleen wil ik ze verdeelen in zoete en zure blimbing. De blimbing Demak, die zoet is en bij het dessert gebruikt wordt is een gezonde vrucht, mits men haar goed schilt en er slechts het vruchtensap van inslikt. Bij keel- en buikaandoeningen mag men haar niet eten, ook niet als de maag van streek is.

Blimbing Woeloh, de zure soort, verdeelt men weer in witte en groene. Beide soorten uit een pit gesproten, dragen na drie jaar reeds vruchten mits men de plant goed verzorgt en bemest. Zij groeit in geheel Indië. Het scherpe vruchtensap werkt voor uitwendig gebruik zuiverend.

De welriekende donkere roodbruine bloemen werken, bereid als stroop, voor kinderen zuiverend voor hoest, keel en spruw.

De bladeren worden gebruikt voor rheumatiek.

Bloestroeh.

(*Luffa acutangula Roxb.*, fam. der Cucurbitaceae).

Vruchten en blaren werken bloedzuiverend. De gestoofde bladeren geeft men aan menschen, die veel aan bloedvinnen,

zweeren, enz. lijden. Zij werken afdrijvend. De vruchten zijn verkoelend en werken gunstig en zuiverend op de nieren. Iedere Indische huismoeder weet welke smakelijke gerechten er van de jonge bloestroe-vruchten gemaakt worden.

De gedroogde rijpe vrucht gebruikt men in de badkamer als spons. De gedroogde bloestroe noemt men ook wel loeva. Hiervan worden verschillende luxe-voorwerpen gemaakt z.a. mandjes, hoeden en borstels enz. Deze klimplant groeit zoowel in de kou als in de warmte in vetten grond. Na 4 maanden heeft men volop vruchten. Zij wordt gekweekt uit pitten.

Boeah Nona.

(*Anona reticulata L.*)

Deze boom, die veel in het wild groeit is door het cultiveeren veredeld. De vrucht, welke hierdoor niet zooveel pitten heeft, werkt zuiverend en laxeerend en wordt een veelvuldig gebruik voor hemorrhoïdenlijders aanbevolen. Plant deze boom nooit te dicht bij huis, daar de bloemen, welke eenigszins op de Kananga gelijken, bedwelmend zijn. Uit een pit gekweekt, hetgeen echter niet aanbevelenswaardig is daar de vrucht dan veel pitten bevat, draagt de boom, mits goed verzorgd, in het 4de jaar. De fijngewreven bladen weren ongedierte.

Boewah Bidara of Widara of Doro.

(*Zizyphus Jujuba Lam.*)

Vruchten en bladeren werken zuiverend en laxeerend. Deze plant groeit in het wild doch geeft bij goede bemesting en verzorging grootere vruchten. Door voortteeling met tjankokans krijgt men een beter soort. De vruchten zien er uit als kleine appeltjes. Eet men er te veel van dan krijgt men diarrhee. Volwassen menschen kunnen 12 vruchtjes eten zonder nadeelige gevolgen te ondervinden, kinderen iets minder. De bladeren worden gebruikt tegen minerale en dierlijke vergiften. De bladeren werken galafdrijvend.

Bakoeng.

(*Crinum asiaticum L.*, fam. der Amaryllidaceae).

Behoort tot de leliesoorten en wordt verdeeld in rood dragende en wit dragende bloemen. De plant heeft forsche bladeren en worden de talrijke bloemen door een stevigen stengel gedragen. Zij groeit in elk klimaat en heb ik ze veel op zonnige plekken in het wild gezien. Hare bladeren zijn verwarmend en doen bij kolieken als omslagen goede diensten.

Gekneusd; voor uitwendig gebruik, is het een uitstekend transpireermiddel.

Brotowali.

(*Anamirta cocculus W.*, fam. der menispermaceae).

Deze slingerplant met hartvormige bladeren en eenigszins doornachtige knobbelige steel, groeit veel in het wild, het best in de warmte. Zij wordt voortgeteeld door stekken. De bloemen zijn geel en zeer klein en fijn. De stelen worden als medicijn tegen hardnekkige en telkens terugkeerende koortsen gebruikt. Zij zijn vreeselijk bitter, werken echter zuiverend, gunstig op lever en milt, en bij koortsen eenigszins laxeerend. Zij zuiveren de nieren en voorkomen nierbloedingen. Het aftreksel van deze plant werkt bijzonder gunstig voor koortsen bij personen behebt met vrouwenziekte. Verder wekt zij in hooge mate de eetlust op. Voor wasschingen en compressen bij wonden voldoet het aftreksel van de brotowalie steel en geneest door hare zuiverende bestanddeelen in zeer korten tijd wonden en uitslag. In de oudheid werd dit aftreksel gebruikt voor etterachtige ooggezwellen.

Blinjo-boom.

(*Gnetum Gnemon L.*)

Deze plant, die overal in Indië groeit, is aan velen als voedingsmiddel bekend. De jonge bladeren en vruchten worden als sajoor bij de rijsttafel gebruikt, terwijl de vruchtjes gekookt en als kroepoek of beschuitjes gebruikt worden. De werking is eenigzins laxeerend. Bij een gevoelige keel mogen

de bladeren en vruchten niet gebruikt worden, daar zij prikkelen.

Boewah tempajang.

(*Sterculia scaphigera Wall.*)

De vruchten van deze boom worden als pitjes in den handel gebracht en komen veel voor in Singapore Het zijn hooge mooie boomen en worden door de Maleiers Semangkok genoemd, omdat de kleine droge pit, in het water gekweekt uitdijt en zoo groot wordt als een kopje. Deze pitjes met warmwater overgoten, vervolgens van het dunne schilletje ontdaan en met stroop of klontjes vermengd, werken verkoelend en worden bij binnenkoortsen en koorts in de buik als er bloed en slijm aanwezig is, gebruikt. Ook bij uitslag in den mond drinkt men dit vermengd met chineesch zoethout.

Bidara laut. Bidara pait.

(*Eurycoma longifona Jack*, fam. der Simarubacea).

Het hout van dezen boom wordt gedroogd in den handel gebracht. De werking er van is zuiverend en verkoelend. Het wordt geschraapt, in warm water getrokken en gebruikt tegen koortsen, branderigheid in de maag en dysentrie tengevolge van leverinfectie. Bidaralaut-thee wekt in hooge mate de eetlust op. Voor wonden en uitslag en vlekken werkt zij zuiverend. Na lang gebruik van deze thee krijgt men een mooie frissche gelaatskleur. Zij is een ieder aan te bevelen in de warmste tijden van het jaar.

Bidara of Widara Oepas.

(*Merremia mamosa Hall. f.*)

Deze klimop met mooie witte kelkvormige bloemen groeit het liefst in de warmte. De kleine knollen worden als medicijn gebruikt. De tijd, om de knollen uit den grond te halen is, wanneer de bladeren verdorren. De voortplanting geschiedt

door de knollen. De werking is verkoelend en zuiverend, de getah of melk is samentrekkend.

Zij wordt aangewend tegen suikerziekte, longonsteking, diphteritis, verschillende keelaandoeningen, typhus en uitwendig voor wonden.

Boonen of korrosoorten.

(*Dolichos Lablab L.*, fam. der leguminosae).

Allen is het bekend, dat boonen een groote rol spelen in het voedingsvraagstuk. Ik wil hier slechts even uitweiden over eenige onbekende Indische soorten en hare goede en nadeelige eigenschappen.

Bijv. de Koro waarvan heel wat variaties bestaan. De wilde soorten, die in het bosch voorkomen, met hare prachtige, schitterende bloemen — crême met diep donker lila getind — zijn vergiftig. Men heeft er zelfs eenige vreeselijk jeukerige exemplaren bij bijv. de rawé. De bladeren van verscheidene koro-soorten zijn een groot medicijn tegen jeukerige huiduitslag, mits vermengd met sirihkalk. De bladeren zelf werken verkoelend.

Evenals van de wilde vergiftige koro-soorten, heeft men verscheidene eetbare variaties, die veel bij de rijsttafel gebruikt worden. Zoo heeft men een groote soort, waaraan de gedroogde boonen bij wijze van groenten bij de Europeesche tafel gebruikt worden en voor velen als een lekkernij gelden.

Toch is het af te raden om in Indië dikwijls en veel van deze boonen te eten, omdat duizeligheid en onfrischheid in het hoofd zeer dikwijls het gevolg er van kunnen zijn; vooral is het dengenen afteraden, die veel geestelijke arbeid moeten verrichten.

Brambang Sabrang.

Deze plant, welke veel gelijkenis heeft met eene grassoort wordt aldus door de Javanen genoemd, omdat hare wortel eruit ziet als een roode ui, doch geen reuk heeft. Zij groeit in het wild op losse roode aarde. Hare bladeren hebben veel weg van die der aardorchideeën, zijn fraai groen geript en eenige vingers breed. De bloem is wit en zeer eigenaardig van vorm,

slechts eenige uren, tegen den avond, is zij open. De bol rauw toegepast werkt verkoelend en bloedstelpend bij dysenterie en endeldarmontsteking.

Benglé wortel.

(*Zingiber Zerumbet Rox.*)

Deze waterplant wordt door de Javanen in verschillende medicijnen gebruikt. Zij groeit op drassige grond zoowel in de warmte als in het hooge gebergte. De werking is verwarmend, uitdroogend, zuiverend en pijnstillend.

Bligoe.

(*Benincasa hispida*).

Is een Chineesche reuzenmeloen. Een klimplant die op droge grond groeit. Van de vrucht wordt een smakelijke Chineesche confiture gemaakt, genaamd Tang Kwe. Zij wordt niet alleen als lekkernij gebezigd, doch doet ook dienst als sucade in diverse gebakken. Zij werkt hoe men haar ook gebruikt zeer verkoelend.

De Tang Kwe is een gezonde snoeperij voor kinderen, daar zij slijm oplost. Verder verkoelt zij het lichaam, neemt het prikkelende gevoel weg bij degenen, die geplaagd worden door roode hond of jeukerige huiduitslag. Het ware te wenschen, dat de moeders deze goedkoope lekkernij meer aan hunne kinderen gaven, inplaats van de zoo dikwijls schadelijke bonbons en ander suikergoed, die de maag van streek brengen.

De bereiding is zeer gemakkelijk. Men schilt de bligoe, snijdt ze open in 4 parten, neemt de pitten weg en snijdt vervolgens de 4 parten in stukjes van een vingerdikte en lengte. Overgiet het met warm water en zet het dan op een vergiet in de zon. Men maakt vervolgens heele dikke stroop van rietsuiker, waarin men de bligoe doet, er even mede kookt en tot den volgenden dag in laat staan. Daarna neemt men andere suiker, die men dan met een weinig water verkookt tot er zich bijna cristallen vormen, waarin dan de bligoe gedaan wordt tot alles versuikerd is.

Wanneer men nu ten slotte nog de versuikerde bligoe in de zon gedroogd heeft, heeft men tang kwe.

De in den handel gebrachte tang-kwe is echter zoo goedkoop, dat het feitelijk de moeite niet waard is om het zelf te maken, tenzij men natuurlijk de vaste zekerheid wil hebben, dat de tang-kwe werkelijk van bligoe gemaakt is en niet zooals tegenwoordig nog al veel voorkomt van onrijpe papaja.

Citroen.

In Indië treft men verschillende soorten citroen aan n.l.:

Djeroek nipis;	de kleinste, fijnste en zachtste soort, die het meest voor medicijnen gebruikt wordt.
Djeroek petjel;	iets grooter dan nipis.
De Spaansche citroen;	een zeer sap-rijke citroen en zeer geschikt voor limonades.
Djeroek kates;	zeer geschikt voor het vervaardigen van sucade.
Djeroek sambal;	wordt gebruikt om de fijn gestampte lombok (spaansche peper) een aangename smaak te geven (de algemeen bekende sambal oelek).
Djeroek poeroet;	de bladeren zoowel als de vruchten worden als specerij bij de rijsttafel gebruikt en bezigt men haar ook als parfum bij de haarwassching.

De citroen, mits goed verzorgd groeit overal. De fijnere soorten, zooals nipis en petjel, zullen echter spoedig kwijnen indien zij in de naaste omgeving staan van andere boomen, daar de fijne citroen-wortels spoedig verstikt worden door de stevige der andere boomen. Het veelvuldig snoeien der volwassen takken zal den boom bederven. De jonge loten, die van beneden uitschieten, moet men weg doen of er nieuwe tjangkokans van maken. Het eenige maanden voor de westmoesson openhouden van den grond op ongeveer een meter afstand van den boom, en dit aanvullen met bladeren humus, asch en kalk, zal een overvloedige oogst opleveren. Ook heeft er men voor te zorgen, dat de mieren niet in den boom gaan nestelen, het-

geen voorkomen kan worden, door beneden aan den stam een dunne kalk-laag van eenige vingers breedte te smeren.

De goede eigenschappen van den citroen kunnen niet genoeg gewaardeerd worden. Hij is verfrisschend, zuiverend, genezend en kalmeerend. Citroenbloemen als thee of met thee vermengd, geven een heerlijk aroma en werken kalmeerend. Deze thee werkt uitstekend bij hartszwakte. Tusschen de kleeren gelegd verspreiden zij een fijnen geur, die op het humeur opwekkend werkt. Geconfijt verfijnen zij den smaak van gebakken.

Djamboe.

(Eugema sp. div.)

Hiervan bestaan heelwat variëteiten waarvan wel de Djamboebol het smakelijkste is en absoluut onschuldig voor de gezondheid.

De djamboe aer. — Hiervan alleen heeft men verschillende soorten, welke vooral door kinderen gaarne gegeten worden. Bij mate gegeten zullen zij niet schaden. Een zeer onschuldige en geurige variatie is de djamboe aer mawar, die haren naam ontleent aan den geur van rozenwater.

Djamboe bidjie of kloetoek, die veredeld voorkomt onder den naam van djamboe tersono. Ook deze vrucht bij mate gebruikt kan geen kwaad; zij is echter rauw gegeten een verboden vrucht voor hen, die last hebben van hardlijvigheid. Gestoofd met goela aren kan een ieder haar eten. Het inwendige der vrucht, waarin de kleine pitjes zijn, wordt afzonderlijk gekookt en gezeefd. Dit nat voegt men bij het vruchtvleesch van de djamboe. De bladeren en bast van deze vrucht worden tegen buikziekte gebruikt; het beste zijn echter die van djamboe kloetoek met rood vruchtvleesch. Het afkooksel mag echter niet te straf gemaakt worden, daar men er anders endeldarmontsteking van kan krijgen.

Een beslist schadelijke djamboe soort is de djamboe monjet, daar men er spoedig persingen van krijgt.

De djamboeboom groeit overal en is een zeer dankbare boom; goed verzorgd draagt hij overvloedig.

Doekoe.

(*Lansium domesticum Jack.*)

Het is een smakelijke en bij mate gebruikt, onschuldige vrucht, waarvan weer meerdere variaties bestaan, welke een verkoelende uitwerking hebben en veelvuldig urineeren veroorzaken.

De pitten na een weinig gestampt en gekookt te zijn, werken koorts-afdrijvend. Lijders aan suikerziekte mogen deze vrucht niet eten. De schillen, wanneer gebrand met wat Javaansche suiker, verspreiden een aangename geur en verjagen de muskieten.

Kokkosan, langsep, moet men niet aan kinderen geven, daar de getah, welke in de schil aanwezig is, puistjes in den mond geeft en veel gebruikt, een pijnlijk gevoel in de keel veroorzaakt.

Djoewet of djamblang.

(*Eugema Jambolana Lam.*)

De drie soorten, welke hiervan bestaan zijn:

1e.	de wilde doewet;	een kleine vrucht met weinig vleesch en groote pit, donker paars bij zwart af van kleur en zeer wrang.
2e.	de gecultiveerde doewet;	grooter dan de wilde met meer vleesch en kleine pit.
3e.	de witte doewet;	zeer wrang, doch als geneesmiddel hoog geprezen.

Bij veelvuldig gebruik is het geen gezond eten, daar het koortsen opwekt en het urineeren belet, daar het te samentrekkend is.

Om deze laatste kwaliteit is het gebruik van deze vrucht echter zeer geschikt tegen verzwakking der blaas. Vervolgens worden de bloemen, vooral de pit en bast, gebruikt tegen suikerziekte, terwijl de bast en de jonge bladeren aangewend worden tegen buikziekte.

Delima.

(*Punica granatum L.*, fam. der Lythraceae).

Ook hiervan bestaan drie soorten n.l.

1e. Delima met witte bloemen, vruchtschil en pitten.— De wortel wordt gebruikt ter verdrijving der lintwurm, is echter vergiftig. De schil en de bloemknoppen worden gebruikt bij buikziekte.

2e. Delima z.g. zwarte delima, roode bloemen, bladeren donkerder dan onder sub 1. schil donker paars bij zwart af.— wordt gebruikt tegen dysenterie, maar mag niet sterk worden afgekookt, daar de buikziekte zou verergeren.

3e. Delima Wanta.— een sierplant, doch kan indien als lichte thee getrokken voor stopmiddel gebruikt worden, daar de werking samentrekkend is.

De schil van alle drie soorten bevat een bestanddeel, welke de maag van streek brengt. De delima komt overal voor.

Doerian of Doeren.

(*Durio Zibethinus Murr.*)

Deze voor liefhebbers smakelijke vrucht is zeer verhittend en verwekt een opgezet gevoel. Veel gebruikt belemmert zij de urineloozing en wekt de dierlijke lusten op. Voor galsteenlijders is zij zeer nadeelig aangezien zij koliek opwekt.

Vrouwen krijgen er dikwijls witte vloed van. Een compres der zachte deelen van de schil op de buik gelegd, werkt laxeerend. De asch van de gedroogde schil bevat veel loog.

Djeroek.

Hiervan bestaan verschillende soorten, welke alle verfrisschend en gezond zijn. Het best doet men de vrucht uit te zuigen, daar de velletjes bij kinderen en maaglijders moeilijk te verteeren zijn waarvan koorts het gevolg is.

Verder is het bij kinderen van het grootste belang, dat zij de pitten niet inslikken, daar hierdoor heel dikwijls darmzweeren ontstaan. Bij koortsen is het ten zeerste afteraden pompelmoes of djeroek Patjitan te eten.

De schillen van de rijpe pompelmoes (djeroek Bali), en djeroek-wé of de Indische mandarijn, kunnen uitwendig als kalmeermiddel worden gebruikt. Om uitdrogen van de huid tegen te gaan moet men met het vocht uit de schil masseeren.

Djamoor, (Fungi, Paddestoel, Champignons).

Deze naam geeft de Javaan niet alleen aan paddestoelen, máár in het algemeen aan zwammen. Ik zal eerst eenige Indische eetbare paddestoelen behandelen.

De eetbare *grond*-paddestoel komt tijdens den Westmoesson het meest in de maand Januari voor en wel op plaatsen waar eens een nest van witte mieren is geweest. Zoodra de larons, dat zijn de vliegende witte mieren, te voorschijn komen, steekt de bergbewoner als herkenningsteeken op die plaats een stokje in den grond, daar hij zeker weet, dat daar een eetbare paddestoel te voorschijn komt.

De djamoer barat, en siejong is als voedsel zeer gezond en versterkend. Bij eenige gerechten wordt zij aangewend als delicatesse n.l. als toespijs bij de rijsttafel gebraden met tamarinde en zout, als soep gestoofd met melk, bij wijze van croquetten enz. Men herkent de eetbare paddestoelen aan hare reuk en groeiplaatsen. Zoo moet men bijv. geen paddestoelen van een mesthoop nemen, ook niet welke onder een afdak groeien, doch liefst van tegalan of weigrond.

In Indië moet men de paddestoelen zoo vroeg mogelijk gaan zoeken, daar zij laat op den dag omgeven zijn door zeer kleine insecten, hetwelk een begin van bederf beteekent, en dan niet meer voor comsumptie gebruikt kunnen worden. Het is raadzaam, om onmiddellijk het buitenste grijze vliesje te verwijderen en de paddestoel dan in warmwater te weken.

Behalve de grond-paddestoelen heeft men ook djamoers, die tegen de boomen groeien o.a. de djamoor gagan, dat tegen rheumatiek gegeten wordt; de djamoor koeping tiekoes, die haren naam ontleent, aan hare gelijkenis met muizen oortjes. Men passe echter op, dat deze djamoors niet tegen vergiftige boomen groeien. Eetbaar zijn zij bijv. welke groeien op oude koffie-stammen en op dadapboomen.

Voor medicijnen gebruikt men de djamoer Bromo en iempes. Djamoer bromo is oranjeachtig gekleurd, is hard, zij wordt op boomstammen aangetroffen. Wordt tegen venerische ziekte en buikziekte gebruikt.

Djamoer iempes komt uit den grond, ziet er soms zwart of grijsachtig geel uit, is dikwijls zoo groot als een kinderhoofd; het buitenste omhulsel is taai, het binnenste gedeelte is een stofmassa, zij wordt, vermengd met andere kruiden, gebruikt tegen opzetting der eierstokken. Met azijn aangelengd tegen gezwellen, veroorzaakt door venerische ziekte. En een in den grond groeiende soort genaamd taï oeler sowo. Deze laatste djamoer ziet er uit als talk en is zeer verkoelend. Zij wordt in vele indische patentmedicijnen vermengd, bijv. voor koortsen, buikziekte, spruw enz.

Dadap Serep.

(Erythrena hypophorus Boerl. var.)

Men heeft verschillende soorten dadap, waarvan de dadap Serep als medicijn de beste is. Zij heeft geen dorens en groeit overal. De Javanen gebruiken deze plant bij voorkeur voor heg of pagger. Zij bezigen de bladeren bij koortsen, buikziekte en ontstekingen, door er een moes of tappel van te maken en het dan aan te wenden bij wijze van prisnitz verband.

De werking is verkoelend, doch laat zij, lang onvermengd gebruikt, roode pukkeltjes achter, waarom het aanbevelenswaardig is het te vermengen met sosor bebek.

Eigenaardig werkt dit blad bij inwendige ontstekingen. Is de ontsteking hevig, dan droogt de bladerenmoes reeds na 10 minuten op. Is de ontsteking beter, dan kan men den geheelen dag met de bladerenmoes loopen, zonder dat zij verdroogt. Bij ontsteking moet men de bladerenmoes voortdurend verwisselen en niet wachten tot zij verdroogd is. Hetzelfde geldt ook bij inwendige bloedingen of stortingen. De jonge blaadjes en bast worden ook bij dysenterie inwendig aangewend.

Daoen doedoek.

(Pteroloma triquetrum Benth.)

Deze plant (half heester) ontleent haren naam aan de eenigs-

zins eigenaardige groeiwijze. Het blad bestaat n.l. uit twee deelen waarvan het bovenste en langste gedeelte als het ware zit (doedoek) op het onderste gedeelte.

De werking van dit blad is verkoelend en een weinig laxeerend. Het is echter niet raadzaam deze bladeren te lang te gebruiken aangezien het lichaam, zooals bij vele indische planten, er te gauw aan went en de plant zoodoende hare uitwerking verliest.

De plant is zeer onbeduidend en wordt niet hoog. Zij groeit liefst op lossen grond, doch treft men haar ook wel eens op hellingen aan. Zij groeit op verschillende hoogten, zoo heb ik de plant zien groeien op 4000 voet, 500 voet en ook lager.

De bloemen en het zaad hebben veel weg van die der Ketjie beling, No. 1 waarvan in mijn atlas een afbeelding voorkomt n.l. eveneens rose, paars en wit van kleur. De voortteling geschiedt door zaden. Ook deze bladeren helpen niersteen oplossen.

Djatie blanda.

(Guazuma tomentosa Kunth.)

Deze boom groeit, indien goed verzorgd, in de warmte zeer snel.

De stekelige vruchten zien, indien zij rijp zijn zwart en worden niet grooter dan een vingerlid. De bloemen zijn onbeduidend klein en crème van kleur. De werking van de vrucht is bloedzuiverend en slijmoplossend. Verkoold, verdrijft zij opgezetheid in de maagstreek. De bij wijze van thee gebruikte bladeren vermageren den mensch en werken tegen vervetting der inwendige organen. In de urine is dan duidelijk een vetlaag te zien. De rijpe zwarte vrucht wordt tegen buikziekte en hoest aangewend.

Djarak.

(Jatropha Curcas L.)

Hiervan bestaan verscheidene soorten welke allen oliehoudende pitten hebben. De vrucht van de djarak-iri, tjina of pagger, welke plant door de Javanen voor heggen gebruikt wordt, is eenigszins vergiftig. De pitten indien gegeten, verwekken brakingen, afgaan en duizeligheid. De oogen gaan diep in de oogkassen liggen, het koud zweet breekt van alle kanten uit en wordt de polsslag merkbaar flauwer. De verschijnselen hebben veel weg van cholera.

Tegengift is brandewijn. De pitten worden soms met boos

opzet bij kleine quantums aan iemand ingegeven om den persoon een chronische diarrhee te bezorgen, welke den dood kan ten gevolge hebben. De bladeren worden in- en uitwendig als geneesmiddel gebruikt.

Men heeft de djarak met bruine bladeren en groene vruchten. De bladeren worden door de Javanen gebruikt ter vermenging met parrem, een smeersel voor stramheid in de beenen. De olie der pitten is fijner dan die van djarak met blauwachtige doornige bladeren en vruchten, welke laatste soort bovendien veel minder olie oplevert.

De derde soort met groote blauwachtige bladeren is grooter dan de twee eerste. Uit de pitten wordt de castorolie gemaakt. De djarak groeit overal en levert, bij een weinig goede verzorging overvloedig vruchten.

Daoen Djinten of tebel.

(Coleus carnosus Hasst.)

Deze plant met haar sappige en sterk ruikende bladeren wil liever in de warmte dan in de kou groeien. Zij wordt voortgeteeld door stekken.

Haar werking is zuiverend; zij wordt tegen hoest, spruw en opgezetheid in de maag gebruikt. Zij werkt met zout gegeten gunstig op het moederzog en voorkomt brakingen bij de zuigeling.

Djinten of Komijn.

(Cuminum Cyminum L., fam. der Umbelliferae.*)*

Deze specerij wordt in Indië als ook in Europa aangevoerd. Zij wordt veel gebruikt bij de toebereiding der Indische tafel, wekt de maagsappen op en is eenigszins verwarmend. De zwarte djinten wordt als medicijn bij verschillende drankjes voor venerische ziekte bereid, ook tegen buikziekte, waar men bevreesd is, dat gisting de oorzaak er van is, daar djinten item de maagsappen versterkt, en bederfwerend is. De werking is opdrogend en krampverdrijvend.

Daoen deres.

(Pouzolzia Indica Goud Angustifolia Weddell.)

Deze plant is een kruipplant en groeit in het gebergte het

weelderigst, kan echter ook in de warmte gekweekt worden. Haar werking is kalmeerend en zogopwekkend.

Djogo Soekon of ook wel Djo Kling genaamd.

Deze pitjes worden op Java geïmporteerd en worden op de passers als artsenij verkocht. Zij zien er uit als gepelde amandelen, doch zijn niet plat en worden gebruikt bij ontsteking der vrouwelijke organen.

Djadap.

Deze harssoort wordt op Java geïmporteerd en op de passers tegen hoogen prijs verkocht. De werking is afdrijvend en verwarmend.

Djinitrie.

(*Terminalia Bellerica Roxb.*)

Er bestaan twee boomsoorten welke door de Javanen Djinitrie genoemd worden, doch hoegenaamd niets met elkander gemeen hebben. De pitten van de eene soort worden bij wijze van coralen voor colliers gebruikt, terwijl de andere grijze knotsachtig ronde pitjes op de passer als geneesmiddel voor venerische ziekte wordt verkocht. De pitjes worden hier ingevoerd en zeer duur betaald.

Djenkol.

Deze vrucht door den Javaan bij zijn soberen disch zeer geliefd is. Veel ervan gegeten veroorzaakt zij verstopping der nieren en kolieken die ondragelijke pijn geven.

De plant groeit in de warmte en in gematigd klimaat.

Dringoe.

(*Acorus Calamus L.*, fam. der traceae, Darengo (Soendanees.)

Deze plant, gelijkend op een grassoort groeit het liefst op

drassigen grond. Zij teelt zich zelf gemakkelijk voort door uitspruitsels.
Haar werking is kalmeerend en eenigszins ontsmettend en verwarmend. Voor buikaandoeningen en venerische ziekte wordt zij zeer dikwijls toegepast.

Dempollelet.

(*Breynia spee.*)

Er zijn mij 5 soorten van deze plant bekend. Ook de daon ketoembel is een dempollelet-soort, hiervan is reeds afzonderlijk geschreven. De bloemen en vruchten zijn van alle vijf soorten hetzelfde. Bloemen, resida kleurig, vruchten magenta rood.

Dempollelet zooals in mijn atlas is afgebeeld, wordt gebruikt bij slijm-afgang en buikziekte ten gevolge van infectie.

Dempollelet een tusschensoort, iets gelijkend op de ketoembel en dempollelet No. 1, bij diarrhee worden de blaadjes als thee gekookt.

Reuzen-Dempollelet. De bast en bladeren zijn zeer samentrekkend en worden bij buikziekte gebruikt, doch nooit gekookt; het wordt in warm water getrokken, dan wel in koud water zacht gekneusd.

Dempollelet. Sawan angoong. Een blad, zoo groot als de reuzen dempollelet. Dit blad en ook de bast wordt meer gebruikt tegen buikziekte ontstaan door zenuwen. Ook wordt het blad gebruikt tegen stuipen die bij bevallingen voorkomen. Het blad wordt zoo in- als uitwendig toegepast. De meeste dempollelet-soorten zijn boomheesters. Zij groeien in het wild, in de warmte.

Djoeng rahab.

Als zaad, gelijkend op fijne dorens, wordt het op de passers of in inlandsche drogisten winkels verkocht. Zij wordt veel uitwendig toegepast, in enkele gevallen inwendig. Zij werkt waterafdrijvend.

Frambozen (wilde).

(*Robus moluccanus Rosaceae.*)

In Midden-Java wordt deze plant Oetjen-oetjen genoemd en wordt aangetroffen op 2000 voet hoogte. Deze plant met hare lieve witte bloemen en mooie roode vruchtjes bezit haar geneeskracht in den wortel en wel tegen dysenterie, een ziekte welke veel in het gebergte voorkomt. De vrucht is bloedzuiverend en geeft, indien ingelegd in een weinig wijnazijn met klontjes en blaadjes van de roode roos, een heerlijke verfrisschende drank. Dit extract wordt met water gedronken. Ook maakt men van deze vruchtjes gelei en borstplaat.

Fenkel.

(*Foeniculum vulgare Mill,* fam. der Umbelliferae).

Het zaad van dit kruid wordt aangewend ter verdrijving van gassen.

Ik zag het op het hooggebergte (6000 voet) in het wild groeien. De plant is zeer makkelijk te kweeken.

Menschen, die anders komkommerzuur niet kunnen verdragen kunnen dit, indien gemengd met deze bladeren, goed gebruiken Koolgerechten met een weinig van dit zaad vermengd, zullen ook door personen, die ze anders niet kunnen verdragen, zonder nadeelige gevolgen genuttigd kunnen worden.

Duiven houden zeer veel van de lucht dezer plant. Wanneer men bijv. genoodzaakt is een duiventil te repareeren of te verplaatsen, is het dikwijls zeer lastig om de diertjes er weer in te krijgen. Om dit te bespoedigen besmeert men het hok met wat fenkelolie of hangt men er een paar fenkelplantjes aan. De resultaten zijn verrassend.

Gempor watoe.

(*Strobilanthes sp.*)

Van dit op steenachtigen grond veel aangetroffen onkruid, het welk veel in de warmte groeit, is van ouds bekend, dat het sap steenvorming en verkalking in het lichaam vergruist.

Dit onkruid met onbeduidende kleine witte bloempjes, ruwe blaadjes, roodachtige steeltjes en fijne zaden, groeit zeer laag bij den grond en heeft een kruipenden stengel.

Zwangere vrouwen mogen deze plantjes nooit gebruiken. Ook hun die een buikkwaal hebben, wordt het gebruik ten strengste verboden. Bij te lang gebruik heeft het verzwakking der darmen ten gevolge.

Gagan daon, Pegagan, Antanan, Kakie koeda, Patjol Gowang.

(*Hydrocotyle asiatica L.*)

Dit kruipplantje met zijn hoefvormige bladeren, welke veel op viooltjesblaren lijken, groeit in het wild, echter niet op zandgrond. Reeds op 1000 voet komt zij veelvuldig voor, liefst op vochtige en schaduwrijke plekken.

Weinigen vermoeden, dat in dit kleine plantje zooveel geneeskracht schuilt. Wanneer het echter gedroogd wordt, verliest zij vele goede eigenschappen en kan dan slechts als kalmeerend middel gebruikt worden.

Versch wordt het gebruikt tegen leverziekte, gastrische koortsen, Indische spruw, Asthma, hoest, dysenterie. Vermengd met andere middelen wordt het aangewend tegen bloed-urineeren, syphilis en bloedzweren. In- en uitwendig gebruikt men het tegen hemorrhoiden en om hooge temperatuur bij koortsen te doen dalen. Bovendien is het een goed middel tegen wormen en maaien. Over het algemeen is de werking bloedzuiverend, kalmeerend, verkoelend en haalt zij alle vergiften uit het lichaam. Ook op teringlijders werkt de plant gunstig. De sappen der bladeren werken goed op de maagsappen.

Als voorbehoedmiddel tegen verschillende kwalen raad ik een ieder aan, in navolging van vele Indische volken deze plant een paar keer in de week als groente of sla te eten.

De bloemknoppen lijken veel op die van het viooltje, doch gaan nimmer open.

Galing daon.

(*Vitis trifoli L.*)

Deze klimplant met mooi gevormde blaadjes en nietige bloem-

pjes wordt heel veel in de laaglanden in het wild gevonden. De werking der blaadjes is zeer zuiverend, doch de stelen en de getah jeuken. Zij wordt tegen schurft en hoofdroos gebezigd.

Gondang.

(*Ficus varregata Bl.*)

Van deze boomen komen verscheidene variaties voor. De vrucht lijkt op een vijg.

De boom komt in een niet te warm klimaat tot volle ontwikkeling. Sap en melksap van de vruchten is samentrekkend en zuiverend. De groene gondang is zoet als ze rijp is en is het geleiachtige van deze vrucht en melksap der vrucht een middel tegen dysenterie en endeldarmontsteking. De vrucht van de jonge gele gondang is een middel tegen diarrhee.

Over het algemeen werkt het geleiachtige van alle gondang soorten bij veel gebruik laxeerend. De getah of melksap is een middel om wonden luchtdicht te maken en wordt voor het vee aangewend.

Gambir oetan.

(*Jasminum sp.*)

Van deze plant, ook wel wilde jasmijn of melatie genaamd, heeft men verschillende variaties. Zij groeit zoowel als heester en als klimplant. Van deze laatste heeft men weer drie variaties. De bloemen van deze drie soorten hebben met elkaar veel overeenkomst, allen zijn wit en hebben acht bloemblaadjes. De eerste van de drie klimplanten genaamd Pontjo-soedo, heeft langwerpige glanzende blaadjes. De bloemen zijn klein en groeien aan trosjes. De vruchtjes zijn rood.

Deze plant, welke in het wild voorkomt, groeit liefst tegen bergwanden en in kalkgrond in een gematigd klimaat, kan echter met een weinig zorg ook in de warmte groeien. De bladeren werken verkoelend en zuiverend en genezen inwendige ontstekingen.

De tweede jasmijn-soort, heeft grootere doffe bladeren, de

groei is forscher en de bloemen zijn grooter dan die der eerste soort. De bast werkt zacht samentrekkend voor buikziekte. De bloemen zijn een remedie tegen maagkrampen.

De derde soort heeft zeer kleine glanzende blaadjes, kleine op zichzelf groeiende bloemen, die een weinig geur verspreiden. Zij wordt niet als medicijn gebezigd.

De heestersoort van de Gambir-oetan heeft bladeren, welke veel op die der Pontjosoedo gelijken. De bloemtrossen zijn echter grooter en de bloembladeren spitser. De jonge blaadjes en de bast gebruikt men tegen koorts. Het is echter aan te raden de bast (tegen koorts) nooit alleen te gebruiken, doch vermengd met temoelawa, daar zij te samentrekkend werkt. Deze plant groeit veel in de warmte, liefst op vetten grond.

Ganjong (Een canasoort).

(*Cana Indica L.*)

Is een wilde cana-soort, waarvan het blad een klein weinig verschilt met die der cana indica, welke puntige bladeren heeft, terwijl de ganjong breed en kort is en tot een punt uitloopende bladeren heeft. De kleur in het midden van het blad is groen en naar de kanten roodbruin uitloopende. De stelen zijn eveneens donker gekleurd en de bloemen rood en klein. Na 5 of 6 maanden zijn de wortels eetbaar.

Zij groeit met een weinig verzorging overal en weelderig. In de wortels zit niet zooveel zetmeel als in de arrowroot, maar de uitwerking is zeer verkoelend. Rauw gebruikt is de uitwerking zeer stoppend, welke eigenschap haar geschikt maakt tegen buikziekte.

Gendola.

(*Basella rubra L.*)

Deze plant groeit bij eenige verzorging overal op Java. Het is een klimplant met dikke sappige bladeren en donker rose of paarsche stelen. De nietige bloempjes zijn lichtgroen of residakleurig. Uit de stelen wordt een mooie onschadelijke rose kleur-

stof gemaakt, terwijl uit de slijmerige vruchten en stelen de medicijn vervaardigd wordt tegen dysenterie.

Gember.

(*Zingiber officinale Rox.*)

Deze alombekende en welriekende wortel groeit in een gematigd klimaat beter dan in hooge bergstreken en zal in lossen grond geplant, mits niet te veel gemest, een overvloedigen oogst aan wortels opleveren. Om verrotting te voorkomen mag men den wortel echter niet te diep in den grond steken.

De werking van den gemberwortel is verwarmend, terwijl het kauwen van de jonge blaadjes een te overvloedige afscheiding van het speeksel belet. Om stinkende wonden te genezen, wordt het als prisnitzverband gebruikt; tegen maagkrampen, tengevolge van koûvatten, wordt het inwendig aangewend.

Gondoroso.

(*Justicia Gendarussa Burm.*)

Deze op Java weelderig groeiende heester met donkergroene smalle en puntige bladeren en kleine witte bloemen, wordt door de Javanen voor pagger gebruikt.

De werking der bladeren is verwarmend waarom zij uitwendig gebruikt worden tegen kouvatten. Bij kneuzingen van het lichaam worden de bladeren, na tevoren met olie op het vuur geflenst te zijn, gebruikt om de pijnen te doen bedaren.

Gandaria.

(*Bouea macrophylla Griff.*)

Deze boom treft men meer in de warmte dan in de koude aan. De vruchten hebben veel weg van de mangga telor, zijn echter veel fijner en dunner van schil. Al is zij rijp, heeft de vrucht toch altijd iets scherps, wat bij veel gebruik buikziekte en krampen kan tengevolge hebben.

Met veel suiker gestoofd en als compote gebruikt is zij onschadelijk.

Alvorens de jonge vruchten in te zouten moet men ze een nacht in kalkwater weken. Ingezouten zijn zij een gezochte toespijs bij de rijsttafel; zwakken magen is het niet geraden dit gerecht te eten. Het vocht van de rijpe vruchtenschil veroorzaakt puistjes in den mond.

Gadoeng.

(*Dioxorea hirsuta Bl.*)

Van deze klimplant, waarvan de inheemsche in bosschen voorkomt, heeft men eenige variaties. De Chineesche gadoeng wordt ingevoerd, doch wordt ook wel in tuinen gekweekt en heeft een bloedzuiverende werking. Zij wordt in verscheidene medicijnen tegen syphilis en andere venerische ziekten gebruikt.

Zij mag echter niet gebruikt worden, wanneer men geen vegetarier is of reeds een behandeling met kwik heeft ondergaan. De uitwerking is dan vreeselijk en wordt men bijna onherkenbaar, doordat alle vuile stoffen, welke zich in het lichaam bevinden een uitweg naar buiten zoeken. Wordt zij echter oordeelkundig en met andere kruiden vermengd toegepast, dan is de werking zacht en pijnloos. De gadoeng vermengd met andere kruiden inwendig gebruikt is een middel tegen ongeneeslijke rheumatiek.

De Javaansche gadoeng komt, zoo als reeds boven vermeld, in de bosschen voor en is indien niet bereid jeukerig en veroorzaakt zwellingen van den mond, tong enz. De bereiding om het eetbaar te maken, is als volgt.

De gadoeng wordt aan schijfjes gesneden, een nacht in een weinig zout geweekt, daarna den volgenden dag gekneed, geslagen en plat gestampt, vervolgens gewasschen en in de zon gedroegd. De Oei en Gembili, beide eveneens gadoong-soorten, zijn eetbaar zonder voorafgaande bewerking. Lijders aan leverziekte en zij die lijden aan huid-uitslag en zweren, mogen deze aardknol niet eten.

Gardamon.

Dit zaad wordt, naar men zegt ingevoerd uit Perzië, tegen-

woordig plant men de gardamon ook op Java. Haar werking is verwarmend en opdrogend. De pitjes zijn zeer welriekend en worden gebruikt tegen onwelriekende adem en tegen opgezetheid van maag en darmen. Bovendien wordt het gebruikt als gewone specerij. Veel gebruikt schaadt het de maagsappen.

Geranium.

Van deze welriekende plant bestaan heel wat soorten. De soort met mooie gekartelde bladeren wordt het meest voor medicijn gebruikt. Haar reuk overtreft die van alle andere soorten. Zij groeit overal. Voor buikziekten en jeukerige wonden doen de bladeren goede diensten. De gedroogde bladeren in de hand genomen en flink opgesnoven helpen tegen hoofdpijn, als men door verkoudheid een vol gevoel in het hoofd heeft. Wanneer men van de gekookte bladeren een dampbad neemt krijgt men de verkoudheid los.

Gambir.

(Uncaria Gambir Roxb.)

Deze klimmende heester komt zeer veel op Sumatra voor, doch wordt ook op andere plaatsen gekweekt. De bladeren worden gekookt, daarna wordt het verkregen sap na toevoeging van zemelen (fijne dedek) in vormpjes verdampt.

Dusdanig bereid worden die koekjes in den handel gebracht en door de inlanders als ingrediënt bij het sirih-kauwen gebruikt. De gambir is samentrekkend en zuiverend en wordt gebruikt als mondspoeling bij ziek tandvleesch, voorts bij baarmoeder-bloedingen, bij buikziekte en in het algemeen zoowel voor in- als uitwendig gebruik. Tegen fijt is dit een van ouds bekend middel. Voorts gebruikt men de gambir bijwijze van drop om heeschheid onder het zingen te voorkomen. Men kan de gambir in Indië overal krijgen in vierkante blokjes of ronde koekjes.

Intjok.

(Plumbago zeylanica L.)

Deze heester met kleine bloemtrosjes groeit zoowel in war-

me als in koude streken. Men verdeelt ze in drie variaties, al naar gelang de kleur der bloempjes n.l.:

1e. die met witte bloempjes, waarvan de bladeren gebruikt worden bij kouvatten en rheumatische aandoeningen;
2e. die met roode bloempjes, wordt gebruikt om de gevoelloosheid in de ledematen weg te nemen;
3e. die met blauwe bloempjes, welke slechts als sierplant dienst doet. De bloemzaden zijn kleverig.

De bladeren van No. 1 en 2 zijn branderig heet en veroorzaken indien te lang op de huid, geplaatst blaren.

Volwassenen mogen de bladeren hoogstens een kwartier gebruiken; personen met een fijne huid nog korter tijd. Beide soorten zijn vergiftig en mogen dus alleen voor uitwendig gebruik aangewend worden.

Ilèr.

(*Coleus atropurpureus Benth.*, Mianna, Maleisch.)

Men heeft hiervan verscheidene variaties, waarvan die, met de effen donkere bruinroode bladeren voor medicijn wordt aangewend. Alle soorten hebben paarsche bloemen, welke aan een lang steeltje bloeien. De plant groeit bij een weinig verzorging overal en weelderig, zij werkt zeer zuiverend en wordt met succes toegepast bij oog- en oorziekten, wonden, dysenterie, hemorrhoiden enz.

De andere soorten zijn fraaier van kleur, er zijn er onder met schitterende kleuren, doch hebben deze voor zoover bekend geen geneeskracht. De voortkweeking geschiedt door stekken.

Ingoe of Wijnruit.

(*Ruta graveolens L.* fam. der Rutaceae.)

Deze plant met hare blauwachtig witte kleine en sterkriekende blaadjes, heeft een groote geneeskracht. Zij wordt gebruikt voor wasschingen bij koortsen, stuipen en oorsuisingen, daar zij transpiratie opwekt. De blaadjes zijn iets vergiftig, doch in kleine hoeveelheden voor inwendig gebruik niet schadelijk.

De plant wordt voortgeteeld door stekjes en groeit bij goede verzorging zeer vlug zoowel in de warmte als in de kou. Waar kleine kinderen zijn, dient de Ingoe gekweekt te worden.

Indigo.

(*Indigofera Sp.*)

Door weking der bladeren wordt uit deze plant de bekende verfstof van dien naam gemaakt. De indigo groeit in een gematigd klimaat. De uitwerking is verkoelend en eenigszins samentrekkend. Zij wordt slechts voor uitwendig gebruik aangewend, o.a. bij gezwellen.

Katjang.

(*Phascolus Sp. div.*, fam. der leguminosae.)

Deze benaming wordt door de inlanders aan bijna alle peulvruchten gegeven.

Van de vele variaties noem ik slechts:

1. Katjang pandjang — een zeer gezochte groente der Javanen, die haar voor verscheidene gerechten bezigen. De gedroogde boonen worden bij wijze van bruine boonen gekookt en met geraspte klapper gegeten. Dit voedingsmiddel wordt gebruikt ter vervanging van rijst wanneer dit levensmiddel duur is. Ook de bladeren zijn eetbaar en worden als toespijs bij de rijsttafel gediend. Door zoogende vrouwen worden zij gegeten ter opwekking van zog. Gestampt en vermengd met aluin hebben zij een tegenovergestelde werking, daar zij dan als uitwendig middel gebruikt worden, om het zog te doen opdrogen.

2. Katjang idjoe — (Phaseolus radiatus L.) De kleine groene ronde korrel welke veel als pluimvee-voedsel in den handel voorkomt, wordt in verschillenden vorm tot medicijn bereid. Zoo moet zij voor berry-berrylijders als hoofdvoedsel dienst doen. Zij bezit een groot gehalte eiwit, is laxeerend en hartversterkend. Zij wekt de levenslust op en werkt weldadig op spieren en andere lichaamsdeelen. Zwakke menschen met een droefgeestig humeur moeten katjang-idjoe-soep vermengd met kippenbouillon eten. Ook aan lever- en hemorrhoiden-patiënten wordt een paar keeren per week eten van dit gerecht warm aanbevolen, terwijl het voor bleekzuchtige en lustelooze kinderen ook zeer goed is.

In sommige plaatsen eet men ook de jonge loten van de katjang idjoe. Geweekt en tot meel gestampt en vermengd met kruiden, die op het spieren-weefsel werken, wordt zij aangewend tegen verzwikkingen.

Behalve bovengenoemde gerechten bereidt men nog andere van deze boonen-soorten klaar, bijv. Satroe, een soort Chineesche beschuitjes, dat uitstekend is voor bleekzuchtige zwakke kinderen. Verder togé, een zeer veel bij de rijsttafel voorkomend gerecht. Een waarschuwing is hier echter niet misplaatst n. l. koop nooit togé op de passar, maar maak het zelf, hetgeen als volgt geschiedt. Neem een kopje katjang idjoe, wasch

deze goed schoon en zet het in een kom met water. Bedek deze met een pisangblad, daarna is alles den volgenden dag ontkiemt is en men heeft togé. De togé welke men op de passer koopt is gewoonlijk in vuil kaliwater gekweekt en daar in de meeste gerechten de togé ongekookt voorkomt, zou men de ziekte-kiemen uit het vuile kaliwater opnemen. Bovendien dient er op gelet te worden, dat de groene schil en het staartje worden verwijderd, daar deze zeer slecht verteeren.

Vrouwen met vergroote baarmoeder mogen geen togé eten.

3. Katjang kedelé — (Glycine Soja et Zucc., fam. der leguminosae). De Japansche Soja of Ketjapboon staat bekend om haar rijk gehalte aan eiwit en overtreft zij hierin alle boonensoorten. Van deze boon bestaan eenige variaties. De zwarte kedelé wordt voor ketjap gebruikt: de witte voor tempé en tootjo, welk laatste in verschillende chineesche gerechten voor komt. Van de rijpe kedelé worden tahoe-koekjes gemaakt. Het is een zeer voedzaam gerecht, hetwelk door velen zeer gezocht is en veel weg heeft van een hersensgerecht. Voor patiënten met suikerziekte is het kedelé-brood uitstekend; dit wordt als volgt gemaakt. De katjang kedelé wordt een dag in water geweekt; dan op een vergiet gelegd en in de zon gezet. Na twee uren stampt men het fijn tot meel, hetwelk men in de zon goed

laat drogen. Daarna neemt men 6 tot 8 eieren, waarvan dooier en eiwit afzonderlijk geklopt worden, voegt daarbij wat zout, een theekopje natte legen (gist) en ½ ℔ kedelé-meel.

Na dit tot deeg gekneed te hebben, doet men het in een tulbandvorm en laat het even rijzen. Hierna gaat men het bakken door er eerst vuur beneden te plaatsen en daarna boven. Dit aldus verkregen brood kan men twee dagen bewaren.

4. Katjang tanah of tjina — (Arachis hypogaea fam. leguminosae) ook wel apennootjes, grondnoten of curacaosche mangelen genoemd, groeit in warme streken. De bladeren worden voor veevoeder gebruikt, uitgezonderd die der katjang tjina. Uit deze boon wordt olie gemaakt, welke echter, zooals zij in Indië in den handel komt, voor de bereiding van spijzen niet te genieten is.

Zooals zij echter in Holland bereid wordt, is zij zuiver en smakelijk en kan dan gebruikt worden bij het bereiden van europeesche gerechten, zooals bijv. croquetjes. Men zal dan geen lucht noch onaangename smaak aan de gerechten hebben. De bekendste van de in Holland uit katjang-tanah vervaardigde olie is wel de Delftsche sla-olie, welke een laxeerende uitwerking heeft. Zij wordt ook veel gebruikt bij de bereiding van indische zalfjes.

De katjang tjina met de schil gebakken, onder toevoeging van wat zout, is een gezochte snoeperij voor de jeugd. Bovendien komt zij nog in diverse indische snoeperijtjes voor, zooals in goela-katjang, tengteng of indische nougat enz. Wanneer men katjang-tjina eet, doet men verstandig eerst het vliesje te verwijderen, daar dit kriebeling in de keel veroorzaakt. Zij, die een moeilijken afgang hebben of aan hemorrhoiden lijden, moeten fijn gemalen katjang eten.

Er bestaan nog meer katjang soorten, doch heb ik hier slechts die opgenoemd, welke geneeskracht bezitten.

Ketélla djastroh of Ketélla tanah.

(*Ipomoea Batatus Poir.*)

Van deze zeer voedzame en verkoelende aardvrucht kan men verscheidene gerechten bereiden. Veel er van gegeten veroorzaakt zij opgeblazenheid, vooral bij vrouwen die reeds veel kinderen gehad hebben.

De bladeren worden gekneusd gebruikt voor jeukerige wonden en steenpuisten. De jonge bladeren zijn eetbaar als groente bij de rijsttafel, djanganan genaamd. Lever en buiklijders mogen geen ketella eten.

Ketélla poehoen of Obie prantjies.

(*Manihot utilissima Pohl.*, fam der Euphorbiaceae.)

Deze wortel komt in den handel voor onder den naam van Cassavewortel en, in gemalen toestand onder den naam van Tapiocameel. Zij wordt in verschillenden vorm genuttigd. Haar

werking is verkoelend. Het tapiocameel is voor zieken, vooral voor buiklijders niet zoo goed als arrowroot.

Leverlijders mogen geen ketella-poehon eten, daar zij een onaangenaam opgezet gevoel in het lichaam geeft. Zwakke magen kunnen deze wortel niet verdragen en zullen zij bij gebruik het zuur krijgen. De jonge bladeren zijn als groente gekookt eetbaar. Vooral berry-berrylijders moeten deze groente veel eten, daar zij hun spoedig herstel bevorderen. Voor buiklijders, zooals zij die lijden aan dysenterie en koorts in de buik, worden de bladeren van de ketélla-poehoen met roode stelen en roode bladnerven gebruikt. Men kookt 7 stuks met wat rijstwater. Hierdoor bespoedigt men de genezing. Als de patiënt dit middel voor dysenterie gebruikt, mag geen boullion toegediend worden, aangezien het middel anders niet werkt. De bladeren zijn verkoelend en wekken moedelooze patiënten op. Van de stekken welke men omgekeerd in den grond plant, krijgt men vergiftige wortels, waarvan de kracht echter eenigszins verslapt wordt door het kooken. Wanneer zij echter bereid wordt, zooals de Javanen haar gaarne eten, n. l. gepoft, dan is zij zeer schadelijk en kan het gebruik den dood ten gevolge hebben.

Als tegengift heb ik zien toedienen, rauw bloed van een kip met zwart vel, door de Javanen ajam tjemangie genoemd. Ook werd als tegengift toegepast opgeloste rauwe beljik, doch hielp dit niet zoo snel als kippenbloed. De verschijnselen bij de vergiftiging waren gedurige brakingen, vreeselijke benauwdheid, krampen, zwakke polsslag, grauwe gelaatskleur, ingezonken oogen en moeilijke urineloozing.

Over alle soorten van ketélla poehoen en ketélla djawa heb ik niet geschreven, doch slechts de geneeskracht vermeld.

Klapper, Cocosnoot.

Ook van dezen boom heeft men verscheidene soorten, waarvan ik alleen degene wil opnoemen, welke geneeskracht bezitten. Op de eerste plaats dien ik dan de klappa idjoe te vermelden. De schil van deze klapper is, wanneer zij jong is, groen terwijl die der andere soorten geel of lichtbruin er uit ziet. Ook het water van de klappa idjoe wordt als geneesmiddel gebruikt, n.l.

tegen vergiftingen, waarbij zij dan soms wordt aangelengd met klapperolie. Dit laatste geve men bij vergiftiging van honden en vee. Het klapperwater van oude klappers helpt tegen santonine vergiftiging. Ook bij verschillende inwendige bloedingen past men jong klapperwater toe, liefst klappa-idjoe. Bij koortsen, darm-bloedingen en moeilijk urineeren geve men den patiënt jonge klappa-idjoe water. De oude geraspte klapper met water geperst, levert de klappermelk op welke onontbeerlijk is bij de bereiding van de rijsttafel. Zij doet de rijst gemakkelijk verteeren. In den oostmoesson is het echter niet geraden, om elken dag sajoor te eten, waarin santen of klappermelk komt, vooral voor zwakke magen en buiklijders is het gebruik hiervan slecht.

De klapperolie wordt gemaakt van de melk der oude klappers. Men gebruikt ze in verschillende indische medicijnen en bij massages, verder bij de bereiding van verschillende gerechten voor de rijsttafel. De olie kan lang bewaard worden door toevoeging van koenir. Wanneer zij ranzig is geworden, kan men dit verhelpen, door haar met wat versche klappermelk op te kooken, verder kan men dit doen door er stukjes oud brood in te bakken, totdat het brood goed zwart geworden is.

Ook in de rauwe klappermelk zit geneeskracht en wordt zij met succes toegediend bij visch-vergiftiging. Men moet dan achter elkaar een glas vol opdrinken.

Heele jonge klappers, van ongeveer een vinger groote of iets kleiner, door de Javanen bloelo genoemd, worden gebruikt om er zalf van te maken tegen moeilijk te genezen wonden. Deze zalf maakt men als volgt: Men kookt geraspte heele jonge klapper-bloelo met klappermelk een kwartier lang, waarna men alles zeeft. Vervolgens neemt men de pitten van de kesambie of tjatjil kenanga en tjakapa merah, stampt dit een weinig en kookt het mengsel daarna met water op. Hierna schept men er de olie af en vermengt deze met het aftreksel van de jonge klappers onder toevoeging van wat kemirie-olie (± een groote lepel) en laat dan dit mengsel dik opkoken. Van ieder der drie zaden (kesambie etc.) neemt men ½ ons en een ons kleine klappers, welke men kookt met santen van een ½ klapper. De asch van het omhulsel der bloemtakken en stelen, gebrui-

ken de inlanders als laxeermiddel wanneer geen andere laxans meer helpt, om de vuile stoffen uit het lichaam te verdrijven. Oliehoudend zijn verder de droge klapperbladeren en doppen. De olie uit de doppen getrokken is een uitstekend middel tegen kiespijn. De jonge gesloten klapperbladeren werken stoppend.

Vrouwen in de wisseljaren periode, die steeds pijnen in de lenden hebben, zullen verlichting bekomen door het gebruik van klapperwater, doch hebben zij haar menstruatie, dan mogen zij het niet drinken.

Dikwijls worden de klapperboomen geruineerd door klappertorren. Een probaatmiddel hier tegen is het volgende. Men strooit in de kruin van de klapperboom wat zout en asch, terwijl men de boom goed zuivert.

Deze torren leggen hun larven in de klapperboomen en worden door de javanen Gendon genoemd. Deze zuivere doch onoogelijke diertjes leveren als geneesmiddel een vet op voor tering-achtige gestellen. Zij worden in een pan gesmolten en geeft men iederen dag het vet van één diertje na een week twee. Vlugger is echter de uitwerking, wanneer men de larve even poft, het vet er uit plet en het dan met een rauw ei en wat honig klutst. Na een jaar gebruik zijn tuberculose patiënten in gewicht en sterkte prachtig toegenomen.

Het middeltje lijkt onsmakelijk, doch is het absoluut niet vies, daar het voedsel van het beestje uitsluitend bestaat uit het hart van den klapperboom. Bovendien wat krijgt men al niet te eten, wat minder zuiver is als dit. Men bedenke, dat door het gebruik een menschenleven kan gered worden. Ziet de patiënt er tegen op, wel dan diene men het hem onbewust toe.

Kemirie.

(*Aleurites triloba Forst*, fam. der Euphorbiaceae.)

Deze boom die ook in het wild veel aangetroffen wordt, groeit in een gematigd klimaat. Zij draagt overvloedig vruchten en ziet er met hare aan den achterkant witachtige bladeren zeer fraai uit.

Uit de pit wordt de kemirie-olie gemaakt, welke voor ver-

schillende geneesmiddelen gebruikt wordt. Zij is zacht en verkoelend en wordt op de volgende manier gemaakt.

Men neemt een 500-tal kemiries, klopt de harde schil stuk en neemt er de noot uit. Deze wrijft of stampt men heel fijn, waarna men er 2 flesschen water bij doet en alles goed door elkaar kneedt. Verder kookt men het in een ijzeren pan op een zacht houtskoolvuurtje. Zoodra het aan den kook is, schept men er aanhoudend de boven drijvende olie af, doch slechts de heldere olie. Deze doet men dan weer in een andere ijzeren pan, om ze nog even op te kooken.

Het andere gedeelte of ampas kookt men nog eens met water op om er de laatste olie-deeltjes uit te halen.

Men gebruikt de kemirie-olie voor wonden, voor het haar, vermengd met de bladeren van de Woengoe voor laxans bij galsteen, voor bereiding van zalfjes enz. De bast werkt stoppend bij buikziekte.

Koenir, Koenjit of Kurkuma.

(*Curcuma longa L.*)

Deze wortelsoort is meer algemeen bekend als ingrediënt bij de rijsttafel, doch minder als groote geneeskracht. Zij groeit in de warmte en in een gematigd klimaat en wel het liefst op rooden lossen grond. Goed omgespit krijgt men overvloedig wortels. De kleine wortels op zij van de hoofdknol worden bij de rijsttafel gebruikt voor kerrie en andere gerechten. De hoofdwortel of knol echter, vooral wanneer zij verjaard is, wordt meest aangewend voor medicijn. Zij moet er donker oranje uitzien en zeer oelie-houdend zijn. Gedroogd heeft zij voor wonden en als ontsmettingsmiddel geen waarde. In alle Javaansche medicijnen wordt de koenir gebruikt. Zij geneest jeukingen, neemt krampen weg, zij werkt zacht samentrekkend, zuiverend en is verkoelend. Zij plant zich voort door de wortelknol. De jonge koenir heeft als geneeskracht geen waarde. Op Sumatra eet men de bladeren als groenten, omdat zij zoo aromatisch zijn.

Koentjie.

(*Gastrochelus pandurata Ridl.*, fam. der Scitamineae.)

Eveneens een wortelsoort, die door de Javanen ook wel temoeh koentjie genoemd wordt. De jonge loten worden door hen als groente bij de rijsttafel gebruikt, ook wordt er atjar of zuur van gemaakt. Ook deze plant treft men veel in de bosschen aan, zij groeit in een gematigd klimaat zeer weelderig. Men heeft er twee soorten van n.l. die met witte knolletjes en die met gele. De eerste wordt voor de rijsttafel, de laatste voor medicijn gebruikt bij venerische ziekte, voor wonden en buikziekte. Zij wekt de maagsappen op, stilt pijnen bij kouvatten en heeft een zuiverende eenigszins verwarmende werking. Zij plant zich voort door de knolletjes.

Kentjoor.

(*Kaempferia rotunda L.*)

Een wortelsoort die zeer schraal maar niet overal groeit. De grond moet los en een weinig zanderig zijn, het klimaat gematigd. Zij is zeer aromatisch en hare werking zuiverend en verwarmend. Zij wordt in verschillende medicijnen voor in- en uitwendig gebruik toegepast. z.a. bij kouvatten, en stremming of ophooping van bloed, door verzwikking of kneuzing veroorzaakt. Verder voor hoestdrankjes, kolieken en maagpijn.

Bovendien wordt zij gebruikt als ingediënt bij de rijsttafel. Zij plant zich door de knolletjes.

Koentjie pepet.

Dit kleine knolgewas groeit als de temoe koentjie, doch alles in het klein. De bladeren groeien bijna vlak bij den grond. De waterachtige knolletjes zijn de medicijn niet, doch worden erbij gebruikt om het lichaam te verkoelen. De medicijn zit in de hoofdwortel-tjes, waarin zetmeel is. Zij hebben een aromatischen smaak; te veel gebruikt, werkt zij te samentrekkend, dat bij dysenterie nadeelig werkt.

De werking is samentrekkend en verkoelend: zij wordt gebruikt, vermengd met andere kruiden, tegen dysenterie en buikloop, ter inkrimping van uitgezette inwendige organen. Men moet echter steeds de verjaarde knolletjes gebruiken.

Koenir poetih.

Deze plant groeit als de temoe koentjie. Zij heeft mooi geteekende bladeren, donkergroen en in het midden grijsachtig wit. De bloemen zijn paars, gelijken op een orchidee en hebben een fijne geur. In de maanden Juli en Augustus sterft de plant uit, de knolletjes echter niet. Na eenige maanden ziet men uit den grond de bloemen te voorschijn komen, zonder de bladeren welke eerst met het invallen van de regens opkomen.

De hoofdwortel, waarin zich een stoppend zetmeel bevindt, wordt gebruikt voor buikziekte. De glazige knolletjes werken zeer verkoelend; deze zijn aanhangsels der hoofdwortel. Het meel, bereid als arrowrootmeel, geeft men aan patiënten met zwakke ingewanden en dysenterie-lijders. Ook gebruikt men het voor inspuitingen bij endel-darmontsteking. Het wordt dan gekookt en met andere kruiden vermengd.

De plant mag geen vette grond hebben, daar de knollen anders wegrotten. Zij groeit zoowel in de warmte als in een gematigd klimaat.

Kapulaga.

(*Amomum Cardamomum Willd.*)

Zij wordt in de bosschen aangetroffen en heeft de groei veel weg van die der laosplant. Zij groeit in de warmte en in een gematigd klimaat. De bladeren zijn zeer welriekend. De bloemen zijn rood met geel en zeer fraai gevormd. De zaden, waarmede men de cardamon vervalscht, doch die niet zoo geurig zijn, worden voor verschillende medicijnen gebruikt, z. a. voor krampen bij venerische ziekte, opgezetheid, maagkrampen en pijnlijkheid aan het fondament. Haar werking is opdrogend en verwarmend. De zaden zijn zeer aromatisch.

Ketjombrang.

(*Amomum Sp. div.*, fam. der Scitamineae.)

Deze boschplant groeit als de laosplant, doch reusachtiger en wordt als sierplant gebruikt om hare mooie bloemen. Deze laatsten zijn mooi rood gekleurd en worden, wanneer nog in de knop als een gerecht bij de rijsttafel gebruikt. De plant groeit in de warmte en heeft een zeer zuiverende werking.

Kĕpĕl.

Stelechocarpus Burahol Hook, fam. et Thoms,
fam. der Anonaceae.)

De vruchten groeien aan den stam. Een bruin-achtige vrucht met groote pit. Deze vrucht wordt gegeten om de scherpe lucht van stinkende urine te verwijderen. Ook bestaat er een javaansch bijgeloof, dat vrouwen in gezegende positie die veel kĕpĕl eten mooie kinderen baren. Het ontstaan van dit bijgeloof kan misschien te vinden zijn doordat de kĕpĕl de nieren en andere organen zuivert.

Kĕlor.

(*Moringa pterygosperma Gaertn,* fam. der moringaceae.)

Deze boom groeit in de warmte en in een gematigd klimaat. De vruchten worden klentang genoemd, de bladeren kellor. De bladeren zijn eetbaar, doch zijn verboden voor rheumatische menschen. Men gebruikt de bladeren bij verzwikking en werken zij versterkend op verlamde spieren. De vruchten zijn als toespijs bij de rijsttafel zeer smakelijk. Zij echter, die aan gewrichts aandoening lijden of er aan geleden hebben, mogen haar niet eten. De wortel wordt ook wel de indische mierikwortel genoemd. Haar werking is zeer verwarmend. Fijn gemaakt tot een mosterdpap, wordt zij aangewend voor pijnlijke rheumatiek. Men mag er echter niet te lang mee pappen. Ditzelfde geldt bij de aanwending bij hoofdpijnen en kouvatten, daar zij blaren veroorzaakt die zeer pijnlijk zijn. De getah of melk van de kĕlor-boom,

door de Javanen blendok kĕlor genoemd, wordt gebruikt tegen buikaandoeningen tengevolge van kouvatten. De kĕlor draagt geurige witte bloemen.

Komkommer.

(Cucumis sativus L.)

Deze plant groeit overal en heeft zoowel als hare sappen eene verkoelende werking. De pitten uitwendig toegepast bevorderen bij koortsen het overvloedige urineeren. De wortels werken, inwendig gebruikt, zuiverend op de nieren. Buiklijders en patiënten met zwakke magen mogen geen komkommer eten, ook vrouwen niet die een venerische kwaal hebben. Galsteenlijders moeten dit sap lepelsgewijs innemen. Eerst bij kleine hoeveelheden en langzaam opklimmen tot de maag eraan gewend is. De goede gevolgen zal men spoedig ondervinden. Voor buikspruwlijders is de komkommer dikwijls een geneesmiddel. De getah of melk van de schil werk zuiverend tegen, vlekken en sproeten. Veel personen kunnen geen komkommersla verdragen de reden waarvan is, dat het beste gedeelte, het sap wordt verwijderd. In tijden van cholera mag men deze vrucht niet eten.

Knoflook of bawang poetih.

(Allium Sativim L.)

Deze soort is welbekend, doch hare goede eigenschappen minder. Zij is echter bij veel gebruik verhittend. Zwangere vrouwen, kraamvrouwen, en zij die ontstoken nieren hebben, mogen geen knoflook eten. Bij het ontginnen van bosschen en moerasstreken is het geraden veel gezouten knoflook te eten, om te verhinderen dat de slechte dampen schadelijken invloed op het lichaam uitoefenen. Zij wordt veel gebruikt als geneesmiddel tegen cholera en andere besmettelijke ziekten. In kokend water met suiker tot een dikke stroop verkookt is zij een prachtig middel tegen aamborstigheid, geel- en waterzucht. In lijnolie geroosterd en op een gezwel gebonden, bevordert het rijpen. In een vijzel tot pap gestampt en doelmatig omgeslagen, geneest

het gekwetste nagels aan handen en voeten, trekt het uit wonden glas en houtsplinters en verwijdert het, met honing vermengd blauwe plekken, afkomstig van stooten of slagen. Gestampte knoflook met boomolie vermengd, geneest en verzacht wonden en gezwellen aan de voeten. Met honig en frisch water vermengd, geneest het boosaardige uitslag. Met salpeter, zout of wijnazijn vermengd, insectenbeten. Verder voorkomt het puistjes door tijdig inwrijven met het sap der knoflook. Een stukje in de ooren gelegd kalmeert somtijds kiespijn. Maaien en wormen verdrijft men door knoflook.

Kaneel, kajoemanis djangan.

(*Cinnamomum zeijlanicum Nees.*)

Als specerij staat de kaneel door haar geur in hoog aanzien. Men heeft twee soorten van kaneelboomen; n.l. de grove soort met kleine blaadjes en de fijne soort met groote bladeren. De bast van deze laatste is eveneens dun en zeer welriekend. Haar uitwerking is samentrekkend en verwarmend. De kaneel groeit op Java liefst in een gematigd klimaat en in de kou. De Javanen bezigen de kaneel slechts voor de bereiding van hunne geneesmiddelen. De jonge blaadjes en bast gebruiken zij als medicijn bij buikziekte als gevolg van kouvatten.

Kruidnagels.

(*Eugenia carijophijllata Thunb.*)

Deze boom wordt op Java niet veel aangetroffen. Zij komt veel voor in de Molukken. Haar eigenschappen zijn verwarmend en bederfwerend en wordt in verschillende Indische medicijnen gebruikt. Zoodra in het lichaam ontsteking of bederf voorkomt gepaard met een onaangename lucht, gebruikt men kruidnagel met andere bederfwerende kruiden vermengd. Het is een slechte gewoonte om op kruidnagel te kauwen, hetgeen men veelal doet om een onaangename adem te verdrijven; het middel is zeer slecht aangezien de tanden er door afbrokkelen. Eveneens moet men voorzichtig te werk gaan bij het gebruik van kruidnagel-olie.

Ketoembar of Koreander.

Coriandrum Sativum L., fam. der Umbelliferae.)

Hiervan wordt het grootste gedeelte ingevoerd en wordt op Java slechts weinig geplant. Zij verhoogt de werking der maagsappen en verdrijft misselijkheid. Vleesch daarmede gekruid is gemakkelijker te verteeren en komt zij in bijna alle Indische gerechten voor, omdat in de tropen het verteeringsvermogen moeilijker is dan in de kou. In de meeste recepten voor buikziekten zal de ketoembar niet ontbreken. Zwangere vrouwen, die zich met gestampte en gepofte dendeng voeden, zullen dit vleeschgerecht verdragen, omdat alle kruiden aanwezig zijn om het vleesch gemakkelijk te doen verteeren. Ook bij de bereiding van dendeng wordt de ketoembar gebruikt. Ketoembar is tevens koortswerend.

Kemoekoes of Staartpeper.

(Piper Cubeba L.)

Deze klimplant komt op Java veel voor en groeit als de peper en sirih. Haar eigenschappen zijn verwarmend en opdrogend. In Indische medicijnen wordt zij gebruikt tegen venerische ziekten.

Kenarie.

(*Canarium commune L.*, fam. der Burseraceae).

Groeit zeer veel op Java en wordt veel in gebak gebruikt. Haar werking is eenigszins laxeerend. Zij is zeer voedzaam en is haar olie bij de bereiding van zalfjes zeer verzachtend. De kenarie is zogopwekkend en haar melk voor voeding van zuigelingen met zwakke magen uitstekend. (zie daarover de Brochure van Dr. Boorsma). De hars, die uit den kenarieboom door insnijdingen gewonnen wordt, gebruikt men, in warm water opgelost tegen loomheid en is tevens een transpireer middel. In ziekenkamers is de lucht veroorzaakt door het branden van de kenariehars vermengd met een weinig terpentijnolie, zeer opwekkend.

Ketan.

(Oryza sativa L., var. glutinosa L.)

Deze rijstsoort, Indischen menschen wel bekend, is, indien goed bereid, een smakelijk en voedzaam eten. Men heeft zwarte en witte ketan, waarvan echter de zwarte of ketan-iring voedzamer is dan laatstgenoemde. Men mag van ketan nooit te veel eten, zij is moeilijk te verteren; vooral is dit voedsel voor kleine kinderen te zwaar. Verboden is dit eten eveneens aan koorts- en buiklijders. Het dagelijksch gebruik van ketan veroorzaakt slechten stoelgang, het zal echter niet schaden voor degenen die zwaren veldarbeid te verrichten hebben. Ketan wekt bij paarden hevige kolieken op. Zwarte ketan gebrand en daarop warm water gedaan, wordt door inlandsche vrouwen gedronken bij stortingen na de bevalling.

Kangkoeng.

(Ipomoea reptans Poir.)

Hiervan heeft men verscheidene variaties. De eetbare is de kangkoeng, die aan den kant van het water en bij de sawahs groeit. In warme streken groeit de kangkoeng beter dan in de kou. Haar uitwerking is verkoelend en kalmeerend. Op het gestel van de zwangere vrouw en de a. s. baby werkt deze plant zeer gunstig. De vrouw zal minder braken en zal het kind een rustig en kalm gestel hebben.

Als groente bij de rijsttafel is zij zeer smakelijk. De kangkoeng passir is eenigszins bitter en ook niet goed te eten. De goede kangkoeng mag in het geheel niet bitter zijn. Zij plant zich zeer gemakkelijk voort; ieder steeltje en blaadje, dat met den grond in aanraking komt, wordt een plant. Reinigt de kangkoeng en weekt de blaadjes in zuiver water voor men haar kookt. De stelen moet men niet eten, zij zijn moeilijk te verteren. De wortels van deze plant worden als medicijn gebruikt tegen hemorrhoiden. De getah of melksap van deze plant verwijdert eelt.

Kedawong.

(Parkia biglobosa Benth.)

Men beweert, dat deze boom een verwilderde peteh-soort is

die zoowel in de warmte als in een gematigd klimaat wordt aangetroffen. De gepofte pitten worden tegen kolieken aangewend. In alle medicijnen, welke de Javanen aan kraamvrouwen toedienen, mag de kedawong niet ontbreken. Inderdaad doet zij de kraamvrouw veel goed. Ook als de moeder het kind zelf zoogt, zal het minder last hebben van opgezetheid. De boontjes worden als koffie of kastanjes gebrand, doch mogen niet verkolen. Daarna moet men ze schillen en tot poeder verstampen. Voor kraamvrouwen is de dagelijksche dosis één theelepel; voor kolieken geeft men 2 maal per dag een dessertlepel.

Kemangie.

(*Ocimum Basilicum L.*, fam. der Labiatae.)

Dit welriekende plantje, dat tot de familie der Selaseh of Selasi en de lampis of roekoe-roekoe behoort, groeit overal op Java, heeft een kalmeerende werking en verwijdert gassen en krampen.

Het wordt in verschillende gerechten bij de rijsttafel gebruikt.

Ketjipir.

(*Pterocarpus tetragonolobus D. L. Beraro* (*Boeg*) *Botor* (*Mac.*)

Deze peul-soort wordt zoowel jong als oud bij de rijsttafel gebruikt en werkt bloedzuiverend. Zwangere vrouwen, die aan huiduitslag of zweeren sukkelen tengevolge van venerische ziekte en wier mannen ook door die ziekte zijn aangetast, moeten tijdens haar zwangerschap veel ketjipir eten vermengd met temoe-iring. Ook wanneer de moeder het kind zelf zoogt, ter voorkoming van besmetting voor het kind.

Kloewa, Poetjoeng.

(*Pangium edule Runeo*, fam. der Bescaceae.)

De boom wordt poetjoeng genoemd, de vrucht kloewak. Deze noot wordt bij de rijsttafel in eenige gerechten gebruikt, ge-

naamd piendang kloewa en daging kloewa. De pitten moeten goed bereid zijn, om de vergiftige deelen er uit te krijgen.

Daartoe worden zij eerst eenigen tijd in den grond begraven, waarboven een vuurtje wordt aangelegd. Toch zullen er bij zijn, die niettegenstaande bovengenoemde bereiding nog bitter zijn en die dan zorgvuldig verwijderd moeten worden. De bladeren van den kloewa-boom zijn bederfweerend, doch vergiftig. De olie van den noot gemaakt, geneest spoedig wonden.

Klengkeng.

Deze gedroogde ronde vruchtjes komen uit China en zijn een gezocht en onschadelijk snoepgoed voor de jeugd. In verschillende chineesche medicijnen komt zij voor en is met, alcohol vermengd afdrijvend. Bovendien wordt zij gebruikt om slijm op te lossen bij kouvatten. De werking is verwarmend.

Koffie.

(*Coffea arabica L.*, fam. der Rubiaceae.)

De koffieboom groeit op Java in een gematigd klimaat en in hooge bergstreken. Er zijn ook soorten die in de warmte groeien. De koffie als drank gebruikt is opwekkend, doch voor zwakke magen zwaar te verteeren.

Zenuw-, lever-, hemorrhoiden- en galsteenlijders en zij die een galachtig gestel hebben of aan slapeloosheid lijden, mogen geen koffie gebruiken. Dit geldt ook voor hartkwaal en buiklijders. De koffie getrokken met koud water zal niet zoo schadelijk zijn als met kokend water getrokken. Wil men de koffie 's morgens drinken, dan moet men haar een nacht laten trekken. 's Avonds gedronken verdrijft zij den slaap. De jonge bladeren als thee gekookt verdrijven alle vermoeienis en doen het lichaam weldadig aan en geven aan het vermoeide lichaam een verkwikkenden slaap. De schil van de rijpe koffie als stroop bereid, lost slijm op. Ongebrande doch gekookte koffie helpt tegen eenige borstkwalen, en bevordert in hooge mate het urineeren bij nierkolieken. Gebrande koffie is een desinfecteermiddel. Men houdt lijken lang goed, door onder het lijk en in de nabijheid koffie te strooien. Om de insecten in

den grond van rozen en andere planten te weren bestrooit men ze met koffiedik. Versche koffieboonen zijn niet geschikt voor het gebruik en zijn zeer ongezond, de koffie moet verjaard zijn.

Kapok of randoe.

(*Eriodendrum anfractuosum D. C.*, fam. der Malvaceae.)

Ook hiervan zijn variaties, welke meest alle beter in de warmte dan in de kou groeien. Kapok heeft geen vetten grond noodig. De bladeren werken zeer verkoelend voor dysenterie, asthma en hoest. De jonge kapokvrucht gegeten, veroorzaakt koliek en een moeilijk te genezen buikziekte. De voortplanting geschiedt door de pitten en de stekken. Van de pitten bereidt men olie.

Ketapang.

(*Tetracera Catappa L.*)

Onder de variaties die hiervan bestaan, heeft men die met de roode en met de gele vruchtschil. De pit van beide soorten is zeer voedzaam en laxeerend. Zwangere vrouwen moeten dit dagelijks eten. Het bevordert den stoelgang en ontwikkeling der borsten. De jonge bladeren worden ook tegen buikziekte aangewend. Deze boom komt veel voor in warme en gematigde streken en plant zich voort door zijn pitten.

Kesemek.

Deze fraaie plant, naar men zegt uit Japan afkomstig, groeit op Java in een gematigd klimaat zeer goed. De vrucht is voor indische spruwlijders zeer aan te bevelen. Zij plant zich voort door tjankokans en door pitten.

Kajoe-poetih.

(*Melalenca Leucadendron L.*, (M. Minor Smith), fam. der Myrtaceae.)

Deze boom is afkomstig uit de Molukken, doch kan op Java

ook goed groeien. Uit de bladeren bereidt men de kajoe-poetih-olie die veel op het eiland Boeroe wordt gemaakt. De bast van dezen boom wordt voor wonden aangewend, waaruit zij de vuile stoffen trekt. De bloemen worden in den handel gebracht onder den naam van Soekmo-djeloweh en in verschillende medicijnen gebruikt, vooral tegen venerische ziekte. De vruchten, meritja of ketoembar-bolong genaamd, worden vermengd met andere kruiden, veel aangewend tegen buikziekte. De olie is zeer verwarmend en wordt tegen buikziekte en wonden gebruikt.

Kedondong-boom.

(*Spondias mangifera Willd var. Javanica K. A. V.*)

De vruchten van dezen boom zijn eetbaar en bloedzuiverend. De vezels zijn zeer schadelijk voor de darmen, waarom het beter is de vrucht te stoven, daarna te zeven en met suiker te bereiden. De bladeren worden door de Javanen, na vermengd te zijn met andere kruiden, gebruikt na de bevalling om het lichaam te zuiveren. De getah of vocht van den boom veroorzaakt bij kinderen huid-uitslag en jeukingen.

Ketepeng-tjina.

(*Cassia alata L.*, fam. der Leguminosae.)

Deze heester groeit in het wild, maar wordt ook om hare fraaie gele bloemen als sierplant gebruikt. De bladeren, met kalk of aluin gestampt, worden tegen verschillende soorten van huid-uitslag gebezigd. De schurft, die bij Australische paarden voorkomt, geneest zeer spoedig door inwrijving met een mengsel van sirihkalk en deze blaren. Men moet dit 2 maal per dag herhalen. Voor panoe, een witte huiduitslag, die onder de inlandsche bevolking veel voorkomt, moet de bladerenmoes aangelengd worden met aluin of sirihkalk.

De gekookte jonge bladeren werken laxeerend en verdrijven maaien. De plant werkt zuiverend en plant zich voort door zaden.

Ketepeng-kerbo.

(*Cassia alata L.*, fam. der Leguminosae; andere variatie.)

Deze plant gelijkt op de ketepeng-tjina, en behoort tot de

zelfde familie, maar groeit forscher, heeft donker paarse (bij zwart of) stelen en nerven en donker oranje gekleurde bloemen. De bladeren worden uitwendig gebruikt tegen syphilis en zweeren. De werking is zeer zuiverend en afdrijvend.

Koemis koetjing.

(*Orthosiphon stamineus Benth.*, fam. der Labiatae.)

Dit plantje met zijn lieve bloemen, waarvan de meeldraden op kattesnorharen gelijken, groeit zoowel in de warmte als in een gematigd klimaat. Het is een zeer dankbaar plantje, dat met een weinig verzorging zeer weelderig groeit, wanneer het in de zon staat. Het plant zich voort door stekken en zaden. De bladeren worden aangewend tegen nierziekte, graveel en eiwitverlies. Gewaarschuwd wordt echter tegen het enkel gebruik van deze bladeren. Zij moeten steeds gebruikt worden met planten, die een verhoogde werking der nieren veroorzaken, zooals jonge djagoon, daon meniran, Koemis koetjing No. 1 en kajoe anjang. Met daon meniran moet de ketji beling vermengd worden, als zich bij de nierziekte sporen van waterzucht vertoonen. De koemis koetjing wordt ook remoedjong genoemd. De bladeren kunnen ook gedroogd worden, maar moet men ze om hare eigenschappen te behouden, in den wind drogen, m.a.w. zij mogen niet kunstmatig gedroogd worden.

Ketjie of Ketjie beling.

Onder dezen naam rangschikt de Javaan alle bladeren die de eigenschap bezitten om steen te vergruizen. In mijn planten atlas heb ik aangegeven de ketjie beling No. 1, een onkruid, dat veel tusschen het gras groeit met onbeduidende rose en witte bloempjes. Het groeit in een warm en in een gematigd klimaat.

Tegen steenvergruizing werkt het slechts zwak, maar bevordert daarentegen sterk de urineloozing. Men mag daarom nooit van de bladeren meer gebruiken dan 7 stuks, wanneer zij klein zijn en 5 stuks wanneer zij groot zijn, hetwelk gelijk staat met 2 gram versch geplukte blaadjes en 3½ gram gedroogde blaadjes.

Tegen niersteen moeten zij vermengd worden met die van ketjie beling No. 2. Men raakt in de meeste gevallen reeds na 3 dagen de niersteen in vergruisden toestand kwijt. De bladeren van No. 1. kunnen gedroogd worden. De plant teelt zich voort door zaad.

Ketjie beling No. 2. Deze kleine heester met hare lieve roomkleurige bloemen wordt veel in de bosschen gevonden. Het sap van de bladeren werkt zeer sterk, doch verliest door drogen zijn kracht. Men mag voor één dosis niet meer nemen dan hoogstens 9 middelmatige bladeren of 7 groote.

Om het urineeren te bevorderen worden de bladeren vermengd met die van No. 1. Menieran wordt er bij gebruikt, om de maagsappen op te wekken, omdat de smaak van ketjie beling No. 2 minder aangenaam is en men daardoor de eetlust verliest. In de warmte en in een gematigd klimaat groeit zij met een weinig verzorging zeer weelderig.

Ketjie beling No. 3. Dit kleine plantje met langwerpige blaadjes groeit, net als de andijvie vlak bij den grond. De bloem is licht lila van kleur en bestaat uit vijf kelkblaadjes. Het blad is eenigszins ruw en heeft een bruine ronde bladnerf. De zaden zijn zeer fijn. De plant groeit zoowel in de koude als in de warmte en moet goed bemest worden. De bladeren kunnen gedroogd worden.

Ketjie beling No. 4, of Ngo-kilo. Nier-, blaas- en galsteen vergruist men met de bladeren, welke laatste ook laxeerend werken, hetgeen zeer van pas komt, aangezien gal en nierlijders over het algemeen aan een slechten stoelgang souffreeren.

Het gebruik van Ngo-kilo is op den langen duur te scherp voor de ingewanden en mag men dit middel hoogstens 5 maanden gebruiken. Dit schadelijke kan men echter wegnemen door er daon woengoe mee te vermengen, waarna men de Ngo-kilo bladeren gebruiken kan tot de gal of niersteen verwijderd is. De bladeren hebben zulk scherp vocht, dat slangen en ander ongedierte het niet wagen door een omheining te kruipen, gemaakt van deze planten. De plant groeit in de warmte beter

dan in de koude, met een weinig verzorging zeer weelderig. Zij plant zich voort door stekken.

De bloemen van de echte Ngokilo zijn lichtgeel in trosjes. Ngokilo-bladeren halen ook vergiften uit het lichaam. Tegen klem is dit middel met succès toegepast, zoowel uit- als inwendig.

Ketjoeboeng.

(*Datura fasterosa*, fam. der Solanaceae.)

Men heeft twee ketjoeboeng-soorten, die als medicijn gebruikt worden; de witte en die met paarse bloemen. De Javanen noemen die met paarse bloemen woegoe, iring of ketjoeboeng kasijan. Deze plant werkt krachtiger. De ketjoeboeng groeit in Indië overal, zij plant zich voort door stekken zoowel als door zaad. De geheele plant is zwaar vergiftig en bedwelmend. Het beste tegengift is heele sterke koffie en toevoer van versche lucht. De patiënt mag vooral niet slapen. De bladeren en de olie worden tegen verschillende ziekten aangewend, doch altijd als uitwendig geneesmiddel. Zij werkt verdoovend en pijnstillend. Ketjoeboeng-olie bereidt men als volgt:

Bereiding van Ketjoeboeng-olie.

Ketjoeboeng-olie bereidt men op de volgende wijze. Zeven of acht ketjoeboeng-blaadjes snijdt men heel fijn en droogt ze goed in de zon. Dan neemt men vijf soeplepels zuivere klapperolie of beter glycerine en laat dit met fijngesneden ketjoeboeng-bladeren in een flesch, een dag of veertien in de zon staan eer men de olie gebruikt. Wil men de ketjoeboeng-olie spoedig gebruiken, dan zet men de flesch in plaats van in de zon, in een pan met water en kookt dit gedurende een uur. Men zuivert de olie door op de flesch een trechter en hierin een weinig gezuiverde watten te doen, daarna de olie er op te gieten en er door te laten loopen. Men zij met Ketjoeboeng uiterst voorzichtig, het is een giftige en bedwelmende plant, die den dood kan veroorzaken.

Kapas tahoen.

(*Gossypium vitifolium Lam.*)

Deze katoenboom, die meer in warme streken voorkomt, plant

zich voort door zaden. De bladeren worden als uitwendig middel gebruikt tegen blaasziekte en overvloedig urineeren, terwijl de olie uit de pitten geperst een middel is tegen oorziekte.

Kemarogan.

(*Gymnopetalum leucosticum Mig.*, wilde komkommers.)

Deze kruipende plant die in warme streken voorkomt, heeft ook ranken. Zij heeft ruige bladeren en witte ruige bloemen. Als de vruchten rijp zijn hebben zij een roode kleur. Zij wekt de eetlust op en is tevens een uitwendig middel tegen rhumatiek.

Men heeft twee soorten kemarogan, die met gladde bladeren wordt tegen buikziekte gebruikt en heet daon kapassan; haar werking is verkoelend.

Ketoembel.

(*Glochidion Molle Bl.*)

Deze boom, die veel gelijkenis heeft met de dempol-lelet heeft zachte wollige bladeren, groeit in de warmte en in een gematigd klimaat. Door velen wordt zij het slangenblad genoemd, omdat het sap der bladeren dienst doet om beten van slangen en andere giftige dieren te genezen. Ook wordt zij gebruikt tegen infectie van het tandvleesch, tegen keelpijn en kiespijn. Tegen buikziekte wordt zij aangewend als er waterachtig slijm aanwezig is, voor in- en uitwendig gebruik. Haar werking is zeer verkoelend. De bloemzaden zitten aan den achterkant van de bladsteel. De bloemen zijn klein en hebben de kleur van de reseda. Zij plant zich voort door zaad en tjankokans.

Kananga.

(*Canango odorata Hook f.*, fam. der Anonceae.)

Deze boom met haar welriekende bloemen wordt veel in warme streken aangetroffen. De pitten bevatten een olie die vermengd met de bast, gebruikt wordt tegen eene huiduitslag veel

gelijkend op panoe; deze vlekken zijn echter eenigszins gerimpeld. De bloemen vermengd met rozenwater en citroen doen voor wasschingen bij koortsen goede diensten. De voortplanting geschiedt door het zaad. Daar het hout van dezen boom zeer bros is, moet aan de jeugd het klimmen daarin streng verboden worden.

Kendalboom.

(*Ehretia buxifolia.*)

Deze boomen komen in de warmte en in een gematigd klimaat voor. De bladeren en de bast van den kendalboom zijn koortswerend. Hij plant zich voort door zaad en stekken.

Kembang poekoel ampat of Vieruur-bloemen.

(*Mirabilis Jalapa L.*, fam. der Nyctaginaceae.)

Deze bloemen worden in de warmte zoowel als in een gematigd klimaat aangetroffen. Zij hebben verschillende kleuren en zijn trompetvormig. Tegen den avond openen zich de bloemblaadjes, terwijl zij zich bij zonsopgang sluiten.

De bladeren doen in den kortst mogelijken tijd negen-oogen en puisten rijpen. Van de pitjes maakt men bedak of blanketketsel; men zij er echter voor gewaarschuwd, daar deze poeder bruine vlekken op het gezicht achter laat.

Kamillen. (Indische).

Deze plant, die nog al laag bij den grond groeit, komt voor op 2000 voet en hooger. Haar bloemen zijn gele groenachtige knopjes.

De Javanen hebben haar verschillende namen gegeven zooals: kembang pentil, goendoel enz. Zij groeit graag op vochtige plaatsen. Er is geen reuk of smaak aan en de werking is verwarmend. Een plant gelijkend op een zonnebloempje, wordt ook wel indische kamillen genoemd, omdat zij zweet-afdrijvend is. De Javanen noemen haar Sroenen en wordt veel in de koude

en in gematigde streken gevonden. De zaden, die zeer prikkelend op de tong zijn, worden aangewend tegen spruw in den mond. Bij kleine kinderen worden zij aangewend om het mondje te reinigen. Zij plant zich voort door zaad.

Kemoening.

(*Murryaya exotica L. var. Sumatrana Hook.*)

Deze boom met zijn welriekende witte bloemen groeit liefst in warme streken. De geur der bloemen veroorzaakt op den duur dikwijls hoofdpijn. De bladeren vermengd met andere kruiden worden tegen venerische ziekte gebruikt. De olie van den gebranden bast gebruikt men tegen kiespijn.

Kermah.

(*Alternanthera sepiles R. Br.*)

Dit kleine dicht bij den grond groeiende kruid komt veel op vochtige koele plaatsen in warme streken voor. Het heeft kleine blaadjes met bloemen als witte bolletjes. Dit kruid wordt tegen dysenterie gebruikt en bij hooge koortsen om de temperatuur te verlagen. Het wordt zoowel in- als uitwendig gebruikt. Haar werking is zeer verkoelend. Gedroogd verliest de plant haar waarde.

Kembang sepatoe.

(*Hibiscus Rosa sinensis L.*)

Deze heester in Indië algemeen bekend, groeit in de vlakte zoowel als in het gebergte. De bladeren gebruikt men voor wasschingen bij koortsen. De bloemen lossen slijm op, mits eerst met water gekneusd.

Kajoe Poelasari.

(*Alyxia Stellata Roem.*)

Dit geurige hout is de bast van een klimplant op Celebes, en

op verschillende eilanden te vinden. Zij heeft mooie witte bloemen. Poeloesariehout werkt stoppend, verkoelend en ontsmettend.

Kajoe rapat.

(*Baissea acuminata Benth.*, fam. der Apocynaceae.)

Kajoe rapat wordt in gedroogden toestand op de passar verkocht. 't Is een klimheester. Als medicijn wordt het gebruikt bij vergrooting der baarmoeder om deze te doen krimpen. Voor inscheuring na de bevalling, wordt het vermengd met sirihsteeltjes als hechtpleister aangewend door de Javaansche vrouwen; het mengsel wordt op watten gesmeerd. Een kenmerk van deze plant is, dat als men den reeds gedroogden bast breekt, de stukken nog door draden (melksap) aan elkaar verbonden blijven.

Kajoe timor.

Dit wordt gedroogd in den handel gebracht. Deze bast is een uitstekend geneesmiddel tegen dysenterie, doch te veel gebruikt, werkt het te samentrekkend. Het wordt ook in den vorm van parram, dit is gedroogde poeder van kruiden, tegen verzwikkingen gebezigd. Men zegt dat kajoe timor hetzelfde is als de bast van de volwassen roode toeri, opvallend is het dat bij ondervinding gebleken is, dat de uitwerking van deze houtsoorten hetzelfde is.

Kajoe Sintok.

(*Cinnamomum Sintok Bl.*)

De bast van dezen boom wordt gedroogd in den handel gebracht. Haar uitwerking is verdrogend, samentrekkend, verwarmend en zuiverend. Zij wordt toegepast bij buik- en venerische ziekte.

Kajoe Sètjang.

(*Caesalpinia Sappan L.*)

Deze boomheester groeit in de warmte. De bast is rood en wordt als kleurstof gebruikt. De bast werkt samentrekkend en

zuiverend en wordt aangewend bij bloeddiarrhee en venerische ziekte. Als uitwendig middel tegen oogziekte, in den vorm van wasschingen.

Kajoe anjang.

(*Elaecarpus grandiflorus Smith*, de vruchten van Redjasa.)

Gedroogde pitten van dezen boom kan men op de passar krijgen. Zij zijn evenals de kedondongpitten voorzien van stekels. De bladeren en de wortels zijn medicijn. De pitten en de bladeren worden gebruikt tegen pijnlijke urineloozing, tengevolge van blaascatarhe en venerische ziekte. Een aftreksel der bladeren, wortelbast en boombast is een middel tegen koorts.

Kembang Lawang.

(*Eugenia caryophyllata Thunb.*)

Kembang Lawang is een kruidnagelsoort en komt gedroogd in den handel voor. Zij wordt vermengd met andere kruiden, aangewend tegen venerische ziekte. Haar uitwerking is zuiverend, verwarmend en ontsmettend.

Klobet, Waron, Kelabet.

(*Trigonella Foenumgraecum L.*)

Dit zaad wordt door inl. drogisten verkocht om den haargroei te bevorderen. Het wordt ook in blanketsel en parrem, dit is kruidenpoeder, aangewend bij vermoeienis.

Karangbang of Boenga karang.

(*Tubipora, orgelpijp koraal.*)

Karang-bang is een roode pijpkoraal en wordt met kruiden vermengd, gebruikt tegen syphillis.

Klemba.

Dit is een rabarbersoort, die gedroogd in den handel voorkomt; het wordt als purgeermiddel gebruikt tegen gastrische koortsen en andere kwalen.

Kajoe tjendana of Sandelwood.

(*Santalum album L.*, fam. der Lantalaceae.)

Dit wordt gedroogd in den handel gebracht en gebruikt bij darmontsteking en dysenterie. Met andere medicijnen vermengd, tegen venerische ziekte. De Javanen gebruiken het aftreksel van dit hout om hun dooden te wasschen. De roode kajoe tjendana wordt tjendana djenglé genoemd, is niet geurig, maar voelt kleverig aan. Deze soort wordt alleen inwendig gebruikt voor buikziekten.

Kajoe Mesojie.

(*Massoia aromatica*, fam. der Lauraceae.)

Deze naam wordt in Midden-Java aan dit geurige hout gegeven. Het is afkomstig uit Nieuw Guinea; de meleische naam is Mesoewi. Deze houtsoort wordt in verscheidene medicijnen gebruikt tegen venerische ziekte.

Kiempol, tales, Koladi, Lompong,. Loemboe.

(*Colocasia antiquorum Schott.*)

Van deze plant heeft men verscheidene variaties, waaronder zeer fraaie, die, zooals welbekend, veel als sierplant gekweekt worden. Ik wil echter eenige soorten opnoemen, die groote voedingswaarde hebben: z. a.

De kiempol, de knol of wortel, door de Javanen cinté genoemd, van de eetbare caladium met donker paarsche lange stelen en groote dofgroene bladeren, waarop een wit waas ligt.

Deze knollen zijn zeer smakelijk, doch moeten geschild eerst een nacht in het zout gelegd worden, alvorens gegeten te kunnen worden, daar zij anders jeuken. Aan schijven gesneden, gepoft of gebakken is het een smakelijk, voedzaam, meelerig

gerecht. Ook met boter geroosterd en met Javaansche suiker gegeten is het smakelijk en voedzaam. Zij echter, die veel aan heerschheid lijden, mogen het niet eten, herstellenden ook niet.

Lompong, wordt door den Javaan genoemd, een Caladium met groote licht-groene stelen. De stelen nabij de wortel worden als sajoor bij de rijsttafel gebruikt, zijn voedzaam en bloedzuiverend.

Over het algemeen werken de eetbare caladiums verkoelend op het lichaam. Van geneeskrachtigen invloed niet verstoken, is de meer als sierplant bekende caladium, met hare groote donkere glimmende en op goudleer gelijkende bladeren.

De bladeren van deze plant worden bij een koortslijder ter verkoeling gebruikt. Men laat den lijder er op liggen en legt ze op het hoofdkussen. Alvorens ze echter te gebruiken, wassche men de bladeren en stelen eerst goed af, aangezien het vocht der stelen jeukt. Men kan de bladeren zoo drie dagen gebruiken. Zijn zij warm gelegen, dan verwisselt men ze met andere en legt de gebruikte in een kuip met water. Om geen vergissingen te begaan, kan men aan iederen Inlander vragen, welke de eetbare caladiums zijn, daar zij de bereiding zeer goed weten.

Lempoejang.

(*Zingiber Cassumunar Roxb.*, fam. der Scitamineae.)

Deze plant groeit in het wild in de bosschen. Men heeft er twee soorten van, n.l. die met groote wortels, lempoejang gadjah of kerbo, de kleine soort lempoejang emprit of wangi genaamd. Zij groeit in de warmte zoowel als in een gematigd klimaat. De bladeren hebben veel weg van gember en andere soorten wortels.

Beide soorten werken zuiverend; het zetmeel werkt stoppend. Lempoejang werkt op de gal-afscheiding en is gasaturijvend. Ook werkt zij zeer gunstig op den bloedsomloop.

Gezwollen voeten bij kraamvrouwen en ouden van dagen geneest men door lempoejang, vermengd met andere kruiden.

Laos of Langkoewas.

(*Alpinia Galonga Willd.*)

Van deze wortelsoort, die in de tuinen gekweekt wordt, heeft men twee soorten: de laos abang en laos poetih. De witte laos wordt in bijna alle gerechten van de rijsttafel gebruikt omdat zij niet alleen een smakelijk ingrediënt is, maar ook op de inwendige organen samentrekkend en zuiverend werkt, wat vooral in Indië noodig is.

De roode laos wordt gebruikt als medicijn tegen vergrooting van de milt. Met andere kruiden vermengd, tegen cholera en leelijke huiduitslag. Als men een miskraam heeft gehad drinke men een aftreksel van de rebong of jonge laosloten om het lichaam van overblijvende schadelijke stoffen te zuiveren. Ook gebruikt men het om vlekken van het lichaam te verwijderen. Het vocht van de gestoomde jonge uitspruitsels gebruikt men tegen oorpijn.

Ook voor het vee is laos een groot medicijn. 20 gram ongeveer, geraspt en vermengd met zout en water, is het een middel tegen miltvuur bij koeien en karbouwen. Het sap met wat rijstewater en zout vermengd, geeft men aan magere koeien en kalfjes, ook gebruikt men het voor het vee bij zweren en wonden om het bederf te weren.

Lombok tjabé of Spaansche peper.

(*Capsicum minimum Blanco.*)

De lombok wordt in onze archipel overal aangetroffen. Zij is zeer verhittend, doch in Indië is de peper schadelijker dan de lombok. Vooral de rawit of setan is indien veel gebruikt zeer schadelijk daar zij gal, hemorrhoiden en hysterie opwekt. Zij die aan hoofdpijnen, nier- en leverziekte lijden, mogen haar niet gebruiken. Ook zij die aan ontsteking der vrouwelijke organen lijden, gebruiken geen lombok. Ook zij niet, die wonden hebben en aan oog en keel sukkelen.

De bladeren van de lombok als groente toebereid werken verkoelend. Geflenst is ze zeer verzachtend voor wonden.

Lobak.

(*Raphanus caudatus L.*, fam. der Cruciferae.)

Lobak is een chineesche radijssoort. Rauw gegeten en als groente, mits niet afgekookt, is zij zeer gezond. Zij zuivert de nieren en verhoogd dezer werking. Zij die aan koortsen lijden, moeten veel lobak eten. Met klontjes klaargemaakt is het goed voor de hoest en lost het slijm op. Voor kinderen die dikwijls verkouden zijn is het goed zij deze groente zoowel rauw als gekookt veel eten. De bladeren van de lobak zijn als groente ook bloedzuiverend.

Lerak of Rerak.

(*Sapindus Rarak D. C.*, fam. der Sapindaceae.)

Lerak is een zeer zuiverende zeepsoort. Ze wordt gebruikt om goed te wasschen. Men doet echter goed het vleesch van de lerak fijn te kneuzen en tusschen de handen te wrijven om het daarna in warm water op te lossen. Het goed dat gewasschen moet worden moet men een nacht in deze oplossing laten weeken. Ook is deze natuur-zeep prachtig om marmer te boenen. Men dood het ongedierte als men beesten met lerak wascht. daar lerak eenigszins vergiftig is, moet men ze echter spoedig met schoon water naspoelen. Als men last van puistjes op het gezicht heeft, moet men zich met lerak wasschen, maar late de zeep op het gezicht opdrogen. Men doe dit dus voor het naar bed gaan. Voor hoofdwassching is het zeer goed, het haar wordt er schoon en zacht van. Men heeft slechts 3 pitjes noodig. Men moet echter oppassen dat het vocht niet in de oogen komt; het is wel niet gevaarlijk maar zeer pijnlijk. Ook is het zeer bitter en zorge men er voor 't niet in den mond komt. Lerak wordt ook gebruikt ter bereiding van smeersel voor rhumatiek en voor massage.

Voor bloemen in potten geteeld, waarin veel wormen en ongedierte in den grond zijn, is het zeer goed om ze met het aftreksel van lerak te begieten.

De lerakboomen zijn volwassen zeer hoog en dragen over-

vloedig. Zij groeien het liefst in de warmte en gematigd klimaat.

Lampes. Roekoe-roekoe.

(*Ocimum basilicum L.*)

Deze plant behoort tot de fam. van kemangie en slassé. Zij groeit in de warmte en in een gematigd klimaat. Op Sumatra is er bijna geen gerecht of er komt roekoe-roekoe in. Lampes is verwarmend en opdrogend, wordt gebezigd om waterzucht en gezwellen te doen verdwijnen en kalmeert in hooge mate. Zij plant zich voort door zaad.

Leng-lengan.

(*Leucas linifolia Spreng.*)

Dit onkruid heeft een bloemhoofdje; de bloempjes zijn wit, klein en lipvormig, de blaadjes lancetvormig. Het groeit in de warmte en ook op 2000 voet. Haar uitwerking is kalmeerend, verkoelend en zuiverend. Zij wordt bij stuipen, vallende ziekte, krankzinnigheid, zenuwhoofdpijn en zenuw-aandoeningen als wassching gebruikt. Uitwendig wordt zij ook gebruikt voor wonden, eeltwonden en schurft. Als drankje gebruikt men het voor kramphoest en voor kraamvrouwen na de bevalling. Voor hoestende paarden wordt de wortel gekookt met klontjessuiker of goela arén. Zij plant zich voort door zaad.

Ligoendi.

(*Vitex trifolia.*)

Deze boomheester met paarse bloemen en ronde zaadbolletjes, groeit in de warmte en ook op ± 3000 voet. De bladeren hebben een sterke doordringende geur. Ligoendi-bladeren worden uitwendig aangewend tegen schurft en andere huiduitslag. Bij pas herstellenden wendt men het aan in baden; bij verkoudheid als gorgeldrank en uitwendig, vermengd met zwarte komijn of djinten ietem, tegen hoofdpijn. Bij bloedspuwing ge-

bruikt men het aftreksel der jonge bladeren. De zaadbollen worden gebruikt bij buikziekte, tengevolge van wormen en andere ongedierten. De bladeren worden ook op plaatsen gehangen waar zich ongedierte, wandluizen en motten bevinden. Deze plant werkt zuiverend.

Lidah boeajah.

(*Aloë ferox Mill.*)

Deze plant groeit in warme, zoowel als in koele streken. Hare uitwerking is zeer verkoelend. Het sap, dat op gelatine gelijkt, wordt aangewend, vermengd met candy-suiker, tegen hoest, bloedspuwing, wormen en waterzucht tengevolge van ontstoken nieren. De schil van het blad is zeer bitter. Het gelei-achtige, dat smakeloos is, moet zeer voorzichtig worden uitgelepeld. Het vocht wordt ook aangewend om den haargroei te bevorderen.

Legetan.

(*Spilanthes oleracea Jacq.*)

Men heeft drie soorten legetan: de reuzen-legetan, een kleine wilde soort en één met witte knopjes of kwastjes waarvan de zaden zeer kleverig zijn. De reuzen-legetan groeit in de warmte zoowel als in een gematigd klimaat; zij plant zich voort door zaad. De bloemknopjes zijn bruin met geel. Als ze in volle ontwikkeling zijn, bereiken zij de grootte van een half vingerlid. De smaak is prikkelend op de tong. Haar uitwerking is zuiverend. Zij wordt aangewend bij ontsteking van tong en tandvleesch, en om kiespijn te doen bedaren. De bladeren mengt men in andere medicijnen tegen indische spruw. Eene minder sterke soort is de wilde of legetan-wareng. Deze wordt meer toegepast om den mond van zeer kleine kinderen met beslagen tong schoon te maken. De legetan-warak wordt meer gebruikt tegen spruw in de buik. Het afkooksel der blaadjes wordt gedronken.

Loro-woedoel.

Loro-woedoel is een plant, die men voor paggars gebruikt en

wordt slechts aangetroffen in een gematigd klimaat. Zij wordt gebezigd om steenpuisten te doen rijpen en om bij jonge aanplant het ongedierte te weren.

Landep.

(*Barleria Prionitis L.*)

Deze heesterplant, die als levende omheining gebruikt wordt, heeft paarse of gele lipvormige bloemen. Zij wordt uitwendig aangewend tegen rheumatiek en rugpijn.

Loboom.

(*Ficus Infectoria Roxb.*)

Loboom is een wilde vijgsoort en gelijkt op de gondang, doch de vrucht verschilt van kleur; zij is bruin-geel en groeit op Java bijna overal in het wild. De getah of melk van den boom wordt gebezigd om vliegen te weren van besmettelijke wonden en zweren en werkt antiseptisch. De vrucht wordt als stopmiddel tegen diarrhee gebruikt; haar getah is ook voor buikziekte bederfwerend.

Laboe kenti of aer.

(*Lagenaria idolatrica Ser.*)

Laboe is een klimplant in verscheidene soorten; de laboe-kenti of gendi, n.l. goendoer en de lange witte smalle laboe. Al deze soorten groeien het liefst in de warmte en in een gematigd klimaat. De grond mag niet te vet zijn, anders draagt de plant meer blad dan vrucht. Al deze meloensoorten zijn zeer verkoelend en worden aangewend tegen koorts, koorts in den buik en tegen typhus. Ook wordt het sap gebruikt voor wasschingen bij koortsen.

Lobi-lobi.

(*Flacourtia inermis Roxb.*, fam. der Bescaceae.)

Deze fraaie boom, die zoowel in de warmte als in een ge-

matigd klimaat groeien wil, heeft fraaie roode, ronde vruchten gelijkend op de kers. Men heeft twee soorten van deze vrucht, de zoete en de zure. Het sap werkt bloedzuiverend. De zoete doch eenigszins frisch van smaak, bevat veel zetmeel. 't Is een ware delicatesse en behoeft niet onder te doen voor heerlijke hollandsche frambozenkoekjes. Ook als dessert zal zij onze indische tafel sieren. Voor kinderen, die veel aan puisten, zweren en gastrische koortsen sukkelen, is het volgende aan te bevelen.

De lobi-lobi laat men goed rijp worden, zij zien er dan bijna zwart uit. Na ze goed gewasschen te hebben zet men ze in een geëmailleerden pan op met zooveel water, dat ze er ruim een vinger onder komen te liggen; men kookt ze zoo gaar dat ze bijna barsten, neemt ze dan van het vuur en giet ze door een doek. Van het sap maakt men stroop, door het op te koken met suiker. De lobi-lobi wordt nu in een puré-pers gedaan en door een zeef gewreven zoodat de pitjes achterblijven; vervolgens doet men er suiker bij naar den smaak en kookt dit samen op tot het heel dik en stijf is; dan giet men het uit op een marmeren plaat of platten schotel ongeveer tot een vingerdikte; laat het bekoelen, waarna men het in ruitjes snijdt, droogt deze in de zon en wentelt ze vervolgens in droge witte suiker.

In Indië is de lobi-lobiboom bij velen onbekend en dient meer gekweekt te worden. Hij laat zich gemakkelijk voortteelen door tjangkokans en ook door de pit, doch dan moet men 6 of 7 jaar wachten voor men er vruchten van krijgt, terwijl tjangkokans reeds in het 3de of 4de jaar vruchten dragen. De jeugd krijgt in Indië zooveel maagbedervend snoepgoed, dat ik niet nalaten kan de moeders attent te maken op deze gezonde lekkernij, die zij zelf met zeer weinig moeite kunnen vervaardigen.

Lelie-soorten.

De Javanen noemen alle leliesoorten bawangan of bawangbrobos, omdat de knol van de lelie op een ui gelijkt. Op Java heeft men zeer veel lelie-soorten; eene is er die zeer veel in de bosschen voorkomt; deze is wit en zeer fijn, de bloembladeren zijn gekarteld en eenige bloembladen hangen er als sierlijke

witte linten om heen. De plant blijft vlak bij den grond en de blaadjes zijn ongeveer een vinger breed. De bloem ruikt als de Europeesche lelie doch minder sterk. Zij bloeit eenige keeren in het jaar en de bloem schiet uit den grond op. De bloem, van de meeldraden ontdaan en in olie gelegd, geneest spoedig wonden, terwijl de fijn gestampte knol puisten doet rijpen.

De knol van de oranje-lelie of ook wel chineesche vuurlelie genaamd, wordt gebruikt bij uitwendige keelgezwellen en bij dyphteritus als deze naar buiten dreigt uit te breken.

De gewone Europeesche kerklelie, die in Indië in het gebergte prachtig groeit en bloeit, wordt ook als medicijn gebruikt. De bloembladen worden in olijf-olie gelegd, waarin men ze laat trekken, totdat ze zich geheel in de olie hebben opgelost. Deze olie verzacht en heelt wonden. Bij hoest en borstpijn neemt zij, indien vermengd met eenige druppels terpentijn de benauwdheid weg.

Manggistan.

(*Carcinia mangostana L.*)

Deze fijne heerlijke vrucht wordt in Indië zeer veel aangetroffen. Hoe smakelijk deze vrucht ook is, is het toch niet geraden veel of dagelijks er van te eten, want hare vezels zijn moeilijk te verteren. Veel er van gegeten, b.v. tien of meer, zal reeds bij zwakke ingewanden dysenterie kunnen veroorzaken. Dagelijks gebruikt, zal men ondervinden dat zij persingen veroorzaken. Vrouwen, die aan baarmoeder-bloedingen lijden mogen deze vrucht niet eten. De mangistanschil wordt ook met andere medicijnen gebezigd tegen venerische ziekte. De eenigszins jonge mangistan-bladeren kunnen bij rundvee abortus met doodelijk gevolg teweegbrengen. De schil van de mangistan zoowel als de bast van den boom werkt stoppend bij buikloop. De verkoolde, gebrande schil tot poeder gestampt en met kamfer vermengd, is een mooi tandpoeder. De rijpe schil van de mangistan bevat goede merkinkt. Manggistan moet men nooit met suiker eten, daar men er dan buikloop en buikkrampen van krijgt.

Mangga.

(*Mallotus Indica L.*)

Men heeft vele soorten mangga's. Verscheidene daarvan zijn zeer fijn van vezel en zullen voor de gezondheid niet schadelijk zijn; de grove soorten daarentegen wel. Er zijn mangga's die niet iedereen kan verdragen, t.w: welke erg naar terpentijn smaken en ruiken, zooals de mangga kowini batjan, mangga kèbèmbèm en de grove soorten mangga kopjor. Koortsen, puisten en uitslag zijn de gevolgen er van. Menschen, die aan nier of blaaskwaal lijden, mogen geen mangga eten, vooral niet bovengenoemde soorten. Het is beter de mangga uit te zuigen, dan ze aan stukjes te snijden; men krijgt dan niet zooveel vezels binnen. Elke mangga heeft vezels en is voor kinderen een overvloedig gebruik van deze vrucht zeer afteraden. In den manggatijd moet men kinderen niet dagelijks mangga laten eten; de vezels zijn zoo moeilijk te verteren. Een per dag is voldoende voor groote kinderen. Men geve ze dan na het middagmaal, 's avonds niet meer. Kinderen zijn liefhebbers van jonge mangga's en mangga goerih; een liefhebberij die tegengegaan moet worden. Kolieken, buikziekten, zeer moeilijke urineloozing en hoofdpijnen zijn de schadelijke gevolgen. De jonge mangga gestoofd met suiker en tot moes gemaakt, is een smakelijk en gezond eten. Men neme hiervoor echter geen jonge mangga-soorten, die naar terpentijn smaken. De mangga-goerih is wel een der geschiktste stoofmangga's, omdat er veel zetmeel aanwezig is en deze soort niet heel zuur is.

Modjo.

(*Aegle Marmelos Correa.*, fam. der Rutaceae.)

De Madoerees noemt haar Bila, de Maleier modjo batoe of modjo-ingoes; zij wordt ook de slijmappel genoemd. In Britsch-Indië heet de modjo bael-tree. De modjo is geen groote boom. Deze boom diende meer bekend te zijn omdat hij voor mensch en vee zooveel geneeskracht bevat. Behalve in het hooggebergte, groeit hij overal. De vrucht is hard. Het slijmige gedeelte der

vrucht is medicijn en wordt aangewend bij endeldarmontsteking en dysenterie; de jonge gedroogde vrucht voor buikloop. De rijpe vrucht met ijs gegeten werkt laxeerend. Voor herstellenden van buikaandoening, gebruikt men na elken maaltijd het gelei-achtige van de rijpe vrucht. De schil of liever gezegd de bast van den wortel van den modjo-boom, gebruikt men tegen koortsen, terwijl dit middel ook helpt tegen hartkloppingen; de bladeren, fijn gestampt en vermengd met sirih-kalk tegen huiduitslag. De bladeren tot moes gemaakt, genezen in korten tijd groote kwaadaardige wonden bij mensch en vee. Bij het vee wordt de modjo voor mond- en klauwzeer gebruikt. Van de wortelbast, hakt men iederen dag 30 gram fijn, kookt dit met een flesch water en laat dit tot de helft verkoken en geve dit dan te drinken. De gekneusde bladeren met kalk vermengd, smeert men op de wonden, waarna men deze afsluit met getah of melksap van den Gondangboom.

Meniran.

(*Phyllanthusrinario L.*)

Hiervan heeft men drie soorten. De goede soort is die met lichtgroene stelen en kleine lichtgroene zaadbolletjes. De slechte is daon meniran kerbo, met donkergroene lange blaadjes, donkergroene stengel en dikke zaadbollen. Deze soort is ook minder bitter. Dan heeft men nog een soort die niet gebruikt mag worden, met roode stengels en eenigszins roodachtige bladeren en groote zaadbollen. Zij wordt niet zoo hoog als de goede soort. De goede soort wordt zeer veel op kustplaatsen en warme plaatsen aangetroffen; overal waar malaria heerscht.

Daon meniran werkt zuiverend, veroorzaakt overvloedige urineloozing, werkt heilzaam op de maag en geneest koortsen. Uitwendig toegepast geneest zij oogzweertjes. Met andere kruiden vermengd, geneest zij rheumatiek. Zij plant zich voort door zaad.

Mosterd (wilde) of Sawie lemah.

(*Brassica nigrakoeh.*)

Dit eenvoudig onkruid, dat vlak bij den grond groeit, wordt

overal in het wild aangetroffen. Zij zuivert de blaas, wordt tegen moeilijke urineloozing gebruikt en drijft overvloedige gal af. Bij koortsen doet zij, indien vermengd met andere kruiden, goede diensten. Zij teelt zich voort door zaad.

Mondo kakie of kembang mantega.

(*Tabernaemontana coronaria Willd, Boenga Socsoe Tabernaemontana coronaria R. br.*, fam. der Apocynaceae.)

Deze heester met haar fraaie witte geurige bloemen, groeit in Indië in de warmte als ook in de koude. Het sap van de plant en de bloem is vergift. De gedroogde wortel als poeder vermalen of als thee getrokken, dient tegen buikziekte. Zij plant zich voort door stekken en kleine plantjes die bij den wortel opkomen.

Miendie, tjikra-tjikrie.

(*Melia Aredarach L.*)

Deze boom met lieve geurige lila-bloemen komt in Indië bijna overal voor, vooral in de warmte. De bladen en schors, worden als uitwendig middel gebruikt tegen huiduitslag tengevolge van het eten van beschimmeld voedsel, zooals bedorven rijst en djagoong (maïs). Zij plant zich voort door zaad.

Moengsie arab of wormkruid.

Dit kruid in Indië geïmporteerd, wordt gebruikt om de wormen te verdrijven. Het is zeer verhittend. Veel gebruikt veroorzaakt het duizeligheid. Men geve het niet in den warmen tijd van het jaar; koortsen en onpasselijkheid kunnen het gevolg er van zijn.

Moengsie.

Deze zaden, veel gelijkend op peterseliezaad, worden in de

Indische drogisterij hoog geroemd en dan ook in verschillende medicijnen gebruikt. Zij werken verwarmend en eenigszins stoppend en bederfwerend.

Mesoejie.

(*Massoia aromatica Becc.*)

Deze geurige houtsoort, afkomstig van Nieuw-Guinea, wordt in verschillende medicijnen gebruikt, vooral voor venerische ziekte. De werking is eenigszins verwarmend, zacht samentrekkend en pijnstillend.

Moerbeiplant.

(*Morus indica L. fanulu Urticaceae*).

Hiervan bestaan twee soorten n.l. de wilde en de gecultiveerde moerbei. De werking van beide is bloedzuiverend en worden de bladeren voor in- en uitwendig gebruik gebezigd. De vruchten zijn smakelijk. De plant groeit het best in de kou, doch komt in de warmte ook voor, maar vereischt dan meer zorg.

Moerma-daging.

Eene harssoort die in Java geïmporteerd wordt en in verschillende djamoes gebruikt, wordt aangewend als stopmiddel bij buikziekte en, vermengd met andere kruiden om stortingen na de bevalling te voorkomen. Ook wordt zij met andere medicijnen gebruikt tegen venerische ziekte.

Moendoe.

(*Gaertnera lateriflora.*)

Deze fraaie boom heeft vruchten, welke door de jeugd zeer gezocht zijn; zij werken zeer laxeerend. Als men last van gal heeft kan men door het eten van één vrucht reeds buikloop en koliek krijgen. De getah werkt stoppend.

Menjan-madoe.

Een Benzoe-soort waar veel witte stukken in zijn. Hoe meer wit zij bevat, hoe meer zij in waarde stijgt. Zij is zeer geurig en wordt met andere kruiden gemengd om wierook te maken. Ook wordt zij in verschillende middelen voor buikziekte, hemorrhoiden en baarmoederbloedingen gebruikt. Menjan madoe is een snelwerkend middel; men gebruikt er heel weinig van.

Nangka.

(*Artrocarpus integrifolia Mrticaceae ook Jackboom genaamd.*)

Men heeft verscheidene variaties. De fijnste soort is wel de tjepedak, een kleine soort nangka. De javanen en maleiërs hechten er groote waarde aan; een zwangere vrouw zal nu en dan eenige pitten van de tjepedak eten, omdat zij dan mooie kinderen verwacht, waarom weten ze echter niet. Als ze goed rijp is laxeert de tjepedak. Javaansche vrouwen zijn veelal, vooral wanneer ze zwanger zijn, geconstipeerd, dan houden ze nu en dan schoonmaak, zoodat dit ten goede komt van het aanstaande kind. De gewone nangka is over het algemeen een verhittende vrucht. Vrouwen, die aanleg hebben voor miskramen, mogen deze vrucht niet eten. De honig uit de gedroogde vruchten getrokken, werkt laxeerend. De nangka verwekt veel gegeten, opgeblazenheid. De gepofte pit is eetbaar en smakelijk doch veroorzaakt winderigheid. De jonge vrucht is een smakelijke sajor bij de rijsttafel; ook andere toespijzen maakt men er van, zij is zeer voedzaam. De wortelbast van de zwarte nangka en nangka-boeboer wordt als thee gebruikt tegen terugkeerende koortsen. Men moet zorg dragen, dat europeesche koeien de schillen van de nangka niet eten; misgeboorte als ze bezet zijn, zal dikwijls het gevolg er van zijn; terwijl zij in gewonen toestand daardoor onvruchtbaar blijven.

Namnam.

(*Cynometra cauliflora L., Bainang sijang Boej Makar, Koepingandjing.*)

Deze fraaie boom groeit meer in de warmte. De vrucht wordt

rauw en gestoofd gegeten. De bast en de jonge bladeren worden als stopmiddel bij buikloop gebruikt.

Notemuskaat.

(*Myristica fragan.*)

De pala of notemuskaat is een zeer fraaie boom, die op Java niet overal wil groeien; liefst groeit zij in gematigd klimaat en plant zich voort door zaad. Zij werkt verwarmend en kalmeerend. De thee van de gedroogde bloemen werkt wind-afdrijvend. Een gunstig kalmeerende werking hebben de bloemen; ook de foeli als men deze in een doek tusschen de kleeren van zenuwachtige menschen doet. Het afkooksel van foelie gemengd met andere kruiden en gegeven als wassching, doet de hooge koortstemperatuur dalen, De lange notemuskaat of pala lakie wordt in verschillende medicijnen tegen buikziekte gebruikt. Notemuskaat werkt goed op de maag en heelend op wonden; ook wordt het als smeersel met verscheidene andere kruiden gebruikt bij vermoeienis in de beenen en het lichaam. Brandewijn, notemuskaat en zout even warm gemaakt, doet bij een zieke die bedlegerig is, de moeheid verdwijnen wanneer men er de ruggestreng mee inwrijft. De schil van de notemuskaat levert een smakelijke gelei op, welke de eetlust bevordert en die als volgt wordt bereid. Het vleesch van de half rijpe notemuskaatvrucht wordt geschild en de foelie en noot verwijdert. Kookt de geschilde stukjes met het water, waarin men de notemuskaatvrucht gezet heeft na het schillen; zoodoende krijgt men de mooie heldere roode gelei. Kook de schil zoo lang tot ze goed zacht is, doch niet tot pap laten koken; daarna zeeft men het en kookt het verkregen sap op met rietsuiker tot een dikke massa. Om compôte te maken van de stukjes notemuskaatschil waarvan eerst gelei getrokken is, kookt men suiker tot dikke stroop, waarin men de stukjes schil legt en laat het dan samen even doorkoken. Wil men die bewaren, dan kookt men het drie maal op, zonder de vrucht. Deze compôte is een gezond en lekker eten.

Nogosarie.

(*Mesua ferrea L.*)

Deze kleine boom groeit op Java op 2000 voet en is een sieraad voor iederen tuin. De bloemen zijn wit, mooi en geurig, de bladeren, mooi groen, vertoonen aan den achterkant een andere nuance groen. De pitten kunnen gedroogd, lang bewaard blijven. In de inlandsche drogisterij komen de gedroogde bloemen voor onder de naam van Sarie naga of koeroeng. De bloemen worden om haar fijne geur in poudre de riz vermengd. De olie der pitten gebruikt men om mooi, lang, zacht krullend haar te krijgen. Ook werkt zij genezend tegen verschillende soorten wonden, vooral tegen hoofdzeer.

Ngo of Ngokilo.

(*Kedjiebeling Strobilanthes Sp.*)

Men heeft verscheidene soorten van deze plant. Zij wordt veel voor paggars gebruikt; de beste is die met gele bloemen. De bloem is onbeduidend en de bladeren eenigszins ruw. Zij plant zich voort door stekken en uitloopers onder aan de plant. Elk takje, dat zich in den grond werkt, wordt een plantje. Voor paggars wordt zij gebruikt om slangen te weren.

Ngokilo-bladeren vergruizen gal en niersteen en mogen hoogstens 5 maanden achtereen gebruikt worden, daar dit blad scherp op de ingewanden werkt. De meeste nierlijders sukkelen met den afgang, waartegen men dit laxeerend blad gebruikt, dat echter voor zwangere vrouwen niet deugt. Abortus zou het gevolg er van kunnen zijn.

Ngokilo groeit het liefst in de warmte en in een gematigd klimaat.

Orang-aring.

(*Eclipta alba Compositae.*)

Dit kleine onbeduidende kruid met kleine witte bloemen, dat ook wel obat ramboet-pandjang wordt genoemd en veel in de

warmte wordt aangetroffen werkt zeer verkoelend en kalmeerend. Zij wordt bij krampen als tappel of pleister op de buik gebruikt. De bladeren in klapperolie getrokken bevorderen den haargroei.

Oerat (daon) of weegbree.

(*Plantago major L.*)

Dit laag bij den grond groeiend plantje dat in Indië in het hooggebergte thuis hoort, doch met zorgvuldige verzorging ook in de warmte wil groeien, plant zich voort met zaad. Op Semarang wordt het daon-angkoepan genoemd. Dit voor het oog eenvoudige onkruid heeft vele goede eigenschappen. De werking is zuiverend, verkoelend en pijnstillend. Men gebruikt de bladeren bij kapwonden, bloedvergiftiging, schurft, steenpuisten en rheumatiek. Als inwendig middel gebruikt men het vermengd met andere kruiden, tegen leverziekte, niersteen, galsteen, spruw en hoest.

Om minjak oerat te maken, moet men de wortels dezer plant met klapperolie koken; deze olie wordt tegen verzwikkingen aangewend.

Obie of javaansche aardappel of kentang djawa.

Deze kleine zwarte aardappelen groeien als de gewone aardappel en zijn zeer voedzaam. Zij werkt zeer verkoelend en is als lekkernij, klaargemaakt met geraspte klapper een gezond eten, vooral voor menschen die veel last van de warmte hebben. De kentang djawa rauw geraspt, wordt voor branderige gezwellen en wonden gebruikt.

Pisang of banaan.

(*Musa sapientum L.*)

Het aantal soorten is zeer groot; slechts zullen hier beschreven worden de geneeskracht, haar voedings-vermogen, haar goede en ook enkele kwade eigenschappen. De pisang groeit

liefst in de warmte, in het hooggebergte groeien de mindere soorten.

Pisang soesoeh, is als ze goed rijp van den boom genomen wordt, wel één van de fijnste soorten en zeer gemakkelijk te verteren. Kinderen en menschen, die last van slijm hebben, mogen deze vrucht niet eten.

Pisang radja, is een heerlijke soort, doch niet zoo licht verteerbaar, vooral voor zwakke magen; zij dient goed gekauwd te worden, Vooral het hart van deze pisang is moeilijk te verteeren, bij kinderen moet er vooral op gelet worden, zij dit niet eten.

Pisang idjoe en ambon, zijn zeer verkoelend en laxeerend en zuiveren het lichaam. Om stortingen na de bevalling te voorkomen is het goed het oud javaansch gebruik te volgen en pisang idjoe te eten. Vrouwen, die aan witte vloed lijden zullen bij gebruik van deze pisang er meer last van hebben.

Pisang mas, de kleinste soort, is honigzoet en bijzonder geschikt voor menschen, die aan een moeilijke afgang sukkelen. De schillen dikwijls op de handen gewreven, geven fijne zachte vingers. De asch van de gebrande gedroogde schillen, vermengd met een eierdooier, is een mooie haarwassching vooral voor iemand met fijn hoofdhaar.

Pisang kidang, met roode schil. Deze soort werkt zeer verkoelend en laxeerend. Personen met een zwakke maag krijgen er dikwijls maagzuur van.

Pisang poeloet of bajie. Deze is bijzonder geschikt voor babies met een slechte spijsverteering. De naam bajie duidt het reeds aan.

Pisang blitoeng, is een groote pisangsoort, die meer op 2000 voet groeit. Zij is zeer voedzaam en werkt gunstig op de spijsverteering.

Pisang tandoek, Uvaria acrautha Miq. fam. der Anonaceae, is een reuzenpisang, die zeer voedzaam en smakelijk is. Zij moet echter gekookt of aan schijfjes gesneden, geroosterd worden. Wil men de pisang roosteren dan mag zij niet te rijp zijn. Geroosterd, eet men ze bijwijze van brood met boter en javaansche suiker; dit is beter voor kinderen, dan slecht brood. Van deze soort kan men wanneer de vrucht rijp is meel maken.

De pisang wordt aan schijfjes gesneden en gedroogd, waarna men ze tot meel stampt. Dit fijne meel als pap gekookt, is een uitstekend, voedzaam en licht te verteeren kindervoedsel.

Pisang kapok of stoof pisang. Hiervan bestaan verscheidene soorten: vooral de kapok tjina is een der heerlijkste. Voor de gezondheid zijn deze pisangs mits goed rijp, vooral voor kinderen zeer aan te bevelen. Men moet ze koken met de schil en warm met boter eten; stooft ze met wijn, suiker en kaneel en maakt er ook pisang goreng van, of pisang in meel gebakken. Gestoofd met javaansche suiker is ze ook zeer gezond. Van de pisang, kapok gablok, kan men een smakelijke hutspot maken, door ze te stoven met aardappelen en spek of vleesch.

De bongol, de wortelstok van den pisangboom, die in den grond zit, is zeer verkoelend en geneeskrachtig voor mensch en vee. Geraspt en uitgeperst is het bloedstelpend voor dysenterie, darmbloedingen en stortingen bij vrouwen en plotselinge hemorrhoiden-bloedingen. Als gorgeldrank voor vergrooting of opzwelling der amandelen. Voor neusbloedingen snuive men eenige lepels van het vocht op. Het vocht van de bongol is een mooi middel om den haargroei te bevorderen en bekoelt het hoofd bij zenuwhoofdpijn.

Als de boom nadat hij heeft gedragen, gekapt is, snijdt men de stam tot bijna vlak bij den grond af en maakt er een putje in, door het binnenste, het hart van de pisang er uit te boren. Dek het dicht met een pisangblad waarop men een platten steen of blik legt, om het wegwaaien te voorkomen. Het in het putje opkomend water is helder en verkoelend en niet zoo samentrekkend als de geraspte bongolbast. Het geneest alle bloedingen. Voor houders van kippen en ander pluimvee, kidangs enz. is het noodig eenige pisang-kapokboomen op het erf te hebben. Als de kippen en duiven bloederig afgaan, drijft hun natuurlijk instinct hen naar deze pisangsoort; zij pikken in de bongol, bast en bladeren, ja eten zelfs de gevallen bloemblaadjes op. Zoo is het ook als men herten en kidangs er op nahoudt; deze dieren sterven in gevangenschap, omdat zij de verkoelende planten missen van de bosschen. Geeft men hen het bovengemelde, zoo zullen zij gezond blijven. De bloemen van deze pisang-soort stoppen spoedig dysenterie; men behoeft slechts

op eenige bladeren te kauwen en het vocht er van in te slikken.

Pisang batoe, Popowia nervifolia Maing. Deze soort met haar menigvuldige pitten, wordt slechts voor medicijn gebruikt. Men maakt er een drankje van voor spruw in de buik, door een aantal rijpe pisangs met evenveel onrijpe te kneeden, d.l. de onrijpe wordt gewasschen en met de schil aan stukjes gesneden, de rijpe wordt geschild. Dit mengsel wordt zoolang gekneed, totdat er helder sap van komt, dat vermengd wordt met drie of vijf korrels anijs, een uitje en een stukje poeloe sariehout, dit alles gestampt voor men het bij het heldere sap voegt. Men moet het daarna één nacht toegedekt in de dauw zetten. Is de spruw van dien aard, dat ook in de keel puistjes voorkomen, zoo moet men er een rijpe patjé bij inkneden. Het hart van deze pisang, dat er uit ziet als een kaars wanneer de buitenste schil, kedebok, weggenomen is gebruikt men gehakt, om wonden te zuiveren. In den ouden tijd werd het vocht van een jongen pisang batoe-boom, die nog geen vrucht of bloemen gedragen had, genomen, de boom omgekapt en het heldere vocht zindelijk opgevangen en gebruikt bij kraamvrouwen, om dadelijk na de bevalling, als uitwendig middel te worden aangewend om de organen te laten krimpen en ook om stortingen te voorkomen. In den ouden tijd werd er ook vruchten-azijn van gemaakt door het sap van de pisang te winnen, zooals reeds vermeld is voor buikspruw. Door toevoeging van een weinig suiker laat men het sap gisten en na een maand is de azijn klaar. Jonge pisangbladeren verkoelen bij koortsen.

Papaja of katès.

(*Carica Papaya L.*, fam. der Passifloraceae.)

Van dezen boom, die het liefst in de warmte groeit, heeft men verscheidene soorten. Papaja plant zich voort door pitten en is een zeer verkoelende vrucht, vooral de groote soorten, die veel op meloenen gelijken. De pitten daarentegen zijn zeer verhittend en kunnen abortus veroorzaken. De vrucht werkt zeer gunstig op de maagsappen en heeft menig maag en buiklijder genezen. Voor genezing van endeldarmontsteking is de

papaja prachtig. Niet iedereen echter mag deze vrucht eten. Vrouwen met uitzetting der baarmoeder, of die verlies van eiwit hebben, hysterische vrouwen en zij die veel aan gal lijden zullen op den duur gele handen en een gele gelaatskleur krijgen. Menschen, die iets aan de nieren hebben, zullen een vreeslijke jeuk krijgen na het eten van papaja. Exema-lijders en vrouwen met witte vloed mogen deze vrucht niet eten. De bladeren zijn koortswerend en oefenen bij mensch en dier een zuiverenden invloed uit. Paarden die eenmaal per week papajabladeren te eten krijgen, zullen gevrijwaard blijven van kolieken, maaien, slijmophooping enz. De getah of melksap van de papaja kan blindheid veroorzaken. Als men dit per ongeluk in de oogen krijgt, moet men het oog direct en herhaaldelijk met suikerwater wasschen en betten. Papaja-getah gebruikt men om wratten en maaien te verwijderen. Het sap van de jonge papaja geneest diphteritis en de bast van de wortelschors verwijdert maaien. De wortel van de papaja gantong in arak en zout getrokken, oefent een weldadigen invloed uit op de spieren, vooral bij verlammingen en na beroerten. De bloemen van de papaja gantong zijn eetbaar maar bitter; om de bittere smaak weg te krijgen kookt men ze met de jonge blaadjes van de koeda-koedaän. Papaja-bloemen vormen een gezond voedsel dat 't bloed zuivert en de eetlust opwekt; men kan het met melk en boter stoven en als toespijs bij de rijsttafel met een sambalsaus of als zuur gebruiken. De jonge papaja kan men bij wijze van groente stoven en ook voor de rijsttafel er verscheidene gerechten van maken. Papaja is zeer gezond en smakelijk.

Patjé.

(*Morinda tinctoria Rubiaceae.*)

Van de patjé ook wel mengkoedoe genaamd, heeft men twee soorten: de wilde, en die zonder pitten welke zeer zoet is. Voor medicijn is de wilde soort met veel pitten het best. Deze vrucht groeit in de warmte en in een gematigd klimaat. Haar werking is zeer zuiverend tegen lever- keel- en miltziekte, wonden, galkoorts, wormen, pokken, hoest en spruw. De jonge

bladeren en het sap van deze vruchten zijn een voorbehoedmiddel tegen vele ziekten, omdat zij het lichaam van alle onreinheden zuiveren. Ook voor het pluimvee levert deze boom onschatbare diensten bij kippendiphteritis en pokken, welke ziekten vooral kalkoenen en uitheemsche kippen krijgen. Bij kippen-diph. zijn de oogen dik en ontstoken terwijl uit de bek slijmerig vocht komt. Bij kippen-pokken zit de kop vol puisten en uitslag; de afgang is slecht en waterachtig. Voor deze ziekten is een theelepel patjé-sap, 's morgens en 's middags toegepast, de medicijn. Voor pokken moet behalve het innemen, ook een wassching met sap op de ontstoken plekken worden aangewend. De bast levert een zalf op voor leverziekte en wordt ook tegen buikziekte aangewend. Met rijpe patjé vruchten kan men het goed helder wasschen en verwijdert er weêrvlekken uit, door de vruchten-moes op het goed te smeeren en dit dan te bleeken. De bast en de wortel leveren een verfsoort.

Peterselie.

Deze groente-soort groeit overal en zal wel aan iedereen bekend zijn. Haar werking is waterafdrijvend en zuiverend voor de nieren. Groente-soorten, die minder gunstig op de nieren werken, zullen geen schadelijke gevolgen hebben als men er fijngehakte peterselie-blaadjes op strooit. Het gebruik van deze blaadjes is aan te bevelen bij veel verlies van eiwit.

Postelein.

Deze groente is zeer gezond doch voor buiklijders en patiënten met zwakke maagsappen schadelijk, daar de postelein onverteerd blijft. Deze groente is zeer bloedzuiverend en verkoelend, de zaden moet men echter zorgvuldig verwijderen. Men heeft nog een wilde soort met kleinere bladeren, die even goed als stoof te gebruiken is. De scherpe smaak die deze soort heeft, kan men verhelpen door ze met een rauwe eierdooier te stoven. Men kan van de wilde postelein, ook wel gélang genaamd, thee maken voor hen, die aan zweren en puisten sukkelen. Ook voor puisten op het gezicht is deze thee goed en om het gezicht er mede te wasschen.

Peté.

(*Parkia speciosa Hassk.*)

Deze fraaie groote boomen leveren de zoogenaamde stinkboon, die door velen zeer geliefd is bij de rijsttafel; voor den javaan is de peté een ware tractatie. Deze boon mits niet te veel gegeten, is niet schadelijk; zij zuivert de nieren en de urine krijgt door het gebruik van peté een reuk als deze vrucht. Zij die aan koortsen of hoofdpijnen lijden, mogen deze vrucht niet eten, daar zij verwarmend is.

Peper.

(*Piper Nigrum L.*)

Deze klimplant groeit bijna in de geheele Ind: Archipel. De peper is verwarmend en in Indië nadeelig voor de gezondheid, daar zij een slechten invloed uitoefent op lever, keel en nieren. Vooral voor de vrouwelijke organen is peper zeer schadelijk. De bladeren verwijderen insecten uit kleerenkasten.

Paré.

(*Moniordica Charantia L.*)

Men heeft drie soorten paré: de paré allas of wilde soort, de gecultiveerde met langwerpige vruchten en de paré weloet. De vrucht van de paré weloet is glad en wordt, indien op vetten grond geplant, soms een el lang. Deze klimplant met wingerd-achtige bladeren groeit het best in de warmte en in een gematigd klimaat. De vrucht en bladeren zijn zeer bitter; de werking zuiverend. Voor medicijn worden de bladeren van de paré allas gebruikt tegen koortsen, leverziekte en onzuiver bloed. De gecultiveerde paré is een gezond eten bij de rijsttafel. De bladeren laxeeren. De paré weloet of aal, zoo genoemd omdat zij zoo lang en dun is als dit beest, is niet bitter en een aangename groente. De vrucht lost slijm op.

Pinang, Djambé.

(*Areca Catechu L.*)

De vruchten van deze palmsoort worden door de Javanen met sirih gekauwd en werken zuiverend op tanden en tandvleesch. Op de volgende wijze kan men een uitstekend tandpoeder maken, dat wolf uit de tanden weert. De rijpe pinangvrucht wordt gedroogd en daarna de harde pit verkoold en fijn gestampt en met kamferpoeder vermengd, b.v. een theelepel kamferpoeder op een half drinkglas pinang-poeder. De gele jonge pinang is een middel tegen dysenterie, mag echter niet gekookt, alleen getrokken worden. Voor wonden werkt de jonge pinang vrucht, fijn gemaakt, genezend zoowel voor mensch als dier.

Poko-pepermunt.

(*Mentha Sp.*)

Dit kruid groeit in de warmte zoowel als in de koude. Men heeft er verscheidene soorten van: de poko, die heel veel op de akkermunt uit Europa gelijkt, de Indische watermentha, die slechts in de koude groeit en nog een sterkriekende soort en eenige andere variaties. De werking is verwarmend, maakt het slijm los en verdrijft gassen. Het wordt aangewend tegen kolieken en hoest en is een goed transpireermiddel. Pepermunt in tabletten wordt als snoepgoed verkocht, doch als men het niet als medicijn noodig heeft is het beter geen pepermunt te gebruiken. Vooral voor vrouwen en kinderen is het nadeelig voor de gezondheid.

Patjar-djawa.

(*Lawsonia inermes.*)

Deze boomheester de z.g. indische reseda, groeit het best in de warmte, doch wordt ook in gematigd klimaat aangetroffen. Men heeft er twee soorten van: de reseda- en de terracottakleurige. Het is een geurige bloem, en de bladeren werken

zeer verkoelend. Tot moes gestampt en om de voeten gewikkeld, mindert het de koortshitte. De jonge blaadjes vermengd met gambir zijn een middel tegen fijt.

Patjar-tjina.

(*Aglara odorata Loar.*)

Deze welriekende boomheester vindt men in de warmte en een gematigd klimaat. Zij is uit China ingevoerd. De blaren worden gebruikt bij hevige bloedingen tijdens de wisseljaren der vrouw, en tegen venerische ziekte. De thee dezer bloemen, veel gebruikt, werkt uitdrogend.

Penawar Djambé.

(*Abotium glaucexens Kze.*)

Deze varensoort met stijve harde stekelige bladen, gelijkend op een palmblad, groeit het best in een koel klimaat, doch goed verzorgd ook in de warmte. Het bruine wolachtige pluis dat bij den kroon van den boom te vinden is, wordt als bloedstelpend middel bij verwondingen aangewend. De bladtakken worden voor grafversieringen gebruikt.

Poelèboom.

(*Alstonia spectabilis L. Br.*)

Deze groote boom, die op Java in de meeste bosschen voorkomt en in de warmte groeit, wordt als geneesmiddel voor mensch en dier veel gebruikt, o.a. tegen suikerziekte en koortsen; met andere medicijnen vermengd, tegen buikziekte en waterzucht. Voor paarden, vooral Australische, die steeds ziekelijk en mager blijven, geeft men 20 gram fijn gehakte poelébast van den wortel. De versche gehakte bast en bladeren, met een weinig zout, is een goed middel tegen mond- en klauwzeer bij Europeesche koeien. De bast kan voor verschillende doeleinden lang gedroogd bewaard blijven. De getah poelé, dat is het melksap, haalt scherven, dorens enz. uit het lichaam en rijpt abcessen en gezwellen. Er zijn twee soorten poelé, die met lichtgroene bladnerven en stelen en met paarsche, deze laatste wordt poelé woengoe genoemd.

Ploso of Plasa.

(*Butea frondosa Roxb.*)

Deze boom groeit in de bosschen en heeft fraaie roode bloemen. Het bladermoes is zeer verkoelend en wordt tegen de giftige beet van den boschschorpioen gebruikt.

Patian tjina.

(*Euphorbia thymifolia Lam.*)

Dit laag-kruipend roodachtig bruin onkruid wordt in Indië overal gevonden. De werking is zeer verkoelend en eenigszins samentrekkend. Zij wordt als thee gedronken tegen uitschieting van het fondament en tegen bloed-afgang. Vermengd met andere kruiden, tegen koortsen, droge hoest en naweeën van kouvatten. Patian tjina, dit onkruid, oogenschijnlijk zoo nietig, verdient onze hooge belangstelling, niemand merkt het op, men trapt er op; tusschen steenen, op paden in onzen tuin groeit het weelderig. Voor buikziekte, waar de persingen hevig zijn en aanhoudend kleine ronde bloed- en slijm-vlokken worden afgegaan is deze plant het aangewezen geneesmiddel, daar het oogenblikkelijk helpt. Zie hierover de recepten: buikziekte.

Patian kerbo.

(*Euphorbia pilulifera. Euphorbiaceae.*)

Een onkruid, dat in Indië overal te krijgen is. Het wordt tegen darmontsteking, bronchitis, asthma en longontsteking aangewend en, met andere medicijnen vermengd, tegen buikloop. De melk gebruikt men tegen puistjes aan den binnenwand van het ooglid; zij geneest ook schram- en snijwonden. De werking is zuiverend, samentrekkend en een weinig narcotisch. Het melksap van dit kruid bevat de meeste medicijn; daarom moet men de plant nemen als zij knoppen begint te dragen.

Gedroogd verliest zij haar kracht niet en kan lang bewaard blijven. Nog zij vermeld, dat de patian kerbo als thee gekookt, een genezend gorgeldrankje is voor lichte keelaandoeningen.

Posor.

(*Graptophyllum hortense.*)

Dit heestertje met lila bloemen wordt veel in bosschen aangetroffen en groeit in de warmte en in een gematigd klimaat. Met stekken en zaden teelt men het voort. De bladeren van posor zijn waterafdrijvend en worden veel gebruikt als uitwendig middel voor kraamvrouwen tegen moeilijk urineeren.

Poeloetan.

(*Urena lobata Linn.*)

Dit heestertje, als onkruid overal op Java voorkomend, heeft lieve, zachtrose bloemen. De zaden plakken als klissen, daarvandaan de naam poeloetan. Bloemen en bladeren werken verkoelend en de jonge blaadjes worden aangewend als drinkwater tegen koorts in den buik. De bloemen rijpen bloedzweren en puisten.

Pitjisan.

(*Polypodium numnulariae folium Sw.*)

Pitjisan groeit als mos op de boomen. Het heeft ronde, platte, sappige blaadjes die bij dubbeltjes worden vergeleken; vandaar den naam pitjisan. Overal zal men ze tegen de boomen aantreffen. Men zij echter gewaarschuwd nooit mos te gebruiken, dat op vergiftige boomen groeit. De werking van pitjisan is verkoelend, zuiverend en bloedstelpend.

Rijst.

Rijst is in Indië het hoofdvoedsel en er zijn verscheidene soorten van. De roode berg-rijst bezit de meeste voedingswaarde. De rijst, die uit Siam enz. wordt ingevoerd, bevat niet zooveel voedingswaarde als de Javarijst. Men heeft verschillende manieren om rijst te koken. Op z'n Europeesch in een rijstbal, doch op deze wijze verliest ze haar krachtige eigenschappen. In water gekookt, wat de Javanen liwet noemen, gaat er ook veel verloren. In een koekoesan gestoomd, kan niet iedereen ze verdragen. De rijst is dan dikwijls te hard en krijgt men na de rijsttafel een zeer bezwaard moe gevoel. Het beste is de rijst zoo te koken, dat zij alle voedingsdeelen blijft behouden, zoo-

dat men met weinig rijst kan volstaan. t.w.: men neemt een vingerkom rijst, wascht ze goed schoon en zet ze op met iets meer dan met anderhalf vingerkom water in een geëmailleerde broodpuddingvorm, geen tulbandvorm, waarvan de sluiting hermetisch is. Daarna zet men de vorm in een pan met zooveel water dat de vorm tot de helft er in staat en laat het twee uur op een gedurig vuur koken. Als de rijst gaar is, doet men ze in een geëmailleerd vergiet, zoodat de rijst flink kan uitwasemen en niet papperig wordt. Op deze manier gekookt zal de rijst altijd hetzelfde zijn, niet te hard en niet te zacht, nooit aangebrand en ook nooit naar de rook smaken. Daarbij heeft men beter contrôle, dat de rijst niet bij het koken gestolen wordt. Dat de rijst in ongaren toestand gestolen wordt, kan men verhinderen door ze onmiddellijk na het uitgeven als boven aangegeven in de broodpuddingvorm te zetten.

Wil men zien of rauwe rijst goed is en nog haar voedingswaarde bezit, dan neemt men de proef in water. De goede kwaliteit zal zinken, terwijl slechte rijst, die bedorven is blijft drijven. Het harde gedeelte of menier is dan door beestjes opgevreten. Rijstewater is zeer verkoelend en licht verteerbaar voor zieken en kinderen wanneer de koemelk moeilijk te verteeren is en ze het in de buik krijgen. Rijstewater of tadjin wordt op de volgende wijze klaargemaakt. Een kopje rijst wordt goed schoon gewasschen en met 8 kopjes water opgezet, laat dit goed gaar worden en schept dan het water er af. Tadjin verzuurt spoedig; wat 's morgens gemaakt is moet men niet in den nacht gebruiken, doch maakt men daarvoor weer versche. Wat men voor overdag gemaakt heeft moet men 's middags opwarmen. Rijstewater werkt gunstig op gastrische koortsen, wanneer de maag zoo van streek is, dat ze geen melk verdragen kan en ook voor andere ziekten is dit licht verteerbare voedsel aan te bevelen. Voor maag-patiënten is volgend eenvoudig middel aan te raden. Een schepje gekookte rijst wordt met warm water overgoten en toegedekt in de dauw gezet; men drinkt dit op de nuchtere maag.

Een zacht stoppend middel, tevens goed drinkwater voor buiklijders, is het volgende.

Gare rijst wordt tot een bal gevormd en zoo gepoft, dat ze

verkoold is en giet er dan kokend water op. Een ander middel, dat meer stoppend werkt is rauwe rijst, die men brandt als koffie. Zijn de korrels gaar en eenigszins verkoold, dan giet men er kokend water op en laat het trekken.

Rijstepap of boeboer wordt ook gebruikt om gezwellen en puisten te laten rijpen en kolieken te doen bedaren. Nassie-tim voor zieken en kinderen wordt op de volgende wijze klaar gemaakt. Men neemt een theekopje gewasschen rijst, twee volle theekopjes water, een jong kippetje van vel en vet ontdaan en aan stukjes gesneden en zet alles na toevoeging van een weinig zout samen op. Voor kinderen, die pas rijst beginnen te eten mag men natuurlijk geen kip gebruiken en moet de rijst als ze gaar is, gezeefd worden door een fijn zeeftje of doekje.

Eerst als het kindje een jaar oud is, mag men een kippenvlerkje of pootje gebruiken. De hoeveelheid wordt vermeerderd naar den leeftijd van het kind. Moeders mogen er wel voor oppassen, dat in nassie-tim voor kinderen geen notemuskaat gedaan wordt door de kokkie of de meid. Zij doen dit om de kinderen veel te laten slapen, maar voor de gezondheid is dit zeer slecht.

Moeders! proeft altijd zelf het eten der kinderen en als het eenigszins kan, maak het zelf klaar; de bedienden kunnen er dan niet mee knoeien. Om het kind aan de baboe te doen hechten wordt er verdampte urine enz. in het voedsel gedaan.

Ik schrijf dit neer; omdat ik gezien heb, hoe dikwijls alles aan de baboes wordt toevertrouwd.

Zij die aan suikerziekte of hartvervetting lijden, mogen geen rijst eten. Nieuwe rijst laxeert en wekt slijm op bij zwakke menschen.

Ramboetan.

(*Nephelium lappaceum L.*)

Van dezen boom bestaan verscheidene varieteiten, waaronder zeer smakelijke. Menschen met een gevoelige keel zullen de ramboetan (vrucht) niet kunnen verdragen. Het schorsachtige ge-

deelte van de pit, hetwelk gewoonlijk aan het vruchtvleesch blijft zitten, is vooral bij kinderen schadelijk voor de buik. De getah van de schil, welke dikwijls bij kinderen in den mond komt doordat zij de vrucht niet snijden maar doorbijten, veroorzaakt spruw-achtigheid en puisten in den mond. Wil men deze vrucht eten zonder de nadeelige gevolgen er van te ondervinden, zoo schilt men haar, snijdt er de schijfjes vleesch tot aan de pit af en spoelt dit met water af. De schil werkt voor buikloop stoppend.

Radijs.

Is een gezonde groentesoort en doet veel goed bij hen, die veel last hebben van ophooping van slijm.

Zoogende vrouwen moeten geen radijs eten, daar de zuigeling anders last zal hebben van brakingen.

Ramenas.

Deze knol lost slijm op en wordt met klontjes vermengd, tegen hoest zeer aanbevolen. Menschen met zwakke magen, of zij die aan opgezetheid lijden, mogen geen ramenas eten.

Randoe allas of wilde kapokboom.

(*Bombax malabaricum D. C.*, fam. der malvaceae.)

Deze groote boom, die zeer veel in de warmte wordt aangetroffen, heeft mooie schitterende roode bloemen. De wol wordt dikwijls ter vervalsching van kapok gebruikt; zij veert niet zoo als de echte kapok. Het vocht van de randoe allas door insnijdingen van den wortel voor zonsopgang verkregen, is zeer zuiverend en verkoelend. Waar zich uitslag vertoont in mond, keel en tong, door koortshitte van binnen, zal dit water spoedig genezing brengen. Het is onschadelijk en kan dan ook als drinkwater gebruikt worden. Het is smaak- en reukloos. Bij koorts en typhuslijders krijgt men door dezen drank verlaging van temperatuur.

Remboeloeng, Rembijo, Pohon Sagoe.

(*Metroxylon Rumphii Mart. Sagu Rottb.*)

Deze palm wordt in Indië overal gevonden en is zeer nuttig Men maakt er dakbedekking voor huizen van en van de gespleten bladnerven matten, huisomwanding en mandenwerk. Het merg van den boom wordt als zetmeel in den vorm van sago enz. in den handel gebracht. Dit meel is zeer verkoelend; aangelengd met temoelawa, is het een goed middel voor zoogende vrouwen om zog aan te zetten. Als sago bereid en zonder suiker gekookt, werkt het stoppend bij buikloop.

Radjasor of Redjoso.

(*Elaeocarpus grandiflorus Sm.*)

Deze boom komt op Java en in de buitenbezittingen voor. De bast wordt uitwendig toegepast bij zweren en de bladeren tegen koorts gebruikt; de werking is zuiverend en tevens verkoelend. Zij plant zich voort door pitten.

Roekem.

(*Flacourtia enermis Roxb.*)

Deze boom met zijn frisch smakende vrucht wordt op Java veel aangetroffen. Het sap van de vrucht is bloedzuiverend en voor gelei en stroop smakelijk en gezond. De jonge bladeren dienen als stopmiddel bij buikloop. De vruchten van tjangkokanboomen verkregen, zijn mooier en lekkerder.

Remek geteh.

(*Stachytarpheta, mutabilis Vahl.*)

Deze kleine heester met kleine paarse bloemen, groeiend aan een steel en gelijkend op gevlochten touw, wordt veel voor omheiningen gebruikt. Zij groeit overal op Java. De bladeren werken stonden-bevorderend. Vermengd met andere medicijnen, wor-

den ze door de inlanders gebruikt bij wijze van thee als reinigingsmiddel na de bevalling. De voortplanting geschiedt door zaden.

Rozen.

Deze heerlijke bloem-soort, is aan ieder bekend, minder echter de bereiding van rozenwater om het als geneesmiddel toe te passen.

Men neemt versch geplukte Perzische rozen, plukt de bloemblaadjes af en bindt ze in een neteldoekslapje, neemt een stopflesch met een wijden hals en hangt het pakje zoo in de stopflesch, dat het de bodem niet raakt. Doe de stop er op en zet het elken dag in de zon; als de rozenblaadjes verdroogd zijn, neemt men weer versche bloemen. Het vocht dat zich in de stopflesch bevind, giet men zorgvuldig in een gesloten karaf, zoo krijgt men het heerlijke rozenwater. Men kan door distilleeren ook rozenwater verkrijgen; doch dit recept dient als men geen groote hoeveelheid rozen heeft.

Rozenwater gebruikt men om branderige oogen te betten, ook bij koortsen, vermengd met honig als drank, en voor wasschingen bij koortsen; voor puistjes in het aangezicht vermengt men rozenwater met zwavelbloem.

Om gebakken geurig te maken kan men ook rozenwater gebruiken.

Roempoet djarem of dwergklaver.

Ten onrechte wordt dit kruid door de inlanders als gras betiteld, wat met veel kruid, dat tusschen het gras groeit het geval is. Dit kruid is de kleinste soort klaver en groeit overal op Java. De werking is zeer verkoelend en iets samentrekkend. Zij wordt met andere kruiden vermengd, gebezigd tegen dysenterie. Ook gebruikt men deze klaversoort, voor menschen die buikziekte hebben, tengevolge van al te groote hitte in het lichaam.

Roempoet Lempoejangan.

Dit is een zeer grof hoogstaand grassoort, door koeien en karbouwen gaarne gegeten. Het wordt lempoejangan genoemd,

omdat het bijna zoo breed is als bovengenoemd kruid. De wortels worden gebezigd tegen ontsteking der eierstokken en als er bij de menstruatie slijmerig bloed is. De werking is verkoelend en zuiverend. Men geeft deze grassoort met de wortels die goed gewasschen zijn en met zout vermengd, aan koeien die pas gekalfd hebben.

Roempoet teki.

(*Kyllingia monocephala Rottb.*)

Deze grassoort is zeer algemeen en valt niet in den smaak van paarden of koeien. Indien gecultiveerd worden de wortels grooter. Men maakt er dan kriepik van, een soort beschuitje bij de rijsttafel gegeten. Rauw gegeten, smaakt de wortel eenigszins aromatisch. Zij wordt gebruikt bij medicijnen tegen gedurige baarmoederbloedingen en bij buikloop.

Roempoet oerang-oerangan.

Een fijne fraaie grassoort, die aan de kanten van rivieren en slooten groeit. Zij lijkt op fijne chineesche bamboe en wordt ook wel als sierplant gekweekt. Men gebruikt de wortels tegen bloedurineeren.

Selderij.

Deze groente-soort is aan iedereen bekend; hare goede eigenschappen en werking misschien niet. Selderij op verschillende wijze gebruikt, geneest rheumatiek. Men mag geen selderij gebruiken bij eiwit afscheiding in de urine, ook niet bij hysterie.

Sawie.

(*Brossica nigra Koch.*)

Van deze groente bestaan verschillende soorten. Het is een zeer gezond eten, zuivert het lichaam en geeft een verhoogde

werking aan de nieren. Als men echter last van de nieren heeft met jeukerige uitslag, dan is het niet geraden deze groentesoort te eten, omdat brakingen en afgang er het gevolg van kunnen zijn.

Salak.

(*Zalacca Edulis Bl.*)

Deze doornige palmsoort in eenige variaties, levert de eetbare salak-vrucht. De salak pasir is de smakelijkste en tevens de onschadelijkste soort, zij is eenigszins sappig. Menschen met zwakke maagsappen of zij, die aan de endeldarm of hemorrhoiden gesukkeld hebben of nog er aan sukkelen, mogen geen salak eten. Ook zij niet, die dikwijls aan de keel souffreeren. De ontkiemde salakpit, waar even het groen aan zichtbaar is, wordt aan kinderen te eten gegeven bij wie het fondament dikwijls uitschiet. De smaak heeft veel overeenkomst met die van het hart van een uitgeschoten klapper.

Sirkaja.

(*Anona squamosa L.*)

Deze boomheester heeft smakelijke vruchten, die echter niet gegeten mogen worden door hen, die reeds dysenterie gehad hebben. Het melksap van de boomschors is eenigszins vergiftig.

Samangka.

(*Citrullus vulgaris Schrad.*)

Een klimplant (de watermeloen). Deze plant komt in heel Indië voor en wordt op sawahs of drassigen grond geteeld. De werking is zeer verkoelend. De samangka met rood vruchtvleesch is het smakelijkste. In tijden van cholera mag deze meloensoort niet gegeten worden, ook niet door hen die het dikwijls in de buik hebben. De samangka met javaansche suiker gegeten, kan dikwijls hevige krampen en buikloop ten gevolge

hebben. De gezouten en gedroogde pitjes van deze vrucht worden gegeten.

Sawo manila.

(*Achras Sapota L.*, fam. der Saposaceae.)

Deze boom draagt overheerlijke vruchten. Men heeft twee soorten, t.w.: met langwerpige en ronde vruchten. De langwerpige zijn de beste, vooral als deze soort veredeld is waarbij bijna geen pitten worden aangetroffen; dit verkrijgt men door tjankokken. Wil men goede sappige vruchten van den boom winnen, zoo moet men, tegen dat de westmoesson intreedt, op een meter afstand rondom den boom een kuil graven van ongeveer ½ M. diepte en bijna een meter breedte, waarin allerlei afval en vuil wordt geworpen; maak de opening weer dicht, na haar ½ maand te hebben opengelaten. Deze vrucht mag niet te veel en niet dagelijks gegeten worden; men krijgt er persingen van: vooral zorge men er voor de versteende getah in de vrucht aanwezig, te verwijderen. Voor buik- en hemorrhoidenlijders is deze vrucht verboden. Het melksap van dezen boom wordt in een hopeloos geval van buikziekte toegediend en de gedroogde bast tegen koortsen. De inlanders gebruiken de getah van de sawo manilla, als de buikloop niet meer te stoppen is.

Sawo djawa.

(*Mimusops Kauki L.*)

Deze boom draagt vruchtjes, die door de inlanders en kinderen gegeten worden; veel is er niet aan. Veel er van gegeten werkt zij stoppend; kinderen die aan koortsen lijden mogen deze vrucht niet eten.

Salam of Indisch laurierblad.

(*Eugenia polyantha Wight.*)

Deze boom wordt op Java bijna overal gevonden. De bladeren (daon salam) worden als specerij bij de rijsttafel gebruikt

en de jonge topblaadjes als stopmiddel bij buikloop; de rijpe roode vruchtjes zijn smakelijk. Van de bast vermengd met ramboetanschil, wordt een zwarte kleurstof gemaakt.

Sarangan of wilde kastanje.

(*Castanea argentea Bl.*, fam. der Cupuliferae.)

Deze mooi gevormde boom wordt op ongeveer 2000 voet aangetroffen. De schil is zeer stekelig; de pit gepoft of gekookt is zeer smakelijk en hoewel niet zoo meelig als de Europeesche kastanje, zeer voedzaam. Buiklijders mogen deze vruchten niet eten, ook zij niet, die zwakke maagsappen hebben. De pit, rauw gestampt of geraspt en met water vermengd, wekt zog op.

Sereh.

(*Andropogon Schoenanthus L.*)

Sereh is een welriekende grassoort en komt voor in twee soorten; de eene met breed blad wordt als specerij bij de rijsttafel gebruikt, de andere eene meer wilde soort, groeit schraler; men distilleert er welriekende olie uit. De groei heeft veel weg van de alang-alang en treft men deze grassoort op Java in het wild aan op ongeveer 3000 voet. De uitwerking van de sereh is verwarmend. Het sap wordt gebruikt tegen verzwikkingen, de olie tegen pijnlijkheid der gewrichten. Bij pluimvee doet de sereh goede diensten bij beenbreuk en verzwikkingen. Deze plant, die bij de inlanders hoog in aanzien staat, wordt in alle smeersels of zalfjes gebruikt. De gewone sereh-kruiderij bij de rijsttafel gebruikt, groeit overal.

Saga manis.

(*Abroma precatorius L.*)

Saga manis is een klimop met naar zoethout smakende blaadje en steeltje en komt veel in het wild voor. De werking is verkoelend en slijmoplossend. Het wordt tegen binnenkoortsen,

spruw, koorts in de buik en hoest gebruikt. De plant is niet vergiftig, de pitten daarentegen, die rood en zwart gekleurd zijn, zijn zeer giftig. Men heeft verschillende boomen, die saga genoemd worden: o.a. een hooge boom met vuurroode platte pittjes, die niet als geneesmiddel gebruikt wordt.

Sirih.

(*Piper Besle L.*)

Sirih is een klimplant, gelijkend op de peperplant. Haar werking is zuiverend en slijmoplossend. Behalve, dat zij als genotmiddel bij de javanen bekend is, wordt zij ook veel als geneesmiddel aangewend, zoowel voor in- als uitwendig gebruik. In het hooggebergte groeit de sirih niet meer. Er bestaan verschillende soorten van; voor medicijn wordt bijna altijd de sirih ros gebruikt; deze heeft een blad waarvan de kleinere nerven juist aan de middennerf bijeenloopen. De inlanders beweren dat dit eene aanwijzing is van geneeskrachtigheid, doch is dit meer bijgeloof. De plant teelt zich voort door stekken en schijnt kippenmest een goeden invloed op haar te hebben.

Sirih gading.

(*Nyctanthes Arbor-tristis L.*)

Sirih gading is een boomheester; de bloemen die wit zijn met rood-oranje hartje en bloembodem, zijn eenigszins ruw. De werking van blad en bloem is afdrijvend. Deze heester komt in de warmte veel voor.

Semboong.

(*Blumea balsamifira D. C.*, fam. der Compositae.)
Semboong goela (Soendaneesch) Semboong legi (Jav.)

Er bestaan veel variaties van deze plant; zij wordt op weigrond gevonden en groeit liefst daar waar veel tocht en wind is. De semboong zooals ik ze in mijn planten-atlas heb afgebeeld, is de goede soort. Haar werking is verwarmend; zij wordt te-

gen koorts, buikziekte, maagkrampen, koliek en cholera aangewend en met andere kruiden vermengd, tegen verlies van eiwit in de urine. Opgezetheid van het lichaam verdrijft men door het gebruik van semboong-thee. De semboong, mits veel gebruikt, werkt uitdrogend en is tevens bloedstelpend. De bladeren ruiken naar kamfer; in de plant is dan ook een weinig kamfer aanwezig. Op Java komt de plant zeer veel voor; ik heb haar overal aangetroffen, tot zelfs op bijna 5000 voet. Bij cholera en hevige malaria-aanvallen wekt de semboong-thee de hartslag op. Zij verhindert het braken bij cholera en wekt de nieren tot werkzaamheid op. De krampen, persingen en het kille gevoel in het lichaam zullen spoedig verdwijnen. De lijder heeft na toediening der semboong een welbehagelijk kalm gevoel, en zal veel transpireeren.

De bladeren vermengd met andere kruiden, werken ook gunstig op den lever; men krijgt er een betere gal-afscheiding door. Voor malaria- en andere koortslijders is het geraden deze bladeren in de kamer op te hangen en er baden van te nemen, om terugkeerende koortsen te weren. De bladeren verliezen door drogen eenigszins hun kracht, doch kan zulks verholpen worden, door er meer van te nemen. Verscheidene soorten semboong worden door de inlanders als groente genuttigd. Voor verslaafde opiumschuivers is thee van de semboong een tegengif.

Semboong-lemah of oetan.

Deze plant met trossen gele kwastjes en gekartelde bladeren, groeit het best in de warmte. De geheele plant wordt als medicijn gebruikt tegen krampen en kouvatten. Zij werkt verwarmend en slijmoplossend.

Sambiloto.

(*Andrographis paniculata Nees.*)

Dit is een plant, die bij goede verzorging eene hoogte bereikt, van plus minus een el. Zij groeit het liefst in de warmte en verspreidt zich door hare fijne zaden. De bladeren zijn donkergroen en erg bitter van smaak. De bloemen zijn klein, wit met zwart. De werking is zeer koel en zuiverend. In- en uitwendig wordt zij gebruikt tegen de steek

of beet van giftige insecten, tegen koortsen, suikerziekte, oogziekte en onverklaarbare zwellingen. Vooral tegen bloedvergiftiging wordt het rauwe sap der bladeren met succes aangewend, als bloedvergiftiging ontstaat door wonden. De bladerenmoes wordt dan op de wonden gedaan. Ook voor het vee is dit recept aanbevolen. Deze plant wekt in hooge mate den eetlust op.

Sono kling of sono kembang.

(*Pterocarpus indicus Willd.*)

Deze boom, die ook wel ausana wordt genoemd en fraaie trossen gele bloemen heeft, kan, mits goed verzorgd, overal groeien. De bast en de getah of melksap daarvan, werken zuiverend en worden voor spruw in den mond gebruikt; de bast is tevens een stopmiddel bij buikziekte.

Sangkèt-Sangkètan.

(*Moschosma polystachyum Benth.*)

Dit plantje, dat niet hooger wordt dan hoogstens ½ M, groeit in de warmte in het wild en heeft een zeer kalmeerende werking; wordt voor zenuwziekten zoowel in- als uitwendig gebruikt. Bij verschillende ziekten zooals rheumatiek, naweëen, zenuwachtigheid na de bevalling, gebruikt men de blaadjes voor wasschingen; ook tegen stuipen bij kinderen.

Sida goerih.

(*Sida retusa L.*)

Deze kleine plant ook wel sapoe-djakat of djakat genoemd, heeft gele oranje-kleurige bloemen en wordt veel gevonden tusschen het gras op weigrond. Zij werkt zeer zuiverend. De bladerenmoes geneest wonden, jeukerigheid bij huiduitslag en uitslag van venerische ziekte. De bloemen genezen wespensteken en de bladeren verwijderen maaien. De wortel werkt afdrijvend, te veel gebruikt, kan deze abortus en den dood tengevolge hebben. Deze plant wordt op Java overal aangetroffen. Zij verspreidt zich door zaad.

Sengganie.

(*Melastoma Spec.*)

Deze heester wordt bijna overal in 't wild gevonden; men heeft ze met paarse en witte bloemen. De vruchtjes zijn een lekkernij voor de kinderen. De jonge blaadjes werken samentrekkend. De bast wordt ook tegen buikloop gebruikt.

Samban tjolok.

(*Aerva sanguinolenta Bl.*)

Men heeft twee soorten van dit kruid; een meer heester-achtige en een kruipplant met donkere bloedroode bladeren; zij komt heel veel in het wild voor, vooral de kruipplant. Haar werking is bloedstelpend. Zij wordt gebruikt tegen ongeregelde menstruatie en bloed-urineeren.

Sambodja.

(*Plumeria acutifolia. Poir.*, fam. der Apocynaceae). Boengo koeboes. Javaansche treurwilg. Pagoda tree. (Eng.)

Deze plant wordt in Indië bijna overal op inlandsche begraafplaatsen aangetroffen in twee variaties: een met witte en een met oranje-achtige bloemen. Het melksap trekt dorens, splinters en glasscherven uit het lichaam. Indien men bij verzwikkingen de getah er op smeert, zal ze na 12 uur aanwijzen welke pees niet in orde is. Bij pijnlijkheid der ledematen wijst ze aan wat het worden zal, een abces of bloedvin. De getah werkt zeer slecht op het gebit; zij doet de tanden uitvallen en afbrokkelen. De bast is water-afdrijvend. Een afkooksel daarvan dient als urine-afdrijvend middel voor paarden. De getah sambodja doet bubo-gezwellen verdwijnen. Zoodra men bij het gebruik van sambodja-thee merkt, dat er dunne afgang plaats heeft, moet men er mede uitscheiden.

Sèlaséh-sèlaséh.

(*Oximum Basilicum L.*)

Dit kruid waarvan de zaden verkoelend werken, wordt veel in het wild gevonden. De sèlaséh-pitjes zijn grooter dan de

kemangie. Voor koorts in den buik moet men de sèlaséh-pitjes hebben, de kemangie laxeert. Voor tjao worden ook de sèlaséh-pitjes gebruikt; men giet er water op en na een paar minuten zijn ze uitgedijd. De takken tot asch gebrand werken als waschwater zuiverend bij wonden. De geheele plant werkt kalmeerend en zuiverend.

Siembar mendjangan.

(*Platycerium alcicorne Gand.*)

Een varensoort, die tegen de boomen groeit en waarvan het blad er uit ziet als de horens van een hert. Het loof werkt zuiverend en krimpend en wordt gebruikt tegen baarmoedergezwellen en zwellingen van inwendige organen. Het wordt ook bij kropgezwellen zoowel in- als uitwendig toegepast.

Sosor bebèk.

(*Bryphoyllum calycinum Salisb,* fam. der Ceropulaceae.)

Dit is een heesterachtig kruid, met dikke sappige bladeren. Het blad ontkiemt als men het in de kamer ophangt. De bladeren als moes gestampt worden op den buik gesmeerd bij dysenterie en koortsen in den buik. Ook om de hooge temperatuur bij koortsen tegen te gaan en darmbloedingen te voorkomen, wordt deze bladerenmoes op den buik gelegd en telkens als het droog is verwisseld. Deze bladeren hebben bij wonden een heilzame uitwerking. Deze plant kan overal groeien en heeft zeer weinig verzorging noodig.

Sarab of Sambang getèh I.

(*Hemigraphis colorata Hall f.*)

Deze kruipplant met mooie paarsachtige bladeren en witte bloemen, wordt gebruikt om paden en perken af te zetten. Ook grafkransen maakt men er van. Dit blåd heeft een bloedstelpende eigenschap en wordt daarom aangewend bij stortingen na de bevalling en gedurende de wisseljaren der vrouw.

Ook bij dysenterie en hemorrhoiden wordt dit blad toegepast. Deze plant laat zich gemakkelijk kweeken door middel van jonge plantjes.

Sambang darah of Sarab getèh II.

(*Excoecaria bicolor Hask.*)

Het blad van deze heester is van boven groen en aan den achterkant rood. De plant heeft onbeduidende gele bloempjes. De wortel wordt gebruikt tegen bloedingen tengevolge van het verwekken van miskramen. Ook worden de bladeren gebruikt tegen inwendige bloedingen door vallen. Deze heester plant zich voort door stekken. De wortels kunnen gedroogd, lang bewaard worden.

Sereawan-plant.

(*Tinomiscium sp.*)

Door insnijdingen in de takken van deze klimheester voor zonsopgang gedaan, verkrijgt men een helder vocht, dat voor spruw en binnenkoortsen gebruikt wordt; ook de bladeren en vruchten zijn verkoelend.

Sintok.

(*Cinnamomum Sintok Bl.*)

De welriekende schors van dezen boom is samentrekkend en opdrogend. In gedroogden toestand wordt ze in den handel gebracht en aangewend tegen buikloop en vermengd met andere medicijnen, tegen venerische ziekte. Men mag voor buikloop niet te veel er van gebruiken, omdat de ziekte zou ontaarden in endeldarmontsteking.

Semanggie Goenoeng.

(*Hydrocotyle podantha Molk.*)

Is een klaversoort met gele bloemen en lichtgroene bladeren, die zuurachtig smaken. Dit eenvoudig kruid, dat overal groeien wil, is voornamelijk voor kinderen een groot medicijn.

Het wordt gebruikt als hoestdrank om de slijm op te lossen;

bij dysenterie, met andere middelen aangelengd, om de koortshitte te temperen. Asthmalijders moeten dit als groente bij de rijsttafel eten in rauwen toestand. De uitgekookte blaadjes, waar geen sapdeelen meer in zitten, werken bij vele gestellen als vergift, menigeen heeft een bijna niet te genezen buikziekte er van opgedaan, de blaadjes zijn uiterst moeielijk te verteren, hevige krampen gaan er mee gepaard.

Sroeni of aster L.

Iedereen zal deze bloem wel kennen in verschillende variaties. De uitwerking van blad en bloemen is verwarmend en zweetafdrijvend. De bladeren worden gekneusd gebruikt, om bij koortsen in badwater dienst te doen. De bloem van de witte aster wordt gebruikt tegen witte vloed.

Sidawajah.

(*Woodfordia fricticosa Kurz.*)

Deze plant groeit in of bij het water. De bloemzaden werken als thee, zuiverend op de nieren en voorkomen bloed-urineeren bij hooge koortsen. Op wonden gelegd, werkt ze opdrogend. Bij dysenterie wordt zij gebruikt vermengd met andere kruiden; zij is ook waterafdrijvend en wordt aangewend bij rheumatiek. De uitwerking is zeer verkoelend.

Suikerriet.

(*Saccharum officinorum L.*)

Iedereen kent dit gewas, waarvan ik eenige eigenschappen wil melden.

Rietsuiker is bij kinderen goed voor het beenderengestel en andere organen. Rietstroop maakt dik, dit geldt ook voor het vee, doch paarden, die er mee gevoed worden, zweeten bij 't werk sterk en worden daardoor spoediger vermoeid. Een gebrande rietstok en daaruit het sap geperst en gezeefd, lost slijm op. Rietsuiker verwarmt het lichaam en is een goed middel tegen oogziekten.

Zij die suikerziekte en ontstoken nieren hebben, mogen geen suiker gebruiken, eveneens lijders aan spruw in den buik. Voor het inmaken van confituren en geleiën overtreft geen andere

suikersoort de rietsuiker. Gebrande suiker is een versterkend middel voor de borst en tevens slijmoplossend.

Het ware te wenschen, dat Indië een fabriek van suikerwerken rijk was, men wist dan, dat de kinderen goede snoep kregen, terwijl zij nu veel sacharine binnen krijgen.

Sangkal toelang.

Een plant, die voor omheiningen gebruikt wordt. De groei heeft veel van de kajoe oerip, doch de sangkal toelang heeft donkergroene bladeren. Het melksap van de takken en bladeren is overvloedig en wordt gebruikt om kapwonden te doen heelen; ook onverklaarbare opzwellingen geneest men met de bladerenmoes en 't melksap van deze plant.

Salade.

(*Lactua sativa L.*)

Deze groente-soort is bekend, zij werkt zeer verkoelend. Hierbij zij opgemerkt, dat rauwe sla beter te verteren is dan gekookte. Voor kinderen moeten gekookte slabladeren, goed fijn gesneden worden, om 't verteren te vergemakkelijken. Buiklijders mogen geen sla gebruiken.

Soerén.

(*Cedrela febrifuga Bl.*)

Deze boom, een woudreus genoemd, komt in Indië algemeen voor. Het hout is roodachtig. De bast wordt tegen koorts gebruikt en is zeer bitter. Als koortsmiddel is het zeer aan te bevelen voor menschen, die niet tegen chinine kunnen; de eetlust wordt er door opgewekt. Ook voor het rundvee is dit middel uitstekend. Koeien, die steeds mager blijven, er ziekelijk uitzien, opstaande haren hebben en last hebben van diarrhee, zullen door gebruik van 20 à 30 gram aftreksel van deze bast op één flesch water, gedurende 10 minuten op een zacht vuur gekookt, spoedig opknappen.

Synanthereeën (Duizend blad).

(*Achillea Millefolium.*)

Deze kruidachtige, overblijvende plant is blijkbaar uit Europa geïmporteerd; daar groeit zij in het wild op onbebouwde gronden, weilanden, langs wegen enz., in Indië wordt zij als sierplant gekweekt en zij groeit in de kou, zoowel als in de warmte.

De plant heeft een overeindstaanden, gesleufden, weinig getakten stengel en talrijke zacht behaarde lancet-vormige, zeer verdeelde bladeren.

De witte of licht rozenroode bloempjes komen in trossen aan het uiteinde van de stengels.

De bladeren en bloemtoppen van het duizendblad worden ingezameld om als geneesmiddel te dienen voor in- en uitwendig gebruik.

De bladeren en bloemen werken versterkend op ingewanden en slijmvliezen, en op de eersten krampstillend. Men gebruikt het aftreksel bij zwakte der spijsorganen, bij verslijming derzelven bij longziekte, en vooral bij inwendige krampen, bloedvloeiingen, aambeien, onregelmatige en pijnlijke menstruatie en zenuwziekten. De plant heeft niets bedwelmend en werkt toch heilzaam op slapeloosheid veroorzaakt door zenuwachtigheid en gejaagdheid.

Uitwendig worden deze bladeren speciaal gebruikt bij Beeneter (Caries), de tot moes gestampte bladeren worden dan op de wond als compressen gebruikt. Het versche blad is beter te gebruiken voor drankjes, doch moet dan slechts met kokend water worden opgezet en als thee getrokken. Neemt men de gedroogde bloemen en bladeren dan moet men ze koken.

Thee.

(*Camellia Thea Link.*)

Is een ieder wel bekend. Ze wekt op, doch men mag ze niet koken, niet te sterk en ook niet te veel drinken, daar dit alles verslapping der maagsappen en blaas tengevolge kan hebben. Overmatig thee-gebruik maakt bovendien zenuwachtig.

Bij buikziekten, waarvan de oorzaken gezocht moeten worden in verslapping der maagzuren of infectie van den lever, mag geen thee gedronken worden. Dames op leeftijd, die eene verzakking der baarmoeder hebben, moeten dagelijks inspuitingen met sterke Java-thee hebben, terwijl de thee dan even gekookt moet worden. Door dit middel aan te wenden, zal men vlug ter been blijven. Zuivere Java-thee gebruikt men ook om wonden te reinigen. De afgetrokken thee-blaadjes doet men voor dit doel in een dun gazen zakje.

Terong.

(*Solanum Melongena L.*)

Een heestertje, eierplant genoemd, in Frankrijk aubergine. Voor de rijst- als voor de Europeesche tafel kan men er smakelijke gerechten van maken. Zij echter, die aan blinde- en endeldarmontsteking lijden, mogen deze vrucht niet eten, eveneens vrouwen met baarmoeder-vergrooting en verzakking.

Terong Ngor.

(*Solanum s.*)

Een wilde soort met kleine doornachtige stengels en ronde oranje-roode vruchten; wordt ook als sierplant gekweekt. De getah of melksap verwijdert vlekken van het gezicht. De rook van de gedroogde gebrande pitten in een holle kies gebracht, verdooft de pijn.

Terong Blanda.

(*Cyphomandra betacea Send*, fam. der Solanaceae. (een boomheester.)

De vruchten worden gestoofd gegeten bijwijze van compôte; men maakt er verder gelei en snoepgoed van voor de jeugd, een soort frambozenkoekjes. Als men de vrucht geschild heeft, snijdt men haar in tweeën; schept met een lepel de pitjes er uit en kookt deze met wat water op. Gaar zijnde, zeeft men

het en met het vocht stooft men de uitgeholde terong blanda onder toevoeging van suiker. Deze vrucht is zeer bloedzuiverend maar zij die het in de buik hebben, mogen deze vruchten niet eten. Zij, die aan de keelorganen lijden, zullen dit sap niet kunnen verdragen.

Tomaten.

(*Lycopersicum esculentum Mill*, fam. der Solanaceae. Pomme d'amour.)
Ranti (Javaansch.)

Men heeft verscheidene variaties. Allen zijn bloedzuiverend; tomaten zijn rijk aan potasch dus bijzonder goed voor het bloed en oefenen merkbaar invloed uit op de spijsvertering. Zij bezorgen alcalische zelfstandigehden aan de gal en doen de geelzucht en hoofdpijnen verdwijnen.

Hemorrhoidenlijders moeten veel tomaten eten. Voor hen, die aan de blinde darm sukkelen is het beter puré van de tomaten te maken. Men mag geen tomaten eten, als men het in de buik heeft. De bladeren van de *rantidjawa*, kleine ronde tomaten, gebruikt men gekneusd met een weinig sirihkalk vermengd, om jeukerige huiduitslag te genezen. Ook wordt het sap van de vruchten gedronken.

Tjermai.

(*Phyllantus districhus Muell. Arg.*, fam. der Euphorbiaceae.)

Is een boom, die in Indië veel aangetroffen wordt, vooral in de warmte. De vrucht wordt geconfijt en maakt men er ook fijne gelei van. De vruchtjes worden ook bij de rijsttafel gebruikt en met eend of kip gestoofd, genaamd opor: een zeer smakelijk en gezond gerecht. De bladeren worden als thee gebruikt door vrouwen van Inlandsche hoofden, om mager te worden. Dit is zeer af te keuren, want door een langdurig en veelvuldig gebruik van dit soort thee, teert de persoon geheel uit. Het sap uit den wortel, dat verkregen wordt door insnijdingen is een zwaar vergift, men bezigt dit bij hanen-gevechten.

Tabak.

(*Nicotiana Tabacum L.*)

Deze plant is als genotmiddel bekend, minder echter als geneesmiddel. Zij wordt als uitwendig middel tegen maaien aangewend.

Toeri.

(*Sesbania grandiflora Poir.*)

Van dezen boom, zijn slechts twee variaties bekend. De witte bloemen van de toeri zijn gekookt of gestoofd eetbaar. In melk gestoofd moet men de groene bloemkelk verwijderen, omdat deze bitter is; zij is een zeer gezond eten en verkoelt het lichaam in de warmste maanden van het jaar. De jonge vruchten worden gegeten, doch aan te bevelen is dit niet, omdat door een veelvuldig gebruik duizeligheid ontstaat. De oude zaden, eten de duiven graag maar bekomt het hun slecht; zij worden als door een beroerte getroffen en is men er niet dadelijk bij om den kop met water te begieten, zoo treedt de dood dadelijk in. De bladeren zijn een goed veevoeder in den warmen tijd. Zij worden na de kraam toegepast om het hoofd te bekoelen. Een aftreksel der bladeren met andere kruiden vermengd, gebruikt men tegen witte vloed. De bast van de toeri met roode bloemen wordt tegen dysenterie gebruikt. Het beste is de bast versch te bereiden en liefst de bast beneden van den boom; behalve een samentrekkend, bestanddeel, bevindt zich in de versche bast een gomsoort, die den dysenterie-lijder ten goede komt. De toeriboom wordt aan den stam dikwijls aangetast door wormen. Het vet van deze wormen vermengd met eenige kruiden is een goede zalf voor spruw.

Trengoeli.

(*Cassia fistula L.*)

Is een boom met prachtige gele trossen, veel overeenkomende met de Sono kembang. De vruchten zijn lange zwarte pijpen, inhoudende een gelei-achtige bestanddeel dat laxeerend werkt.

Als men last van gal heeft, zal men krampen krijgen bij het gebruik van dit laxeermiddel; gekookt, veroorzaakt het geen krampen; men moet als dosis slechts een kwart vrucht eten omdat bij overmatig gebruik dysenterie er door kan ontstaan. Een gelei van trengoeli om lang te kunnen bewaren, wordt als volgt gemaakt.

De trengoelie schilt men, de zwarte gelei-achtige pitjes worden met niet te veel water gekookt, zoo, dat ze even een vinger onder liggen. Als de gelei zich eenigszins los laat zeeft men het door een fijne zeef. Kookt dit op met klontjes suiker naar den smaak en als het goed dik gekookt is, neem het dan van het vuur en zet het dan 3 à 4 dagen in de zon. Dit is een middel, als men geen dagelijksche stoelgang heeft. 's Avonds voor het naar bed gaan een dessertlepel gebruiken, en helpt het nog niet, ook bij het ontwaken een dessertlepel. De wortelbast, gebruikt men om hardnekkige wonden schoon te maken. De bast wordt gebruikt om leer te looien.

Tandjong-boom.

(*Mimusops Elengi L.*)

Deze boom komt in Indië zoowel in de warmte als in de kou voor; in de warmte groeit de boom beter. De bloem als thee getrokken, is een middel tegen koorts. De bast werkt samentrekkend tegen buikloop, ziek tandvleesch en losse tanden.

De jonge bladeren gedroogd met een weinig tjendana-hout vermengd, worden als sigaretten gerookt bij aanvallen van asthma.

Tapah Liman.

(*Elephantapus scaber L.*, fam. der Compositae, toetoep boemi Mal.)

Dit onkruid groeit in de warmte zeer veel tusschen het gras. Het bevat een zeer groot geneesmiddel, is zeer verkoelend, zuiverend en versterkend. Als uitwendig middel tegen koortsen

gebruikt men het moes der bladeren, als inwendig middel, de rauw gestampte wortels. Voor ontstekingen van baarmoeder en eierstok, gebruikt men de wortel, vermengd met andere kruiden. Voor zwakke bleekzuchtige vrouwen en kinderen gebruikt men de rauw gestampte wortel, aangelengd met water. Voor kleine meisjes, als ze wit dun slijm kwijt raken zijn eenige wortels rauwe tapah liman een uitstekend geneesmiddel. Om te voorkomen, dat na de menstruatie een witte afscheiding plaats heeft, gebruikt men ook tapah liman. Voor gloeierige wonden neemt men een bladeren-moes hiervan.

Tjikal Toelang.

(*Vitis quadrangularis L.*)

Een klimplant met weinig bladeren en vierhoekige takken, wordt uitwendig gebruikt tegen verzwikkingen, beenbreuk en rheumatiek. De plant groeit in de warmte en laat zich voortplanten door stekken.

Tremboekoe.

(*Hypoestes Sp.*)

Dit heester-achtig kruid wordt veel in de bosschen aangetroffen en groeit in een warm en middelmatig klimaat. Er komen (groeien) rose paarsche bloemen aan, donkergroene bladeren met in het midden lichtgroen, waardoor dikwijls een eigenaardig figuur gevormd wordt. Dit kruid wordt tegen maaien aangewend. Met stekken en zaden teelt men de plant voort.

Tembelekan.

(*Lantana Camara L.*, fam. der Verbenaceae.)

De plant is een heester en wordt voor omheiningen gebruikt. Men heeft verschillende tembelekan met verschillend gekleurde bloemen. De bladeren dienen als braakmiddel na het nuttigen van schadelijk voedsel. De lucht der bladeren, versch geplukt en in de kamer gedroogd, is koortswerend. Men heeft

twee soorten tembelĕkan, met de stengels met doornen en zonder. Van die zonder doornen wordt het bladerenmoes aangewend, tegen opzwellingen na beenbreuk.

Bij asthma-lijders, verruimt de lucht der halfdroge bladeren de ademhaling. De bladeren met kapoorsirih aangewend, verlichten de pijnen van rheumatieklijders.

Tempong Wijjong.

(*Emilia purpupea Cass.*)

Is een algemeen onkruid, vooral op de dijkjes van de sawahs te vinden, met rose paarsche kwastjesbloemen. De blaadjes gebruikt men als groente, de wortels worden in verschillende medicijnen voor den buik aangewend. De bladeren verkoelen het lichaam en het is een bijzonder mooi middel voor indische spruw-, hemorrhoiden- en leverpatiënten.

Tjampaka poetih.

(*Michelia longifolia Bl., M. Champaca L.*)

Een hooge boom met welriekende witte bloemen. De bittere schors wordt als thee toegediend, tegen terugkomende koorts van lage temperatuur.

Tjangkring.

(*Erythrina Ovalifolia Roxb.*)

Is een lage boom met fraaie roode bloemen. De jonge blaadjes worden gebruikt, als moes gestampt, tegen jeukerigheid bij pokken. De bladeren nemen ook de jeuk weg bij wonden, als ze aan het genezen zijn.

Tjabé.

(*Piper Betle L.*)

Een klimplant, als de sirihplant. De bladeren zijn echter smaller en langwerpiger. De tjabé, niet te verwarren met de lombok, wordt voor uitwendig gebruik gebezigd vermengd met lempoejang om gezwellen en moeheid in de beenen te verwijderen.

De witte pitjes, die er uit zien als kleine rijstkorreltjes worden solah of tjabé solah genoemd. Door kneuzen en wrijven in water krijgt men de pitjes er gemakkelijk uit. Aan die pitjes zit een sterken smaak, net als peper. In medicijnen voor buikziekten worden zij wel eens aangewend. Bij buikziekte, tengevolge van de lever, doet men goed te laxeeren met tjabé en lempoejang, doch mag dit niet gekookt worden, slechts uitgeperst, men gebruikt hoogstens 3 tjabés.

Tegari.

(*Dianella ensifolia.*)

Is een kruid waarvan de geurige wortel gebruikt wordt, vermengd met andere kruiden, om beenzweren en stinkende wonden te genezen.

Traté.

(*Nelumbium speciosum Willd*, fam. der Nymphacaceae.)

Een waterplant, gelijkend op de bekende Lotosbloem.

De zaden worden gegeten, terwijl het sap der bladeren bij kleine hoeveelheden uitgeperst en vermengd met andere kruiden, tegen dysenterie en endeldarmontsteking gebruikt wordt.

Trawas.

(*Titranthera brawas Bl.*)

Een boom, waarvan de gedroogde bladeren bij inlandsche drogisten worden verkocht. De werking is zeer verkoelend en gunstig voor de nieren; voorkomt bij hooge koortsen het bloedurineeren en wordt, vermengd met andere medicijnen, aangewend tegen buikziekte, vooral tegen koorts in den buik.

Taï oeler Sowo.

Ziet er uit als witte wadas of kalkgrond; is eigenlijk een djamoer-soort en wordt uit den grond gehaald. De werking is zeer verkoelend, wordt tegen koortsen en dysenterie aangewend, ook tegen inwendige ontstekingen. Taï oeler Sowo mag niet gekookt worden, zij verliest hierdoor haar kracht.

Temoe lawa.

(Curcuma Zedoaria Rox.)

Is een kruid, dat veel in de bosschen gevonden wordt: het meest in de warmte. De wortelstok is de medicijn; de verjaarde wortel, die er donker-oranje uitziet en waarin zich zeer veel olie bevindt, werkt laxeerend. De hoofdwortel is geneeskrachtig en de zijwortels leveren het zetmeel, dat voor kindervoedsel gemakkelijk te verteren is.

Temoe-lawa werkt verkoelend en bloedzuiverend en wordt gebruikt tegen koorts, leverziekte, koorts in den buik en bewerkt eene goede galafscheiding. Zoodra vrouwen merken dat zij door gebruik van rauwe temoelawa slijm-afscheiding krijgen, moeten zij er mede uitscheiden.

Doelmatig toegepast, voorkomt dit eenvoudig boschgewas in de tropen veel ziekten. De knollen, in rooden lossen grond geplant, worden zeer groot. De beste en vlugste werking voor leverziekte wordt van de temoelawa-wortel verkregen, door de verjaarde hoofdknol te poffen, dan te raspen, in een doekje uit te wringen en het sap met citroensap te drinken.

Men moet temoelawa altijd een nacht laten staan, omdat men het bezinksel niet drinken mag. Het bezinksel bevat rauw zetmeel, bezwaart de maag en werkt nadeelig op de nieren. Een verkeerd denkbeeld hebben de meeste menschen zich gevormd over het gebruik van temoelawa, t.w.: door glazen vol van het vocht te drinken, wat niet noodig is. Men wordt er onpasselijk van en brengt de maag van streek. Als men het middel toepast als bovenbeschreven en neemt een knol, zoo groot als een eendenei, dan zal men slechts een portglas vocht van de versche temoelawa-knol krijgen, waarvan nog een gedeelte (het zetmeel) weggegooid moet worden.

De gedroogde knol heeft heel weinig waarde. Om koortsen of buikziekte te voorkomen, is het voldoende de temoelawa te koken met daon meniran.

Temoe Poetih.

(Curcuma Zerumbet Roxb.)

Is als temoelawa een boschkruid, doch wordt in tuinen als

sierplant veel gekweekt, omdat het blad fraai geteekend is; de paarse bloemen gelijken op orchideën, zijn welriekend. Als er bloemen aankomen, sterft de plant uit; de bladeren komen rechtstreeks uit den grond. De werking als geneesmiddel is verkoelend en eenigszins samentrekkend. Voor geneesmiddel wordt de hoofdknol gebruikt en gebezigd tegen buikziekte en tot pap bereid, om den buik aan te sterken.

Temoe lalap of koenir poetih.

Ook een boschkruid, doch dat niet zoo hoog wordt als de temoelawa. De werking is verkoelend en samentrekkend en wordt slechts gebruikt tegen uitzetting en verzakking der baarmoeder. De javaansche vrouwen gebruiken dit als toespijs of lalap bij de rijsttafel, vooral als zij reeds veel kinderen hebben gehad.

Temoe latie.

(Curcuma aromatica Salisb.)

In vorm der bladeren en bloemen, gelijkt zij op de temoe poetih, ook haar groei; de bladeren zijn echter effen lichtgroen. Zij wordt bij buikziekte aangewend, daar het zetmeel zachtstoppend werkt.

Temoe iering srèng, temoe item.

(Curcuma aerugenosa Roxb., fam. der Scitamineae.)

Ook een boschkruid, dat groeit als lempoejang gadjah; zijne werking is bijzonder bloedzuiverend, wordt tegen schurft en alle huiduitslag gebruikt, zoo in- als uitwendig. Het wordt ook toegediend, vermengd met andere kruiden, b.v. aan kraamvrouwen om het lichaam te zuiveren en verzakkingen tegen te gaan. Om de paarden mooi glanzend te maken, moet men om de 2 maanden een wortel van 30 gram fijn wrijven en aanlengen met 2 lepels widjenolie en ingeven.

Temoe Giring.

(Curcuma viridiflora Roxb.)

Dit kruid groeit als de temoelawa en wordt ook in de bos-

schen gevonden. De hoofdwortel is de medicijn, hare werking is verkoelend en bloedzuiverend en wordt zij ook tegen wormen en maaien gebruikt. Ook tegen huidziekte en in inlandsche smeersels (boréh genaamd.)

Temoe koentjie.

(*Gastrochilus pandurata Ridl.*, fam. der Scitamineae.)

Is een boschkruid, doch wordt ook wel in tuinen gekweekt. De werking is maagversterkend en zuiverend, wordt tegen maagkrampen en buikziekte aangewend. Van de uitspruitsels, die in den westmoesson opkomen wordt zuur gemaakt.

Dit is een smakelijk gezond eten, doch zij, die iets aan de baarmoeder mankeeren krijgen er krampen van. De temoe koentji wordt niet hoog. De koentjie koening is dezelfde als de temoe koentjie, doch heeft licht-gele wortels. Zij wordt tegen ontstekingen der eierstokken gebruikt en gemengd met andere kruiden, ook tegen andere ontstekingen der vrouwelijke organen.

Troesi of kopersulphaat.

wordt op de passars veel verkocht tot zuivering van wonden van mensch en dier; ook tot ontsmetting van water.

Tawas, aluin,

op de Inlandsche markt veel te verkrijgen, wordt tot reiniging van wonden gebruikt. De waschbazen maken hiermee het rivierwater helder.

Toempeng (Soendaneesch).

(*Monochoria vaginalis Presl.*, Wewejan (Jav.)

Deze groeit op onder water gezette velden. De wortel is een middel tegen dysenterie.

Taï (kajoe.)

(*Geniostoma haemosperma*, fam. der Logamiaceae.)

Een boomheester. Het gedroogde hout wordt in Inlandsche

drogisten-winkels verkocht en vermengd met andere kruiden tegen buikziekte aangewend.

Tamarinde (Assem.)

Deze groote boom groeit het liefst in de warmte. De vruchten zoowel als de bladeren, werken bloedzuiverend. De assem wordt in bijna alle Indische gerechten bij de rijsttafel gebruikt. Toegepast bij vleeschgerechten, bevordert zij de spijsvertering; bij vischgerechten doet zij de onaangename lucht van de visch verdwijnen. Als stroop of als confituur, werkt ze verfrisschend en bloedzuiverend. Haar olie geneest wonden; ook bij kwaadaardige droes bij paarden werkt de assem als drank, vermengd met water genezend.

Assem kawa (verjaarde tamarinde) wordt in de hoeveelheid van ongeveer een eenden-ei en vermengd met een ajerblanda flesch water, 's morgens vroeg het paard te drinken gegeven. Tamarinde-bladeren werken zacht zuiverend, daarom is de thee van een handvol jonge tamarinde-bladeren met een stukje koenir, ter grootte van een vinger, gekookt met 1 glas water gedurende 5 minuten, uitstekend voor zwangere vrouwen, die ongeveer vier maanden ver zijn. Laxans van assem kan dikwijls abortus veroorzaken. Deze blaadjes werken ook zuiverend op de aanstaande baby. Men mag deze thee slechts eens in de week van af de 4de maand van de zwangerschap drinken, totdat het kind geboren is. De pitten werken bij buikziekte stoppend. Assem kawa (verjaarde tamarinde), wordt in verschillende medicijnen gebruikt.

Bereiding van Assem kawa.

Het recept voor Assem kawa, Tamarinde die men laat verjaren om geneeskrachtige olie er uit te halen, is het volgende:

Uit de rijpe Tamarinde worden de pitten gehaald, vervolgens gedurende tien minuten gestoomd. Maak er dan ronde bollen van vermengd met een weinig zout. Laat ze een week lang in de dauw en in de zon staan, maar zorg dat er geen regen op komt. Doe ze vervolgens in goed sluitende keul-

sche potten of stopflesschen. Men kan de olie er af gieten als deze Assem een jaar heeft gestaan; hoe ouder deze Tamarinde wordt, hoe meer olie men er van winnen kan. Deze olie is prachtig voor spruw in den mond. Beter is het de Assem-kawa in stopflesschen te bewaren dan in potten. In een flesch kan men zien, hoeveel olie er uitkomt.

Men kan de olie heel spoedig winnen door de stopflesschen met Tamarinde gevuld in de zon te plaatsen. Assem-kawa dient steeds in huis te zijn, men gebruikt het in verschillende medicijnen. Bij wonden geneest het de jeuk. Eveneens voor paarden en vee pleegt men het te gebruiken.

Assem- of Tamarinde-stroop.

Tamarinde-stroop werkt bloedzuiverend en daar ze zoo uitstekend voor de gezondheid is, wil ik het recept om goede Tamarinde-stroop te maken, mededeelen:

Goedrijpe tamarinde wordt gedurende eenige dagen gedroogd: van het drogen hangt het af, of men de tamarinde-stroop lang kan bewaren; twee ons natte tamarinde is voldoende voor een flesch stroop.

De stroop van goede suiker, geen stroopsuiker, laat men smelten en dit goed dik koken, want als de stroop niet goed dik is, gist ze als men ze lang bewaart. De stroop wordt gezuiverd met eiwit, al het vuil zal zich bij het eiwit verzamelen, dat men moet afscheppen. Wil men stroop hebben, die spoedig gebruikt kan worden, zoo giet men de gloeiende stroop op de tamarinde en laat deze stroop ruim vier dagen er op, vóór men ze afschept en in flesschen doet. De stroop moet men altijd eerst door een fijnen doek filtreeren. Wil men de stroop lang bewaren, laat ze dan eerst bekoelen, giet ze dan op de tamarinde en laat ze een week zoo staan; zeef ze daarna en giet ze dan in flesschen. Van de tamarinde, waaruit stroop getrokken is, kan men gekonfijte tamarinde maken, door ze één voor één in suiker te wentelen en dan in de zon te drogen.

Uien.

(*Allium sp. div.*, fam. der Liliaceae.)

De ui is in alle huishoudens bekend, maar minder als geneesmiddel. Uien zuiveren het lichaam, zijn goed voor de keel, daar zij slijm oplossen en werken gunstig op de spijsvertering. Verder zijn ze uitstekend voor rheumatiek, water-afdrijvend en helpen bij stuipen. De ui rijpt verder steenpuisten en geneest zweren. De inlanders gebruiken ze bijna in al hun geneesmiddelen.

Vijgen.

(*Ficus spec. div.*, fam. der Urticaceae.)

De vijgeboom is niet veel in Indië te vinden en toch groeit ze met een goede verzorging op ± 600 voet hoog en lager. Men moest van dezen vruchtboom meer werk maken; 't is misschien niet bekend hoe gezond de werking der vijg is, die voor een geregelden afgang zorgt. Versche vijgen zijn goed voor de keel, ze lossen slijm op en genezen hemorrhoiden. Menschen met keelgebreken moeten veel versche vijgen eten; is men gesteld op een mooie krachtige stem, eet er veel van, als 't kan dagelijks. Zij echter, die iets aan de blindedarm mankeeren, mogen deze vrucht niet eten of eerst moeten de pitten verwijderd worden.

Voor herstellenden is het volgende aan te bevelen.

De gedroogde vijgen, 14 dagen in goede portwijn laten trekken, daarvan 2 maal per dag een portglas drinken.

Varens.

Er zijn eetbare varens, die zeer versterkend zijn.

Pakis oerang (Blechnum orientale L.) Deze varensoort wordt vooral in 't binnenland van Sumatra veel gegeten. Als men deze varen eet met al haar ingrediënten, behoeft men bij 't gerecht geen vleesch te gebruiken.

Zwakke oude koeien versterkt men er ook mee; men hakt deze varensoort fijn en voegt er wat zout bij. Veel gegeten, werkt deze varensoort laxeerend.

Pakis adji. (Varensoort.)

(*Cycas Rumphii Miq.*)

Ook deze palmsoort wordt gegeten en wel de jonge bladeren, die nog vast op elkaar gesloten zijn. De getah of melk van deze plant is zeer giftig, doch als lijm voor porcelein en glas zeer geschikt.

Vanille.

Vanilla planifolia Andrews.)

Is een klimplant waarvan de vruchten gedroogd in den handel gebracht en wegens haar geurigheid in puddingen, gebak enz. worden gebruikt. Het melksap van deze plant is zeer jeukerig en giftig. Buiklijders mogen geen spijzen eten, waarin vanille gebruikt is.

Vlier (Indische.)

(*Sambricus Javanica.*)

Is een heester waarvan de bladeren langwerpig (lancetvormig) de stelen een weinig behaard zijn. De bloemen zijn klein en fijn en groeien in trossen; de jonge vruchtjes zijn geel, worden vervolgens groen en de rijpe zijn zwart. Zij groeit op 4000 voet en hooger in 't wild. De werking van bladeren en bloemen is zweet- en water afdrijvend. De bladeren zijn laxeerend.

Vogelnestjes.

Alhoewel dit geen plant is, wil ik er toch over schrijven, want voor zware zieken en zwakken is dit bij uitstek, een gemakkelijk te verteren voedingsmiddel. Het hoofdbestanddeel er van bestaat uit 't slijmerige speeksel van de zee-zwaluw.

Zooals 't in den handel wordt gebracht, ziet 't er zeer vuil en onsmakelijk uit. Om 't te reinigen, wordt het één nacht in warm water geweekt en pluist men den volgenden dag er de

veertjes en het vuil uit, kookt 't lang op een zacht vuur, totdat het zich opgelost heeft, zeeft het en dient 't toe of alleen, of met melk of magere kippenbouillon. De zwakste magen kunnen vogelnestjes verdragen. Het timmen of stoomen is beter dan koken.

Waroe lengis.

(*Hibiscus tiliaceus L.*)

Deze boom wordt in Indië veelvuldig aangetroffen en groeit in de warmte en zelfs tot 2000 voet hoogte. De bladeren van dezen boom zijn blauwgroen en de nog niet geopende blaadjes worden tegen dysenterie en endeldarm-ontsteking gebruikt. De wortelschors als thee gekookt; bij koortsen.

Waroe laoet.

(*Hibiscus elatus Siv.*)

Deze boom heeft dezelfde bloemen als de waroe lengis, de bladeren zijn kleiner en glimmend groen. Zij groeit het liefst in de warmte. De gesloten topblaadjes worden tegen bloedspuwing, kinkhoest en influenza aangewend. Het slijmerige vocht der bladeren wordt bij koortsen als drank toegediend. Het is tevens een middel om het haar lang en dik te krijgen. De wortelbast dient, als thee getrokken tegen koortsen.

Widoeri.

(*Calotropis gigantea Ait.*)

Is een heester, inheemsch op Java en wordt overal aangetroffen. Zij draagt blauwachtige bladeren met lila-bloemen en zijdeachtig zaad. De getah of melksap van deze plant wordt gebezigd om bubo-gezwellen te doen verdwijnen, ook verwijdert zij dorens en scherven uit het lichaam. De Javanen gebruiken

de getah of melksap om rotte tanden en kiezen uit te laten vallen. Men moet echter hiermede zeer voorzichtig zijn, want als het sap de andere tanden raakt heeft men kans, dat deze ook uitvallen of afbrokkelen. De bladeren even boven het vuur met klapperolie geflensd, nemen de jeuk weg bij wonden en pokken.

Woedani.

(*Quisqualis indica L.*, fam. der Combretaceae.)
(Ketjekloek of Tjegoek is een andere naam voor deze plant.)

De woedani is een klimheester, die prachtige lange trossen roode bloemen draagt welke genuanceerd zijn. De plant groeit in de warmte. De zaden zijn 4 soms 6 kantig en worden tegen wormen aangewend. Veel gegeten veroorzaakt zij hik; de javaansche naam is daarvan afgeleid.

Woengoe.

(*Lagerstroemia speciosa Pers.*)

Is een heester met donkerbruine bladeren en donkere rospaarse bloemen. Op verschillende plaatsen heet zij *Soeroe demoong*, op andere plaatsen weder *Poering*. Zij heeft echter niets met de kroton te maken, de bloem is eenigszins leeuwbekvormig.

(In mijn atlas, is de latijnsche naam verkeerd aangegeven).

Deze heester wordt voor omheiningen gebruikt. De werking der bladeren is uiterst verkoelend en worden zij tegen gastrische koortsen aangewend, omdat zij laxeerend werken. Ook worden de bladeren aangewend voor hemorrhoiden en leverziekte. In het blad bevindt zich eene olie-achtige substantie. In het gebergte groeit deze plant beter dan in de warmte; de bladeren bevatten in de koelte meer olie-achtige bestanddeelen.

De bloemen, gegeten, veroorzaken abortus, die den dood tengevolge kan hebben.

Widara Oepas.

(*Merrimia mammosa Hall f.*)
Ook genoemd Bidara Oepas of Oebi soefoe.

Een klimplant met mooie witte bloemkelken. Zij groeit overal heel gemakkelijk. De kleine knol is voor medicijn het beste. De knol wordt geraspt, met water aangelengd en aangewend tegen dyphterythis, keel- en longontsteking, suikerziekte en typhus.

Uitwendig wordt de knol aangewend tegen gezwellen en wonden.

Men beweert, dat Widara Oepas altijd suikerziekte geneest; dit is echter niet zoo. Zoodra die ziekte is gecombineerd met eene andere ziekte helpt Widara Oepas niet. Bovendien is het eene dwaling, dat men bij gebruik van widara oepas bij suikerziekte, geen nauwkeurig diëet behoeft te volgen.

Als de knollen in den grond volwassen zijn, sterft de plant en moet men onmiddellijk de verdroogde ranken afsnijden en de knollen uithalen en overplanten.

Waloh.

(*Lagenaria vulgaris Ser.*, fam. der Cucurbitaceae.)

Is een klimplant en draagt groote oranje-kleurige vruchten. (Zie de duidelijke afbeelding in de planten atlas).

De plant komt overal in Indië voor en de jonge bladeren kunnen als groente gegeten worden. De vrucht is een gezond eten, vooral voor hen die aan hardlijvigheid sukkelen. Na de bevalling is deze vrucht, gestoofd met goela-aren of goela-djawa, een zachte laxans, waardoor bij de vrouwen hemorrhoiden voorkomen worden.

Men kan verder van deze vrucht allerlei gerechten maken; ook voor de Europeesche tafel, b.v. hutspot met spek gestoofd en daarna het spek uitgebraden. Men kan er ook taart van maken. Verder fijn gewreven en in de soep gedaan is het ook zeer smakelijk. In Frankrijk weet men van deze vrucht meer nut te trekken dan in Indië. De pitten van deze vrucht worden

aangewend als middel tegen lintworm. De getah of melksap, tegen de beet van slangen en andere giftige dieren

Waloh of laboe Djapan.

(*Lagenaria vulgaris Ser.*, fam. der Cucurbitaceae.)

Is een klimplant en groeit overal; de vruchten zijn zeer verkoelend en worden gestoofd als groente gegeten.

Woeni.

(*Antidesma Bunius Spreng.*)
(Ook wel Boeni genoemd.)

Men heeft twee soorten; de wilde soort met kleine zure vruchtjes en die met groote zoete bessen. Zij groeit op Java overal, uitgezonderd in het hooggebergte. De vruchtjes worden gebruikt om er gelei en bessensap van te maken; deze werken zeer bloedzuiverend. De stroopen in den handel gebracht als stroop-woeni, zijn dikwijls een mengsel van een rood kleursel en citroen-zuur en zullen daardoor eer nadeelig dan bloedzuiverend werken.

Worteltjes.

Deze groente-soort is aan een ieder bekend, minder echter als medicijn tegen wormen en maaien. Men bezigt de rauwe wortel voor dat middel; vooral bij kleine kinderen. Is men bevreesd, dat het te zwaar voor de maag zal zijn, dan raspt men eenige wortels, perst het sap uit en lengt dit aan met eenige lepels dikke klappermelk, vermengd met een weinig zout. Het succes is groot.

Wortelen moet men altijd met rauwe gehakte peterselie eten; zij worden daardoor gemakkelijker verteerbaar.

Widjén.

(*Sesamum Indicum L.*)

Het sesamzaad waaruit door persing de olie wordt verkregen

en dat als garneering van indisch en chineesch gebak wordt gebruikt. De olie wordt door inlandsche vrouwen gebruikt bij de bevalling, d.i. als de nageboorte niet wil uitkomen.

Zuurzak.

(*Anona muricata L.*, fam. der Anonaceae.)

Deze boom, die in Indië in de warmte groeit en wel op kalk-achtigen bodem, heeft zeer smakelijke vruchten. De vezels met men echter niet inslikken, daar deze bij velen krampen veroorzaken. Zij, die gevoelig zijn in de ingewanden moeten deze vrucht niet eten. Evenmin zij, die het aan de nieren of blaas hebben of met de buik sukkelen.

De jonge bladeren tot moes gekneusd, dienen tot het doen rijpen van steenpuisten; ook tot het verwijderen van ongedierte.

Zuring.

Deze groente-soort werkt bloedzuiverend, is echter verboden voor hen die een gevoelige buik hebben. Deze groente moet gaar zijnde, gezeefd worden en is hierdoor bij het gebruik gemakkelijk verteerbaar.

Verder werkt zuring genezend indien op steenpuisten en wonden gelegd. Men dient in Indië meer profijt van de zuring te trekken, vooral in de warmste tijden van het jaar, b.v. in soepen, dan wel als moes met javaansche suiker gestoofd.

Aanwijzingen voor het gebruik van verschillende planten, kruiden, etc.

Abcessen I.

Sambodja- getah is goed om abcessen en steenpuisten vlug te doen rijpen. Merkwaardig is het, dat deze getah heel spoedig aanwijst, wat voor een gezwel het worden zal.

Bij kinderen komt het veel voor, dat zonder er nog iets te zien is, zij op eens pijn hebben, b.v. aan het been. Men denkt aan verrekking of verzwikking, smeert er getah Sambodja op en laat die er 24 uren op, wascht het dan schoon, eerst met wat klapperolie, daarna met lauw water, Is het eene verzwikking aan een der pezen, trouw zal de Sambodja-getah het u aanwijzen door een licht-roze streepje op de pees; als het bloedvinnen worden, zoo is zulks ook duidelijk zichtbaar; worden het steenpuisten, die nog onzichtbaar zijn, dan worden het licht-roze ronde plekken, heel duidelijk aangestipt, ja zelfs hoeveel puisten er zullen komen.

Abcessen II.

Getah Poelee wendt men op dezelfde manier aan als het hier boven geschrevene onder abcessen I; het heeft dezelfde uitwerking.

Abcessen III.

De bladeren van de Slasé tot asch gebrand en vermengd met olie, zijn goed om abcessen te laten rijpen. Men smeert dit mengsel op de pijnlijke plek.

Abcessen IV.

Eveneens is het goed om abcessen te laten rijpen, wanneer

men de bladeren van de blauwe Kembang Teleng of Schoentjesbloem tot moes gestampt, met goela djawa vermengt en dit op de pijnlijke plek doet.

Abcessen.

Gele waschzeep aanlengen met javaansche suiker, maakt er een pleister van en legt het op het abces.

Abcessen in den mond.

Voor abcessen in den mond is het aftreksel van Sirihbladeren, als spoeling gedurende den dag, een prachtig middel.

Asthma I.

Voor asthma moet men 7 jonge takjes Randoe- of Kapokboom kneuzen en uitwringen met wat zout, en het vocht 's morgens op de nuchtere maag drie dagen achtereen drinken.

Asthma II.

Bij aanvallen van benauwdheid door asthma, helpt het volgend recept dikwijls het lijden van den patiënt verlichten. Chineesch bamboepapier wordt gedrenkt in eene oplossing van salpeter, gewoon in water opgelost, daarna droogt men de vellen papier. Als men het gebruiken wil, brandt men het papier en laat den patiënt den rook er van inademen.

Asthma III.

De jonge bladeren van den Tandjong-boom, fijn gesneden, gebruiken de Javanen als tabak voor sigaretten, ter verlichting van asthma.

Asthma IV.

Asthma, ontstaan door zenuwachtigheid, kan genezen worden door het volgend recept.

Men neme een handvol daon pegagan, die rauw gestampt moeten worden, lengt het vocht aan met een bitter-glaasje water en filtreert het door een dun doekje.

Dit drankje moet 's ochtends op de nuchtere maag gedron-

ken worden en vervolgens eens in de maand worden ingenomen, al heeft men geen aanval.

Men zorge vooral voor een geregelde stoelgang.

Aangezichtspijn.

Een deel kajoepoetih-olie met 7 deelen olijf-olie, smeert men op de pijnlijke deelen en bedekt het gezicht met watten.

Voor deze ziekte zal een zweetkuur zeer heilzaam werken.

Bedwateren.

Kinderen van 12—14 jaar, soms ouder, die 's nachts in bed urineeren, moet men Doewet ingeven. 4 of 5 pitten, soms meer, dat hangt af van den leeftijd, worden fijn gemaakt en in een pisangblad, met eenige korrels adas (anijs), wat zout en 2 theelepels water even opgestoomd en tegen 5 uur 's middags ingegeven.

Bij sommige kinderen, als ze nog maar een jaar of vijf zijn, helpen deze pitten ook op de volgende manier klaargemaakt: 7 pitten met 2 kopjes water en een klein stukje Javaansche suiker koken en tot de helft verkoken. De pitten worden eerst in kleine stukjes gehakt.

Beenen (gezwollen).

Men neemt ½ ons oejong rahap, wrijft dit fijn, kookt het met ½ flesch wijnazijn, en wrijft er de beenen mee in. Dit middel wordt lauw aangewend.

Beenen (gezwollen- bij zwangere vrouwen).

Als zwangere vrouwen er last van hebben, dat de beenen gaan opzetten neemt dan Tjabee item, een stuk Lempoejang, wat Sirih-steeltjes en een beetje rauwe rijst en stampt dat alles fijn. Daarna moet men dat laten drogen, totdat het een klontvormige massa is geworden. Bij het masseeren der beenen en voeten mengt men hiervan een weinig met wat arak. Dit masseeren moet men liefst vóór het naar bed gaan laten doen.

De laatste maanden voor de bevalling drinkt men dit mengsel, maar in de plaats van arak doet men er dan wat water bij en neemt minder Tjabee.

Beten (vergiftige) I.

De Sambiloto-blaadjes stampt men met bijvoeging van een weinig water en legt ze op de gestoken of gebeten plek. Ook neemt men een bitterglaasje van dit vocht in. Dikwijls gebeurt het, vooral bij kinderen, dat men zonder zelfs de oorzaak te weten een dikken voet of eenig ander gezwel krijgt. Doet er dan een moes van Sambiloto op en 't zal spoedig slinken. Men behoeft niet alleen door slangen gebeten te zijn om een dikken voet te krijgen, maar ook het trappen op de afgelegde huid van die dieren veroorzaakt zwelling.

Kakkerlakken kunnen door hun vocht ook iets schadelijks teweegbrengen, daarvoor is Sambiloto eveneens goed.

Beten (vergiftige) II.

De getah van de Waloh-plant wordt gebruikt tegen beten van vergiftige dieren. Men smeert deze getah op de pijnlijke plek.

Beten (vergiftige) III.

Ook de daon Ngo of Ngokilo dient tegen slangenbeten of andere vergiftige beten. Deze bladeren worden tot moes fijn gemaakt en op de pijnlijke plek gelegd.

Beten (vergiftige) IV.

De jonge bladeren van den Ploso-boom tot moes gestampt, helpen tegen beten van bosch-schorpioenen, mits onmiddellijk op de pijnlijke plek gelegd.

Beten (vergiftige) V.

Tegen de giftige steek van den duizendpoot is het volgend

middel ook aan te bevelen. Een kippenveer wordt in het keelgat van eene kip gebracht, met het speeksel bestrijkt men de pijnlijke plek; onmiddellijk zullen de pijnen en het gezwel verdwijnen, eenige keeren kan men dit herhalen, het speeksel verdooft de pijn.

Beten (vergiftige) VI.

De daon ketoembel wordt met succes voor slangen en andere giftige beten gebruikt. Men stampe wat bladeren tot moes en legge het op de wond, tevens drinke men van het sap een bitter-glaasje vol.

Blaasaandoening.

De bladeren van den Kapas-Taoen worden gebruikt tegen aanvallen van blaasziekte. De bladeren worden een weinig gekneusd en met wat zout op den onderbuik gelegd. Dit is een zeer snelwerkend middel.

Blaas (kou-vattingen op de) I.

Als men koude gevat heeft op de blaas kookt men 7 wilde mosterd- of Sawie Lemah-plantjes (met wortel), met 2 theekopjes water, verkookt ze tot één en drinkt dit koud.

Blaas (kou-vattingen op de) II.

Ook helpen tegen kou-vatten op de blaas Remoedjong-blaadjes uitstekend. Een dessertlepel gedroogde of versche blaadjes is voldoende om met één splitglas water op te zetten en tot de helft te verkoken en dit in te nemen.

Blaas (kou-vattingen op de) III.

7 stuks Kajoe Anjang met 2 gram Poeloesari en 6 korrels adas of anijs, koken met 2 kopjes water, die men tot op een verkookt. Dit gebruikt men als men pijnlijk urineert en de urine vlokkerig is tengevolge van kou-vatten op de blaas.

Blaasziekte.

Als men een benauwd gevoel heeft en niet urineeren kan, dan is het onderstaande een eenvoudig middel hiervoor.

Een groote citroen poft men met de schil goed gaar en bindt ze vast op den onderbuik met een servet; terstond zal men kunnen urineeren.

Blaasziekte.

Bij vrouwen kan een verzakking van de baarmoeder een verzwakking van de blaas tengevolge hebben, het onophoudelijke bij kleine hoeveelheden urineeren, zal alzoo de patiënt verzwakken.

Massage en een buikband dragen is de genezing van de kwaal.

Bleekzucht.

De Lempoejang-wortel is niet alleen galafdrijvend, maar wekt ook den eetlust op. Bleekzuchtige kinderen moeten hiervoor tweemaal in de week een medicijntje gebruiken. Men neemt dan de Lempoejang Emprit ongeveer van 2 vingerlengten, zet dit met 2 kopjes water op en verkookt ze tot de helft.

Voor bleekzuchtige kinderen is het volgende gerecht een gezond eten. Men neemt jonge Daon Gagan, die men eerst stoomt en dan klaar maakt met een weinig geraspte klapper.

Bloedspuwing I.

Tegen bloedspuwing is het gebruik van de jonge bladeren (de poepoes) van de Waroe-laut, fijn gekneusd en vermengd met klontjes suiker en een beetje water, een uitstekend middel. Men moet dit eerst zeven en dan innemen.

Bloedspuwing II.

Voor bloedspuwing en ook voor long-ontsteking gebruikt men den geraspten knol van de Widaraoepas en indien deze wat oud en droog is voegt men er een bitterglaasje warm water bij, zeeft deze massa door een doekje en neemt er dan eens per dag een portglaasje van in.

Bloedspuwing III.

De bladeren van de Sembang darah of Sembang Geteh (No.

II.) fijngestampt met zout, worden gebruikt bij hevige bloedspuwing. Dit wordt met toevoeging van een beetje water door een doek geperst en ingegeven.

Bloedspuwing IV.

Geef den patiënt water en citroen zonder suiker te drinken en kleine stukjes ijs in den mond; de zieke mag vooral niet spreken en moet rustig blijven liggen. Is de aanval voorbij, dan ter voorkoming van verdere aanvallen, citroensap opsnuiven.

Bloedspuwing V.

3 stuks prono djiwopitten;
2 stuks kembang lawang;
1 klein theelepeltje renoceroshoorn;
1 stukje van 3 gram klappa laot; wrijf alles heel fijn, leng er 200 gram water bij en neem 's morgens op de nuchtere maag een ½ wijnglas daarvan in.

Dit moet men eenige maanden innemen, als men een bloedspuwing gehad heeft. In de warmste tijden van het jaar, als de patiënt zich onaangenaam of ongedurig voelt, moet hij dit middel eenige weken weer innemen.

Bloedspuwing VI.

Een middel tegen bloedspuwingen bij tering-lijders, is de Dracaena Angustifolia; de Javanen noemen de plant endong idjoe of pandan tjina. Twee toptakjes van deze plant worden gekneusd met één splitglas water en wat zout. Deze gelei-achtige massa wordt gezeefd en den patiënt eenige keeren per dag toegediend.

Bloedstorting I

Voor bloedstortingen na eene bevalling of herhaaldelijk en kort op elkaar terugkeeren der menstruatie, neemt men een tappel van Dadap Serep. Men maakt dan de bladeren fijn en legt ze met eene goerita op het lichaam vast.

Bloedstorting II.

Een snelwerkend middel tegen bloedstortingen en voortduren-

de vloeiingen is de daon Sarab of Sembang Geteh (No. I.) Men moet 3 stukjes hiervan met wat korreltjes anijs (adas) en een heel klein stukje Poeloesariehout fijnstampen, zeven en met een bitterglaasje water innemen. Men moet hierbij een tappel gebruiken van fijngestampte Dadap Serepbladeren.

Sarab of Sambang Geteh helpt ook tegen voortdurende vloeiingen tengevolge van venerische ziekten en tegen vloeiingen in de wisseljaren der vrouw.

Bloedstorting III.

Bloedstorting na de bevalling. Men neemt het water van den stam van de Pisang Kapok of Pisang Batoe of Kloetoek; de Javanen noemen dit de bonggol, dat is de stam die in den grond zit. Neem een wijnglas van dit water en geef dit aan de kraamvrouw te drinken.

Als men onvoorzien dit middel noodig heeft, moet men het sap uit den bonggol nemen; een stukje bonggol wordt geraspt en het sap er uitgeperst; eventjes laten bezinken voor men het drinkt.

Bloedvloeiing I.

Voor hevige bloedvloeiingen bij vrouwen gebruikt men een tappel van Dadap Serep. Stamp de bladeren fijn en leg ze op den buik.

Men vergisse zich echter niet met de Dadap, die veel in koffietuinen groeit. De goede soort heeft geen doorns.

Bloedvloeiing II.

Eenige takjes van de Sambang Darah of Sambang Geteh (No. II.) met een paar kopjes water gekookt, geeft men aan vrouwen die aanhoudend bloedvloeiingen hebben in plaats van ééns per maand hare menstruatie.

De wortel van de Sambang Darah No. II, ongeveer 1½ vingerlengte, gekookt met 2 drinkglazen water en dit alles verkookt tot een glas, wordt aangewend tegen gedurige vloeiingen, voort-

spruitende uit venerische ziekten en door het verwekken van miskramen. Men drinke het aftreksel in een dag 2 keeren.

Bloedvloeiing III.

Gedurende vloeiingen geneest men ook door een stuk menjan madoe, ter grootte van een kippenei, te overgieten met gekookt water, laat dit een dag en een nacht trekken en drink het bijwijze van drinkwater gedurende den dag. Men herhale dit elken dag tot de vloeiing is opgehouden.

Men heeft geen nieuwe menjan-madoe te gebruiken.

Bloedvloeiing IV.

Voor bloedvloeiing tengevolge van een val, neme men het volgende:

Een handvol Pietjiesan stampe men met een heel klein stukje poeloesarie, 2 korrels anijs of adas, een klein berguitje en menge dat alles met een bitterglaasje water. Dit mengsel wordt gezeefd en 2 maal daags te drinken gegeven.

Bevalling.

Als de nageboorte niet tijdig komt, drinkt men 2 eetlepels ketjap of een lepel goede widjen-olie.

Bloedzweer.

De bladeren van de blauwe Kembang Teleng of Schoentjesbloem stampt men fijn, vermengt ze met goela djawa en smeert dat op de pijnlijke plek om bloedzweren te doen rijpen.

Men heeft twee soorten Kembang Teleng: met witte en met blauwe bloemen.

Bof I.

Behalve dat de Blimbing Woeloh-vruchten in verschillende gerechten worden gebruikt, dienen de bladeren en bloemen voor medicijn.

Voor bof gebruikt men tien takjes jonge Blimbing Woelohblaadjes en vier stuks roode uitjes. Dit alles wrijft men goed fijn en legt dit papje op de gezwollen deelen.

Bof II.

Nillo of Indigo wordt aangewend tegen bof. Het vocht hiervan, dat als blauwsel wordt gebruikt, vermengt men met azijn en wordt dit op de gezwollen plaats gesmeerd.

Bof III.

Als men bof heeft moet men den bol nemen van de Chineesche vuurlelie; deze raspen en met een doek op de gezwollen plaats leggen.

Bof IV.

Een ander middel tegen bof is het volgende: men kookt wat rijst in een koekoesan, neemt dan de heete rijst, die onder in de koekoesan zit en die dus 't meest gestoomd is, om er de gezwollen wang mee te masseeren.

Borst I.

De bladeren van de Bertjita-plant lossen slijm op bij menschen, die het op de borst hebben. Men kauwt dan op de rauwe bladeren, slikt het sap in, maar spuwt de rest (ampas) uit.

Borst II.

De Semboong-plant, die in het wild op de tegalans groeit, is goed om te transpireeren. Heeft men koude gevat op de borst, kook dan een thee van 5 of 7 Semboong-blaadjes met toevoeging van eenige klontjes, op een paar theekopjes water die men tot de helft laat verkoken.

Borst III.

Een slijm-oplossend middel voor menschen, die het op de borst hebben, zijn de Baijam Doerie-blaadjes. Een handjevol bla-

deren wordt gekookt met wat Kajoe angin, Zoethout, Adas Poeloesari en Klontjes op twee splitglazen water en verkookt tot de helft. Bij gebruik moet men dit eerst zeven.

Borst IV.

Gekneusde Randoe- of Kapók-bladeren met water vermengd (een handvol dezer jonge bladeren is voldoende) lost slijm heel snel op. Men zeeft dit vocht door een doek, raspt een stukje goela arên er in en zet het des nachts in den dauw; 's morgens vroeg drinken.

Brandwonden I.

Voor brandwonden helpt Getah Papaja uitstekend. Dadelijk doet men dit op de brandwond, geen blaar of pijn zal men dan hebben. Men zij echter voorzichtig, dat de getah niet in de oogen komt. Als men er niet vlug bij is, kan blindheid er het gevolg van zijn.

Brandwonden II.

Men maakt een zalfje van klapperolie en sirihkalk, roert dit gelijk door elkaar en smeert dit op de brandblaren.

Brandwonden III.

Kajoepoetih-olie is een goed middel tegen brandwonden.

Breken (ledematen.)

De Javanen gebruiken de bladeren van den Tjikal Toelang als zij door het vallen iets gekneusd hebben. Men kneust de bladeren met zout en legt ze op den gekneusden arm of been. De Daon Srigie, fijngestampt of gekneusd met zout op de pijnlijke plek gelegd, brengt verzachting als men lang napijn heeft aan het gekneusde lid.

Bronchitis.

Voor bronchitis kookt men een half ons Patian Kerbo blaren met klontjes-kandij of andere suiker en gebruikt van dit kooksel één bitterglaasje om de twee uur.

Voor kinderen moet de dosis verminderd worden. Deze plant bevat hoegenaamd geen schadelijke bestanddeelen, zoodat men niet te consciëntieus behoeft te wezen.

Bij bronchitis moet men altijd een prisnitz verband aanleggen op de borst en in bed blijven. Verwaarloost men deze ziekte, zoo kan dit den dood ten gevolge hebben.

Buikziekte.

Op verzoek, zal ik elke buikziekte afzonderlijk behandelen, het diëet regelen, het klaarmaken der medicijnen en het verband op de buik of tappel, daarbij noodig aanwijzen.

Het voorkomen van buikziekte is echter beter en wil ik daarop met nadruk wijzen.

Laten wij op de eerste plaats beginnen met kinderen die de moedermelk hebben.

Het kind gaat onverteerde melk af, witte stukjes en geeft ook dikwijls over. Het zog van de moeder is dan te zwaar of krijgt het kind te dikwijls de borst. In het eerste geval moet de moeder zich dan niet te zwaar voeden, niet al te veel melk gebruiken; dit te bepalen is moeilijk; eet de moeder goed rijst met kippenvleesch, krachtige bouillon, sajor-bajem, gort, havermout en eieren; in een woord, voedsel dat goed en krachtig zog opwekt, dan zal men vanzelf minder melk drinken.

Men vergete vooral niet, dat overvoeding niet alleen de zogende moeder schaadt, doch ook het kind. De meeste vrouwen lijden na de bevalling aan constipatie, hemorrhoiden, buikloop gepaard met kramp en koliek en is dit alles veelal te zoeken in het ongewone en het in al te groote hoeveelheid gebruiken van voedsel en te weinig beweging. Is de moeder zwak en kan ze niet buiten het krachtige voedsel en het kind heeft verder een zwakke maag, dan moet na elke keer zuigen, een heel klein beetje papaja fijn gemaakt en door een doekje gezeefd, de zuigeling gegeven worden. Bij kinderen van 2 maanden kan men beginnen met een klein theelepeltje papaja. Spoedig zal men merken, dat de maagsappen er door verbeteren en zal het kindje het langzamerhand niet meer noodig hebben. Wordt het kind ouder en men ziet, dat het kind er weder behoefte aan heeft, dan mag men de hoeveelheid papaja vermeerderen.

Is in de eerste levensmaand van het kind de afgang niet goed verteerd en buikloop er het gevolg van, dan moet de

moeder na elken maaltijd papaja eten. Gaat het kind groen schuimig af, dan is dit veroorzaakt door kou-vatten. Een prisnitz-verband van lauw water moet op het buikje gedaan worden, het kind moet een weinig fenkelwater te drinken gegeven worden, wat alles spoedig genezing zal brengen.

Als het kindje een maand of twee oud is, neemt men, in plaats van een prisnitz-verband, een druppeltje fenkel-olie met eenige druppeltjes olijf-olie warm gemaakt en moet dit op het buikje gesmeerd worden.

Bij kinderen komt het vaak voor, vooral na het speenen, dat er bloedslijm-ontlasting plaats heeft, dit komt ook vaak voor als kinderen geen moedermelk krijgen, wat dikwijls te zware voeding ten gevolge heeft. Onmiddellijk geve men de kleine een theelepel castorolie en gedurende den dag, dat het castorolie heeft ingekregen, rijstwater of tadjin. (In de verhandeling over rijst heb ik beschreven, hoe tadjin gemaakt wordt.)

Heeft de castorolie uitgewerkt en men ziet in den afgang nog bloed en slijm, dan neme men 7 jonge blaadjes van de waroe-lengis (zie de afbeelding van deze plant in mijn atlas, waarin zoo'n jong gesloten blaadje afgebeeld is) met een portglas water. De blaadjes worden zoolang met de hand gekneusd, dat het water geleiachtig wordt. Hierbij voege men een stukje goela aren, zoo groot als een boon, echter nadat men de geleiachtige vloeistof door een fijn doekje gezeefd heeft, en geeft dit drankje het kind onmiddellijk te drinken. Men herhale dit, totdat het kind beter is. Merkt men hierdoor beterschap, dan begint men het kind melk met rijstewater te geven.

Heel langzaam echter, gaat men tot het geven van gewoon voedsel over. Ziet men, dat zonder het geven van melk tot voedsel, de kleine patiënt verslapt, kluts één eiwit, laat het staan tot het verslagen is, doe er een portglas water bij en laat de kleine om het uur een lepel er van drinken.

Bloed en slijmafgang bij zuigelingen kan ook veroorzaakt worden door kouvatten b.v. door klimaatverwisseling, wanneer het kind in een koud, vochtig klimaat komt. De kinderen moeten een flanellen hemdje aan hebben met een flanellen hansopje, doch met nauw-sluitende pijpen.

's Morgens kousen aan laten trekken en tijdens guur weder, vooral niet te lang in het bad laten; beter is het kind in de eerste dagen geen bad geven, doch eenvoudig afsponsen.

Bij buikziekte op bovenstaande manier gekregen, moet men onmiddellijk het kind een warm prisnitz-verband om doen. Men neemt een luier of doek, giet er warmwater op vermengd met een theelepeltje boorzuur, en perst het goed uit, zoodat het doekje of de luier slechts vochtig is. Door het wringen is de omslag lauw geworden, doe het om het buikje en lendenen en doe daarover een wollen doek. Men verwisselt dit 2 maal daags, 's morgens en 's avonds. De medicijn is dan een stukje koenir; men raspt de hoofdwortel ter lengte van ½ vingerlid en neemt verder 1 gram kajoe-angin of baardmos. Een theelepel van dit laatste is misschien een beter maat, daar het mos zoo licht is.

Men neme verder Poeloesarie-hout ter lengte van een vingerlid, 3 korrels anijszaad en 3 korrels ketoembar of 3 ketoembar bollong, ¼ stukje kajoe oeles en ten slotte ½ blaadje daon trawas. Dit alles kookt men met een kopje water en verkookt het tot de helft. Voor een klein kind beneden de 6 maanden, is de dosis een kleine theelepel om de 2 uren en eenige maanden ouder iets meer. Voor grootere kinderen is de dosis meer, b.v. 3 bitterglaasjes na 2 jaar. Bij het innemen van deze medicijn, mag men in de eerste dagen het kind geen melk geven; wel eiwit met water of rijstewater. Is de afgang goed en daarin geen bloed en slijm te bekennen, dan geve men het kind langzamerhand melk met rijstewater. Eerst heel langzaam gaat men over tot gewoon voedsel. Helpt het eerste recept niet na twee dagen, gebruikt het volgende: 5 of 7 blaadjes djamboe kloetoek, een stukje arang djatie, (dat is houtskool van djatiehout) ter grootte van een vingerlid, 7 anijskorrels, kookt dit met een glas water; tot de helft verkoken. Geeft om het uur een theelepel, dit voor kinderen beneden het jaar, zijn ze ouder een dessertlepel. Men geeft dit middel te drinken totdat de afgang normaal is. Bij beterschap mindert men langzaam met het ingeven van het drankje.

Gaan kinderen op een leeftijd van 1½ jaar en ouder dun, schuimig af en men heeft met castorolieingeven geen resultaat, dan is gisting in de darmen hiervan de oorzaak, omdat of de

maagsappen verslapt zijn of geen goede galafscheiding plaats heeft. Het volgende wordt dan toegepast:

Een stukje van ½ vingerlengte Lempoejang pait of wangie poft men gaar, men neme verder ½ vingerlengte lempoejang pait in rauwe toestand, 3 à 5 korrels anijszaad, 1 stukje poeloesarie ter lengte van een vingerlid, 1 kajoe oeles, 1 gepoft rood uitje, 1 rauw rood uitje, 2 kedawoengpitjes die eerst gepoft en daarna gestampt moeten worden.

Dit alles doet men bij elkander en stampt het fijn, doet dit mengsel in een pakje gemaakt van een pisangblad, stoomt dit een kwartier lang uit, lengt het daarna met een portglas water aan en geeft het kind een dessertlepel ervan te drinken. De medicijn kan men even opwarmen door toevoeging van water. Geeft het kind van dit middeltje elken dag een dessertlepel te drinken totdat de stoelgang goed is.

Aan kinderen ouder dan 6 jaar, geve men het middeltje van bovenstaande kruiden, in eens in te drinken, b. v. des morgens. Het dieet is: geen groenten of melk, doch rijst met gepofte kip of een stukje dendeng bakar of gepofte geklopte dendeng. Na het eten geve men het kind een bitterglaasje annanas-sap, aan oudere kinderen iets meer. Bij deze buikziekte mogen de kinderen schepbaden gebruiken, doch moet dit vlug geschieden en vóór het eten.

Buikziekte bij kinderen van 1½ jaar en ouder, openbaart zich wel in hevige dorst, weinig eetlust en een dikwijls plaats hebbende waterachtige afgang van een geelgroen of zwartachtige stof, soms ook vermengd met slijm eruitziende als gesmolten agar-agar of rauwe eiwit, ook wel vermengd met draderig bloed.

In zoo'n geval, geve men eerst castorolie; een kind van 1½ jaar kan men gerust een dessertlepel castorolie geven. Heeft de castorolie uitgewerkt, dan late men het kind met een prisnitz-verband slapen. Op den dag, dat het kind castorolie heeft ingekregen, mag het geen melk drinken, alleen nassi tim eten met een mager kippenkluifje er in. Dit geve men het kind 2 maal per dag; des avonds moet versche rijst gekookt worden.

Den volgenden dag geve men het kind hetzelfde voedsel en rijstewater als drank. Merkt men, dat het kind na de castorolie

nog dorstig is en geen eetlust heeft, daarbij hangerig en lastig, zoo make men het volgende drankje klaar.

Een daon-meniran plantje van een vingerlengte, of als men het gedroogd in voorraad heeft, hiervan een klein theelepeltje fijn gehakt, zoethout ter lengte van een vingerlid, 3 dunne schijfjes temoelawa en één kruidnagel. Dit alles koken op een wijnglas water, verkoken tot de helft en het zieke kind dit in eens te drinken geven. Aan grootere kinderen geve men een grootere dosis, b.v. een kind van 3 jaren, 5 schijfjes temoelawa en een iets grootere plant daon meniran en zoo vergroot men de dosis naar gelang de leeftijd van het kind. Den patiënt geve men het drankje een 14 dagen of een maand lang te drinken. Men zal spoedig merken hoe heerlijk gezond de kinderen worden.

Merkt men echter na 3 dagen, dat de afgang nog dezelfde is, en het kind een pijnlijk gevoel in de buik heeft of krampen, de Javanen noemen dit moeles-moeles, zoo make men het volgende klaar.

De hoofdwortel van de koenir ter ½ vingerlengte, een dessertlepel kajoe angin, 7 korrels ketoembar, 7 korrels meritja of ketoembar bollong, 1 kajoe oeles, 1 daon trawas, een stukje poeloesariehout van een vingerlengte en ter dikte van een potlood en ten slotte een dessertlepel gesneden patian tjina. Dit alles wordt gestampt doch niet te fijn, de daon trawas echter mag niet gestampt worden. Dit mengsel wordt met 2 glazen water gekookt en verkookt tot een glas. Een kind van 1½ jaar geve men een bitterglaasje van het drankje, een kind van 2 jaren 2 bitterglaasjes. Dit precies te bepalen is heel lastig, daar dit afhangt van de verschillende gestellen. Met een gerust hart kan ik zeggen, dat het een onschuldig middel is en al gebruikt men er iets te veel van, nadeelige gevolgen heeft het niet.

Houdt echter na gebruik van dit drankje na 4 dagen de slijmerige afgang nog aan, zoo kan men eenige pegagan plantjes met wortel en bladeren bij het recept voegen. De medicijn moet elken dag opgewarmd worden, doch de kruiden, moeten na het koken er uit gehaald worden.

Dit drankje is natuurlijk ook goed voor grootere kinderen. Men gebruike dan van het drankje wat meer, b.v. kinderen van 8 à 9 jaar een theekopje per dag, in eens op de nuchtere maag.

Zoodra men ziet, dat de afgang normaal is, mengt men bij de medicijn een theekopje water, en als de afgang een week normaal blijft, kan men met de medicijn uitscheiden. Men moet echter voorzichtig met het eten zijn. Niet te spoedig melk geven en als de afgang hard begint te worden, papaja of zacht gekookte goede rijpe pisang kapok geven.

Bij kinderen komt buikziekte ook voort, uit spruwachtigheid. Schuimige onverteerde afgang met vreeselijke stank en een zuurachtige reuk. Op de tong van het zieke kind zijn vlekken waar te nemen, die zich dikwijls over de geheele tong verspreiden. Dikwijls is het tandvleesch ook ontstoken, soms ook de lippen. Het speeksel is slijmerig en draderig. De kinderen zien er bleek, mager en ziekelijk uit. De medicijn is:

Een handvol daon pegagan met den wortel, een fijngesneden stuk hoofdwortel van koenir, ½ vingerlengte poeloesariehout, 9 stuks ketoembar, alles fijn gestampt met uitzondering van de daon pegagan en de koenir. Dit alles wordt gekookt met een glas water en verkookt tot de helft. Aan kinderen van 2 jaar geve men 2 bitterglazen van deze medicijn en wel 2 maal per dag; ouderen kinderen geve men 2 maal per dag een portglas en aan kinderen boven de 7 jaar, geve men het drankje des morgens in eens te drinken op de nuchtere maag.

Men mag de kinderen bij het gebruik van dit drankje geen melk geven; alleen licht verteerbaar voedsel en papaja na elke maaltijd, eiwit te drinken en kippenvleesch te eten geven. Ook kan men den patiënt aardappel puré geven, spinazie of bajem puré waar geen vezels meer in zijn of wortel puré dan wel van bruine boonen of capucyners. De tong moet eenige keeren daags schoon gemaakt worden met het sap van gekneusde weegbree of daon oerat. Zijn de kinderen zoo oud dat ze den mond spoelen kunnen, dan neme men een handjevol daon oerat, kneust dit met een glas water en laat het kind hiermede 3 × 4 maal daags den mond spoelen, liefst na elken maaltijd.

Bij kleine kinderen moet het mondje schoon gemaakt worden met een doekje, gedrenkt in het vocht van de weegbree of daon oerat.

Ziet men, dat na een maand gebruik der medicijnen en van

het volgen van het dieet, gedurige beterschap plaats heeft, dan probeere men het kind wat rijst te geven met sajor bajem, laboe aer of kippengehakt, doch moet na elke maaltijd den patiënt een bitterglaasje annanassap ingegeven worden.

Dikwijls ontstaat ook bij kleine kinderen op 2-jarigen leeftijd een buikziekte, gepaard met bloedafgang en ontsteking van het fondament. Oorzaak hiervan is dikwijls, dat de kinderen kunstmatig te zwaar gevoed zijn of na het speenen moeilijk verteerbaar voedsel hebben gekregen. Men geve daarom de kinderen niet te spoedig vleesch en niet te jong harde rijst. Men wenne de kinderen aan, bij de rijst groenten te eten of als ze wat ouder zijn, goede rijpe pisang goreng van pisang kapok of radja. Jonge kinderen kan men, als de afgang hardnekkig of witgekleurd is als stopverf, fijn gemaakte pisang idjoe geven met zachte rijst.

De beste soorten pisang, zijn de pisang idjoe, pisang ambon, pisang poeloet of bajie, goede rijpe pisang kapok tjina, eene kleine soort pisang. Deze laatste soort, moet echter goed gekookt zijn. Ook raad ik aan, om aan kinderen van 1½ en ouder bij de rijst, het volgend gerecht te geven. Kippensoep van een jonge kip, waarin gele waloh of laboe, aan stukken gesneden, gekookt is. Deze pompoensoort zal het eten gemakkelijker doen verteren en is tevens een goed smakelijk voedsel. Als de kinderen ouder zijn en zij bezoeken de school, is het zeer verkeerd hun bij het ontbijt een te groote toevoer van voedsel te geven; in den kortsmogelijken tijd moeten de kinderen met het ontbijt klaar zijn: dikwijls moeten de kinderen reeds in een half uur, een glas melk, een ei, havermouth of andere pap, brood enz. naar binnen krijgen. Het zal voor eenigen tijd, goed gaan, doch de slechte gevolgen blijven niet uit, de kinderen zullen aan de maag, buik en koortsen sukkelen. Een glas melk mag nooit in eens geledigd worden; wil men er de goede resultaten van hebben, dan moet de melk in kleine teugjes gedronken worden.

Wil men havermouth als ontbijt aan de kinderen geven, laat dan dien morgen het melk drinken, kookt de melk niet met de havermouth, dit is te zwaar, maar doe op de pap wat melk en eet dit met stroop, gemaakt van javaansche suiker. Eet het kind een goede portie pap, zoo kan best het ei en brood vervallen, laat 2 sneedjes brood dan naar school mede nemen b.v.

een sneebrood belegd met gehakt, het ander met koek of gelei.

Om een uur moeten de kinderen in Indië rijsttafel gebruiken, de rijst moet bereid worden zooals ik in mijn rijst-verhandeling heb opgegeven.

Geef de kinderen veel nat, sajor en groenten bij het eten. Laat goede rijpe pisang goreng klaar maken. Men kan op verschillende wijze een eitje er bij geven, bijv. een spiegelei (mata sapie) struif of gezouten eieren. Een stukje gehakt of frikadel, kip, dendeng en andere kleine vleesch gerechten. Men geeft het een of het ander, doch vooral niet te veel vleesch. Geef veel variatie, de eene dag kan men gebakken visch geven, laat dan voor dat middagmaal het vleesch; als de kinderen hun ei en groenten hebben is dit ruim voldoende.

De volgende groenten kunnen bij het middagmaal gebruikt worden. Jonge ketjiepir, dit is vooral goed voor klierachtige kinderen, jonge katjang (katjang pandjang) gekookte lobak, gekookte kraai (een ketimoen soort), jonge boontjes, gestoomde bajemblaadjes, jonge papaja aan stukjes gesneden, kentjie of waterkers. Voor kinderen die nog geen pedis eten, maakt men een saus van het volgende. Fijn gestampte gebraden apennoten of katjang goreng, vermengt dit met zout en tamarinde-water en wat javaansche suiker, giet dit over de groenten. Oudere kinderen gebruiken er wat fijn gewreven lombok of spaansche peper bij. De apennoten of katjang goreng of gebrande kemirie die men bij de rijsttafel eet, is zeer gezond, de kinderen krijgen planten-vetten in het lichaam, dat in Indië ook noodig is.

Verder wijs ik de moeders op het gebruik van kedelé-gerechten en de rijpe boonen van de katjang pandjang, het gebruik van goede rijpe gebraden terong, van verschillende soorten laboe en verschillende gerechten van de katjang idjoe. Geef de kinderen om vier uur iets te eten, beschuit of eigengemaakte koekjes, die gemakkelijk te verteren zijn.

's Avonds een krachtige doch geen vette soep, met een schepje rijst er in, geef kinderen zoo min mogelijk alleen soep, als er geen rijst bij gegeten wordt; bindt de soep goed dik, met veel macaroni, vermicelli, met ballen of tapioca of sagoe, bruine boonen, groene erwten of katjang idjoe of brood.

Laat kinderen, vooral jonge kinderen, geen ijswater gebruiken.

Een slechte gewoonte is dadelijk na de soep ijswater of gefrappeerde dranken te gebruiken. Het vet dat in soep aanwezig is, stolt door de kou in de maag en is alzoo moeielijk te verteren. Als daar op meer gelet werd, zou men minder maagkwalen, minder galsteen en buiklijders hebben, minder zou er in Indië gepurgeerd behoeven te worden.

's Avonds na de soep kunnen kinderen wat groente, aardappelen en vleesch eten, en gestoofde vruchten als toespijs. Zorg dat kinderen, vooral die nog niet gewisseld hebben, hun vleesch goed kauwen; snijdt het vleesch heel fijn of maakt er gehakt van. Ziet men dat kinderen bij het tandenwisselen sukkelende zijn, geef ze liever kippen- dan rundvleesch. Meelspijzen zijn voor kinderen zeer goed: geef de kinderen liever brood van den vorigen dag te eten, dit is voor de spijsvertering beter. Geef de kinderen na 5 jaar veel afwisselend voedsel. Niet elken dag rijst met rundvleesch b.v. eens in de week bamie met sterke kippenbouillon, geen varkensvleesch, doe er kippenvleesch in met gare groenten zonder togé; op de bamie fijngesneden ei. Eens in de week rijst gekookt in bouillon van kip of vleesch, waarin zich geurige kerrie kruiden, zonder peper of lombok bevinden met stukjes kip of vleesch er in.

Een ander gerecht is bruineboonensoep, zeer krachtig met stukjes geroosterd of gebakken brood er in en frikadelletjes. Weer een andere dag een chineesche soep genaamd kiemlo. De kip wordt aan stukjes gesneden met misoi, dat is chineesche vermicelli, roode uien, een klein stukje gember en zout; twee uur in een goed gesloten puddingvorm koken, men kan er kippenfrikadelletjes in doen. Men laat de kinderen dit met rijst eten, het is een krachtig en tevens licht verteerbaar voedsel. Als men goede visch kan krijgen geef dit ook als afwisseling bij de rijsttafel, doch dan zonder vleesch, met een eitje er bij en de noodige groenten.

De andere 3 dagen der week, kan men zelfs het menu regelen. Dit heb ik neergeschreven, om te laten zien, dat al dat overvloedige vleescheten niet gezond is voor kinderen.

Geef Uw kinderen geen koffie, thee of chocolade, maar melk, doch als de kinderen veel eten, laat dit niet overdreven zijn. Geeft ze boea-tempajang-thee of thee van daon saga dit zal hun ten goede komen.

Klierachtige kinderen kunnen eikel-cacao drinken, doch merkt men, dat ze er van in den buik krijgen, dan dadelijk er mede uitscheiden. Kinderen krijgen dikwijls door gebruik van havermouth ontsteking van de darmen; er zijn soorten havermouth, waar te veel bolster in voorkomt.

Laat vooral na elken maaltijd de mond goed spoelen. Moeders! van een goed gebit hangt dikwijls de gezondheid af van Uwe lievelingen. Laat Uw kinderen na het eten niet dadelijk naar bed gaan, en vooral, laat ze 's avonds vroeg eten, zoodat zij nog tijd hebben wat te spelen. Kinderen mogen nooit met een volle maag baden. 's Morgens moeten ze eerst baden en dan pas hun ontbijt gebruiken.

Leer Uwe kinderen het zich tot een gewoonte maken 's morgens eenige keeren flink diep adem te halen.

Nadat ze gekleed zijn, leert men hen een oogenblik kamergymnastiek te doen, op de volgende manier. De toppen van de vingers op de schouders leggen, dan flink de armen horizontaal uitrekken, en dit eenige keeren doen, dan de armen uitgestrekt voor zich uitspannen, dan achteruit trekken, zoodat de schouders naar achter trekken, verder de armen als een boog boven het hoofd houden en langzaam naar achteren brengen; de laatste oefening is de handen in de zijde brengen, links en rechts en voor en achteruit buigen; dit is gunstig voor de spijsvertering. Deze oefeningen, oogenschijnlijk zeer eenvoudig en toch van zoo veel beteekenis, zullen voor de kinderen niet alleen, maar ook voor volwassenen een bron van gezondheid zijn. Ik zeg hier ook voor volwassenen want men kan door deze oefeningen dagelijks te doen, lang zijn jeugd behouden, het geheele lichaam wordt er veerkrachtig en lenig door, men verdrijft er zooveel nare kwalen mede, die juist op ouderen leeftijd de menschen achtervolgen. Gymnastiek, Moeders, is zeer noodzakelijk, schaft U boeken aan, waarin dat meer beschreven wordt. Door gymnastiek zult ge krachtige, mooie ontwikkelde kinderen vormen, waar naderhand Uwe moederoogen met trots op zullen neer zien.

Buikziekte. Als de ziekte reeds van langen duur is en het fondament schiet reeds uit, neem dan:

's Morgens een theelepel olijfolie en eenige uren er na het volgende drankje:

Neem een brambang sabrang (zie de beschrijving van de plant). Dit is geen gewone ui maar wordt door de inlanders zoo genoemd, omdat ze als een ui uitziet. Verder neme men een stukje poeloesariehout van ½ vingerlid en 3 korrels annijs. Stamp alles fijn, voeg hierbij een ½ bitterglaasje water, zeef dit mengsel en laat den patiënt dit drankje gedurende 3 à 5 dagen drinken d.i. eens per dag innemen. Mocht bovenstaand middel na twee dagen niet helpen, gebruikt dan het volgende: een handvol patian tjina, aan stukjes snijden, 5 korrels anijs en 3 schijfjes gedroogde temoelawa, met een klein plantje van een vingerlengte daon meniran, met de wortel, kookt dit met 2 portglazen water (tot een verkoken) geeft het na het 2de jaar in eens te drinken, slechts een keer per dag, zijn ze jonger, de kinderen, dan geeft men dit in 2 keer, in een tusschenruimte van een uur.

Buikziekte door wormen ontstaan, als de kinderen bloed en slijm afgaan. De verschijnselen zijn dan: een warm dik opgezet buikje; de kinderen zijn huilerig, hebben een pijnlijk gevoel in de navelstreek en een jeukerige neus, de haren zijn borstelig opstaand en de ooghaartjes of wimpers bij elkander geplakt.

De kinderen hebben verder weinig eetlust, zijn misselijk bij het opstaan en na het eten dikwijls onpasselijk. In dit geval neme men:

Lempoejang pait of wangi en wel 2 stuks van een vingerlengte die men poft met 2 à 3 stuks roode uien; alles wordt fijn gestampt, en een bitterglaasje water er bijgedaan, gezeefd en het zieke kind te drinken gegeven.

De kruiden waarvan het aftreksel genomen is, smeert men op de buik en bindt het met een goerita vast.

Bloed- en slijmafgang, ontstaan door maaien en wormen.

Men neme een stukje zwavel ter grootte van een tamarinde-pit, ½ klein theelepeltje oedjong Rahap, temoe item ter lengte van een vingerlid, 1 knolletje temoe koentjie, 3 schijfjes temoe-lawa; 1 theelepel mesoeji, ½ vingerlid lengte benglé, lempoejang wangie of pait ter lengte van ½ vingerlengte en 5 korrels annijs. Dit alles wordt fijngestampt en in een pisangblad 10 minuten lang gestoomd. Het vocht dat er uit komt, geve men het kind

te drinken. Komt er tijdens het stoomen niet genoeg vocht uit, dan doet men er een lepel water bij.

Om de kruiden goed te laten werken moet men het kind dien dag weinig te eten geven en op de buik de volgende tappel, of verband doen: een flinke handvol gepofte roode uien, ongeveer ½ theelepel gestampt poeloesariehout, ½ theelepel annijs en ¼ theelepel zout.

Buikziekte, hevige persingen, afgang vaak achter elkaar, slechts bloed en slijm zonder stof.

Deze buikziekte is voor kinderen zeer gevaarlijk, want is men er niet spoedig bij, dan sterft de patiënt, wacht niet te lang met het toedienen van het volgende:

Een goede handvol patiantjina, met de wortels, fijn maken met de hand;

een stukje koenir ½ vingerlid;

dito poeloesariehout;

5 korrels anijszaad;

5 schijfjes, zoo dun als een mes, gedroogde temoelawa;

1 plantje daon meniran met wortel;

1 stukje areng djatie, ter lengte van een vingerlid. De koenir en poeloesarie en anijs moeten gestampt worden. Als de patiantjina schoon gewasschen is, gaat men dit fijn plukken in het glas water, waarin deze blaadjes gekookt worden. Van groot belang is het, dat het melksap van deze blaadjes niet verloren gaat, daarom maakt men het fijn in het water. Deze kruiden worden te samen gekookt met het glas water, waarin de patiantjina fijn gemaakt is en tot de helft verkookt. Voor kleine kinderen beneden het jaar een bitterglaasje om het uur; ouder in eens de helft van het half glas en na een uur de rest ingeven.

Boven de 3 jaar, eens per dag in eens het halve glas ingeven.

Is er eenigszins stof bij, vermengd met het bloed en slijm, al is het nog zoo weinig, zoo mag men deze medicijn niet toepassen, maar gebruikt het volgende: Een flinke handvol daon djamboe kloetoek of bidjie, neemt de bladeren van het middengedeelte der tak, omdat daar de krachtigste deelen in zijn. Een stuk arengdjatie (houtskool van djatiehout) ter grootte

van ½ vingerlengte, kookt dit met een glas water op en tot de helft verkoken. Kinderen beneden het jaar een theelepel om het uur, ongeveer een jaar een dessertlepel, twee jaar een groote lepel, ouder 3 à 4 keer per dag een bitterglas. Het eerste recept is vooral goed, als de patiënt koorts bij de buikziekte heeft. Geef geen melk maar rijstewater of nassie tim, met een kippenkluif er in gekookt.

Buikziekte, persingen.

Als kinderen uitgeput zijn door het gedurige afgaan en persingen hebben, niets dan een weinig bloed en doorschijnend slijm afgaan, niettegenstaande van te voren castorolie ingegeven is geworden, dan neme men het recept patiantjina. Het is beter, dit het eerst te gebruiken, zie het recept: Buikziekte, hevige persingen, afgang vaak achter elkaar, slechts bloed en slijm zonder stof. Helpt het niet na 5 dagen gebruik, dan neme men: Een vierkant of rond schijfje gambir ter waarde van 1 cent; een stukje hoofdwortel van de koenir ter lengte van een vingerlid, dit in schijfjes gesneden en alles met een glas water koken, zoo lang tot het op de helft verkookt is. Aan kinderen van 3 maanden, geve men 1 kleine theelepel daags van dit middeltje; aan kinderen van 4 à 5 maanden, 2 kleine theelepels per dag en aan kinderen van 9 maanden, 3 theelepels. Dikwijls helpt dit middeltje reeds na de toediening van het eerste theelepeltje. Merkt men dit op, dan geve men den patiënt niet meer van het drankje. Verder moet een prisnitz-verband omgedaan worden. Het dieet moet uit rijstewater bestaan, waarin een weinig geraspte langwerpige notenmuskaat gekookt is, b. v. op 3 splitglazen rijstewater, een halve kleine theelepel geraspte notenmuskaat.

Zijn de kinderen b.v. 1½ jaar of iets ouder, dan mag de rijst wat vaster zijn. De rijst wordt dan fijn gemaakt, gezeefd en kan als een pudding zoo stijf zijn.

Dikwijls weet men geen raad meer, wanneer de afgang van het kind niet mindert en het kind slap en uitgeput er uit ziet. In zulk een geval, waarbij onmiddellijk gehandeld moet worden daar de dood anders het gevolg er van is, handele men als volgt:

Men geve den patiënt een lavement van gambir, zooals hierboven is omschreven, doch met dit verschil dat men er een lepel arrowrootmeel bij kookt. Men lenge het arrowrootmeel eerst met een weinig koud water aan; het gambirkooksel moet koken en dan pas giet men het arrowrootmeel er in.

Voor kleine kinderen is het voldoende, wanneer men ze een lavement geeft van een grootere lepel of wel een bitterglaasje. Zijn de kinderen grooter en ouder dan kan men ze een lavement met een glycerienspuitje geven.

Verder geve men den patiënt geslagen eiwit te drinken, theelepelgewijze, of ook rijstewater. Merkt men, dat beterschap intreedt, d.i. dat de afgang hard wordt, dan geve men den volgenden dag eenige theelepels papaja te eten.

Buikziekte, vellen bij den afgang.

Wanneer kinderen dun waterig afgaan met vellen, dan neme men een dessertlepel vol gestampte roode djendana of sandelhout met een theelepel geraspte langwerpige notenmuskaat. Dit alles koke men met 3 splitglazen rijstewater en verkoke het tot de helft. Aan kinderen van 6 maanden geve men om de 2 uren een theelepeltje van dit middeltje, dat echter koud gedronken moet worden. Aan kinderen van 1 jaar geve men om de 2 uren een dessertlepel.

Het middeltje moet net zoo lang ingenomen worden, totdat de afgang normaal is. Aan oudere kinderen kan men natuurlijk iets meer geven.

Het dieet moet uitsluitend uit rijstewater en geslagen eiwit bestaan. Bij intredende beterschap, kan men in warm water geweekte Marie-beschuitjes geven.

Buikziekte bij kinderen veroorzaakt door vallen, komt veel voor als ze beginnen te loopen, en is bij elke afgang bloed aanwezig. Neem 1 gram kajoe timor, 10 gram patian tjina, 1 gram kajoe setjang, 3 korrels annijs, 1 gram poeloesariehout; dit moet fijn gemaakt, met 100 gram kokend water overgoten worden en 5 minuten dicht gedekt getrokken worden. Om het uur een theelepel.

Buikziekte als kinderen aan het tandjes krijgen zijn; er is bij de afgang altijd slijm aanwezig.

Een handvol daon pegagan, 5 gram poeloesariehout, 1 gram kajoe angin, 5 annijskorrels, 1 stukje zoethout van ½ vingerlengte, 2 gram koenir, 1 daon trawas, 5 korrels ketoembar, 5 ketoembar bollong, ½ stukje kajoe oeles. Dit koken met 200 gram water en tot de helft verkoken; 2 × daags een dessertlepel. De medicijn moet men voor het zuur worden 2 × daags opwarmen en elken keer dat men het opwarmt een bitterglaasje water bij doen; de kruiden moet men koken in een aarden potje en mogen niet weggegooid worden tot de medicijn op gebruikt is. Bij grootere kinderen boven het jaar, mag men meer dan 2 dessertlepels geven; men kan gerust tot 3 kleine bitterglaasjes gaan. Tevens moet een prisnitz-verband gebruikt worden.

Het voedsel moet zeer licht te verteeren zijn; de koemelk moet dan b.v. met rijstewater verdund worden.

Buikziekte. De afgang der kinderen is wit of grijs gekleurd en kleiachtig. Bij het afgaan hebben de kinderen persingen, de afgang is ook niet geregeld, men moet tot lavementen zijn toevlucht nemen.

Dit wijst op te zware voeding of zwakke maagsappen.

De melk moet verdund worden; eet het kind reeds rijst, zoo moet er wat pisang idjoe bij gedaan worden; ook mag het kind een weinig papaja eten.

Ter bevordering van de afgang moeten, voor het kind slapen gaat, eenige geflenste djarak bladeren met klapperolie besmeerd, op de buik gebonden worden.

Zoodra men merkt dat de kinderen grijze of wit-achtige stof afgaan, moet men onmiddellijk castorolie geven en het voedsel wijzigen; dit kan een bron van kwalen geven, ook voor later leeftijd. Moeders, ziet toch vooral altijd de afgang van Uw kleine na, men kan zooveel ziekten er door voorkomen.

Buikziekte, als kinderen aanhoudend persen en bij beetjes afgaan, met helder slijm.

's Morgens vroeg een theelepel olijfolie. Het eten moet men zoo wijzigen, dat alles gemakkelijk verteert.

Overdag geeft men den patiënt het volgende te drinken;

5 gram semangie goenoeng of zure klaver met gele bloemen,

5 gram daon saga,

5 gram daon pegagan,
3 korrels annijszaad,
3 gram poeloesariehout,
1 gram setjanghout,
2 gram bidara laut,
1 bawang merah of roode ui.

Behalve de bladeren moeten al de kruiden fijn gestampt worden. Zet dit alles in een gesloten broodpuddingvorm en kookt dit een uur in een pan met water. Zet het 's nachts in de dauw, in een glas. 's Morgens vroeg zeeft men het en geeft het kind nu en dan een theelepel er van te drinken b. v. om de 2 uur; boven het jaar, moet het kind in 2 à 3 maal het drankje innemen.

Buikziekte bij kinderen, veroorzaakt door inwendige hitte, uitwendig is de temperatuur normaal.

De afgang is puur bloed, of dunne stof met bloed, geen vlokken met bloed en slijm, het bloed is duidelijk zichtbaar tusschen de stof.

Neemt Bligoe of Bontjeng, zoo groot, als vier vingers breed en lang, 3 à 5 korrels annijszaad, 1 stukje poeloesariehout van een vingerlid lengte; laat het annijszaad en poeloesariehout een weinig stampen, voegt er een theelepel honig bij, doe alles in een goed gesloten broodpuddingvorm en laat het een uur lang in een pan met water koken. Giet dit in een glas en zet het in de dauw; den volgenden dag zeeft men het en geeft de patiënt in een of twee keer te drinken dit naar de ouderdom van het kind; is het b. v. 3 à 4 jaar oud, dan mag het bij kleine teugjes in ½ uur het drankje op drinken. Ouder, in eens. Als het kind heel jong is, theelepels-gewijs in eenige uren tijds.

Het middel zal echter niet in een of twee dagen helpen, het sap van deze vrucht moet tijd hebben de oorzaak van de kwaal, dat is de groote hitte in het bloed, te verminderen en dan zal er volkomen beterschap intreden, dit is bijna altijd na 8 dagen, toch moet men wel eens 14 dagen, ook wel een maand er mede door gaan. Zachte nassie tim met een mager kippenkluifje is het diëet. Een tappel of verband op de buik, van sosorbebek en dadap serep hoort bij deze medicijn. Dit middel is ook aan te wenden als er verhooging is van temperatuur.

Als men in het hooggebergte is en krijgt het in de buik, dan zijn de volgende middelen aan te bevelen.

Eerst moet men zorgen, dat de vuile stoffen uit het lichaam verwijderd worden, voordat men stopmiddelen aanwendt. Men gebruike dus eerst een laxeermiddel.

Voor kinderen is castorolie het beste, trouwens voor volwassenen ook. Wil men de castorolie spoedig laten werken, zonder te weeg brengen van krampen, dan neme men warme thee, schudt deze met castorolie en drinkt na het innemen van de laxante heete thee, om de akelige smaak der castorolie weg te krijgen. De thee neme men in, *zonder* bijvoeging van melk. Heeft de castorolie uitgewerkt, neemt dan; eenige jonge topblaadjes van de djamboe bidji, 5 korrels annijs, poeloesarie ter lengte van een ½ vinger; dit alles kookt men met een glas water en verkookt het tot de helft. Van dit drankje geve men aan kinderen van 3 maanden, 5 à 7 theelepels; aan kinderen van 6 maanden, 3 dessertlepels en aan oudere kinderen 3 groote lepels.

Kinderen van 3 jaar en ouder, geve men 3 kleine bitterglaasjes. Aan grootere kinderen geve men een theekopje daags.

Volwassen personen mogen 3 groote toptakjes koken van de djamboe bidji met een stukje Poeloesariehout en annijs, alzoo van alles in grootere hoeveelheden. Dit alles koke men, met 2 glazen water en verkoke het tot een glas.

Het aldus gemaakte drankje moet in 2 keer opgedronken worden.

Het 2de middel is: De wortels van Oetjen Oetjen (Robus moluccanis), de wilde framboos, die in het hooggebergte veel gevonden wordt.

Men kookt 15 gram wortels op een wijnflesch water en verkoke het tot de helft. Aan kleine kinderen, geve men om de 2 uren een theelepel; aan grooteren, een desserlepel. De dosis kan men verder naar gelang van den leeftijd vergrooten. Men moet echter de medicijn elken dag, zonder de kruiden, opwarmen. Als kinderen kou gevat hebben op de buik, mag geen castorolie worden toegediend.

Buikziekte bij volwassen personen.

Alvorens een buikziekte te stoppen, raad ik aan 't lichaam te zuiveren door een laxans bestaande uit castorolie of carlsbaderzout. Gebruikt men carlsbaderzout, dan moet men dit drie dagen achter elkaar doen; de eerste dag een dessertlepel, de twee andere dagen een theelepel. Men moet bij buikaandoeningen niet lang wachten met castorolie in te nemen. Ziet men abnormale verschijnselen, neem dan geen ander laxans in dan castorolie. Zijn er vele vuile stoffen in het lichaam, dan zal men door het gebruik van castorolie krampen krijgen; dit kan men eenigszins tegengaan, door de castorolie met warme thee te drinken. Neemt men echter te weinig castorolie in, zoo zullen de krampen en persingen des te heviger worden. Menschen, die dagelijks een geregelde ontlasting hebben en niettegenstaande dat, toch buikziekte krijgen moeten 2 groote lepels, doch niet al te vol, castorolie gebruiken. Neem flinke beweging er bij en komen er oprispingen, houd den mond dan open. Eet niet voordat de castorolie twee keer gewerkt heeft. Houd dien dag dieet, eet bijv. geen vruchten. Zooals ik gemeld heb kunnen na uitwerking der castorolie krampwerende middelen gebruikt worden, ook die de persingen tegengaan, b. v. lempoejang wangie, ongeveer ½ vingerlengte, 1 knol koentjie, eenige korrels meritja bollong met een klein stukje poeloesariehout.

Dit alles koken met 200 gram water en verkoken tot de helft. Lauw drinkt men dit drankje met korte tusschenpoozen op.

Een ander middel, dat ook helpt na gebruik van castorolie of laxans. Men neemt een stukje koenir van een ½ vingerlid lengte, 7 korrels ketoembar, dito meritja bollong, ½ vingerlengte poeloesariehout, 1 daon trawas, dit alles stampt men fijn, voegt hierbij wat kajoeangin en kookt dit met 2 kopjes water tot één kopje. Deze drankjes zullen beletten, dat de castorolie schadelijke gevolgen zal hebben. Dikwijls gebeurt het, dat na eenige dagen van gebruik van de castorolie de krampen en veelvuldige afgang

aanhouden evenwel zonder bloed af te gaan, alleen heeft men persingen en is de afgang overvloedig en zwart gekleurd. Dit wijst er op, dat er nog niet voldoende gelaxeerd is. Men moet dan medicijnen innemen, die op den afgang werken, bijv. nog eenige dagen carlsbaderzout gebruiken of wel medicijnen waarin klemba of rebarber voorkomt. Voor kinderen die bloed en slijm afgaan gepaard met persingen, is een theelepel olijfolie 's morgens op de nuchtere maag, zeer aan te bevelen. Dit moet men geven als de maagsappen te zwak zijn of als het kind te vroeg te zwaar gevoed is. Als het lichaam gezuiverd is, is het niet moeilijk een buikziekte met zeer eenvoudige middelen te genezen. Men kan niet alle buikziekten door laxans genezen, want er zijn gestellen met kwalen als: ziekelijk speeksel, onvoldoende maagsappen. Reeds deze twee oorzaken zijn een bron van zeer veel lijden. Spruw, leverziekte, hemorrhoiden, maagkwalen, voortdurende hoofdpijnen, koortsen, buikziekten enz. kunnen er 't gevolg van zijn. Om al die ziekten te genezen zijn er in Indië een massa kruiden, doch om te willen herstellen moet men niet overhaast te werk gaan. Het is daarom zoo verkeerd van buikpatiënten, om, als de medicijn niet in één à drie dagen gunstig werkt, dadelijk er mee uit te scheiden, tenzij de toestand onrustbarend verergert.

Blijkt na een grondig onderzoek, voornamelijk bij 't houden van dieet, de toestand zorgelijk, dan past men andere medicijnen toe.

Bij buikziekte, moet men zeer voorzichtig zijn met het te vlug toedienen van vleesch en versterkend voedsel. Men verontrust zich, dat de lijder verzwakt, men vergeet echter, dat door het toedienen van te krachtig voedsel de lijder achteruit gaat en de buikziekte er door gerekt wordt. Eerst de ingewanden in orde gemaakt, het versterken komt op de tweede plaats. Bij puur bloed-afgang, moeten de medicijnen zoo gekozen worden, dat de kruiden niet een verwarmende invloed hebben. Wel mag er iets samentrekkends in zijn, doch niet verhittend.

Men lette vooral op bij deze afgang of er andere vuile stoffen aanwezig zijn, bijv. groen slijmerige stof of aanhangsels van de ingewanden, vellen of stukjes vleesch van den endeldarm. Zoo dit niet het geval is, mag men bij puur-bloedafgang het volgende geven, omdat meestal deze ziekte ontstaat door overgroote

hitte in het lichaam, somwijlen ook door hemorrhoiden. Neem onmiddellijk het water van de bongol van de pisang kapok, of snijd de top van een jonge pisang kapokboom aan stukjes, vang het sap op en geef den lijder een portglas of bitterglaasje er van te drinken; ook de afgevallen pisangbloemen, waarvan zich reeds de vrucht gevormd heeft, zijn medicijn, men eet er een stuk of tien van. Zelfs de lange steel van de pisang, waaraan de vruchten zitten (doch het deel, dat zich in den boom bevindt) is bloedstelpend. Men snijdt deze aan dunne schijfjes, giet er warm water over, laat het 5 minuten trekken en geeft het den buiklijder te drinken. Tai oeler sowo is voor bloedafgang ook te gebruiken; 3 theelepels daags.

Een ander middel voor puur-bloedafgang is: Pisang Batoe, 3 rijpe en 3 jonge vruchten. De rijpe worden geschild, de jonge groene pisang met de schil aan stukjes gesneden. Dit moet men samen flink met de hand kneden, totdat alles fijn is en het sap er uit loopt. Dit zeeft men daarna en het sap kan aan den lijder te drinken gegeven worden, tot twee drinkglazen daags. Is er groen slijmerige of zwartachtige stof aanwezig, of stukjes vel of vleesch van den endeldarm, dan mag geen pisangdrank gegeven worden, de toestand zou er door verergeren.

Ook het drinken van jonge klappa-idjoewater, vooral als er koorts bij is, mag den lijder toegestaan worden. Vooral omslagen van koude bladeren moeten gebruikt worden. Bij bloed afgaan of ontstekingen zal ook genezing brengen het gebruik van tjaoe of tjintjaoe, die gemaakt wordt van een klimplant genaamd sere awan, tot de familie der Menispermaceëen behoorende. De versche bladeren dezer plant worden zoolang met water gekneusd tot ze geleiachtig zijn en dan door een bamboezeef gezeefd. Men giet het dan in een aarden pot en laat het een nacht in de dauw staan; 's morgens ziet het er uit als groene agar-agar. Men eet dit door den dag met stroop of honig. Dit middel geneest reeds na acht dagen volkomen de dysenterie; men moet echter wel een maand er mede door gaan en zeer voorzichtig zijn met het voedsel. Mismoedig moet de dysenterielijder niet zijn, als nu en dan nog bloed aanwezig is, hij moet met de zelfde medicijn door gaan. Laboe aer en bondjeng is ook voor bloedafgang, omdat het verkoelend werkt.

Als er aanhangsel van de darmen of endeldarm aanwezig is, uitziende als stukjes darm of vleesch, losse vellen, stukjes bloed, dan is het volgende aan te raden.

In de eerste plaats versche roode toeribast; in deze plant is gom en een zacht samentrekkend bestanddeel aanwezig, tevens is deze plant zeer verkoelend en geneest daardoor reeds ontstekingen. Men kan deze kostbare plant niet altijd krijgen. De volgende middelen zullen de lezers van mijn boek in de recepten aantreffen, die ter vervanging van toeribast gebruikt kunnen worden: Moormadaging, een harssoort, gambir, getah gondang, loo, patian tjina, patian kerbo, en kajoe djendana, djenglé of rood sandelhout.

Deze middelen kunnen toegepast worden, echter niet als in die soort afgang, zwart stinkend drekstof aanwezig is: dan mogen die middelen niet gebruikt worden en moet met olijf-olie zacht gepurgeerd worden. Een dessertlepel daags.

Dyarrhee mag gestopt worden, als de afgang uit helder geel of groenwater bestaat. Hiervoor heb ik tal van recepten gegeven.

Is de afgang stinkend, troebel, brijig, zwart of donkerbruin gekleurd, dan moet men laxeerende middelen gebruiken.

In de eerste plaats dagen achtereen annanassap, doch geen andere medicijnen er bij gebruiken. Volwassen personen kunnen 2 waterglazen sap gebruiken. Als dit niet voldoende helpt, dan een tijd lang carlsbaderzout.

Verder kan men medicijnen gebruiken, waarin rhabarber of klemba, ook kruiden die een goede galafscheiding bewerken, zooals temoelawa, lempoejang, daon gagan, koentjie, koentjie-pepet enz. Om bij deze buikziekte spoedig vaste stof te verkrijgen, is het dikwijls noodig om het inwendige lichaam van alle koortswarmte te zuiveren; dit verkrijgt men door de overtollige waterdeelen die anders langs het darmkanaal vloeien, langs de nieren te verwijderen; daarvoor kan gebruikt worden, vermengd met andere kruiden die op de galafscheiding werken, sidowaja, semboong, daon menieran, daon trawas.

Het afgaan van wit doorzichtig slijm net als eiwit of agar-agar, geeft dikwijls een pijnlijk krampachtig gevoel: moeles-moeles. Dit is dikwijls kou; een prisnitz-verband van warmwater gemaakt en flink uitgewrongen, zoodat het reeds lauw

om den buik kan geslagen worden, is veelal het geneesmiddel. Werkt dit niet voldoende, dan moet de medicijn zijn, een handvol daon djamboe kloetoek- of biedji met iets gas-afdrijvends, b. v. kajoe-angin, fenkel of anijszaad, kedawoong, koenir, meritja bollong of poko bladeren. Niet altijd is slijm-gang koû, het kan ook ontstaan door persingen, omdat er te veel ontlasting is geweest, het kan ook zijn door hemorrhoïden, dit laatste kenmerkt zich veelal door een onaangenaam jeukerig gevoel aan het fondament.

Is er te veel afgang geweest, gebruikt dan het bovenstaand recept van daon djamboe, doch vermengd met arangdjatie, ongeveer ter lengte van een halve vinger, niet fijn stampen, koken met een glas water en tot de helft verkoken, in eens leeg drinken.

Is de afgang nog niet gestopt, zoo moet men 's avonds dit drankje op nieuw maken; deze medicijn moet gebruikt worden, tot de afgang normaal is.

Is het hemorrhoiden: gebruikt het recept patian tjina.

Wanneer de groote darm verwijd of uitgezet is, gebruike men samentrekkende medicijnen, waaronder sumarubah, koenir, sintok, moensie, setjang, koentjie pepet, dempollelet en nog andere kruiden en bladeren, die de lezer in het eerste gedeelte van mijn boek beschreven vindt.

Dorstigheid bij buiklijders wijst op koorts in de buik; geeft de beschreven medicijnen die verkoelend en toch zacht stoppend werken.

Branderige afgang met dof dik slijm om de stof of in de stof wijst ook op groote hitte in het lichaam; een week gebruikt men dan het volgende drankje, waarbij men zich onthouden moet van drank, rundvleesch, melk en gepeperd voedsel.

Een theelepel rhabarberpoeder,
7 schijfjes temoelawa,
1 theelepel daon meniran,
½ theelepel ketoembar,
½ vingerlengte zoethout,
een groote lepel daon saga,

Dit kookt men met 2 glazen water en verkookt het tot één,

drinkt het gedurenden den dag op. Drinkt boeatempajangthee, neemt zitbaden en wandel veel.

Etterafgang of bloederige etterbestanddeelen wijst op ontsteking, zweren in de ingewanden of lever. Alles wat de patiënt gebruikt moet koel zijn, doch mag men geen ijs of gefrappeerd voedsel of drank gebruiken.

Een der medicijnen die dan gebruikt moeten worden, zijn pontjo soedo bladeren, ketoembel, roode kajoe tjendana, patian tjina, daon gagan, patian kerbo, menjan madoe of bensoë, tapah limah, kajoe timor. Een koud bladerenverband zal tot een spoedige genezing bij dragen. Zeer voorzichtig moet men met het voedsel zijn, alles heel zacht of vloeibaar, geen kip of vleesch; geen beweging nemen. Men zorge vooral dat de afgang in de eerste maand niet hard is. Is dit het geval, gebruikt dan papaja of bidjie slasé. Komen buikkrampen en dunne afgang voor, terstond na het eten, dan wijst dit op te overvloedige drekstof, die zich in de darmen heeft opgehoopt. Men moet dan niet wachten en zoo spoedig mogelijk laxeeren. Ook is een vuile beslagen tong, een droog gevoel, een bittere smaak in den mond, of pijn onder de maagstreek of pijn aan de darm links, een teeken dat er gelaxeerd moet worden. Een onwelriekende adem wijst dikwijls ook op vuile stoffen.

Prijzenswaardig is het bij buikziekte diëet te houden, doch laat dit niet overdreven worden. De buikloop zelf verzwakt het gestel, daarom zou ik gaarne hierover willen uitwijden. Bij hevige dysenterie of voortdurende buikloop of als men bloed of slijm afgaat, is het diëet:

's Morgens wordt het wit van een ei goed geklutst met een bitterglaasje gekookt water, doch niet warm, en dat aan den patient op de nuchtere maag gegeven. Dan als ontbijt om 8 uur: een paplepel arrowrootmeel op een splitglas water gekookt.

Half tien weer een eiwit zooals boven beschreven, met een beschuitje of twee (arrowroot- of Marie beschuit van Huntley & Palmers). Ik raad ten sterkste de uit Europa geimporteerde, Hollandsche ronde ontbijtbeschuit af, omdat deze beschuit, verpakt in blik, dikwijls ranzig is en om ze luchtig te maken potasch of een andere schadelijke stof bevat.

Het eten voor 12 of 1 uur bestaat uit nassi-tim, die men op

de volgende manier klaar maakt: twee afgestreken paplepels rijst kookt men op een splitglas water met wat zout; men gebruike daarvoor gewoon passarzout, mits behoorlijk uitgewasschen. Slacht vervolgens een kleine kip, waarvan de borst van het been gehaald wordt en het vleesch met een mes geschraapt, zoodat geen pees, vezel of vel er in blijft en het vleesch zoo fijn is als meel. Om dit te kunnen doen moet men de kip om half zeven 's morgens slachten, zoodat het vleesch niet week of zacht meer is.

De helft van de kip en het been van de borstkas doet men in de nassi-tim, doch ontdoet de poot enz. van het vel. De kip moet dus gevild worden, omdat in het vel altijd wat vet schuilt. Het vleesch van de borstkas wordt met een weinig uitgewasschen passar-zout in een pisangblaadje gewikkeld en als een kussentje opgevouwen, daarna op arang-vuur vijf minuten geroosterd en nu en dan omgekeerd, waarbij men er voor dient te zorgen, het pisangblaadje zóó te sluiten, dat er geen vocht van de kip verloren gaat. Het overige vleesch van de kip doet men in een nassi-tim-potje, dat goed gesloten kan worden. Dit potje wordt in een pan met water gezet zóó, dat er geen water in kan komen. Als de nassi-tim twee uur op ferm vuur heeft gekookt, is zij goed.

Om 4 uur krijgt de patiënt weer arrowroot zooals bovenvermeld. Om half zeven of zeven uur weer een eiwit als bovenstaand en om half negen nassi-tim, zooals 's morgens bereid. Men moet voor ieder maal nieuwe nassi-tim maken, nooit die van 's middags opwarmen.

Nog is te vermelden, dat er tegenwoordig gemakkelijke nassi-tim-potjes in den handel zijn gebracht, geëmailleerd en zóó vervaardigd, dat het water niet in de rijst kan komen. Dit diëet is gesteld voor zware diarrhée en dysenterie.

Men zij echter voorzichtig en leze het volgende met aandacht.

Is na drie dagen de patient bij het houden van bovenstaand diëet beterende, zoo verandert men het menu en in plaats van de kip te schrapen, maakt men een zachte frikkadel van de borst der kip, doet er heel weinig brood in en een heel ei goed geklutst, dan het kippenvleesch en brood dooreen roeren. Men gebruikt echter geen peper, wel wat zout en een weinig noot-

muskaat. Verder kan de patient voor variatie kippenbiefstuk eten. De borst van de kip wordt van vel en been ontdaan, het vleesch goed geklopt en met wat zout in een gloeiende ijzeren pan gedaan, waarin zich heel weinig echte zuivere natuurboter (geen margarine) bevindt, en even heel licht bruin gebakken zonder korst. Als men de biefstuk eet moet men het vleesch zoo dun en klein mogelijk snijden. Langzaam aan kan men een tweede ei met geel en wit half gaar, dus zacht gekookt eten en mindert men het gebruik van arrowroot, etc. Een en ander kan men langzamerhand veranderen. Men lette vooral goed op, hoe of de ontlasting is. Is de ontlasting nog niet normaal, dan moet men zich aan het eerst beschrevene diëet houden. Heel langzaam gaat men tot het gebruik van rundvleesch over, vooral wanneer de patient bloed en slijm afgaat. Het drinken van koude sterke thee is voor elke buikziekte af te raden, omdat thee de maagsappen verslapt. Bij het afgaan met bloed en slijm zijn al te wrange of samentrekkende medicijnen af te raden, b. v. het gebruik van de djampi-oessoes of sereawansoorten met allerhande wrange kruiden gemengd. Deze buikziekte zal eerder bij het gebruik er van verergeren dan genezen.

Buikziekte, ten gevolge van malaria (als de beenen en andere ledematen reeds opgezwollen zijn).

Daon meniran van eenige vingers lengte, Semboong 3 blaadjes, een stukje koenir ½ vingerlid, bidara laut een theelepel, 7 korrels ketoembar, dit koken met 2 glazen water en 5 minuten koken; dit moet gedurende den dag gedronken worden.

Buikziekte; gewone diarrhee, welke niettegenstaande men gelaxeerd heeft, aanhoudt en waarbij de afgang waterachtig is en slijm aanwezig, ontaardt in dysenterie, als men de ziekte verwaarloost. Men gebruikt daartegen;

Kajoe timor 4 centimeters lang en breed, 5 korrels annijs of adas, poeloesariehout ter lengte van ½ vinger, een stukje bast van djamboe kloetoek of bidjie van een ½ vingerlengte en een vinger breed, een flinke hand vol daon pegagan met wortels, kookt dit met 3 glazen water en verkookt tot de helft.

Hiervan 3 × per dag een wijnglas drinken; de rest moet opgewarmd worden voor den volgenden dag. Het dieet is nassie tim met kip.

Buikziekte, dysenterie, gepaard met hemorrhoiden.

Men neme 7 stuks daon ilêr of miana, daon dilem 7 stuks, patian tjina 7 wortels, 7 wortels van de orang-aring; 5 korrels annijs, poeloesarie ter lengte van een halve vinger, kajoe timor ter lengte van een vingerlid, djamoor bromo ½ theelepel, 1 kajoe oeles, alles fijn stampen, aanlengen met een portglas water, door een doekje zeven en in eens opdrinken. Dit middel gebruikt men totdat de afgang goed is. De ampas of kruiden die reeds uitgeperst zijn, gebruikt men om de buik er mede in te smeeren. Als de afgang reeds goed is, moet men elken dag 3 × papaja eten, 3 of 4 lepels.

Ook moet men bidjie slasé en boeah tempajang drinken. Een theelepel bidjie slasé in rauwe toestand afgewogen, wordt met 5 boeah tempajang in een kom met een klontje suiker er in, met warm water overgoten ter hoeveelheid van een groot glas. Als het koud is geuurendde den dag er van drinken.

Een ander recept, als deze buikziekte gepaard gaat met krampen en veel bloedafgang, is het volgende.

Neemt de bongol van de pisang kapok tjina, d.i. de wortelstam die in de grond zit, ter grootte van een eende-ei, temoe koentji 2 knollen, een gepoft de andere rauw, 7 korrels ketoembar, 1 kajoe oeles, 1 stukje kajoe timor ter lengte en breedte van een vingerlid. Stampt alles een weinig fijn, kookt dit met een glas water en verkookt het tot de helft. Zeeft het, drinkt het koud in eens op. Neemt dit drankje in tot de buikziekte genezen is.

De tappel of verband is daon dadap serep, sosor bebek en daon ketoembel.

Buikloop waarbij bloed en veel slijm de stof vooraf gaat.

Hiertegen neme men gambir, een vierkant blokje of twee ronde schijfjes; dit wordt met een stukje koenir ter lengte van een

halve vinger aan dunne schijfjes gesneden, gekookt met 1 glas water en op een derde verkookt. Men drinkt 3 × per dag een bitterglaasje, ziet men dat met het eerste glaasje de afgang mindert, dan slechts 2 glaasjes per dag; is er na het eerste glas geen ontlasting meer gekomen, dan niet meer er van drinken.

Een prisnitz-verband van warm water, dat echter goed lauw op de buik gedaan wordt, daar het goed gewrongen moet worden, behoort bij bovenstaand middel.

De patiënt moet in bed blijven en zich voeden met nassie tim waarin een kippenkluifje is.

Buikloop, als eerst de stof en daarna bloed en slijm het laatst voorkomt.

Neemt een stuk Gambir een vierkant blokje of 2 ronde schijfjes; kookt dit op met 2 kopjes water tot een verkoken, lost daarin een theelepel arowroot op en laat het gaar worden, koud zijnde neemt men van dit aftreksel een portglaasje en geeft daarmede een lavement hetzij met een ballon spuitje of een glycerine spuit.

De patiënt moet rust houden en zich voeden met zachte nassie tim, waarin eenige kippenkluifjes zonder vleesch gekookt zijn, al het voedsel moet in bijna koude toestand genuttigd worden. De patiënt moet op krachten gehouden worden met eiwit. Het eiwit van vijf eieren wordt met een theekopje water geklutst en geeft dit om het uur een bitterglaasje, te drinken.

Is er den volgenden dag geen afgang, zoo behoeft men geen lavement meer met gambir te geven.

Na den maaltijd geeft men 2 groote lepels papaja te eten. Als drinkwater bidjie slaséh en boeah tempajang geven, zooals reeds beschreven is. De patiënt mag als er geen afgang is geweest na de inspuiting, heel vlug schepbaden gebruiken. Men moet bij deze buikziekte, een prisnitz-verband gebruiken.

Buikloop, die reeds van langen duur is gepaard met bloed, slijm en krampen.

Van daon dempollelet slechts de topblaadjes gebruiken en wel

13 blaadjes, 1 stukje poeloesariehout, een vingerlid lang, 9 korrels ketoembar, 9 korrels ketoembar bollong, een stukje empoekoenir ter lengte van een vingerlid, 1 kajoe-oeles, kajoe angin een dessertlepel, 1 daon trawas; alles niet te fijn stampen, koken met een glas water en tot de helft verkoken; deze hoeveelheid drinkt men in drie keer op.

Dit middel kan ook gebruikt worden voor gewone buikziekte gepaard met persingen.

Buikloop: dyarrhee: er is noch bloed, noch waterachtig slijm bij ook geen krampen, doch is de afgang veelvuldig. Neemt 5 gram sumarubah, koken met 500 gram water tot de helft verkoken, om de twee uur een bitterglaasje, is de afgang nog het zelfde na 4 dagen, dan doet men er 4 gram gehakte kajoe timor bij.

Buikloop, bijna niet te stoppen, gepaard met een koortsig gevoel of zwakte.

Colombohout, kinabast, van ieder 5 gram, dit koken met 2 glazen water en verkoken tot de helft, 7 druppels goede kajoepoetiholie wordt er bij gevoegd, 3 maal daags een dessertlepel.

Buikloop, die 's morgens voorkomt en overdag over is.

Lempoejang pait of wangi; een stuk van een halve vingerlengte wordt gepoft, een stuk van een halve vingerlengte rauw, beide stukken worden gestampt, een bitterglaasje water toegevoegd, gezeefd en dadelijk gedronken 's morgens bij het opstaan.

Buikloop dyarrhee; een handvol jonge djamboe kloetoek bladeren, liefst van de djamboe waar het binnenste gedeelte rood uit ziet, poeloesariehout fijn gehakt een theelepel, 5 pitjes anijs koken met 2 theekopjes water en tot een verkoken; verdeelt deze hoeveelheid in tweeën en drinkt het door den dag op. Ook kan men de jonge topblaadjes stampen met een weinig zout en drinkt het vocht er van. Ook kan men de jonge blaadjes met zout eten.

Dysenterie gepaard met endeldarm-ontsteking en hemorrhoiden.

5 blaadjes ilér of miana,
½ gram menjan madoe,
1 gram adas en poeloesarie,
1 berguitje gepoft,
2 gram hoofdwortel van de koenir,
10 gram patian tjina,
dit koken met 2 kopjes water en verkoken tot één kopje. Deze hoeveelheid moet men 2 maal per dag koud drinken.

Dysenterie.

4 gram sumarubah,
4 gram kinabast,
4 gram witte-delimaschil.
Dit kookt men met 500 gram water, verkookt er slechts een kwart van. Om de 2 uur een dessertlepel van innemen. Is de toestand na 3 dagen nog het zelfde, doe in de medicijn 3 gram kajoe-timor bij; een streng diëet van nassie tim zonder eenig vleesch moet hier toegepast worden en rijstewater als drank.
De tappel voor deze buikziekte is:
3 gram kaneel,
2 gram kajoe oeles,
1½ gram kajoe angin,
8 gram kentjoor,
2 gram poeloesarie,
3 gram ketoembar,
2 gram djienten item,
2 gram moengsie,
2 gram adas,
4 stuks kedawoong,
10 gram lempoejang; de kruiden fijn wrijven.

Buikziekte, koorts in de buik, branderig gevoel in de maag, buik en fondament: veelvuldige afgang.

Men neme: Patian tjina, een handvol, aan stukjes gesneden,
een theelepel moengsie,
kajoe manis tjina of zoethout 1 vingerlengte,
een eetlepel geschraapte bidara laoet.

Dit alles wordt met drie theekopjes water gekookt en tot de helft verkookt; drie maal per dag een bitterglaasje.

Is de buikziekte erg, dan mag het anderhalf kopje in eens worden opgedronken anders in twee keer.

Buikziekte. Ontsteking in de ingewanden en endeldarm. De stof ziet er uit als gehakt vleesch met vellen, geen andere stof is aanwezig. Kookt 1 dessertlepel roode tjendana of sandelhout met ½ theelepel notemuscaat, (de langwerpige soort) zij wordt pala lakie genoemd, kookt dit met 2 glazen tadjin water en verkookt het tot 1 glas, dit wordt 3 à 4 maal per dag ingegeven.

Het diëet moet streng zijn, slechts 5 eitwitten dat verslagen is en nog al dikke rijstewater of tadjin drinken. De patiënt moet dit 3 dagen volhouden en dan beginnen met heele zachte rijst waarin magere kip gekookt is.

Volkomen rust en een verband op de buik doen van daon dadap-serep met sosor bebek, 2 maal per dag toegepast.

Begint de afgang hard te worden, dan moet een lavement van het volgende toegepast worden; 5 blaadjes daon ilér met 1 lepel slaolie, wordt met 2 theekopjes water gekookt en tot één verkookt. Vooral als den 3de dag geen afgang is moet dit toegepast worden. Ook moet op den 3den dag papaja gegeten worden, 3 à 4 lepels na de nassie tim. De stof mag gedurende een maand niet hard zijn, omdat de ziekte anders terug komt, men moet veel papaja eten, bidjie slasee drinken een dessertlepel, afgewogen in gedroogden toestand, dit wordt in water geweekt en als drinkwater gebruikt.

De bidjie slasee zal zich om de gevormde stof wikkelen en alzoo beletten dat de darmen die zeer gevoelig zijn, schrijnen.

Komt bij deze ziekte dyarrhee; het volgend drankje geve men de patiënt 3 maal per dag in:

patian tjina een handje vol met de wortels in stukjes snijden, 1 stukje koenir, ter lengte van een vingerlid;
poeloesariehout een vingerlengte;
7 korrels coriander of ketoembar;
alles koken met 2 kopjes water en tot één verkoken.
De kruiden niet al te fijn stampen, de kruiden als ze gekookt zijn er uit nemen.

Buikziekte. Darmontsteking, vellen en etter afgang. Men neemt hiervoor een flinken handvol Pontjo Soedo bladeren of 23 gram bladeren, koken met 3 splitglazen water en tot twee glazen verkoken die in twee dagen gedronken moeten worden, men warmt het drankje den volgenden dag op, met de bladeren. Een glas medicijn moet in driën verdeeld worden en door den dag gedronken.

Het diëet moet zeer streng zijn, een weinig koud rijstwater waarin verslagen eiwit geroerd is d.i. op een glas tadjin of rijstwater een eiwit er in klutsen.

Bij deze ziekte is hongerlijden het geneesmiddel. Men zorge vooral, dat het rijstewater 2 maal per dag versch gemaakt wordt, omdat tadjin zoo spoedig verzuurt. De tappel of verband, is daon dadap serep, sosor bebek en siembar mendjangan bladeren, men vernieuwt het, zoodra de bladeren droog zijn.

Men moet bij deze ziekte zeer voorzichtig zijn, het bed houden en stil liggen; als men genezen is, moet men wel eenige maanden zachte rijst eten met magere kippenbouillon, heel langzaam mag men er toe overgaan om kippenvleesch te eten of tot poeder gestampte dendeng.

Men onthoude zich wel een jaar lang, van zure of scherpe vruchten, slechts papaja en gekookte pisang, die zeer rijp moet wezen, mag als dessert gebruikt worden, geen pedis of gekruid eten of drank gebruiken.

Darmzweeren. Tegen darmzweeren gebruikt men patian kerbo vermengd met koenir. Wil men het snel laten werken, zoo wordt dat alles rauw gestampt en met een weinig water en heel weinig zout aangelengd, gedronken.

Voor men het gebruikt moet alles door een doek geperst en het sap den patiënt één keer per dag gegeven worden. Drie of vier plantjes met wortel van de patian kerbo en drie of

vier schijfjes hoofdwortel koenir zijn voldoende. Voor een kind natuurlijk wat minder .

Voor deze buikziekte neme men liefst de plantjes waar nog geen zaadbollen aan zitten. Het diëet is zeer streng, slechts arowrootpap en 6 verslagen eiwitten, men moet niet in eens de eieren klaar maken, doch dit in 2 keer doen, ook de arowroot, het wordt spoedig zuur.

Men kan de patian kerbobladeren ook koken met de koenir, neemt hiervoor dan 10 gram patian kerbo en 8 gram koenir; dit koken met 250 gram water en tot de helft verkoken, deze hoeveelheid verdeelen gedurende den dag.

Buikziekte, puur bloed afgang; neemt de bongol van de pisang batoe of kapok tjina, raspt dit; zeeft het door een doek en geeft den patiënt 3 wijnglazen per dag er van te drinken.

De tappel, die hierbij gebruikt moet worden is daon dadap serep met sosor bebek. Men vernieuwt dit verband, wanneer de bladeren droog zijn.

Volkomen rust houden, zachte rijst met fijn gestoofd kippenvleesch, van borst van de kip. Daarna papaja eten 3 lepels.

Buikziekte waar geen bloed en soms slijm bij is; de eerste keeren gaat men stinkende bijna zwarte dunne stof af, later op den dag slechts weinig of geen stof, maar dun helder slijm. Neem een groote koenir, of hoofdwortel, hol hem uit, vul hem met assemkawa, dat is verjaarde tamarinde, ter grootte en dikte van een vingerlid, menjan-poetih, een soort bensoë, ter grootte van een erwt, een korreltje zout. Laat de koenir even op het vuur gaar poffen, wrijf het vervolgens fijn, meng het met lauw water aan, ongeveer een bitterglaasje, en drink het met het bezinksel in eens op.

Herhaalt dit 2 dagen achter elkaar. Is de derde dag de buikziekte nog hetzelfde, neemt dit middel dan 2 maal per dag in. Helpt het na twee dagen nog niet, blijft de toestand van de patiënt hetzelfde, voegt bij de medicijnen 12 knolletjes koentjie koening, 6 gepoft en 6 rauw, dit moet ook fijn gemaakt worden en bij de andere kruiden gevoegd; dit moet men slechts eens per dag op de nuchtere maag drinken.

Zoodra er echter bloed bij is, helpt deze medicijn niet. Men moet dan Sandelhout of djendana djenggé fijn wrijven of schra-

pen, een eetlepel koken met 2 glazen tadjin water en verkoken tot één. Deze hoeveelheid moet men in driëen gedurende den dag verdeelen.

Voor men deze middelen toepast, gebruikt men eerst castorolie. Een volwassen persoon 2 groote lepels.

Buikziekte. Veelvuldige afgang waar slechts slijm aanwezig is, gepaard met krampen en uitputting. 5 Akar of wortel van de daon pegagan, een stukje koenir ½ vingerlengte, kajoe oeles, 1 stukje zoethout ½ vingerlengte, 1 lepel kajoe angin, poeloesarihout ½ vingerlengte en 5 korrels annijs, de kruiden worden fijn gestampt. Dit koken met 2 kopjes water en tot 1 verkoken.

Helpt dit niet spoedig, voegt bij dit kooksel als het reeds gefiltreerd is, een stukje ganjong wortel of wilde cana ter grootte van een eendenei, raspt dit, voegt het sap na het gefiltreerd te hebben, bij het kooksel der andere kruiden, doch mag dit niet meer gekookt worden. Het aftreksel moet in eens opgedronken worden. Als de afgang reeds normaal is, mag men geen ganjong meer in doen, de andere kruiden gebruikt men eene maand lang.

Bij deze medicijnen gebruikt men een prisnitz-verband. Het diëet bestaat uit zachte rijst en kip fijn gehakt, dat men met een beetje zout in een pisangblad vouwt en 10 minuten op een zacht vuur roostert. Men zorge vooral dat het vocht er niet uit loopt. Het vleesch moet slechts van de borst van de kip zijn. Bij deze buikziekte mag men schepbaden gebruiken als er beterschap is.

Buikziekte, harde stof met draderig dof slijm omwoelt.

Een stukje klemba ter grootte van een halve vingerlengte, dat men fijn snijdt of ongeveer een theelepel rhabaderpoeder, een stuk zoethout, 1 kajoe oeles fijn stampen en 5 à 7 pitjes gepofte kedawoong die een weinig fijn gestampt worden, daon meniran 2 takjes van een vingerlengte, 5 plantjes daon pegagan met wortel en bladeren, dit koken met 1 flesch water en tot de helft verkoken. Dit moet men gedurende den dag op drinken.

Bij deze buikziekte is het diëet, geen rundvleesch eten, geen drank of pedis gebruiken, geen melk. Bidjie slasee drinken met boeah tempajang. Bladgroenten eten met aardappel puré. Veel papaja eten.

Zware diarrhee, een voorbode van leverziekte.

Een handvol soeket djarem, ook wel dwergklaver genoemd of Desmodium triflorum D. C, een handvol daon meniran, een stukje kajoe manis tjina ½ vingerlengte, ½ theelepel anijszaad, een stukje poeloesariehout van een vingerlid lengte, een theelepel geraspte tjendana of sandelhout. Dit alles kookt men met een wijnflesch water, tot de helft verkoken. Om de 2 uren een wijnglaasje drinken. De medicijn moet koud gedronken worden. Volstrekte rust. Het verband moet van dadapserep en sosor-bebek zijn, 2 à 3 maal daags vernieuwen. Het diëet moet dikke arowroot of dikke rijstewater zijn en om de 2 uur een bitterglaasje verslagen eiwit. 5 eiwitten voor den geheelen dag die met een glas water aangelengd worden. Geen ander drinkwater geven.

Bij beterschap langzaam tot vast voedsel overgaan, doch in de eerste maanden geen melk drinken of drank, of heete spijzen gebruiken, liefst kippenvleesch eten. Men zorge vooral dat er geregelde stoelgang plaats heeft, dat verkrijgt men door papaja te eten en gestoofde pisang kapok. Als deze buikziekte genezen is, gebruikt 14 dagen lang temoelawa 7 schijfjes met 3 plantjes met wortel daon meniran van een vingerlengte.

Na de 14 dagen moet de patiënt een wijnglas rauwe temoelawa drinken. De temoelawaknol moet ongeveer zoo groot zijn als een kippenei. Deze knol wordt geraspt en met een portglas water vermengd en dan gezeefd. 's Morgens drinkt men dit op, het bezinksel behoeft niet te worden opgedronken. Drinkt dit drankje 2 weken, doch herhaalt deze kuur 2× in het jaar namelijk in het voor- en najaar dus in het begin van de moesons.

Buikziekte 's morgens dunne afgang en na elken maaltijd krampen in de buik met dyarrhee. Dit wordt veroorzaakt doordat de maagsappen niet voldoende werken en veel gal in het lichaam aanwezig is.

Temoelawa 7 stuks, daon meniran eenige plantjes van eene vingerlengte, zoethout ½ vingerlengte, 3 kruidnagels, 7 korrels

ketoembar, een stukje lempoejang wangie ter grootte van een vingerlid. De kruiden fijn stampen, de bladeren in zijn geheel koken, temoelawa en lempoejang fijn snijden; dit koken met 2 glazen water en tot één verkoken, gedurende den dag er van drinken. Elken dag versch maken. Na elken maaltijd een portglas annanassap drinken. Licht verteerbaar voedsel eten.

Buikziekte, tengevolge van het gebruik van slecht drinkwater of andere infectie.

5 gram daon ketoembel, Glochidion moll. Bl., een stukje koenir ter grootte van een vingerlid, 1 kajoe oeles, dit wordt met 250 gram water gekookt en tot een derde verkookt. Deze hoeveelheid moet in eens worden opgedronken.

Het diëet is zachte rijst met gepofte kip of gepofte dendeng. Schepbaden mogen gebruikt worden. Na elken maaltijd, een portglas annanassap gebruiken.

Buikziekte, tengevolge van koûvatten.

3 knolletjes temoe-koentjie gepoft en 3 knolletjes rauw, 1 kajoe oeles, 11 pitjes miritja bollong, 1 stukje lempoejang wangi gepoft, ter lengte van een vingerlid, 20 pokoblaadjes, 11 korrels ketoembar, 5 annijskorrels, een stukje koenir ter lengte van een half vingerlid, dit koken met 2 theekopjes water en tot één verkoken. In 2 maal per dag deze hoeveelheid opdrinken.

Men wrijft de buik goed in met kajoe poetih, kapor sirih en citroen. Eenigzins diëet houden, geen vruchten of groenten eten, ook geen pedis of zuur.

Buikziekte.

De stof is normaal, over de stof is kersrood dun bloed.

Neemt als geneesmiddel 5 groote plantjes patian tjina met de wortel, 7 dunne schijfjes temoelawa, twee plantjes daon meniran met de wortel, ter lengte van 2 vingers, een stukje zoethout van ½ vingerlengte. Dit kookt men met een glas water, tot de helft verkoken.

Volwassen personen moeten dit drankje 2 × daags klaar maken en 's morgens en 's avonds drinken. Kinderen, die boven de 8 jaar zijn, eens per dag.

Heele kleine kinderen het half glas in 2 keer opdrinken gedurende 4 uren.

Bij deze ziekte mag men geen rundvleesch, drank of sterkgekruide spijzen gebruiken.

Al het voedsel moet licht te verteren zijn, veel puré van bladgroenten eten.

De medicijn wordt één maand gebruikt.

Buikloop. Opgezette maag, moe, pijnlijk gevoel in de buik, telkens aandrang, pijnlijk gevoel aan het fondament.

Verkoolt 10 tot 12 pitjes djatieblanda, doet er een glas kokend water en vijf gestampte kapulaga pitjes bij. laat het 5 minuten trekken en drinkt het bij kleine tusschenpoozen op.

Men drinkt na elken maaltijd een wijnglas annanassap en gebruikt geen kool of uien of melk.

Dysenterie Bligoe of boeah bontjeng ter lengte en breedte van 4 vingers; dit moet men raspen, voegt daarbij eenige korrels annijs, een stukje poeloesariehout van een halve vinger lang, alles een weinig stampen met een theelepel honig. Doe alles in een pisangblad en stoomt het op in de koekoesan; als dit pisangblad verwelkt is moet men het er uit halen. Zeeft de medicijn en drinkt het koud op. Reeds na 8 dagen tijd is er beterschap te bespeuren.

Het diëet bestaat uit zachte nassie tim met een weinig zout en geschraapte kippenborst, met een weinig zout in een pisangblaadje gepoft.

Een of twee eiwitten met een glas water vermengd, is de drank voor den geheelen dag. Als er na drie dagen nog bloed aanwezig is, mag men geen verslagen eiwit drinken en moet voor de dorst arowrootwater gebruiken.

Slijmkoliek. Deze buikziekte komt voor in de manga- ramboetan- en mangistan-tijd; hevige krampen, persingen met doorschijnend slijm, ook bloederige afgang komen voor.

Alsdan onmiddellijk castorolie; is de castorolie uitgewerkt, een prisnitz-verband aanleggen. Het volgende drankje moet gebruikt worden; een stukje geraspte hoofdwortel van de koe-

nir ter lengte van een vingerlid, 1 kajoe oeles, wat kajoe angin, 3 blaadjes sembong, 1 knolletje koentjie rauw en 1 knolletje gepoft. De kajoe oeles en koentjie een weinig fijn stampen. Kookt alles op één splitglas water en verkookt het tot de helft. Men is vlug genezen van deze buikziekte, als men onmiddellijk bovenstaande middelen gebruikt; wacht men met de castorolie in te nemen, zoo heeft men kans het een chronische buikziekte wordt. Het diëet is nassie tim, met wat kippenvleesch. Is de afgang normaal, na elken maaltijd een portglas annanassap gebruiken. Men mag in de eersten tijd, ongeveer een maand, geen rundvleesch eten. Met de medicijnen op houden, als de afgang normaal is en men geen persingen meer voelt. Het annanassap eenige maanden door gebruiken. Patiënten met deze buikziekte mogen geen manga of mangistan meer eten. Als er geen annanas-water is, dan papaja eten.

Men mag bij deze buikziekte als de krampen over zijn, schepbaden gebruiken.

Het zijn de vezels, van manga en mangistan en het houtachtig omhulsel van de pit van de ramboetan, die deze ziekte veroorzaken.

Bloed afgang door koorts in de buik.

De eerste afgang bevat veel puur bloed met een weinig stof vermengd; de lucht van deze afgang ruikt afschuwelijk naar bedorven water; de ontlastingen die verder volgen zijn veelal persingen, doch altijd is er bloed aanwezig. Men heeft over het geheele lichaam een warm gevoel, toch is er geen verhooging van temperatuur waar te nemen; is de patient reeds lang ziek, zoo zwellen beenen, handen buik en gezicht op, flauwten komen dan dikwijls voor en heeft de patient een vale loodkleur op het aangezicht. Het eten wordt niet verteerd.

De geneeswijze is als volgt. Altijd wanneer de ziekte van langen duur en te voren reeds lang gelaxeerd is. Een stukje bongol pisang kapok taon of tjina, raspt dit, perst het sap er uit en geeft de patient 3 × daags een port glas er van te drinken. Men moet dit slechts eens geven. De tweede dag geeft men het sap van eenige jonge topblaadjes van

de kapok of randoeboom te drinken, de bladeren worden met de hand gekneusd met toevoeging van een splitglas water, men kneust de bladeren zoo lang, dat het slijmachtig wordt, zeeft het en geeft den patient dit op de muchtere maag te drinken.

Een verband van sosorbebek en dadop serep, moet gebruikt worden. De patient moet in bed blijven en zich zoo min mogelijk bewegen.

Buikziekte, puur bloed, zonder vellen of aanhangsel van de darm.

Vijf korrels anijszaad (adas) poeloesarie hout 3 gram, moermak daging 3 gram, 2 gram zoethout, 1 roode ui, ½ schil van een ramboetan, aan stukjes gesneden; als de schil gedroogd is, dan de schil van een geheele vrucht. Kookt dit met 1 glas water en verkook op de helft. Deze hoeveelheid moet in drieën verdeeld worden en door den dag gedronken worden. Dit drankje wordt gebruikt, tot de buikziekte genezen is.

De tappel of verband is daon dadap serep, twee maal per dag vernieuwen. Het drinkwater is nu en dan een bitter glaasje klappa idjoe, men mag tot 5 bitterglaasjes per dag gaan; is het bloeden erg, tot 7 glaasjes.

Het eten is nassie tim waarin een weinig zout gekookt is. Dit geve men tot er beterschap is ingetreden en dan begint men, met een pootje of borststuk van de kip er in te doen zonder dat er vel of vet aanwezig is. Het vleesch mag de patient echter niet eten.

Buikziekte. Bloed- en slijmafgang door kouvatten. Hevige persingen krampen, tusschen het bloed is groene slijmerige stof aanwezig. Neemt daonpoko-takjes, bindt ze samen tot het de dikte en lengte heeft van een vinger, een theelepel meritja of ketoembar bolong, dat zijn de vruchtjes van de kajoepoetihboom, stampt dit samen fijn, doet het in een goed gesloten pudding vorm, voegt er 3 thee lepels honig bij, laat het 1 uur stoomen. Laat het koud worden en perst het vocht er uit en drinkt het in eens op.

De bladeren moes of ampas, moet men op de buik van den patient smeeren.

Zachte nassietim is voor de eerste dagen het diëet, geen vleesch. De buikziekte zal spoedig genezen, men kan dan bij de rijst een weinig heel zachte kippenbiefstuk eten.

Buikloop. De afgang is dun geel water, soms groen of zwart, geen stof met hevige persingen of aandrang. Men begint de patient eerst castorolie te geven.

Is de buikziekte na gebruik van de castorolie nog het zelfde, neemt het volgende in.

3 stuks lempoejang van een halve vingerlengte, ½ theelepeltje djinten item. De lempoejang wortel poft men, alles wordt fijn gemalen. Voegt er een portglas water bij, zeeft het en drinkt het in eens op.

Het diëet is zachte rijst met gepofte dendeng.

Buikloop. Voortdurende dyarrhee.

Neemt 1 kajoe oeles, een theelepel podie, dito sarie, een theelepel moormakdaging, een knolletje koentjie, een stukje areng djattie ter grootte van een koffieboon, stampt alles fijn lengt er een portglas water bij en drinkt het in eens op.

Als buikloop bijna niet te stoppen is en de patient reeds door het langdurig lijden zeer verzwakt.

Lempoejang pait 3 stuks, koentjie 3 stuks, 3 stuks kedawong, deze kruiden moeten allen gepoft worden, de lempoejang van een ½ vingerlengte, voegt er bij 2 rauwe koentjie knollen, 2 gram sintok, 1 sprantoe, 1 gram masoiehout, ¼ theelepel djinten item, 3 staartpeper, 1 djabé djawa, ¼ theelepel podie en sarie moormadaging, ¼ theelepel ketoembar, ½ theelepel moensie, de halve schil van een ramboetan vrucht. Maakt de kruiden fijn, behalve de ramboetan schil die men aan stukjes snijdt. Giet op de kruiden 200 gram water, laat het 5 minuten trekken, zeeft alles door een niet al te fijne doek, drinkt de helft er van door den dag op en de rest voor den nacht. Gebruikt dit tot de afgang goed is. Het diëet is nassietim met een eetlepel dendeng poeder bestrooit. Het drinkwater is aftreksel van gebrande rijst.

Buikziekte. Dyarrhee en *dysenterie.* Een vlug werkend middel is het volgende; 7 heele jonge topblaadjes djamboe bidjie of kloetoek, een stukje menjan madoe zoo groot als een

erwt, een weinig zout, dit samen fijn stampen, voegt er een bitterglaasje water bij, zeeft het en drinkt het in eens op. Dit middel zal altijd helpen als de buikziekte pas is aangevangen, b.v. nadat men dadelijk castorolie heeft ingenomen en de castorolie heeft uitgewerkt en men gevoelt nog persingen.

Bloed, slijmafgang door overgroote hitte in het lichaam; ¼ ons widara oepas aan stukjes snijden, dit met klontjes en 200 gram water koken, tot 100 gram verkoken.

Deze medicijn is voor buikziekte als die uitbreekt, bij klimaatsverandering in een koel klimaat. Eerst geeft men den patient castorolie en dan eenige dagen het drankje. Nu en dan moet de patient een slokje van de medicijn drinken. Een matig diëet is den patient aangeraden.

Bloed, slijm afgang met persingen tengevolge van het eten van moeielijk te verteren voedsel, zoodat plotseling een dysenterie opkomt. Eerst castorolie en als de castorolie uitgewerkt heeft en men heeft het nog in den buik, neemt het volgende in.

Een hand vol jonge top blaadjes, daon dempol lelet even zooveel daon ketoembel. Stampt 't alles fijn, doe er een wijnglas water bij, zeeft het en drinkt het in eens op.

Dit herhale men tot men genezen is. Met een keer innemen is men dikwijls genezen mits men een goed diëet volgt.

Buikziekte. Dysenterie, gepaard met infectie van de lever, aantasting der darmen, hemorrhoiden, en koorts.

Men laxeert eerst met castorolie en maakt een drankje van: een jong toptakje semboong, 3 blaadjes ilèr of miana, 1 handvol daon pagagan met de wortel, 3 gram njamploong bast, 5 korrels anijs of adas, 1 st. van 1 vingerlengte poeloesariehout, 2 gepofte roode uien, 5 gram areng djatie, 5 gram mangistanschil.

Kookt dit met een wijnfl. water, verkookt tot ¾. Men neemt elk uur een bitterglaasje er van in. De kruiden worden in het drankje gelaten tot het verbruikt is.

Het diëet is zachte nassie tim met een weinig zout, 3 dagen lang dit volhouden. De afgang zal dan bijna normaal zijn, bij vele patienten is reeds den 2de dag beterschap ingetreden men mag dan langzaam wat kippen biefstuk eten, heel fijn

gesneden. In den eersten tijd geen bouillon melk of eieren, omdat de patiënt dan weer instort. Niet baden. Het bed houden.

Buikziekte. Dysenterie, gepaard met persingen.

Laxeert eerst met castorolie. Houdt de buikziekte nog aan, neemt dan wanneer de castorolie uitgewerkt heeft, dat is tegen den avond, als men b.v. 's morgens vroeg de castorolie heeft ingenomen, het volgende in.

Een handvol patian tjina, poeloesarie hout ½ vingerlengte 3 korrels anijs, 1 stukje hoofdwortel van de koenier, ½ theelepeltje meritja bolong, 5 korrels ketoembar. Kookt dit met 200 gram water op en verkookt dit tot 100 gram, drinkt dit binnen een half uur in kleine teugjes op.

Volgt men met deze buikziekte een matig diëet gedurende een week, dan is dikwijls reeds een of twee keer gebruik dezer kruiden voldoende om te genezen.

Buikziekte; bloed en slijm afgang, vergezeld van krampen.

Dit wijst op ontsteking of abcessen in de ingewanden of er zijn nog te veel vuile stoffen in de darmen aanwezig.

Een thee getrokken van drie plantjes daon kerma met eenige korrels anijszaad en een vingerlengte poeloesariehout, dit koken met 200 gram water en vijf minuten koken, dit drinkt men in een uur op.

Als er nog vuile stoffen aanwezig zijn moet men natuurlijk laxeeren; zijn de ingewanden te zwak, elken dag een dessertlepel slaolie drinken en door den dag genoemd drankje gebruiken. De patient moet echter niet meenen, dat na drie dagen reeds beterschap is ingetreden; deze buikziekte moet langzaam haar verloop hebben, onmogelijk is het ontstekingen of darmwondjes spoedig te genezen. Door ongeduld van den patiënt of de verzorgers, zou men er toe overgaan om allerlei middelen te probeeren. Dit is bij deze buikziekte zeer gevaarlijk, en vertraagt de beterschap. De tappel moet zijn sosor bebek, ketoembel en dadapserep; dit 2 × per dag vernieuwen.

Volstrekt geen vleesch, bouillon (melk) of eierdooiers geven, Nassie tim met wat zout. Stil in bed liggen. Als de ontsteking

in de darmen hevig is, en de patient heeft er ook koorts bij, zoo heeft deze dubbel zorg noodig, men kan nu en dan om de temperatuur te verlagen klappa idjoe water geven, dit helpt de ontsteking spoediger genezen.

Buikziekte. Zwakke ingewanden. Gevoeligheid bij het eten of drinken van drank, of iets waaraan men niet gewoon is. Buikloop, krampen zijn er de gevolgen van.

Men neemt dan om de ingewanden te versterken 10 gram bloemen en bladeren van het duizendblad, laat het een half uur trekken in het gekookte zetmeel van de temoe Lati of temoe tis of witte arowroot. Men kookt 2 lepels zet meel van genoemde wortels op een half liter water.

Dit wordt kokend gegoten op het duizendkruid en een half uur getrokken, dat drinkt men gedurenden den dag op. Drinkt het een dag of acht, is de buik zeer zwak een maand lang. Vrouwen met zwakke ingewanden en een zenuwachtig gestel zullen bij het krijgen der menstruatie dikwijls dyarrhee hebben; geen beter middel dan eenige dagen van te voren het aftreksel te drinken van 15 gram duizendblad en bloemen, dit een half uur laten trekken met ½ liter kokend water of 3 minuten koken. Dit gedurende den dag drinken. Met dit eenvoudige middel zal het overvloedig slijmverlies na het afloopen der menstruatie ook verhinderd worden. Hoofdpijn en onpasselijkheid voor het doorkomen der menstruatie zal door het gebruik van dit heilzaam drankje tevens verdwijnen. Dit zal echter niet helpen als zich in de ingewanden veel drekstoffen bevinden en men in lang niet gelaxeerd heeft.

Buikziekte door kouvatten in de ingewanden. Lost de getah van de Kellor in warm water op en geeft twee keer daags tien druppels op een bitter glaasje warm water aan den patient te drinken. Helpt dit niet dan 3 × daags, bij het naar bed gaan een verband aanleggen.

Buikziekte. Dunne afgang. Een eetlepel fijn gehakte sono kling of kembang en een dessertlepel sumarubah koken met een wijnflesch water, tot de helft verkoken; om de 2 uren een bitterglas. Voelt men na gebruik van dezen drank krampen, zoo moet men er dadelijk mede uitscheiden, daar het een teeken is, dat de buikziekte niet gestopt mag worden, omdat er nog

te veel vuile stoffen in de darmen aanwezig zijn. Dit geldt ook voor alle andere stopmiddelen voor de buik.

Buikziekte dunne afgang veroorzaakt door zenuwachtigheid. Dempollelet Sawang Angoong wordt hiervoor gebruikt. Men neemt 10 tot 15 gram jonge gekneusde blaadjes, giet er ½ liter kokend water op en drinkt hiervan om het uur een bitterglaasje; is de buikziekte niet heel erg, om de 2 uur.

Buikziekte. Buikloop dunne afgang. Een handvol jonge blaadjes van de Senganie of indische Rhododendrom .vermengd met 5 gram mangistan schil, 3 semboong bladeren, dit koken met 300 gram water, verkoken tot 100 gram; drinkt dit aftreksel in 3 keer gedurenden den dag op.

Buikziekte. Koorts in de buik, dunne stinkende afgang. Een ½ ons fijn gehakte bast van de patje of mekoedoeboom (morinda citrefolia) wordt met ½ flesch water 5 minuten gekookt; om het uur een bitterglaasje.

Buikziekte. Koorts in de buik of voortdurende dyarrhee.

2 groote lepels sumarubah.

1 lepel poeloesariehout.

1 lepel geschraapte kajoetimor.

1 stukje hoofdwotel van de koenir fijngesneden, voegt men er bij als er krampen aanwezig zijn, zoo dit niet het geval is laat men dit weg.

Doe hierop ½ liter kokend water en laat het goed gesloten trekken. Drinkt er om het uur een bitterglaasje van als de afgang zeer dikwijls is, anders om de twee uur.

Buikloop tengevolge van zwakke maag sappen. De rijpe pitten van de djati Blanda worden als koffie gebrand of verkoold; men neemt 200 gram pitten stampt dit een weinig, doet er 200 gram water op, laat het trekken, drinkt dit gedurenden den dag op.

Buikziekte door het gebruik van scherp voedsel of bij vrouwen door het verwekken van miskramen, zoodat de ingewanden voortdurend aangedaan zijn.

De wortels van de mondokakie worden fijn gehakt, neemt 10 gram bast kookt dit met 300 gram water en verkookt er 100 gram van; om de 2 uur een bitterglas. Men moet elken dag versch maken.

Buikloop, vooral bij menschen die nog niet aan het Indische

klimaat gewend zijn; rauwgeraspte ganjong of wilde indische cana wordt uitgeperst en het sap gedronken. Dit mag men ook geven als er door de hitte van het lichaam in den afgang bloed is. Is de wortel niet erg sappig, dan doet men er een weinig water bij. Men neemt, om in eens in te nemen 20 gram, afgewogen als het sap uitgeperst is en gezeefd.

Buikloop. Dyarrhee. Neemt 10 jonge salam blaadjes, eet dit gedurenden den dag met zout op. Ook 3 à 4 jonge djamboebidjie blaadjes op bovenstaande manier gegeten, werken stoppend.

Buikloop, nu en dan vermengd met kleine bloed-aderen.

15 gram Patian tjina,
1 theelepel kajoe timor,
½ vinger hoofdwortel van de koenir,
1 vingerlengte poeloesariehout.

Dit koken met ½ flesch water, verkookt dit tot de helft, gebruikt om de 2 uur een bitterglaasje, is de afgang dikwijls, om het uur een bitterglas.

Zijn er krampen bij, doet er kajoe oeles bij en eenige kedawoong pitjes met ½ theelepel meritjabolong. Men mag bij deze medicijn een matig diëet volgen, doch geen melk, bouillon of eieren gebruiken.

Buikloop. De bast van de boeah nonah van ongeveer 2 vingers lengte en 2 vingers breed, wordt gekookt met 400 gram water en verkookt tot 200 gram, dit moet men in 3 keer opdrinken.

Buikziekte, koorts in de buik, niet alleen dat de buik warm aanvoelt, doch heeft men verhoogde temperatuur:

½ ons Tandjong bloemen, 10 gram gehakte Tandjongbast, worden overgoten met ½ liter kokend water, dat laten trekken en als men dorst heeft er van drinken. Dit drankje verzuurt spoedig, zoodat het elken dag vernieuwd moet worden.

Buikziekte, die reeds langdurig is, de patiënt moet behalve zijn medicijn, als drinkwater gebruiken;

Een handvol jonge poeloet-poeloetanblaadjes, met arrowroot of rijstewater gekookt.

Buikziekte cholerien. Semboongbladeren ongeveer 4 à 5 top-

takjes; men snijdt de takjes af, op ongeveer 2 vingerlengte, kookt dit met 1 wijnflesch water, verkookt het tot er een aerblanda flesch vocht overblijft, doe daarin een theelepel goede kajoepoetih olie of een theelepel pepermunt, laat de patiënt om het uur een portglas er van drinken; lauw innemen. De buik met assemkawa en sirihkalk insmeeren. Eenige warme kruiken zullen den patiënt ook verlichting kunnen geven.

De patiënt moet bij een aanval van cholerien, slechts rijstewater drinken, langzaam aan zachte nassie tim met wat kip er in eten, ook kan men nassie tim met dendengpoeder eten. Als de patiënt dorst heeft, moet men een stuk brood verkolen, er een glas kokend water op gieten; laat dit een halfuur trekken. Men kan ook aftreksel van gebrande of verkoolde rijst geven.

Buikziekte, bloed en dunne afgang.

Neemt ½ ℔ roempoet djaroem, men noemt dit ook greges-otot of isep nana of wilde klaver, 20 annijspitten, een stuk poeloesariehout van een vingerlengte, dito zoethout.

Kookt dit met 4 wijnflesschen water en laat het tot 3 fl. verkoken. Dit drinkt men telkens als men dorst heeft, want bij deze buikziekte is men erg dorstig. Men mag geen bouillon, eieren, melk of drank gebruiken. Nassie tim met magere kip er in is het diëet.

Buikziekte, bloedafgang tengevolge van hemorrhoiden.

½ ℔ wortels van de kangkoong worden met 1 fl. water gekookt en een kwart verkookt, drinkt dit gedurende den dag op. Veel zit- en volle-baden gebruiken, geen drank of pedis gebruiken; men eet nassie tim met kippenvleesch.

Dysenterie (hevige). Een snelwerkend middel is de blêndok gebang, d.i. een harsachtig uitvloeisel van de Gebang palm, Een stukje van 2 à 3 c.M. kookt men met 3 kopjes niet te dik rijstwater (tadjin) totdat de blendok zich mengt met de tadjin. Deze hoeveelheid neemt men drie keeren daags in.

Deze harssoort is moeielijk te verkrijgen; in moerassen groeit

de plant, zij lijkt veel op de atappalm of sagoe-palm, doch heeft roode steelen en heeft deze palm doorns. De javanen kennen de groote waarde niet van de hars van dezen boom, daarom is zij niet in den handel te krijgen. Men doet goed dit geneesmiddel in huis te nemen. Zelden faalt dit middel, men mag echter geen warme spijzen gebruiken en moet het diëet streng zijn.

Recept voor de gedroogde kruiden, die gunstig bij buikziekten werken. Deze kruiden kan men mits goed gedroogd een jaar lang in goed gesloten flesschen bewaren. In den handel staan zij bekend als obat sereawan, welke benaming men geeft aan kruiden, die gunstig op de buik werken; ten onrechte betitelt men alles met deze benaming en moet dikwijls *een* soort kruiden voor alle buikziekten dienst doen; zoo gaat het ook met de djampi oesoes: daarom is het beter, dat men dit zelfs klaar maakt, zoodat men weet wat men gebruikt.

Obat sereawan, voor buikziekte, dyarrhee tengevolge van zwakke maagsappen, dientengevolge slechte galafscheiding en hitte in het lichaam.

Eén groote volle lepel coriander of ketoembar, neemt hiervoor groote korrels, een groote lepel doch niet te vol maritja-bollong, 3 volle groote lepels gestampt poeloesariehout, 12 stuks kajoe oeles, 5 gram kajoe angin, afkomstig van dadap boomen, 20 blaadjes daon trawas, 4 groote lepels geraspte empoe koenir, d.i. hoofdwortel; 2 groote lepels geraspte lempoejang wangi, 1 groote lepel geraspte koentjie, één ons dempollelet bladeren in zijn geheel drogen, daarna fijn maken; 2 groote lepels gedroogde daon meniran, 1 dessertlepel gestampt zoethout, één ons gedroogde daon-saga bladeren, 3 groote lepels fijn gestampte koentjie pepet. De kruiden worden fijn gestampt, de bladeren fijn gesneden.

Een dessertlepel van deze gedroogde kruiden koken met twee splitglazen water en verkoken tot één. Is de buikloop erg, dan neemt men een groote lepel van deze kruiden. Als men de kruiden gebruiken wil, moet men zorgen, dat de gedroogde kruiden, goed omgeroerd worden, anders blijft de fijne poeder beneden in de flesch.

Recept gedroogde kruiden voor buikziekte waar bloed en slijm aanwezig is.

Neemt 1 ons jonge bladeren van de ketoembel, droog dit in zijn geheel in de zon en maakt het dan met de hand fijn, 2 lepels fijn gestampte poeloesariehout, 2 lepels sidowajoh, 12 blaadjes trawas, 2 lepels kajoe timor, 2 lepels koenir, 1 lepel kajoe angin, 2 lepels temoetis of koenir poetih.

Alles wordt fijn gestampt, alleen de bladeren niet.

Gebruik van deze kruiden 1 groote theelepel, kook dit met 400 gram water en verkook tot de helft; men kan tot een dessertlepel gaan, als een theelepel niet spoedig helpt. Deze hoeveelheid is voor een dag.

Recept gedroogde kruiden voor dunne afgang, zwakke darmen.

Om dadelijk deze buikziekte te stoppen, neemt men:

½ ℔ jonge djamboe bidjiebladeren, van de djamboe waarvan de vrucht binnen rood is (de bladeren hebben roode bladnerven) 2 lepels gehakte schil van de delima. Een dessertlepel hiervan koken met 200 gram water, tot 100 gram verkoken. Dit gedurende den dag drinken, telkens een bitterglaasje.

Recept gedroogde kruiden als de endeldarm aangetast is.

Neemt ½ ℔ patian tjina: als het gedroogd is, snijdt men het aan kleine stukjes, 3 dessertlepels klemba of rhabarberpoeder, ¼ ℔ gedroogde temoelawa, 3 lepels fijn gehakt poeloesariehout, 3 lepels geraspte koenir, 1 lepel kajoe angin, 1 theelepel gestoote annijszaad. Elken dag gebruikt men hiervan een dessertlepel; koken met 2 glazen water, tot de helft verkoken, gedurende den dag opdrinken.

Gedroogde kruiden als men een verhit gevoel in het lichaam heeft, de afgang is dikwijls dun, dan weer kleine stukjes steenharde stof.

3 groote lepels bidara laut,
3 groote lepels sidowajo,
1 groote lepel ketoembar,
1 groote lepel rhabarberpoeder,
1 dessertlepel podie en sarie,
1 dessertlepel zoethout,

½ ℔ gedroogde saga blaadjes,
¼ ℔ gedroogde jonge tamarinde blaadjes,
3 lepels geraspte koenir. De kruiden fijn stampen.

Men neemt voor een dag gebruik een dessertlepel kruiden, voegt bij het koken een handvol daon gagan, kookt dit met een aerblandaflesch water op en verkookt een ¼ flesch. Dit gedurende den dag drinken, elken keer een wijnglas.

Gedroogde kruiden voor hemorrhoiden.

2 ons daon saga,
2 ons gedroogde tamarinde bladeren,
1 lepel zoethout,
1 ℔ gedroogde daon doedoek,
¼ ℔ patian tjina,
¼ ℔ temoelawa,
3 lepels rhabarberpoeder.

De bladeren moeten fijn gesneden worden. Neemt voor een dag gebruik, 2 groote lepels van deze kruiden kookt deze met een flesch water en verkoken tot de helft. Bij deze medicijn kookt men dagelijks een handvol daon gagan.

Gedroogde kruiden voor buikziekte met krampen en bloed afgang.

2 ons gedroogde daon saga,
2 lepels zoethout,
4 lepels jonge tamarinde bladeren,
1 groote lepel sumarubah,
1 groote lepel geschraapte kajoe timor,
1 desert lepel ketoembar,
¼ lepel djinten poetih,
10 stuks daon trawas,
7 stuks kajoe oeles,
1 dessertlepel ketoembar-bolong,
2 lepels empoe koenir,
2 lepels gehakte kajoeangin,
1 lepel fijngehakte schil delima poetih.

De kruiden fijn stampen. Men neemt een groote lepel kruiden, kookt deze met 1 aerblanda flesch water; als het begint

te koken, moet men het van het vuur nemen; men moet met houtskoolvuur de kruiden langzaam koken. Men drinkt om het uur een bitterglaasje, mindert de buikziekte, om de 2 uur.

Kruiden voor dysenterie. Deze kruiden kan men niet drogen, doch worden als drank geprepareerd.

Men kan deze een week lang goed houden als men op het kooksel dat in een wijnflesch gegoten wordt, een theelepel kajoepoetih olie giet; bij gebruik giet men de kajoepoetih olie zorgvuldig af.

Een theelepel anijs,
pegagan wortel 10 gram,
½ vingerlengte poeloesariehout,
1 vingerlengte zoethout,
1 theelepel setjang,
1 theelepel kajoeangin,
2 stuks kajoe oeles,
1 roode ui,
1 stukje javaansche suiker 1 theelepel,
5 stuks akar tapah lima,
5 stuks wortels van de bajem merah,
5 wortels van de witte gelang of postelein,
5 stuks bast van de djamboe bidjie, ter breedte en lengte van een vinger, de bast van de klappa idjoe 2 stukken van een vinger lang en breed. Dit kookt men met anderhalf flesch water, verkookt ½ flesch.

Als men dorst heeft drinkt men een klein theekopje in eens.

De kruiden die reeds afgekookt zijn kookt men met 1 fl. water voor den volgenden dag op. Daarna kan men voor den 3den dag nog eens de kruiden opkoken, doch met een halve flesch water koken en tot de helft verkoken.

Cholera.

Een recept, dat men goed doet altijd in huis te hebben, vooral in tijden van cholera, en dat men ook kan gebruiken voor buikziekten veroorzaakt door kouvatten, is het volgende:

6 lepels fijn gesneden laos, 5 lepels knoflook, 2 paplepels keukenzout. Men neme geen Europeesch zout waarbij salpeter

is, maar gewoon passerzout. Doe hierop een kruik jenever en laat dit 14 dagen in een goed gesloten stopflesch in de zon staan.

Bij krampen, misselijkheid of zelfs lichte buikaandoening, kan men ten tijde van cholera onmiddellijk een bitter glaasje van deze drank gebruiken. Als de choleralijder het eerste glaasje uitbraakt, moet onmiddellijk een tweede glaasje gegeven worden; men kan tot 3 bitterglaasjes gaan. De choleralijder heeft veel dorst; benuttigt dit om hem voortdurend thee te geven van Semboong-bladeren; 5 toptakjes semboong van ongeveer eenige vingerlengten wordt met 1 flesch water gekookt en tot een kwart verkookt. Geeft dit warm te drinken. De gekookte warme bladeren kan men gebruiken voor warme omslagen. Laat veel semboong-bladeren koken, om als dampbaden bij den zieke dienst te doen. Men plaatst kommen met dit aftreksel om den zieke en legt daar overheen de dekens. Smeert den zieke flink in met kajoe-poetih-olie, kapoor sirih en citroensap. Is de aanval van cholera geweken, geeft den lijder dan verslagen eiwit, ongeveer 8 per dag en lengt dit aan met het water van de klappa-idjoe. Men kan bij afwisseling wat ongesuikerde blikmelk geven; een groote lepel melk wordt met een glas klappa-idjoe water aangelengd.

De klappa-idjoe verhindert, dat na een aanval van cholera typhus uitbreekt. Den volgenden dag kan men rijstewater of zachte nassie-tim geven en ook eiwit, dan kan men langzaam tot het gewone voedsel overgaan. Semboong is prachtig voor cholera. Krampen, misselijkheid en persingen zullen spoedig verdwijnen. Semboong wekt de hartslag op; men transpireert en urineert er overvloedig van.

Bij cholera is 't uitstekend een thee te maken van een handvol daon Semboong. Op een splitglas water opzetten en tot de helft verkoken, met toevoeging van 4 of 5 druppels pepermunt olie.

Kalmeermiddel.

Een uitstekende calmans is de Sanket, die overal op de tegalans en sawahs groeit. Stuipachtige of zenuwachtige kinderen geeft men met dit kruid wasschingen.

Ook is het goed een paar takjes gekneusd in water als thee gekookt, te drinken.

Men heeft verscheiden exemplaren van de Pandan plant. Die ik bedoel is de geurige, welke de Javanen voor ramping gebruiken om tusschen de kleeren te leggen. De lucht van deze plant heeft veel van muskus. Een of twee Pandan bladeren worden aan grove stukken gesneden, daarna met warm water overgoten. Dit gebruikt men om onrustige zieken kalm te houden. Men moet het koud te drinken geven en den zieke er mede wasschen. Men herhale dit eenige keeren.

Leng-lengan blaadjes kalmeeren; ongeveer twee handenvol worden in water gekneusd, dit geeft men om het hoofd nat te maken, voor zenuwhoofdpijnen. Bij onrustige zieken, tengevolge van overspanning, kan men dit gebruiken voor wasschingen. De gedroogde bladeren kunnen bij zenuwlijders als hoofdkussen dienst doen. Ook het drinken van een handvol dezer blaadjes met twee kopjes water vermengd met kandijsuiker en tot de helft verkookt, is een kalmeerend middel voor zenuwlijders. Voor zoogende vrouwen, wier gemoed door onaangename gewaarwordingen, nerveus is geworden is dit een prachtig midden Aan onrustige kraamvrouwen geeft men deze blaadjes gekneusd met water, als compressen op het hoofd.

Diphteritis I.

Bij keelziekte, diphteritis, drinkt men een portglaasje van het vocht van den knol der Widara Oepas; voor kinderen is een bitterglaasje voldoende. Men raspt den knol; is deze oud en droog voeg wat warm water bij het moes en zeef dit: gorgel met het sap als zulks mogelijk is, en slik het vervolgens in. De ampas ('t raspsel) bindt men met een zakdoek om de keel.

Heeft men bij diphteritis hevige koorts dan zullen bij geregeld gebruik van Ananassap, de koorts en de keel doorgaans vlug genezen. Volwassenen gebruiken dan per dag twee glazen Ananassap, waarmede men eerst moet gorgelen als dit mogelijk is en 't daarna inslikken. Kinderen geve men, als 't erg is om de tien minuten één bitterglaasje Ananassap; ook eerst gorgelen en dan inslikken.

Diphteritis II.

Een ander middel tegen deze ziekte als alle andere middelen valen, is het gorgelen of aanstrijken met getahpapaja.

Doorns in den voet.

Kajoe-oerip-getah haalt doorns en scherven uit, men smeert de getah slechts op de pijnlijke plek. Bedenk echter dat deze getah vergiftig is en draag zorg, dat het niet in de oogen komt.

Eczema.

Het zaad van den Bankoean-knol is een middel tegen eczema, een huiduitslag die hier in Indië in den west-moesson heel veel voorkomt. Men stampt het zaad met zwavel, in gelijke hoeveelheden. Eczema die ik hier bedoel is de jeukerige uitslag; roode puntjes op de huid en op elk puistje een kleine waterblaas.

Het vocht verspreidt zich door krabben en de puistjes vermenigvuldigen zich snel.

Voor inwendig gebruik maakt men thee van temoelawa, tamarinde en arènsuiker; een knolletje temoelawa met tamarinde zoo groot als een kippenei, koken op twee splitglazen water en verkoken tot één.

Eczema uit zich ook wel op een andere manier; vrouwen die aan wittevloed lijden, hebben dikwijls tusschen de liezen roode plekken en puistjes, die een ondragelijke jeuk veroorzaken; wasschingen met sirih-bladeren zijn er goed voor (zie verder inspuiting voor wittevloed).

Gebruik koentjie-koening-thee, zie het recept en voor. Ook strooit men op de jeukerige plekken arrowroot-meel.

Zwaarlijvige mannen die veel last van de warmte hebben, vooral zij die aan hémorrhoïden sukkelen, zullen deze huidziekte voornamelijk tusschen de liezen hebben; wasschingen met ligoendi-bladeren helpen uitstekend; daarna strooit men arrowroot-meel er op.

Weinig drank gebruiken en veel temoelawa-thee met daon meniran drinken, helpt afdoend.

Eeltwonden I.

Voor eeltwonden onder aan den voet kookt men zes plantjes leng-lengan, waarvan voornamelijk de wortel goed is. In dit aftreksel vermengd met asch van den gebranden Pisangbast, wordt de voet geweekt.

Eeltwonden II.

Kajoe-oerip gekookt, is een medicijn om eeltwonden onder aan den voet (de Javanen noemen dit boeboelen) te genezen. Neem een flinke hoeveelheid versche Kajoe-oerip, een pond is niet te veel, kook het met vier liters water en laat het tot de helft verkoken. Men moet de zieke voeten er gedurende ruim een half uur in weeken, als het aftreksel nog lauw is; vervolgens droogt men de voeten goed af en doet er vervolgens troesie op, heel fijn gestampt en vermengd met eiwit. Smeer den geheelen voet er mede in, vooral tusschen het gebarsten eelt, laat het smeersel op den voet goed drogen en doet er een windsel om heen. Slechts ééns behoeft men dit te doen en men zal ondervinden, dat de voeten voor goed genezen zijn.

Men moet echter nog wel drie maanden lang thee drinken van 2 takjes keteppeng-tjina en 7 schijven temoelawak op een splitglas water opgezet en tot de helft verkookt. Dit moet men op de nuchtere maag drinken.

Eelt aan voeten en handen krijgt men weg, door gedurig getah-kankoong er op te zetten. Het wasschen der handen met getah-kankoong zoomede met Ananasschillen en ook de Ananas zelf, geeft fijne zachte handen.

Eetlust I.

Om bij kinderen den eetlust op te wekken geve men hun een thee van daon gagan te drinken. 't Werkt bovendien zui-

verend en men krijgt er een frissche gelaatskleur van; daon gagan gedroogd, heeft geen kracht meer.

Eetlust II.

Daon kemaroegan, heeft de eigenschap om den eetlust op te wekken.

Men neemt voor volwassen personen een takje van een kwart el, zet dit op met twee kopjes water, die men verkookt tot de helft. Dit aftreksel is volkomen reukloos en smaakloos, zoodat men het met thee, koffie, chocolade enz., kan gebruiken. Door 't gebruik van dit blad sterkt men erg aan, vooral na een zware ziekte. Men neme het steeds op de nuchtere maag in. Ook moet men zorg dragen om de takjes van de daon kemaroegan van de vezels, die eraan zitten, te ontdoen door ze weg te schrappen, vóór men ze kookt.

Een goede raad, die ik hierbij geef, vooral aan moeders, is: om de eetlust van kinderen niet te vlug op te wekken, voor men nauwkeurig heeft onderzocht of aan hun gezondheid niet iets hapert, want dikwijls is òf een slechte stoelgang, òf de maag, (door het eten van een en ander van streek gebracht,) òf wormen, òf maaien er de oorzaak van. Een portie castorolie heeft bij oud en jong dikwijls reeds goede resultaten.

Anders is het bij volwassenen; zenuwachtig gejaagd werken kan dikwijls oorzaak zijn, dat er totaal geen eetlust is; een middel dat eetlust opwekt en tevens kalm maakt en gal en koortsigheid uit het lichaam doet verdwijnen, is het volgende recept overdag bij wijze van drinkwater te gebruiken;

Circa 1 ons temoelawa wortel, 2 handenvol daon gagan, 7 stuks daon trawas; dit koken met anderhalve wijnflesch water en verkoken tot één flesch.

Eetlust III.

Voor kinderen, die geen eetlust hebben of er bleek en mager uitzien, zijn rauw gestampte papaja-bladeren met een beetje zout en wat water aan te bevelen.

Spoedig zal men zien dat 't een goed middel is, wel bitter,

maar de bittere smaak is spoedig weg als men een pisang of een stukje Javaansche suiker naeet.

Dit middel helpt om de eetlust op te wekken als men last van wormen, koorts of gal heeft.

Eetlust IV.

Hebben kleine kinderen geen eetlust dan is de temoe iring goed, omdat maaien er dan de oorzaak van zijn. Men moet dan een stuk wortel raspen ter lengte van een pink, giet er een half kopje water op en zeeft het. Verwijder het zetmeel, doe er een weinig zout en een stukje javaansche suiker in en laat dit drinken.

Fondement (uitschieten van het).

Tegen het uitschieten van het fondement, wat bij kinderen nogal eens voorkomt, kookt men eenige plantjes (met wortel) van de patian tjina met wat javaansche suiker en geeft dit den patiënt in. Het voedsel voor zulke patiënten moet licht verteerbaar zijn. De patiënt moet veel papaja eten.

Fijt I.

De blaadjes van de patjar djawa gebruikt men tegen fijt. Ze worden dan fijngestampt, vermengd met een stukje gambir en op de zieke plaats gedaan, gedurende 12 uren er op gelaten en dan vernieuwd.

Fijt II.

Tegen fijt kan men den knol van kolladium nemen, een mooie sierplant met groote glimmende bladeren, die eruit zien als goudleer. Deze knol moet men poffen, er een gaatje in maken en de zieke vinger er in steken, zoo heet als men 't verdragen kan.

Als de knol is afgekoeld herhaalt men dit en moet hiermede den ganschen dag door blijven gaan. Reeds na 2 à 3 dagen zal men dan beterschap zien.

Fijt III.

De schillen van oude tuinboonen, die er donker paarsch van binnen moeten uitzien, worden gedroogd en tot asch gebrand, met een weinig warm water overgoten; zoo warm als te verdragen is, moet de zieke vinger er in worden gestoken.

Gal I.

Om de gal spoedig af te drijven, drinke men wanneer men dorst heeft, een thee van daon gagan of kakie koeda, ook pegagan genoemd. Men neemt dan twee handenvol daon gaganplantjes (met wortel), zet dit met twee flesschen water op en verkookt ze tot één. Dit drankje is ook verkoelend voor 't lichaam. Daon gagan verliest gedroogd, zijn kracht.

Gal II.

De vrucht van den trengoelie-boom drijft verbazend vlug de gal af en is tevens laxeerend. Men neme er echter niet te veel van, daar het anders de ingewanden te veel aantast. Is er veel gal in het lichaam aanwezig, dan wekt dit purgeermiddel krampen op. Bij hevige hoofdpijnen, veroorzaakt door overvoer van gal, zal men slechts 3 à 4 pitjes noodig hebben om de gal door middel van braken uit het lichaam te verdrijven. De hoofdpijn is men dan kwijt na even rustig gelegen te hebben. Bij veel menschen zijn de verschijnselen, als ze door gal hoofdpijn krijgen; pijn in het achterhoofd en een vreeselijk zwaar gevoel en slaperigheid. Velen weten de reden niet, waarom ze dikwijls aan hoofdpijnen sukkelen; men kan niet een weinig tocht vatten of zich wat druk maken, of men heeft weer hoofdpijn.

Bij velen is het zwakte, dan dient het lichaam beter gevoed te worden, bij sommigen komt het omdat ze overvoerd zijn met gal, bij anderen omdat ze spijzen eten die moeilijk te verteren

zijn of spijzen die veel gal veroorzaken. De jonge bladeren van de beide papaja soorten n.l. de gewone en de papaja gantong, als groente gekookt, zuiveren het lichaam van gal en is daarom een goed eten. Sawie of chineesche andijvie als groente gestoofd, is eveneens galafdrijvend.

Gal III.

Bij voortdurend dunne afgang, wanneer de stof altijd donker is, soms met slijm en bloed gemengd, veroorzaakt door gal, gebruikt men het volgend middeltje, ook als men krampen heeft:

1 stukje lempoejang emprit van een vingerlengte, 1 stuk koenir de hoofdwortel, van een halve vingerlengte, 11 korreltjes ketoembar, 1 kajoe oeles, 1 koentjie-knolletje, 1 trawasblaadje, een klein beetje kajoe angin; dit moet gestampt worden en met een splitglas water gekookt en verkookt tot de helft, 's morgens op de nuchtere maag gedronken worden. Voor kinderen, deze hoeveelheid in twee keer verdeelen als de buikloop erg is, anders kan men dit voor twee dagen gebruiken, mits men dit drankje met de kruiden goed opkookt.

Deze kruiden, in de zon gedroogd, kan men lang bewaren; kunstmatig gedroogd, verliezen zij hun kracht.

Als de afgang door gal kleiachtig grauw gekleurd is met slijm doorweven, moet men dit tegengaan door het gebruik van de rauwe lempoejang kerbo of gadjah. Men raspt den wortel, doet er een bitterglas water bij, zeeft het door een doekje en laat het een nacht staan; 's morgens als men het gebruikt moet men voorzichtig het bovenste gedeelte er af schenken, opdat er geen zetmeel meevloeit, want dit stopt. Lempoejang van een vingerlengte is voldoende; men moet dit eenigen tijd drinken, totdat de ontlasting goed is.

Men heeft 2 soorten lempoejang: Lempoejang Gadjah of Kerbo, ook wel Lempoejang Pait genoemd, en de Lempoejang Emprit of Wangie; beiden werken op de gal. Ook het rauw eten van de temoelalap verwijdert gal.

Galkoortsen I.

De nog heel jonge patjé vruchten, waarvan nauwelijks de bloem afgevallen is, stampt men fijn, voegt hier een bitter-

glaasje water en een klein stukje lempoejang bij, om het braken te bevorderen, als men galkoortsen heeft. Eén keer gebruik van dit middel, is voldoende om er goede resultaten van te hebben.

Galkoortsen II.

Gebruik het middel, zie beschrijving daon Gagan-thee, temoelawa en trawas-bladeren om eetlust op te wekken bij zenuwlijders. Men voegt bij dit recept nog een stuk klemba van een halve vingerlengte, en snijdt dit hout aan kleine stukjes. (Klemba, een soort van Rhabarber, is op de passer verkrijgbaar).

Galsteen I.

Een probaat middel tegen galsteen is het volgende recept: 1 handvol daon remoedjoeng of koemis koetjing, 7 bladeren woengoe, 2 berguitjes (brambang goenoeng), 1 stukje zoethout van een vingerlengte, 1 stuk hoofdwortel (empoe) koenir van een vingerlengte.

Dit koken op twee wijnflesschen water en verkoken tot de helft. Men gebruikt van deze hoeveelheid drie maal daags één kopje en warmt de rest voor den volgenden dag op.

Galsteen II.

Een ander middel tegen galsteen is: 4 of 5 plantjes (met wortel) daon oerat of weegbreeblad en 7 blaadjes kedjie beling (No. 1.), opgezet met 2 splitglazen water en verkookt tot de helft.

Galsteen III.

In den kortstmogelijken tijd vergruist de galsteen door het volgend recept: Men koke 5 groote blaadjes ngo-kilo als thee met 2 splitglazen water en verkoke het tot één glas. Vijf maanden moet dit middel worden toegepast, den derden maand moet men 7 blaadjes woengoe bij doen. Om de 2 maanden moet

men 2 groote lepels castorolie innemen. Vrouwen die aan galsteen lijden zullen het meest last van kolieken hebben eenige tijd voor zij de menstruatie krijgen; kouvatten, kool eten enz. zijn dan aanleidingen tot hevige aanvallen van die ziekte.

Galsteen IV.

Gempor Watoe,

Menigeen heeft baat gevonden bij dit onkruid. Twee handenvol van dit kruid, gekookt met wortel, steelen en bladeren op een aer-blanda-flesch water en tot de helft verkookt, is voor twee maal drinken gedurende den dag. Men drinkt hiervan zóó lang, tot dat men geen gruis of zand in den afgang ziet.

Galsteen V.

Een ander middel is: elken dag een theelepel Castorolie of, bij eene verouderde kwaal, een dessertlepel. Gedurende den dag drinkt men het afkooksel van 5 tot 7 jonge djagongs (maïs), waaraan nog geene pitjes zijn, en 20 blaadjes remoedjoeng of koemiskoetjing. Dit kookt men met een glas water en verkookt het tot op drie kwart. Zijn de djagongs klein, neem dan een goede handvol.

Galsteenlijders (Leefregels voor).

Drink geen melk, bier of alcoholische dranken, koffie, chocolade en sterke thee. Eet geen varkensvleesch of vette spijzen, sambal, Spaansche peper, mosterd, peper, kool, picante sausen. Gebruik geen voedsel dat gassen opwekt, geen postelijn, azijnzuren, of gefrappeerde dranken; drinkt na het eten van soep niet dadelijk ijswater. Eet geen papaja of al te verkoelende vruchten, gebruik liefst licht verteerbare spijzen. Zorg vooral geen kou op de maag te vatten. Draag dun flanel, als hemd. Dames!, gebruik onder uwe sarong kabaja steeds een pantalon. Dek bij het rijden u goed dicht. Drink om de twee maanden castorolie. Heeft men nooit aan de darmen gesukkeld, dan zijn Ngo-

kilo-bladeren een afdoend middel voor deze ziekte. Zijn de darmen zwak, dan zijn woengoe- en koemis koetjing bladeren te gebruiken. Na elke maaltijd moet de galsteenlijder een wijnglas annanassap gebruiken. Maak geen overvloedig gebruik van eieren of vleesch. Gebruik ook geen gefarceerde olijven.

Bij galsteen-kolieken gebruikt men lavementen van lauw water met slaolie vermengd en lauwe zitbaden van Semboeng bladeren en drinkt semboeng-thee, waarin een dessertlepel kedawoeng poeder vermengd is. De semboeng-thee maakt men van 5 blaadjes semboeng op 2 glazen water, die men laat verkoken tot één. Bij het begin van de krampen helpt het volgende: een theelepel Hoffman druppels met een portglas lauw water in eens leeg drinken. De buik, maag en rug wrijft men in met kajoepoetih, kapoor sirih en citroen of gebruikt een warm prisnitz-verband. Warme kruiken kunnen ook verlichting aanbrengen. Twee maal in 't jaar gedurende de kentering, in Europa in het voor- en najaar, moet men, als voorzorgsmaatregel tegen kolieken, 14 dagen lang middelen gebruiken, die de galsteen vergruizen, t.w.: Ngo-kilo of daon woengoe. Men moet vooral oppassen bij klimaats-verandering bijv. als men naar de kou gaat, 't lichaam van te voren te hebben gezuiverd door laxans; daardoor voorkomt men de kans, last te krijgen van kolieken. De eerste dagen doet men wel, om voor het naar bed gaan, een kop slappe, warme thee te gebruiken, waarin 2 druppels venkelolie. Het leven in de frissche openlucht, zal er veel toe bijdragen, de genezing van galsteenlijders te bevorderen.

Het voedsel dat men gebruikt gedurende den maaltijd, mag geen groote portie zijn; men mag zooveel eten dat er nog plaats over is, voor een tweede gerecht.

De verwijdering van galsteen door ngo-kilo en daon woengoe is pijnloos; de steen wordt vergruisd. De eerste behandeling met deze kruiden duurt 3 tot 5 maanden. Om te voorkomen dat de steen aangroeit is het noodig, de kuur 2 maal in het jaar te herhalen. Het voorschrift om annanassap na elken maaltijd en castorolie om de 2 maanden te gebruiken, blijft bestaan. Volgt men nauwkeurig, gedurende de ngo-kilo-of woengoekuur het opgegeven diëet, dan mag na het eindigen der kuur langzamerhand het verboden voedsel weder gebruikt worden.

Melk, kool en al te gepeperde spijzen en overmatig gebruik van sterken drank is echter steeds af te keuren. Melk in koffie of in gerechten is toegestaan.

Gassen.

Tegen opzetting en benauwdheden van de maag, die veelal door gassen worden veroorzaakt, neemt men voor kinderen 6 en voor volwassenen 12 pitten van de djattie blanda. Men brandt de pitten tot ze verkoold zijn, zoodat men ze tot poeder kan stampen. Deze poeder wordt in een half splitglas water vermengd met één druppel venkel-olie en flink geroerd eer men het gebruikt. Dit éénmaal per dag drinken, door blijven gebruiken tot men beter is. Bij enkelen helpt het bij de eerste keer, bij anderen pas na twee of drie maal.

Geelzucht I.

Voor geelzucht gepaard met zware koortsen, en als de urine troebel is, ja, er soms uitziet als modder, gebruikt men de getah van duivelsdrek. Een stukje ter grootte van drie chinine pillen is voldoende.

Dit laat men in een bitterglaasje kokend water smelten en geeft dit onmiddellijk te drinken. De beterschap zal spoedig merkbaar zijn. Laat de patient dan gedurende een maand een aftreksel drinken van 7 plantjes (met wortel) daon Meniran ter lengte van ruim een vinger, 4 à 5 schijven Temoelawa, 3 Kruidnagels (Tjenkeh) 1 stukje Zoethout van een halve vingerlengte.

Dit alles opzetten met een splitglas water en tot de helft verkoken.

Zoodra de toestand van den patient dit toelaat, moet hij naar het gebergte. Laat mij er nog eens met nadruk op wijzen, omdat dit van groot belang is; al gaat de patient naar de koude, laat hem niet vergeten elken dag trouw het genoemde aftreksel van meniran, temoelawa, kruidnagels en zoethout te drinken.

Geelzucht II.

Lijders aan deze ziekte moeten veel Tomaten eten. Tomaten zijn rijk aan potasch, dus bijzonder goed voor het bloed, zij oefenen merkbaar invloed uit op de spijsvertering. Zij bezorgen alcalinezelfstandigheden aan de gal, zij doen de geelzucht en hoofdpijnen verdrijven.

Geelzucht III.

Het volgende middel is voornamelijk tegen koortsen met geelzucht gepaard; een half ons daon trawas met 15 schijfjes temoelawa worden 10 minuten gekookt op een aer-blanda flesch water. Dit is om de hooge koorts-temperatuur te doen dalen en den patiënt in den kortst mogelijken tijd van gal te zuiveren.

Gewrichten (pijn in de).

Als men door groote moeheid of pijn in de gewrichten niet slapen kan, zal men heerlijk insluimeren door het gebruik van het volgende smeersel, Men neemt de lempoejang emprit, vermengd met djabé d.i. de vrucht van de wilde sirih, ragi en arak en stampt alles goed fijn.

Gewrichts-aandoening I.

Voor ontsteking in de gewrichten kneust men tjikaltoelangbladeren met een weinig sirih-kalk en smeert dit op de pijnlijke deelen, voordat men gaat slapen.

Is men met rheumatiek of gewrichtsaandoening geplaagd, zoo is het van belang te weten, dat men niet te veel vleesch, geen reboong, d.i. uitspruitsel van de bamboe, geen klentang, d.i. de vrucht van de kellor mag eten en geen water van jonge klappers drinken.

Gewrichts-aandoening II.

Dit is dikwijls een gevolg van koorts of malaria. Gebruik temoelawa-thee met daon meniran.

Voor het naar bed gaan inwrijven met een aftreksel van den wortel van de papaja-gantong, keukenzout en arak; t.w. een halve wijnflesch vullen met fijn gestampten wortel van de papaja-gantong, een eetlepel keukenzout, de rest met arak aanvullen en twee eetlepels Kajoepoetih-olie. Dit smeersel is goed als het tien dagen in de zon dicht gekurkt gestaan heeft.

Gezwellen I.

Om gezwellen te laten slinken neemt men daon lampes, kneust de bladeren en legt ze op de gezwollen deelen. Vooral bij oude menschen is dit goed. Deze bladeren werken ook erg kalmeerend.

Gezwellen II.

Voor verscheiden soorten gezwellen doen ketjoebongbladeren goede diensten. Zij verlichten de pijn, dikwijls verdwijnt het gezwel ermede, mits men de bladeren even met wat olie warm maakt en kneust en daarna op de gezwellen legt. Vergeet echter niet, dat ketjoebong een giftige en bedwelmende plant is, die den dood kan veroorzaken, als men iets ervan in den mond krijgt.

Gezwellen III.

De Javanen gebruiken om gezwellen te verdrijven de daon tembelèan, na deze eerst tot moes gestampt te hebben. Dit moes wordt op de gezwollen deelen gelegd.

Gezwellen IV.

Gezwellen bij de lies (voor mannen). Djamoor iempes wordt fijn gewreven en met azijn aangelengd, deze zalf wordt op de pijnlijke plaats tweemaal per dag gesmeerd. De patient moet dan veel daon meniran-thee drinken en daon gagan in rauwen

toestand gebruiken, hetzij als groente, hetzij fijn gestampt en met water aangelengd om het te drinken. Ook het gebruik van temoelawa is aan te bevelen. Geen drank en geen prikkelende spijzen gebruiken. Djamoor iempes kan men op de passar koopen.

Gezwellen V.

Uitwendige gezwellen aan den hals door group of keelziekte ontstaan, verdwijnen door het uitwendig gebruik van de bollen der chineesche vuurlelie. Deze geraspt of gekneusd er op doen en twee maal per dag vernieuwen.

Gezwellen VI.

Om zweren spoedig te doen rijpen neemt men het aftreksel van witte lelieblaadjes (van de bloemen) in olijfolie getrokken, vermengd dit met fijn gestampte roode uien en doet in deze pap wat roode wijn. Doe het papje op het gezwel, spoedig zal het doorbreken.

Haar (verzorging van het).

Over het algemeen klaagt de europeesche vrouw over dun haar, meestal is het haar bedorven door het wasschen met groene zeep of wel soda, beiden zijn te scherp. Dan worden ook veel haarmiddelen in den handel gebracht, een middel tegen roos, een middel om dik lang haar te krijgen, enz. In den regel deugen deze middelen niet, daar bij ondervinding gebleken is, dat spiritus, brandy of petroleum het haar tijdelijk opfleurt, de roos gaat wel weg, doch men wordt vroeg grijs. Het uitvallen van het haar kan verschillende oorzaken hebben, door zware ziekte, veel hoofdpijnen, door veel bij het vuur te staan, als ook door roos.

Wij zullen daarom eerst vermelden, hoe men in Indië het hoofd wascht. Voor één persoon is het gewicht van een halve kattie merang, dat is stroo van de paddie, voldoende. Dit moet men den avond vóór het gebruik branden, is ze geheel verkoold, dan giet men er koud water op, ongeveer iets minder dan een liter. Vóór men tot het hoofdwasschen overgaat, neemt men een weinig klapperolie, wrijft er de poriën van het hoofd flink mede in, totdat zich al de roos loslaat, neemt een stofkammetje en kamt het vuil er uit. Vervolgens neemt men bovenstaande merang-water, dat men door een doek giet en gaat daarmede het hoofd wasschen, totdat het vel wit en het haar niet meer vettig is.

Daarna neemt men het sap van eenige djeroek-poeroet en begiet er het haar meê, en eindelijk gebruikt men water, waarin eenige kananga's, melaties of rozen geweekt zij, om het djoeroekwater af te spoelen. Droog nu het haar goed af, evenwel niet wringen, kam het met een zeer grove kam uit en laat het los drogen. Men zal ondervinden, dat door deze bewerking het haar soepel en zacht blijft. Bij hard, weerbarstig haar kan men na gebruik van de djeroek een weinig klappermelk gebruiken, die men met het geurige water afspoelt. Het haar

wordt daardoor heel los en zacht. In den regel is het goed het hoofd om de veertien dagen te wasschen, als het haar dun is, dan maar ééns in de maand. Het uitvallen kan ook komen door friseeren van het haar met een warm ijzer; daardoor wordt het haar borstelig en hard.

Kam het haar twee keer per dag flink uit, liefst met een grove kam, gebruik zoo min mogelijk een fijne. Men kan kammen krijgen die geheel grof zijn, deze zijn het beste voor het haar. Let vooral op, dat de kam goed gaaf is, dat er geen barsten in zijn of eenige tanden ontbreken, aan zulke kammen blijft het haar haken. Borstel het haar niet elken dag, want het zal er onder lijden; volgens ondervinding wordt het lange haar, dat geregeld geborsteld wordt, kort, het knapt veel en wordt vóór men oud is, spichtig. Als men slaapt moet het haar zeer los gevlochten worden of nog beter, geheel los laten hangen; is het haar lang, lig er dan niet op, maar spreidt het op het kussen uit, dat goed is voor het haar en men krijgt er geen onaangename lucht aan. Het haar is den geheelen dag in een wrong, dus frisscher is het als het 's nachts los is. Ook is het goed, als het eenigszins kan, het haar in den ochtend eenigen tijd los te laten hangen. Gebruikt altijd uw eigen haarkam, want hoofdziekten zooals roos enz., erft men gemakkelijk van een ander over.

Wat voor den haargroei en tegen roos gedaan moet worden vindt men in de ondervolgende recepten vermeld.

Haar (uitvallen van het).

Bij sterk uitvallen van het haar of kaalhoofdigheid is het gebruik van Kemirie-olie zeer aan te bevelen. De Kemirie-noot wordt stuk geslagen, de inhoud er uitgehaald en fijn gewreven; van honderd kemirie's krijgt men slechts een kwart Eau-de-Cologne-fleschje olie (het welbekende lange, groene model).

De fijn gewreven kemirie's worden met een splitglas water in een ijzeren pan op het vuur gezet en gekookt totdat men de olie er uit kan scheppen, en vervolgens door een fijnen doek gedaan. De poriën van het hoofd moeten er twee à drie keer

per week mede in gewreven worden. Klapperolie is ook goed, doch eerstgenoemde olie werkt krachtiger.

Verliest men het haar door hoofdpijnen, zenuwen of andere oorzaken, dan is aan te bevelen het hoofd koel te houden met een dezer middelen: lidah boeaja, (zie Haargroei I), waroe-bladeren, (zie Haargroei II.) bongol-pisang, (zie Haargroei III). Deze planten zijn allen afgebeeld, behalve de bongol-pisang, waarover ik eene beschrijving zal geven.

Verliest men het haar door typhus, dan zijn jonge waroebladeren aan te bevelen.

Haargroei I.

Om dik en lang haar te krijgen gebruikt men het binnenste deel van 't blad van lida boeaja, dat veel overeenkomst heeft met dik gekookte agar-agar. Dit smeert men op den schedel 's morgens vroeg vóór het bad en kan dit naar verkiezing den geheelen dag op het hoofd laten. Men moet dit middel wel drie maanden gebruiken, maar het resultaat is dan ook prachtig.

Haargroei II.

Waroe lengis-bladeren, die men fijnstampt en kneust totdat er een geleiachtige massa gevormd wordt, is goed om den haargroei te bevorderen, vooral na typhus. Men giet de massa dan door een doek, koelt ze in den dauw af en gebruikt dit vocht den volgenden dag op het hoofd. Ook gekneusde waroe laut, waarvan men het vocht opvangt is bevordelijk voor den haargroei.

Haargroei III.

Bongol-pisang is de stam van de pisang, die in den grond zit; van allerlei soorten pisang kan men de bongol gebruiken, alleen van de pisang soesoeh niet.

De bongol wordt heel fijn gehakt of geraspt, zoodat bij het uitpersen er reeds van zelf zóó veel water uitkomt, dat men er geen water meer bij behoeft te doen. Dit vocht wordt in den

dauw gezet en door een doek gezeefd voor dat men er het hoofd in den loop van den dag, of als het te lastig is, slechts 's morgens mede nat maakt. Men moet echter oppassen, dat het vocht niet in aanraking komt met het linnengoed, omdat het vlekken geeft die er niet weer uitgaan. Dit middel is uitstekend voor menschen, die voortdurend aan zenuwhoofdpijnen lijden en voor vrouwen die een zuigeling hebben, omdat het haar dan veel uitvalt. Het is wonderlijk, zooals het haar hiervan gaat groeien en bijkomt.

Als de pisang rijp en de stam tot den grond afgehakt is, holt men het gedeelte, dat in den grond gebleven is uit. Op zoo'n manier is er dus een kuiltje gevormd, waarin zich langzaam vocht verzamelt. Dit vocht werkt zeer verkoelend. Het eerste recept heb ik geschreven voor menschen, die geen pisangboomen op het erf hebben en dus genoodzaakt zijn den bongol te koopen, welken zij altijd zullen kunnen krijgen. Het vocht van den bongol is dan niet zoo helder, als wanneer het direct uit den grond getapt wordt.

Haargroei IV.

De olie, die men van de djarak iri-pitten kan trekken is prachtig om den haargroei te bevorderen. Men parfumeert deze olie dan met een stukje vanille. Gebruikt men deze olie, dan moet men zorgen er slechts de huid mede in te wrijven, omdat de olie het haar plakkerig maakt.

Haargroei V.

Er is een onkruid, genaamd kremie, dat ook een goed middel is om het haar zwaar en mooi te krijgen. Men trekt het met wortel en al uit den grond, kneust het met de bladeren goed fijn en doet er een half splitglas water bij. Dit alles wordt in den dauw gezet, door een doek gezeefd en het hoofd er mede bevochtigd.

Haargroei VI.

Ik heb van Javanen wel eens gezien, dat zij gedroogde daon

manko in olie deden om het haar er mede in te smeren ter bevordering van den haargroei, maar het haar krijgt daardoor een onaangename lucht.

Haargroei VII.

Makassar-olie is ook een uitstekend middel voor het haar, doch geeft het eveneens een onaangename lucht.

Haargroei VIII.

Bij de Inlandsche schoonen van hooge geboorte wordt ook de katel-olie gebruikt voor het haar; dat is olie gewonnen van het vet der aardspin.

Haargroei IX.

Voor fijn haar of als men reeds op leeftijd komt, is de volgende haarwassching goed. Een stukje sunlightzeep ongeveer zoo groot als een duivenei, wordt in een vingerkom met water opgelost. Is het koud geworden, dan voegt men er een geklutsten dooier van een ei in en wascht het haar na met djeroek wangi of poeroet, dat eerst in haar geheel goed gaar gepoft moet worden, voegt er een half glas water bij, zeeft ze en wascht daarmede nog eens het haar. Vervolgens spoelt men het haar nogmaals met water af. Men moet nooit het haar kammen als 't haar nat is, men verliest daardoor veel haar. Is 't haar goed droog, gebruikt dan den volgenden dag klapper- of kemirie-olie, men wrijve dan de poriën goed in, dit moet men elke week doen. Men wende vooral twee maal per dag een hoofdmassage met een grove kam aan. Doe dit op de volgende wijze: Scheid het haar in tweeën, druk langzaam en flink met de kam op het hoofdvel op alle plaatsen. Hierdoor zal men de haargroei bevorderen.

Hartkloppingen.

Elken dag drie bitterglaasjes sanket-water is goed tegen hart-

kloppingen. Men neemt dan twee takjes van een vingerlengte, stampt ze fijn, voegt daar een bitterglaasje water aan toe en laat het een half uur staan, doe 't dan door een fijn doekje, voeg er wat zout bij en drinkt 't op de nuchtere maag op.

Hartkwaal.

Een slechte werking van het hart, stremming van den bloedsomloop, dikke beenen en handen enz. Hiervoor gebruikt men ongeveer 3 groote Semboongbladeren, kookt dit met 2 glazen water, tot de helft verkoken. Men kan ook de topblaadjes gebruiken, daarvan een flinke handvol nemen. Veel rijpe modjovruchten eten.

Heeschheid I.

Men heeft eenige soorten sirih, maar van alles is de werking zuiverend. De Javanen passen daarom deze bladeren toe voor verschillende doeleinden. Als men heesch is of men hoest, dan worden deze bladeren gebruikt om er stroop van te koken: een kwart pond sirih-bladeren kookt men een half uurtje op een wijnflesch water, doet dan alles door een doek en voegt er een half pond klontjes-suiker bij. Laat dit dik koken tot stroop. Maak de flesch, waar ge deze stroop in doet niet dicht als de inhoud nog warm is, anders gaat het spoedig gisten.

Een handvol kapokbladen fijngestampt en door een doek geperst, vermengd met goela arèn en in den dauw gezet, wordt ook tegen hoest gebruikt.

Heeschheid II.

Met succes wordt de Widara-oepas aangewend tegen heeschheid. Een knol ter grootte ongeveer van een eendenei wordt aan kleine stukjes gesneden en gedurende den dag opgegeten.

Heeschheid III.

Een stuk gambir wordt met twee glazen water gekookt en

tot één verkookt; gorgelt er aanhoudend mede en slikt een weinig er van in. Gambir stopt, zoodat men moeielijke stoelgang heeft; om dit te voorkomen, moet men bij dit middel veel pruimen met bessensap gekookt eten of pruimen met goela arèn.

Heeschheid IV.

Eenige vijgen en rozijnen worden met 2 theekopjes slappe thee gekookt, tot er ongeveer een kopje overblijft en zeef het door een doek. Kluts dit aftreksel met een eierdooier. Men moet 2 maal per dag dit drinken, 's morgens op de nuchtere maag en 's avonds voor het naar bed gaan. De hals moet bedekt worden met een wollen doek, met fijngestampte kruidnagel en notemuskaat en was besmeerd. Zoo min mogelijk praten.

Hemorrhoïden.

Hemorrhoiden komen in Indië verbazend veel voor; ze worden veroorzaakt door al te groote hitte, die zich in het lichaam ophoopt. Het begin dezer ziekte is altijd moeilijke afgang, veroorzaakt door te veel vleesch eten of het gebruik van te zwaar voedsel, dat de maagsappen niet kunnen verwerken; door het gebruik van te veel drank, te veel koffie, te heete spijzen, vooral lombok rawit en pikante saus, te weinig beweging, te weinig baden, het altijd zitten op bekleede stoelen of banken, te warme kleeding, door het veel eten van vleeschwaren, waarin veel salpeter komt, zooals ham; het in de jeugd niet genoeg afdrijven van wormen en maaien, vooral deze laatste; bij inlanders het gebruik van opium. De meeste Indische middelen tegen hemorrhoiden zijn verkoelend; de meeste last van deze ziekte zal men hebben in de warmsten tijd van 't jaar. De meeste middelen zijn niet afdoende en waarom niet? Omdat men in de veronderstelling verkeert, dat het koelhouden van het lichaam slechts noodig is, als men last van deze kwaal heeft. Neen, men moet altijd het lichaam met bloedzuiverende groenten en vruchten voeden. Bij vrouwen ontstaan hemorrhoiden dikwijls na de bevalling.

De stoelgang waarop dikwijls niet gelet wordt, is ongeregeld of de stof te hard, vooral als de vrouw bij de bevalling is ingescheurd. Lavementen met sla-olie en water zijn dan zeer aan te bevelen. Het voortdurend forceeren der maandelijksche stonden met verhittende scherpe middelen, kan ook bij vrouwen een oorzaak zijn dezer ziekte.

Hemorrhoiden patiënten (Leefregels voor).

Eet slechts kip, duif, eend, lams- en kalfsvleesch, visch en paling. Drink geen alcoholische dranken, sterke thee of chocolade; gebruik geen gepeperde gerechten of Spaansche peper,

mosterd of gember. Eet verkoelende groentensoorten, zooals spinazie, bajem, postelein, krokot of gelang genaamd, zuring met arensuiker, tomaten, laboe siam, gele waloh, rauwe salade, rauwe andijvie, gestoofde lobak, witte toeribloemen, tempong wijong blaadjes als groenten gestoofd, slaa aer of kentjie, daon gagan, katjangidjoesoep en jonge papajabladeren. Bij vele hemorrhoidenlijders heeft koffie een heilzame laxeerende invloed, in dit geval mag de patient koffie drinken, doch slechts eene kleine hoeveelheid. Melk is voor hemorrhoidenlijders in de warmte zeer slecht. De patient moet op de nuchtere maag legén of palmwijn drinken, dit zal den patient dikwijls genezing aanbrengen.

Agar-agar, bidjieslasée, papaja, boeatempajang moeten veel gebruikt worden.

De hemorrhoidenlijder moet op de bultzak een mat leggen, dit geeft koelte en zal den patient rustiger laten slapen. Voor het naar bed gaan en bij het ontwaken moet de patient een lavement van het volgende aanwenden.

Neem 7 stuks groote bladeren ilèr, kook dit met een glas water en verkook het tot de helft.

Gebruik hiervan de helft 's avonds en de rest 's morgens.

Men houdt deze lavementen in, vooral des avonds. Als de patiënt af is geweest, moet er een lavement gebruikt worden van slaolie, ongeveer een bitterglaasje. Zorg dat er dagelijks afgang is. De stof mag niet hard zijn; als er gelaxeerd moet worden, gebruik dan castorolie. Is de afgang moeilijk, met bloed gepaard, gebruik dan daon doedoek-thee; ontstaat veelvuldige afgang met of zonder bloed, drink dan daon doedoek-thee, vermengd met menjan-madoe en areng-djatie. Zie hierover bij de recepten. Ook kan men dit mengsel als poeder gebruiken.

Het gebruik van kangkoongwortels volgens mijn recept bij buikziekte tengevolge van hemorrhoiden, is aan te bevelen.

Bloedingen worden gestelpt door het drinken van het uitgeperste sap van de bongol pisang-kapok of tjina, of door het water, dat uit de pisangwortel komt. Gebruik het stoppend lavement; 25 blaadjes daon ilèr, 2½ gram Sumarubah, 2½ gram Colombohout, 2½ gram kajoe timor.

Is de afgang van hemorrhoidenlijders niet geregeld, zoo is het noodig dagelijks thee te drinken van het volgende: één handvol daon saga, een handvol daon gagan, een dessertlepel patian tjina gehakt, 7 schijfjes temoelawa en ½ theelepel rhabarberpoeder; kook dit op met een stuk arensuiker en 2 glazen water. Blijft de afgang dan nog hard, gebruik dan een theelepel rhabarber. Ook bevordert men den afgang door thee van 7 woengoebladeren, met 2 kopjes water tot 1 kopje verkookt. Voor zwangere en kraamvrouwen is de bloeloloepa zalf aan te bevelen. Men moet veel baden en zitbaden gebruiken. Doet men door den dag zijn behoeften, begiet dat gedeelte van 't lichaam, waar de ruggestreng eindigt met een flesch water; deze bekoelings methode dikwijls door den dag toegepast, zal gunstig werken op den patiënt.

Velen hebben bij het volgende voor hemorrhoiden baat gevonden. Daon oerat, ongeveer een ons in verschen toestand, een ons daon woengoe, koken met twee wijnflesschen water, tot de helft verkoken. Dit moet men gedurende den dag drinken en ongeveer een jaar volhouden. In den heeten tijd moeten de lijders, al hebben zij geen last van deze ziekte, als voorzorgsmaatregel dit drankje gebruiken.

Bloeloe loepoh is een vrucht of liever een noot; men maakt het harde omhulsel stuk en verkoolt de pit die er in zit, maakt dit heel fijn en lengt er wat klapperolie bij. Dit zalfje helpt prachtig om de knobbeltjes of puntjes aan het fondament bij hemorrhoidenlijders aanwezig, te verwijderen of het pijnlijke er van te verzachten.

Tomaten-zalf is ook uitstekend om droge hemorrhoiden te genezen. Men neemt eenige goede rijpe tomaten, kookt deze op met zoete olie, dus olijf- of klapperolie, een tiental minuten is voldoende, zeef dit door een doekje en smeert twee maal daags de pijnlijke plekken er mede in.

Hemorrhoiden I.

Tegen hemorrhoiden gebruikt men een thee van daon gagan. Men kookt vier à vijf plantjes (met wortel) op een paar thee-

koppen water gedurende vijf minuten en drinkt dit in den loop van den dag.

Hemorrhoiden II.

Tegen hemorrhoiden kan men een tappel gebruiken van simbar-mendjagan-bladeren en een thee drinken van zeven daon woengoe op twee glazen water gekookt en verkookt tot één.

Hemorrhoiden III.

Daon iler is prachtig tegen hemorrhoiden: er wordt van twaalf blaadjes thee getrokken op twee splitglazen water en verkookt tot de helft.

Hemorrhoiden IV.

Voor droge hemorrhoiden; men kookt ongeveer een ½ ons daon doedoek bladeren op vier splitglazen water en verkookt die tot twee, dat is voor twee dagen gebruik. Men kan de bladeren eerst drogen. Wil men afdoende genezen, dan moet men dit middel lang gebruiken.

Een ander recept voor hemorrhoiden, ook van doedoek-bladeren, als men plotselinge bloedingen heeft, is:

7 blaadjes daon Doedoek, menjan madoe een kwart theelepeltje, 2 theelepeltjes honig, een kwart theelepeltje djatie houtskool.

Dit alles fijnstampen en opdrinken, één keer per dag. Eenigen tijd moet dit volgehouden worden.

Hemorrhoiden V.

Menschen die het aanhoudend in de buik hebben tengevolge van hemorrhoiden, zullen beterschap vinden bij het gebruik van het aftreksel van de wortels van de kangkoong plant. Men moet dan vijf wortels koken op een paar splitglazen water en tot één verkoken en dat gedurende den dag drinken. Dit middel moet men lang gebruiken, al voelt men reeds schijn-

baar beterschap, want buikziekte, door hemorrhoïden veroorzaakt, geneest niet spoedig, ze komt dikwijls terug. Eerst gedurende een maand elken dag, daarna om de twee dagen, na een poos twee maal in de week, en daarna ééns per week moet men dit aftreksel gebruiken. Men heeft twee soorten kangkoong, de beste is die met de groote bladeren.

Hemorrhoiden VI.

Eenige plantjes tempong wijjong, ook genoemd tegal hijoeh of djonghé, een paar roode uien, 3 korrels anijszaad, ½ vingerlid poeloesariehout, een goede handvol daon pegagan met den wortel, een flinke handvol daon woengoe of teming teming, poeding of demom genaamd, ½ vingerlid hoofdwortel van de koenir; dit alles koken met een wijnfl. water en tot de helft verkoken 's Morgens vroeg en 's avonds een glas drinken.

Hitte in het lichaam I.

Een verkoelend middel om de hitte uit het lichaam te halen is patean tjina. Men kookt eenige plantjes (met wortel) met wat water op, totdat de helft is verdampt, en drinkt dit door den dag.

Hitte in het lichaam II.

De daon kerma is een uitstekend middel om de hitte uit het lichaam te halen. De javanen gebruiken 't vooral als tappel en ook voor thee met een paar korrels anijs (adas) en poeloesarie gekookt. Dit plantje groeit overal in het wild.

Hoest I.

Voor hoest is het binnenste van 't blad van de lidah boeaja uitstekend. Men neemt daarvan voor 't naar bed gaan en 's morgens ook, een dessertlepel vermengd met stroop. Voor kleine kinderen is een theelepel voldoende.

Tegen hevige hoestbuien zijn jonge bladeren (de poepoes) van de waroe-lengis, gekookt met klontjes, verzachtend en lossen de slijm op. Men zegt dat deze bladeren erg verkoelend werken.

Hoest II.

De vrucht van de paré-weloet wordt gebruikt als middel tegen hoest. Het binnenste deel van de vrucht en een paar korreltjes anijs (adas) worden met klontjes gekookt bij wijze van stroop, echter zonder toevoeging van water en den patiënt ingegeven.

Hoest III.

Voor hoest levert de knol van de widara-oepas, gekookt met klontjes kandij-suiker, een uitstekend geneesmiddel; eerst wordt de knol geraspt en gezeefd of aan dunne reepjes gesneden, en verder met klontjes dik gekookt. Van dezen knol is honderd gram met één ons klontjes gekookt, voldoende voor twee dagen.

Sneller werkt het echter als de knol geraspt is en er wordt dan wat klontjes-stroop bij gevoegd en uitgewrongen door een fijn doekje. Als het gekookt is, kan men het evenwel bewaren, maar rauw gebruikt, helpt het spoediger.

Hoest IV.

De bladeren van de djinten of koetjing, gekookt met een stukje zoethout, eenige korrels ketoembar en klontjes-suiker is een hoestdrankje.

Een ander middel tegen den hoest is de patjé. Men wringt dan per dag drie rijpe vruchten uit en vermengt dit naar smaak, met gesmolten arèn-zuiker of kandij-klontjes.

Let wel op, dat men om hoestdrankjes te maken, altijd arèn-suiker gebruikt en geen goela-teboe of klapper-suiker neemt, alle drie soorten zien er bruin uit, de smaak is evenwel verschillend. Slechts de arèn-suiker kan men voor geneesmiddel

tegen den hoest gebruiken, de andere soorten verergeren de hoest doordat ze kriebeling in de keel bezorgen.

Hoest V. (Kinderen).

Men neemt een handvol daon saga met één rood berguitje (brambang goenoeng) drie korrels anijs (adas) en een klein stukje poeloesarie-hout, dit alles wordt met een stukje klontjes-suiker in een pisang-blad gepakt en gestoomd, een kwartier lang, daarna wordt alles door een fijn doekje gedaan en vóór het kind gaat slapen ingegeven.

Hoest VI.

Nog een middel voor hoest bij kleine kinderen, is het gebruik van de bloemen van de blimbing woeloeh gemengd met eenige korrels anijs (adas) en klontjes-suiker. Doe een handvol bloemen, een paar anijskorrels en klontjes naar smaak, met bijvoeging van een half bitterglaasje water, in een puddingvorm die goed gesloten kan worden. Men moet dat een uur stoomen, door een doek gieten en het 's morgens op de nuchtere maag en 's avonds vóór het naar bed gaan te drinken geven.

Hoest VII.

Voor hoest bij oud en jong is het volgende uitstekend. Neem het sap van de djeroek-nipis, sirih-kalk en een weinig kajoepoetih-olie; hiermede wordt de borst en rug goed ingewreven. Om den hals doet men een natte, goed uitgewrongen doek en daar overheen een wollen doek of imitatieleer. Dit doet men voor men naar bed gaat en met dien omslag gaat men slapen. Voor volwassen menschen is flink hard wrijven op borst en rug met kajoepoetih-olie dikwijls voldoende.

Ook de poko-blaadjes worden gebruikt tegen kouvatten, als thee; getrokken met klontjes of gekookt met tankwee, dat is gekonfijnte chineesche meloen, is dit een middel tegen hoest, door kouvatten opgedaan.

In mijn gekleurde planten-atlas heb ik een afbeelding gegeven van de indische watermentha.

De bladeren hiervan genezen hoest, die men door kouvatten gekregen heeft en door verwaarloozing chronisch is geworden. De resultaten verkregen met dit eenvoudig plantje zijn verrassend. Het recept is als volgt:

een dessertlepel gedroogde méntha-blaadjes,
een stukje zoethout van een halve vingerlengte,
eenige korrels anijs.

Kook dit met twee theekopjes water en verkook het tot de helft, filtreer dit drankje en gebruik er 3 maal daags van.

Hoest VIII.

Menschen en kinderen, die een droge hoest hebben, kunnen twee ons assem-bladeren en twee ons daon saga en een stukje zoethout van een halve vingerlengte, gekookt met drie splitglazen water en tot twee verkookt, drinken als men dorst heeft. Echter dan geen ander water.

Hoest IX (droge).

Lobak maakt de hoest los. Als zij flink groot zijn, is vier stuks voor een kind van vijf jaren voldoende, voor volwassenen acht stuks.

De lobak wordt den avond te voren geraspt en met gestampte klontjes in den dauw gelegd. Den volgenden morgen zeeft men dit door een fijnen doek en laat het den patiënt op de nuchtere maag drinken. Deze medicijn helpt prachtig en vlug, maar heeft geen aangename geur, hoewel de smaak niet onaangenaam is.

Ook zijn de daon pegagan oetan of emboen met wat zoethout en klontjes gekookt, goed tegen een drogen hoest. Men gebruikt dit op de nuchtere maag.

Hoest X.

De klappa idjoe bereidt men op de volgende wijze tegen hoest. Het bovenste deel van den klapper, waar hij aan den

tak of steel vast zit, wordt afgesneden, doch zóó dat men den klapperdop niet schaadt. Boor een gat in den klapper en doe daarin eenige klontjes, maak het gat dicht en pof den klapper gaar. Vervolgens drinkt men dit water op de nuchtere maag. Men zet den klapper 's nachts in den dauw.

Hoest XI (droge).

De kentjoor-wortel wordt gebruikt om de hoest los te maken. Men stampt den wortel fijn, perst hem uit en geeft een theelepel daags aan kinderen.

Heel spoedig geneest men hoest met deze wortelsoort, in twee dagen kan men reeds beterschap bemerken. Dikwijls voorkomt men kinkhoest met dit middeltje.

Om de kriebeling in de keel bij hoest weg te krijgen kan men op eenige korrels kapulasa of kapulaga-zaad kauwen; dit geeft bovendien een welriekenden adem.

Hoest XII (droge).

Voor drogen hoest is uitstekend daon gagan; ongeveer een handvol opkoken met wat klontjes en dit innemen.

Hoest XIII.

Neemt een handvol jonge waroebladeren (men kan daarvoor beide soorten waroe gebruiken), een klontje, 1 vingerlengte zoethout, 9 korrels anijs, ½ vingerlid poeloesariehout, een dessertlepel kamillen uit de apotheek. Kook dit met 2 glazen water, verkook het tot één en drink dit in eens op voor het naar bed gaan; zeef het drankje voor het gebruik.

Hoest XIV.

Als men in het hooggebergte hoest, gebruikt dan kajoe-angin of baardmos, dat overal aan de boomen hangt. Men neme hiervan een handjevol, verder een stukje zoethout, 5 stuks anijs, een handvol pegagan-bladeren en wat klontjes. Dit alles koke men met 2 glazen water, verkoke het tot één en van dit drankje neme men bij kleine hoeveelheden in.

Hik.

Neemt een glas water, doe daarin een tafelmes; zonder het mes er uit te nemen drinkt men het glas water achter elkaar leeg. Dit middel is zeer eenvoudig, men zou zeggen, dat het bijgeloof is en toch helpt het uitstekend.

Hoofdpijn I.

Bij hevige hoofdpijn is het goed om de blaadjes van de gondoroso op het hoofd te binden. Men kan ook de blaadjes fijn stampen en ze met witte peper en azijn vermengd, op het hoofd leggen. Dit middel is goed als men hoofdpijn heeft door kouvatten.

Hoofdpijn II.

Veel menschen weten de reden niet, waarom ze dikwijls aan hoofdpijnen sukkelen; men kan niet een weinig tocht vatten of zich wat druk maken, of men heeft weer hoofdpijn. Veel is het zwakte, dan dient het lichaam beter gevoed te worden, maar vaak ook is het omdat ze overvoerd zijn met gal, of omdat ze spijzen eten die moeilijk te verteren zijn of spijzen die veel gal veroorzaken. Bij dames komt hoofdpijn dikwijls voor, doordat zij een verzakking hebben, of kanteling van de baarmoeder. In dit geval is het zaak dit spoedig in orde te brengen en langen tijd een benkoong te dragen. (Zie onder Verzakking van de baarmoeder I en II wat hiertegen te doen.) Als men gedurig last heeft van hoofdpijnen, vooral aan het achterhoofd, dan is dikwijls de oorzaak te zoeken in zieke nieren. Laat een kundig geneesheer dan uw urine onderzoeken. Verder zie recepten er voor.

Galsteen kan ook al een der oorzaken zijn van gedurige hoofdpijnen. Gebruikt dan hiervoor eens in de week een dessertlepel carlsbadzout aangelengd met aerblanda; zie verder het gebruik van galsteen-middelen.

Er zijn gestellen, die in het geheel geen lombok of heete gekruide spijzen kunnen verdragen, weer anderen geen garnalen, kreeften of zoutwatervisch, geen vet, zooals varkensvleesch. Er zijn menschen, die hoofdpijn krijgen door het eten van komkommersla, hoe is dit te verklaren? Omdat men van de komkommer of ketimon, wanneer ze als sla gebruikt wordt, het

vocht weggooit. Komkommer is zonder dit sap moeilijk te verteren, dus men gooit het beste deel er van weg. De pitten van de vrucht moet men wel verwijderen, ze zijn schadelijk en geven kramp en koliek. Zoo is het ook met het eten van kraai, ook een komkommersoort, waarop de inlanders verzot zijn. Het drinken van te sterke java-thee veroorzaakt ook hoofdpijnen, vooral als deze thee gekookt wordt, zooals veelal gebeurt om de thee warm te houden. Java-thee mag zelfs niet lang trekken. Op de theepakjes wordt het nauwkeurig vermeld. Men lette dus op al deze dingen.

Daon djinten of koetjing fijngestampt en op het hoofd gelegd, is goed tegen zware hoofdpijn.

Hoofdpijn III (door kou-vatten).

Als men hoofdpijn heeft door kou-vatten, dan moet men twee blaadjes daon intjok nemen, ze even met de vingers kneuzen, nadat ze met een beetje klapperolie besmeerd en boven het vuur geïlenst zijn. Plaats elk blaadje achter het oor, juist waar de groote spier zich bevindt. Men zij echter voorzichtig, dat men deze blaadjes niet langer dan twee à drie minuten achter het oor plaatst, daar ze na te lang gebruik blaren veroorzaken.

Hoofdpijn IV (door kou-vatten).

Tegen hoofdpijn, veroorzaakt door kou-vatten, gebruikt men de djahé of gember-wortel. Men stampt eventjes op de punt van den wortel, totdat hij eenigszins borstelig wordt, doopt dit gedeelte in eau de cologne en wrijft er nekspieren en hals goed mede in.

Hoofdpijn V (door kou-vatten).

De benglé-wortel stampt of raspt men fijn, zoodat het een papje wordt, om dit op het hoofd te smeeren. De benglé is verwarmend.

Hoofdpijn VI.

Een probaat middel tegen hoofdpijn gepaard met stijven nek,

is massage met een grooten citroen (spaansche of djeroek katés). Men prikt de schil van den citroen met een vork, doch zóó dat het niet het sap raakt, slechts de gele schil. Men rolt nu met den citroen heen en weer over de nekspieren, vijf minuten elken kant.

Huiduitslag I.

Sido goerih, een plant met oranje bloemen, die overal in het wild op open velden en zoowel in de warmte als in de kou groeit, stampt men met wat klapperolie fijn en gebruikt dit tegen uitslag en schurft. De jeuk gaat daarmede weg. Ook moet men de zieke plekken goed met het aftreksel van deze plant weeken. Sido goerih wordt hoogstens een kwart meter hoog.

Huiduitslag II.

Vele menschen kunnen niet tegen ruwe terpentijn-olie, ja, zelfs gezuiverde terpentijn kunnen zij op de huid niet verdragen; boenwas wordt met terpentijn aangelengd en meubels worden er mede ingewreven, de handen komen in aanraking met de gecireerde meubels en er ontstaan heele kleine puistjes die vreeselijk jeuken. De puistjes worden een waterblaasje, men krabt ze open en waar het vocht zich verspreidt, daar komen nog meer blaasjes en puistjes. De hand wordt dik en gloeierig, hoe meer men krabt hoe erger het wordt; men kan niet slapen door de jeuk, en men wordt er zelfs koortsig van.

Hiertegen helpt ketepeng-tjina; men stampt de blaadjes fijn, vermengt ze met sirih-kalk en smeert dit op de zieke plekken; dit vernieuwt men vier of meermalen daags, hetgeen spoedig beterschap zal brengen.

Men vervalscht de poko-olie wel eens met terpentijn- en kaneel-olie, zoodat dan hoofd en nek, alles wat er mede in aanraking komt, verbrandt en een ondragelijke jeuk achterlaat. Ook daarvoor zijn deze blaadjes op de zelfde manier aangewend zoo goed. Deze plant groeit zoo vlug en weelderig en heeft zulke mooie gele bloemen, dat ze, behalve als medicijn, ook als sierplant in den tuin dienst kan doen.

Huiduitslag III.

Voor huiduitslag tengevolge van venerische ziekten, neme men ½ ons brotowalie-takken, koke dit met 2 liters water, verkoke het tot één glas en wassche daarmede de zieke plekken.

Verder drinke men veel meniran-thee en vervolgens eenige keeren in de week brotowalie-thee. Men neme een takje van een vingerlengte, koke het met 2 splitglazen water en verkoke het tot één glas.

Inslapen (moeilijk).

Wasschingen met lenglengan bladeren voldoen uitstekend voor zenuwachtige kinderen eer zij slapen gaan. De slaap zal rustig zijn en het middel is totaal onschadelijk, deze plant bevat niets bedwelmends. Een volbad, dat hoogstens 2 minuten duurt en verder daon-pegagan er bij gebruikt, bevordert een goede spijsvertering.

Jeuk (door gal en bij vaccinatie).

Tamarinde bladeren en de hoofdwortel (empoe) van koenir, helpen tegen wondjes en jeuk, als zulks veroorzaakt is door gal of zenuwen. Men stampt dan alles fijn en legt 't op de zieke plekken. De hoeveelheden komen er niet zoozeer op aan. Dit middel is eveneens uitstekend voor jeuk na het vaccineeren van kinderen.

Keel-abces.

Voor keelabcessen moet men gedurig met djeroek nipis-sap en een beetje zout gorgelen en het daarna inslikken.

Keelpijn (als men verkouden moet worden).

Bij kouvatten in de keel gebruikt met kapoor-sirih met djeroek nipis, d.w.z. eerst houdt men een schijfje djeroek nipis boven een vlammetje, smeert er een beetje sirih-kalk op en

druppelt dit in de keel. Voor uitwendig gebruik bij kouvatten kan men het genoemde op borst en keel smeeren. Om de slijm op te lossen wordt een half bitterglaasje sap met zout vermengd en op de nuchtere maag gedronken.

Kiespijn I.

De getah van de djarak-iri of djarak-pagar gebruiken de javanen tegen kiespijn. Men zij echter uiterst voorzichtig daarmee, want als men per ongeluk een gezonde kies aanraakt, dan brokkelt ze af.

Kiespijn II.

De getah van de wiedoeri wenden de javanen eveneens aan om rotte kiezen te laten afbrokkelen of uitvallen, doch ook hiermede heeft men kans de gezonde tanden te verliezen, als men de getah niet voorzichtig toepast.

Kiespijn III.

Holle kiezen laten javanen met getah sambodja uitvallen. Men moet evenwel voorzichtig zijn, dat geen gezonde tanden daarmee in aanraking komen, daar ze dan kunnen afbrokkelen.

Kiespijn IV.

De vruchtjes van de legetan zijn goed voor kiespijn. Men heeft dan slechts op de vruchten te kauwen en dat een tijdje in den mond te houden. Deze vruchtjes zijn onschadelijk voor de tanden.

Klem.

Gebruikt een handvol gestampte Ngo kilo- of Sambiloto-bladeren aangelengd met een portglas water. Op de pijnlijke plek of wond wordt de moes dier bladeren gelegd. Men moet 2 × daags dit drankje drinken.

Knobbelgezwellen.

De djamoor bromo, opgelost in warme olie, gebruikt men bij massage tegen knobbelgezwellen.

Knokkelkoorts.

Bij knokkelkoorts moet men veel sap drinken van de echte djeroek nipis, bij wijze van limonade, en geen ijs gebruiken. De gewrichten moet men dan insmeeren met het volgende zalfje: djeroek-nipis-sap, kapoor sirih en een weinig kajoepoetih-olie. Roer dit flink dooreen en maak het iederen dag opnieuw. Eet bij knokkelkoorts geen reboong, dat zijn de jonge spruiten van de bamboe, sajoor klentang, d.i. de vruchten van den kellorboom en ook niet de bladeren van dezen boom. Gebruik daarentegen veel selderij bij wijze van groente of als thee getrokken. Zijn de gewrichten al te pijnlijk dan kan men deze met ketjoebong-olie inwrijven. Zorg bij deze pijnlijke ziekte vooral uit tocht en wind te blijven. Zorg voor veelvuldige urineloozing. Men drinkt ook temoelawa-thee met daon meniran en voegt een flinke handvol daon pegagan er bij om de pijn te kalmeeren.

Krampen na de bevalling.

Roode uien of ajuin, een flinke handvol, worden in olijf-olie en een weinig roode wijn tot pap gekookt en onder de navel vast gebonden met een goerita. Dit mengsel moet lauw toegepast worden.

Koorts I.

Voorkomt in Indië de koortsen zooveel mogelijk door de volgende leefwijze:

zorg steeds voor dagelijksche afgang,

wees niet overdadig met spijs en drank,

zorg dat de nieren voldoende werken en ga niet te laat naar bed, (10 uur is een goede tijd,) sta 's morgens om 6 uur op, drink zoo min mogelijk spiritualiën, leef soliede en geef U niet over aan uitspattingen: dan zal het lichaam beter bestand zijn tegen alle ongemakken, hitte enz.

Gebruikt krachtig, doch licht verteerbaar voedsel; gaat na het eten niet dadelijk slapen. In de warmste tijden van 't

jaar moet men geen varkensvleesch, ook niet al te veel vleesch eten. Als men goed eet, drinkt dan geen melk; dit voor volwassen personen. Eet geen gepeperde sausen, niet te veel spaansche peper of lombok, geen harde of rauwe eieren. Gebruikt liever goede boter of versche klapperolie in 't eten, dan reuzel. Wacht U voor overdreven veel zuur of roedjak te eten Eet in de heete tijden van 't jaar veel verkoelende groenten, zooals laboe aer, bajem, jonge djagoeng enz. (Zie de beschrijving over planten, enz.)

Gebruikt in den Oostmoesson geen moddervisch of kemboong of elken dag garnalen.

Baadt niet te lang, en niet na zonsondergang; gebruikt liever schep- dan kuipbaden, droogt U goed af.

Als ge 's morgens ontwaakt, gaat dan niet dadelijk in een lange stoel liggen, doch begeeft U in de frissche lucht. Slaapt niet in de tocht of voor een open venster; zit bij uw werk ook niet in de tocht. Moet gij door wind en weer gaan of staat ge bloot, telkens kou te vatten, omdat uw werk 't misschien meebrengt, gebruikt dan flanel; drinkt nu en dan semboong- of eucalyptus-thee. (Zie hiervoor mijne recepten, waar in die kruiden voorkomen). Men gebruikt deze middelen, wanneer men zich vermoeid, loom, opgeblazen, pijnlijk in de ledematen gevoelt. Bij 't openmaken van gronden, bosschen, sawahs, en moerassen, zorgt dat noch koorts, noch buikziekten u zullen aantasten. Gebruikt dan als voorbehoedmiddel:

Bij de rijsttafel gezouten knoflook. Temoelawa. (Zie de recepten hiervan). Als ge dorst hebt onder 't werk, drinkt thee van citroen met de schil (zie het recept) gebruikt echter geen suiker er bij. Bemerkt gij, dat de milt begint op te zetten, gebruikt dan jonge, geraspte roode laos, 1 theelepel 's morgens vroeg; voor de lever, temoelawa. Moet ge aanhoudend in een vuile besmette atmosfeer werken, gebruikt dan lauwe baden van ligoendie of semboong bladeren voor 't naar bed gaan. De hoeveelheid dezer bladeren behoeft niet precies aangegeven te worden; het aftreksel moet doordringend ruiken. Wascht U met lerak of karbolzeep. Wacht U er voor in tijden, dat er koortsen heerschen, buiten in de avondlucht te

zitten. Als de nachten koud zijn en 't is overdag snikheet, dek U des nachts.

Pommelmoes en djeroeks, mangistans en mangas moeten zorgvuldig van de vezels ontdaan worden; slikt slechts het sap in; dit zei vooral gezegd voor kinderen. Gebruikt na 't eten annanassap. Geef aan uwe kinderen geen versch brood. Zorgt dat in uw huis steeds de grootste zindelijkheid heerscht; lucht en licht moeten ruimschoots in uw huis kunnen komen. Weert vooral muskieten, vliegen en ratten. Bedenk, dat kapstokken vol behangen met kleeren, over gordijnen en portières vooral de schuilplaatsen vormen van muskieten. Zorgt ook, dat op uw erf geen stilstaand water aanwezig is. In tijden, dat er veel muskieten zijn, weert hun steek, door uwe onbedekte ledematen met een sterk aftreksel van lerak in te smeren. Laat op uw erf ook veel branden. Zorgt, dat 't badwater dikwijls vernieuwd wordt; steek er nu en dan een gloeiend stuk ijzer in en ziet toe, dat 't badwater uit zuivere bronnen of putten gehaald wordt. Zorgt, dat in de badkamer het zonnelicht en versche lucht kunnen binnenkomen. Men kan met weinig kosten hiervoor glazen pannen gebruiken. Legt zoo min mogelijk matten en tapijten in uw slaapkamer of neemt ze dagelijks op. Zet uw bultzak en kussens veel in de zon; de kussens dagelijks, de bultzak eens in de week. Haalt dagelijks gordijnen en spreien flink naar boven, om de muskieten uit de kamer te verjagen. Zet de vuile linnenmand niet in uw slaapkamer. Het vuile goed moet in de zon gedroogd worden, voordat 't naar den waschman gebracht wordt. De kleedingstukken, die uit de wasch komen, moeten goed nagekeken worden, opdat er geen wandluizen of ander ongedierte tusschen blijft zitten. Laat de wasch, die binnen gekomen is, in de zon zetten en 't waschgoed van kleine kinderen zooveel mogelijk in huis wasschen. Zorgt, dat de bedienden, die ge in huis hebt, gezond en zindelijk zijn, ziet toe, dat zij geen opium schuiven. Men kan hun dit afwennen, door ze semboong thee vermengd met rhabarber, te drinken te geven. Rhabarber doet men er bij, omdat semboong stoppend werkt. Men geeft dit zoo lang te drinken, totdat ze een afschuw hebben van opium. Het lichaam zal sterker worden en beter bestand

zijn tegen infecties. Bij de meeste ziektegevallen van de bedienden, moet men ze dadelijk castorolie geven, want een goede schoonmaak is bij hen een eerste vereischte; voor hen immers, is een geregelde stoelgang van geen beteekenis.

Nog dient opgemerkt, dat hokken van pluimgedierte niet te dicht bij 't huis mogen staan.

Middelen tegen koortsen.

De temperatuursverlaging verkrijgt men door den patiënt veel vocht te drinken te geven. Gebruikt hiervoor planten, die tevens verkoelend op 't lichaam werken, namelijk laboe kenti, laboe aer. Dit vooral voor koortsen, die voortpruiten uit inwendige ontstekingen, typhus of koortsen waar transpireermiddelen falen. Men moet ook geraspte laboe of komkommer of sosor bebek of dadap serep of andere verkoelende omslagen om de buik als compressen aanwenden. Bij dergelijke koortsen is 't gebruik van daon pegagan thee aan te bevelen: zie het recept.

Voor moeraskoortsen en malaria gebruikt men semboong-thee, vermengd met andere kruiden, die de vuile stoffen uit 't lichaam verwijderen en de vergrooting van lever en milt tegengaan. Als de patiënt te weinig urineert, kan men dit verhelpen, door in de medicijnen daon meniran te doen of jonge klappa idjoe-water. Zie ook hiervoor de recepten na. Het recept, gekookte citroen met de schil is ook uitstekend en wordt ook gebruikt voor koortsen, tengevolge van kouvatten. Dit drankje kalmeert en doet transpireeren. Bij deze koortsen moeten wasschingen gebruikt worden om te transpireeren bijv. met warmwater en koude azijn. Men neemt een half warm water en een kwart azijn, wascht den patiënt flink met een ruige handdoek, zonder af te vegen, wikkelt hem in een laken en daarover een wollen deken. Ondertusschen laat men den patiënt de middelen drinken om te kunnen transpireeren. Ook voet- en dampbaden zijn heilzaam, vooral als men er semboong bij doet.

Bij kinderen vergete men vooral niet den heilzamen invloed van wasschingen met daon ingoe en 't verkoelen van 't hoofd hiermee. Tal van recepten heb ik gegeven voor koortsen, waar dikwijls chinine geen beterschap geeft. Dat diëet en goede ver-

zorging veel tot genezing bijdragen, behoef ik niet te zeggen. Het voedsel moet zeer licht te verteeren zijn; vooral bij koortsen als gevolg van ontstekingen en typhus, moet alles vloeibaar zijn melk of dun rijstewater zijn uitstekend hiervoor. Langzaam aan moet men tot 't gewone voedsel overgaan. Kalmte, toevoer van frissche lucht, uiterste zindelijkheid, geen toelating van te veel menschen in de ziekekamer, zijn dingen, die met de uiterste nauwkeurigheid in acht moeten genomen wordt. IJlt de patiënt of heeft hij zware hoofdpijn, verkoelt het hoofd met ijskappen of compressen; legt op 't hoofdkussen jonge pisang of coladium bladeren. Zie de beschrijving dier plant. Laat den patiënt er ook op slapen, dit geeft koelte; ook 't slapen op een mat geeft verlichting aan den lijder. Als het lichaam door malaria zoo vergiftigd is, dat opzwellingen ontstaan, gebruikt dan poelébast. Als koortsen ontstaan door venerische ziekte enz. zal brotowali-thee genezing aanbrengen. Koortsen, ontstaan door vergiftiging in 't bloed, veroorzaakt door beten van vergiftige dieren zullen met sambiloto genezen kunnen worden. Een handjevol bladeren wordt gekneusd of gestampt; daarbij gevoegd een bitterglas water, wordt dit alles gezeefd en in eens te drinken gegeven. Voor koortsen, ontstaan door bloedvergiftiging of veroorzaakt door wonden, is 's bovenstaand drankje van sambiloto zeer aan te bevelen, doch men moet er dan 2 bitterglaasjes daags van drinken. Men bekoelt 't lichaam met sambiloto-moes en doet die moes ook op de wond; als de moes warm is geworden, vernieuwd men ze. Voor koortsen, die veroorzaakt worden door hevige pijnen, hetzij door kneuzingen, verwondingen of vallen, moet men 8 of 12 blaadjes daon franschman gebruiken; men kneust die doet er een bitterglaasje water bij, zeeft het en laat 't den patiënt in eens opdrinken; ook legt men de bladerenmoes op de gekneusde plaatsen. Ook 't kauwen van de bladeren en 't slikken van 't sap zal genezing aanbrengen. Verder vestig ik de aandacht er op, dat vooral bij javanen, opgeloste chinine voor koortsen meer resultaten zal opleveren, dan chinine in den vorm van pillen.

Om zwartwater-koortsen tegen te gaan, volgt men het recept van alang-alang-wortels als thee gedronken. Ook 't ge-

bruik van temoelawa-thee met daon meniran is uitstekend. Ook het volgende werkt genezend: men dient den patiënt duivelsdrek toe ter grootte van een erwt, opgelost in 't warme aftreksel van eenige gele sroeni of asters. Dit kookt men met 2 theekopjes water en verkookt het tot een, zeeft het warme afkooksel en geeft 't den patiënt onmiddellijk te drinken. Voor deze ziekte kan men ook temoelawa geven, gekookt met daon trawas. Voor den geheelen dag, als de patiënt dorst heeft, kookt men 1 knol temoelawa, ter grootte van een groot eendenei, met 5 blaadjes trawas op een flesch water en verkookt dit tot de helft; de temoelawa moet eerst fijn gesneden worden.

Heilzaam werkt voor patiënten aan zwartwater-koortsen 't water van de jonge klappa idjoe, daarvan kan men zooveel geven, als de patiënt lust.

Voor gastrische koortsen gebruikt men annanassap en thee van 7 tot 9 blaadjes daon woengoe en 7 schijfjes temoelawa, gekookt met 2 glazen water en verkookt tot de helft. Dit geeft men den patiënt gedurende den dag te drinken. Voor koortsen, door overspanning, gebruikt men 't recept van daon pegaganthee. Men dient wasschingen toe met lenglenganbladeren of sanketbladeren, die men lauw kneust; dit doet men 3 × daags. Het gebruik van koude zitbaden zal den patiënt verlichting aanbrengen.

Voor koortsen, ontstaan door longontsteking, bronchitis, tuberculose, gebruikt men de widaraoepas-knol. (zie 't recept hiervan) en men geeft als drinkwater de daon pegagan-thee.

Bij kleine kinderen is een heilzaam middel bij koortsen, het gebruik van sap van de laboe-kenti als drinkwater, ook het wasschen met het sap dezer vrucht en een tappel of verband van geraspte komkommers op den buik. Is men in het binnenland, in het gebergte of nabij bosschen, zoo zal men goed doen om sereawan-water te drinken of het water van de wortels van den randoe-alas, den wilden kapokboom. De javanen noemen dit derésan. Van de sereawan-plant snijdt men de takken af en vangt dan het water op, dat bij iedere insnijding vloeit. Bij de randoe-alas wordt het vocht opgevangen door insnijdingen te geven in den wortel van den boom, men moet

dit echter doen vóór zonsopgang, anders komt er geen water uit. Door het drinken van beider vocht als de patiënt dorst heeft, zal de temperatuur dalen.

Koorts II.

Bij een hooge koorts-temperatuur gebruikt men de bladeren van den papah-lima voor tappel op den buik. Men kneust ze dan eerst en legt ze daarna met een goerita op den buik vast. Ook kunnen tegen koorts wasschingen van deze bladeren dienst doen.

Koorts III.

Een ander recept voor daon gagan-thee als de patiënt geen temoelawa er bij kan verdragen:

een handvol daon gagan, een berguitje, drie korrels adas, een klein stukje poeloesarie.

Dit alles moet men opzetten met drie theekopjes water en tot één laten verkoken. De koorts zal vaak na drie keeren gebruik over zijn. Men make het drankje iederen dag opnieuw. De daon gagan met wortels gekookt werkt krachtiger. Veertien dagen moet men dit drankje gebruiken.

Koorts IV.

Een verkoelend middel tegen koorts is kremie; het wordt als tappel gebruikt om de hitte uit het lichaam te halen. Ook hiermede vergisse men zich niet, daar het veel van de wilde postelein heeft. Kremie groeit echter liefst op zeer vochtige plaatsen en de steelen zijn langer dan van postelein. Het kruid is heerlijk koel voor compressen op het hoofd en voldoet als zoodanig prachtig.

Koorts V.

Om bij koortsen de hitte uit het lichaam te halen is eveneens goed de waroe-laut. Men kookt dan de wortels ter zwaar-

te van twee ons, en drie wortels papahlima op twee splitglazen water en laat dit tot de helft verkoken. Een splitglas geeft men den patient bij tusschenpoozen als hij dorst heeft, te drinken en met het andere glas geeft men wasschingen, maar hierbij moet men dan eerst eenige gekneusde waroe-laut-bladeren en fijngestampte papahlima-plantjes (met wortel) voegen. Als men hiermede den patient eene wassching heeft gegeven, gebruikt men het moes dat dan overblijft, om de buik en het hoofd van den patient te verkoelen.

Koorts VI.

De bladeren van de daon kendal, vermengd met eenige moerbeienblaadjes, zijn evenzeer goed tegen koortsen. Men neemt eenige jonge takjes van den kendal-boom en vijf moerbeienblaadjes en kookt dit met twee splitglazen water en laat het tot de helft verdampen. Thee van jonge moerbeienbladeren reinigt het bloed, vandaar dat de kendal-bladeren met moerbeienbladeren moeten vermengd worden.

Koorts VII.

Om het lichaam bij koortsen te verkoelen, worden compressen en wasschingen van het aftreksel van de rauwe sambilotobladeren gebruikt. Voor volwassenen is het drinken van een bitterglas sap van fijngestampte sambiloto-blaadjes voldoende. Men zij echter voorzichtig met het inwendig gebruik dezer bladeren. Javanen, die ik er veel van zag gebruiken, kregen gezwollen oogen.

Er zijn menschen die sambiloto voor alle kwalen gebruiken, doch dit is geheel verkeerd.

Koorts VIII.

Als kleine kinderen koorts hebben is het nuttig de polsen en enkels met doekjes te zwachtelen die gedrenkt zijn in gekneusde ingoe-bladeren, twee berguitjes, azijn en water. Elk oogenblik moet men de compressen vernieuwen, ook het hoofdje dient aanhoudend nat gemaakt te worden.

Koorts IX.

De bladeren van de gambir-oetan worden als middel tegen koorts gebruikt, sommigen gebruiken den bast er van. Voor een volwassen persoon neemt men een handvol bladeren, kookt die met eenige kopjes water en laat het tot de helft verkoken. De gambir-oetan alléén gebruikt, werkt stoppend. Neemt men het volgend recept, zoo levert het voor koortslijders de prachtigste resultaten:

1 handvol gambir-oetan-bladeren, 5 plantjes (met wortel) daon meniran, 7 schijfjes temoelawa, 9 blaadjes daon franschman. Dit alles met een aer-blanda-flesch water opzetten en tot de helft verkoken; gedurende den dag drinken.

Koorts X.

Menschen en kinderen, die veel aan koortsen lijden moeten lobak bij wijze van groenten eten. Zulks drijft de hitte uit het lichaam. Kinderen die koorts hebben, geve men eene wassching met gekneusde sroenie of witte asters, deze bloemen en ook de bladeren kneust men met de hand in een kommetje met water en met dit vocht geeft men de wassching. Ook het hoofd er mede nat maken.

Koorts XI.

Kinderen die veel aan koortsen lijden en geen eetlust hebben, moet men het volgende papje dikwijls te eten geven. Het zetmeel van de temoelawa dat men verkrijgt door den knol te raspen, hierbij wat water voegen en het dan laten bezinken; men moet dit met javaansche suiker naar den smaak koken. Dit is werkelijk een smakelijk gerecht.

Tegen koorts (hardnekkige) XII.

Men neme een bosje babaan soeren (ongeveer 7 c.M. lang) met een middellijn van 10 c.M. en koke het op met 6 kopjes water en late het verkoken tot de helft. Van dit middeltje neme men gedurende 7 dagen 3 maal daags een kopje.

Koorts (binnen- en koude) XIII.

Van de daon franschman moet men flink transpireeren, daarom zijn ze tegen koude koorts en binnenkoorts goed. Men drinkt iederen dag vier gram bladeren op twee splitglazen water gekookt en verkookt tot de helft. Men moet daon franschman lang gebruiken als men aan koortsen lijdt die met koude handen en voeten beginnen. Tjilatjapsche koortsen enz., geneest men radicaal er mede, heel langzaam vermindert men de hoeveelheid bladeren; op het laatst gebruikt men slechts een eetlepel met één glas water, tot de helft verkookt. Tegen binnenkoortsen kan men ook gekookte bladeren van de tepong wijong eten.

Koortsen (Malaria) XIV.

Men neemt 100 gram Eucalyptus globius bladeren; laat dit op 300 gram alcohol gedurende 14 dagen trekken, neemt daarvan een theelepel op een theekopje warm water en drinkt dit voor het naar bed gaan.

Voor koortsen die steeds aanhouden en waarvan men de oorzaak niet weet, gebruikt men een flinke handvol daon pegagan; dit wordt met een weinig water, ongeveer een portglas, fijn gestampt en gezeefd, doet er een weinig zout bij en drinkt dit op de nuchtere maag.

Den 2den dag van de koorts neemt men een handvol paré allas. Dit wordt op dezelfde manier bereid en toegediend als de daon pegagan. Den 3den dag wordt weer daon pegagan toegediend, dan weer paré. Herhaalt dit een dag of tien. Men moet niet er mede uitscheiden, al is de koorts na eenige dagen geweken.

Geef bij deze koortsen wasschingen van kembang sapatoe; deze bloemen moeten met water gekneusd worden.

Koortsen tengevolge van zweeren in de ingewanden.

Men neemt 20 blaadjes sambiloto, stampt of kneust ze fijn, voegt er een bitterglaasje water bij, zeeft dit en drinkt het

in eens op Men gebruikt dit 14 dagen lang; gevoelt men zich na een week beter dan vermindert men de bladeren en gebruikt er 10 van. De bladeren moes, moet men op de buik leggen.

Dit middel is ook goed te gebruiken als men bij blindedarmontsteking koorts heeft. De moes van de bladeren doet men op de blindedarmontsteking. Men moet volkomen rust nemen en vloeibaar voedsel gebruiken.

Kou-vatten (ledematen)

Pijn in de ledematen door kouvatten geneest men door eene massage met ketjoebong-olie (zie bereiding onder rheumathiek) vermengd met wat kajoepoetih-olie. Denk er om, dat ketjoebong giftig en bedwelmend is.

Kou-vatten (in de keel).

Als door kouvatten de keel pijnlijk is, of de amandelen zijn opgezet, gorgelt men met het afkooksel van: ¼ pond gedroogde mangistanschillen op twee wijnflesschen water, die men verkookt tot één flesch. Men moet het echter eerst filtreeren en met bijvoeging van een kleinen theelepel pepermuntolie goed schudden. Is de keel heel pijnlijk aangedaan, dan moet men om het half uur gorgelen; anders om het uur. Men mag dit vocht niet inslikken, omdat het stoppend werkt, vergif is het echter niet.

Kramphoest.

Tegen kramphoest neemt men een aftreksel van de lenglengan. Deze plant werkt bijzonder kalmeerend. Men lette er echter op, dat men de juiste soort lenglengan neemt. Er zijn twee soorten, met witte en met paars- rose bloemen; de witte gebruikt men voor medicijn. Voor kramphoest kookt men een plantje (met wortel) lenglengan, met een klontje suiker en eenige korrels anijs, op twee kopjes water en verkookt dit tot de helft.

Kraamkoortsen I.

Om kraamkoortsen te voorkomen moet men direct na de bevalling drinken;

een jong blaadje van de papaja gantong, een lepeltje versche tamarinde, een stukje goela djawa. Kookt dit op, met een glas water, tot de helft verkoken.

Men drinkt dit 2 × per dag; 's morgens en 's avonds versch maken en slechts een dag innemen.

De tappel die men hierbij gebruiken moet, is: 7 ilèr bladeren, een groote lepel oejoeng rahap tot asch gebrand en verjaarde tamarinde, stampt alles fijn.

Kraamkoortsen II.

Als kraamvrouwen kraamkoortsen hebben, gebruikt men dikwijls met goed succès sirih-gading. De bloemen en bladeren kunnen gedroogd worden zonder in eenig opzicht haar kracht te verliezen; de bloemen helpen beter.

De koortsen van kraamvrouwen worden veelal veroorzaakt doordat er schadelijke deelen in het lichaam zijn achter gebleven, die tot ontsteking aanleiding kunnen geven.

Een soeplepel gedroogde bloemen zet men met een splitglas water op en verkookt dit tot de helft. Bij gebruik der bladeren neemt men er zeven stuks van, vermengd met drie daon ilèr: eveneens opzetten met een splitglas water en verkoken tot de helft. Dikwijls komt het voor, dat bij javaansche kraamvrouwen in eens de vloeiing totaal ophoudt. Dit is meestal te wijten aan het gebruik van opium; als de doekoen ziét, dat er naweeën zijn en de vrouw vreeselijke pijnen heeft, doet ze òf in de djamoe, die de kraamvrouw bij groote hoeveelheden drinkt, òf in de koffie opium; ook als ze niet rustig of het kind lastig is, wordt opium toegediend; de gevolgen werken heel nadeelig op het geheele lichaam, de naweeën houden nagenoeg op, men krijgt slaap, maar wat van groot belang bij een kraamvrouw is, zij kan niet vloeien en geen groote behoefte doen of ook niet voldoende urineeren. Het gevolg is zware koorts en als zij niet bij tijds geholpen wordt

sterft de kraamvrouw. Het bloed en andere vuile stoffen hebben zich dan reeds, zóó vastgezet, dat het moeilijk is de boel los te krijgen. Men probeert dan sirih gading-thee, doch veelal is het voor dit middel te laat. Gebruik dan asem-kawa, zoo groot als een duivenei, met water en een stuk javaansche suiker. Doordat het bloed weer loskomt en de tamarinde lakseert, zullen de koortsen ook verdwijnen. Men moet verder kapoor-sirih, djeroek-nipissap en kajoepoetih-olie tot een zalf mengen en deze op den buik en de lendenen smeeren.

Kraamvrouwen.

Aan kraamvrouwen geeft men veelal bloestroe-vruchten vermengd met bajem, in de sajoor. De bladeren van de bloestroe en ook de vruchten er van werken bloedzuiverend en werken zuiverend op de nieren, zijn tevens verkoelend. Sajoor kaktoe geeft men ook aan kraamvrouwen, zij werkt zuiverend en koel, ook zetten deze blaadjes zog. aan.

Leverziekte.

Een probaat middel tegen leverziekte, dat sedert onheugelijke tijden in Indië bekend staat, als snelwerkend, is het volgende;

Een stuk hoofdwortel van de temoelawa, ter grootte van een eendenei, wordt zoolang gepoft, tot het zacht en gaar is. Daarna schilt men de temoelawa en raspt het, wringt het sap er uit en neemt een handvol versch geplukte daon oerat of weegbree (plantago major). Men stampt dit, wringt het sap er uit en vermengt dit, met het sap van de temoelawa. Men kan dit mengsel in eens of in 2 keer op de nuchtere maag drinken. Men drinkt dit drankje, totdat men geen last meer van de lever heeft. Toch mag men niet in eens ermede uitscheiden, doch drinkt dan de medicijn om den anderen dag gedurende de 1ste week, dan om de 2 dagen gedurende de 2de week, vervolgens om de 3 dagen gedurende de 3de week enz. totdat men na de 6de week slechts éénS in de week het drank-

je behoeft in te nemen, waarna men met het innemen kan uitscheiden.

Door de temoelawa adus te bereiden, en de oude verjaarde wortel te nemen, die donker oranje er uit ziet, verkrijgt men het beste en het krachtigste extract van de plant, zonder bevreesd behoeven te zijn, de schadelijke deelen van de rauwe knol in te krijgen.

Het diëet is als volgt. Men mag als leverpatiënt geen rundvleesch eten of sterke drank gebruiken, geen gekruide of hete spijzen, geen kaas of eieren nuttigen, zeer matig leven en wanneer de lever erg vergroot is, of er een abces ontstaan is, geen eieren, kool of uien, koffie of chocolade nuttigen.

Verder geen vet of varkenvleesch, noch iets wrangs eten, vooral geen aardvruchten of aardbeien.

De rijst, die men eet, moet zeer zacht zijn en het kippetje, dat er in gestoomd is, van vel en vet ontdaan worden.

De patiënt moet bij kleine hoeveelheden het voedsel gebruiken. Bij beterschap mag langzamerhand meer voedsel gebruikt worden en het kippenvleesch met tomaten-puré bereid worden. Is de patiënt nog verder hersteld, dan mag het kippenvleesch met verjaarde tamarinde en coriander of ketoembar klaar gemaakt worden; dit om het eten beter te doen verteeren. Dit gerecht wordt garem assem genoemd; de kip is dan zacht gebakken.

Verder kan de patiënt pruimen met aren-suiker eten; de pruimen moeten gestoofd en daarna gezeefd worden, zoodat er geen schillen in de moes voorkomen.

Papaja moet veel door den patiënt gegeten worden; vijgen kunnen ook genuttigd worden, doch deze moeten eerst van schillen en pitten ontdaan worden.

De patiënt moet geregelde ontlasting hebben en de stof mag niet hard zijn. Een handvol paré-alas bladeren, deze gestampt en verder vermengd met een bitterglaasje water en wat zout en ten slotte dit alles gezeefd, wordt den leverlijder ingegeven, zoodra de stof hard is. Elken dag moet dit gedronken worden, al past men temoelawa toe.

Bij hevige koortsen, geve men den patiënt een thee bereid van een flinke handvol daon pegagan gekookt in 2 glazen wa-

ter en verkookt tot een glas. Dit drankje, moet 3 maal per dag gedronken en zoolang ingenomen worden, totdat de temperatuur weder normaal is.

Op de leverstreek zet men een zalf, gemaakt van het volgende; een stuk patjébast wordt heel fijn gestampt en aangelengd met een weinig azijn; dit mengsel wordt in een pisangblad gewikkeld en op het vuur even gezet of opgestoomd. Dit doet de lever spoedig slinken.

Verder is het voor den patiënt raadzaam, naar een koel klimaat te gaan.

Als de patiënt beter is, moet men ter voorkoming van een herhaling der ziekte, steeds zorg dragen voor een dagelijksche goede afgang en de voorgeschreven medicijnen nu en dan gebruiken, vooral de temoelawa en de daon pegagan.

Als de afgang hard of ongeregeld is of een vreemde zwartachtig-groene kleur heeft, moet de patiënt op zijn hoede zijn; neem dan een week of 2 lang carlsbadzout in, een theelepel daags. Als de patiënt in orde is en goed eet, gebruik dan geen melk. Voor leverlijders is overmatige voeding zeer slecht, alles wat te veel is, neemt het lichaam niet op en vooral bij leverlijders is dit van het grootste gewicht.

Lever I.

Gebruikt den rauwen temoelawa knol zooals ik reeds beschreven heb. Zie beschrijving koorts door de lever veroorzaakt.

Lever II.

Leverlijders moeten dagelijks papaja eten en voor hen is het bijzonder goed om van jonge daon gagan sla te maken. Dit smaakt eenigszins bitter. Ook het drinken van papaja-bladerenthee is aan te bevelen.

Lever III.

Voor leverziekte is het sap van de patjé-vrucht uitstekend. Men perst dan drie rijpe vruchten per dag uit en drinkt het sap er van. Is de lever erg opgezet, dan vijf vruchten daags.

Lintworm I.

De pitten van den waloh worden gebruikt om lintworm te verdrijven. Voor volwassen personen is de dosis voor eenmaal 500 tot 1000 pitten. De pitten schilt men en eet het binnenste gedeelte rauw op. Twee uur na gebruik van dit middel moet men castorolie gebruiken, geen andere laksans; de lintworm gaat er geheel uit.

Lintworm II.

Een ander eenvoudig middel om lintworm te verwijderen, is op de nuchtere maag, dikke klappermelk (santen) ongeveer een glas in eens, leeg te drinken. Liefst santen van klappa idjoe.

Loomheid I.

Radjak sor of redjosor-bladeren worden voor loomheid en pijn door het geheele lichaam gebruikt; men kookt 20 tot 30 gram daon radjah sor, dito semboong, dito meniranplantjes (met wortel) dito temoelawa, met drie splitglazen water en laat ze tot twee verkoken; men mag het niet afgieten, de bladeren moeten er in blijven totdat de medicijn opgebruikt is. Dit middel wordt koud gedronken en elken dag moet men het opnieuw maken en dit minstens veertien dagen lang gebruiken. Dit is ook een mooi middel tegen malaria.

Loomheid II.

Voor loomheid, vermoeidheid in de ledematen in den westmoesson moet men de lempoejang gadjah nemen, ter hoeveelheid ongeveer van een vingerlengte, dit raspen en drinken na het met een portglas water vermengd en door een doekje gezeefd te hebben. Eerst moet men 't laten staan totdat een laagje zetmeel onder in het glas bezonken is, want dit stopt en mag men dus niet meedrinken. Is het moeilijk om dit rauw in te nemen, zoo kan men de lempoejang emprit nemen en dit koken, maar dan meer wortels b. v. twee van een vingerlengte

met twee kopjes water opgezet en tot één verkookt. Dit middel wekt de eetlust op.

Maagkrampen I.

Gebruik de vruchtjes van de kapulaga; drie of vier pitjes koken met twee kopjes water en verkoken tot één. Dit is een middel bij kouvatten op de maag.

Maagkrampen II.

De semboong oetan, een plant die niet zoo hoog wordt als de andere en met eenigszins gekartelde bladeren, helpt tegen koliek of maagkrampen. Eenige planten (met wortel) worden met klontjes-suiker gekookt en dit vermengd met een kwart theelepel notemuskaat, gedronken.

Maagkrampen III.

Neem wat ananassap en drink dit bij kleine teugjes.

Maagkrampen IV.

Men raspt een gember-wortel, pers het sap uit en drinkt er een theelepeltje van; men kan er een beetje zout bij doen.

Maagkrampen V.

Men raspt notemuscaat, neemt een theelepel er van, doet er wat zout bij en gebruikt dit met een slokje water; dit middel is ook goed om brakingen te doen ophouden.

Maagkrampen VI.

Maagkrampen met misselijkheid bij het krijgen van de menstruatie;

zeven coriander-korrels, een stukje koenir van een halve vingerlengte, een heel klein stukje notemuscaat, een kruidnagel.

Dit opzetten met een wijnglas water en tot de helft verkoken; lauw drinken.

Als men dikwijls of veel last van maagkrampen heeft, moet men geen sterke thee drinken, vooral geen java-thee; veel theedrinken verslapt de maagsappen.

Maagzweren.

Gebruik hiervoor pontjo-soedo-thee op de volgende manier klaar gemaakt: een flinke handvol dezer bladeren gekookt met 2 glazen water en verkookt tot 1 glas en van dit middeltje den patiënt om de 2 uren een portglas vol geven.

Maaien I.

De tremboekoe-bladeren worden als tappel gebruikt tegen wormen en maaien. Men kookt dan zeven jonge takjes dezer plant met een lepel moensie arab of wormkruid genaamd, met twee kopjes water, verkookt ze tot één en gebruikt dit alléén uitwendig als tappel.

Maaien II.

Tabaksbladeren worden met succès als uitwendig middel aangewend tegen maaien; de bladeren worden een weinig geflensd en met klapperolie besmeerd, des avonds voor het naar bed gaan met een goerita op den buik gebonden. Ook het uitgeperste sap wordt aan het fondement gesmeerd om de lastige diertjes te verwijderen.

Maaien III.

Een snelwerkend middel tegen maaien bij kinderen is een bitterglaasje getah-papaja (katés) opgelost in een half bitterglaasje water; dit slechts één keer gebruiken en den volgenden dag castorolie toedienen. Men moet dit middel 's morgens toepassen, voordat de kinderen iets gebruikt hebben. Dit middel moet men echter niet in den oostmoesson toepassen, omdat getah papaja

heet is, gebruikt dan liever daon gagan. Zie beschrijving, middel tegen maaien VIII.

Maaien IV.

Voor maaien gebruikt men ook den wortel van de papaja-gantoong. Een stuk wortel ongeveer een vingerlengte, wordt met een heele knoflook gekookt met een glas water en tot de helft verkookt. Men laat dit twee maal daags drinken en doet er telkens een weinig melk bij. Op den dag dat men dit ingeeft, mag het kind niet te veel eten. 's Avonds als het naar bed gaat, moeten de bloemen van de papaja-gantoong fijn gestampt en met een goerita op den buik gebonden worden. Men zal den volgenden ochtend de uitwerking zien.

Maaien V.

Ketepeng-tjina is goed om de maaien bij oud en jong uit het lichaam te verdrijven; men maakt een thee van vier of vijf takjes vermengd met klemba, (een houtsoort welke men altijd op de passer bij vrouwen die in medicijnen handelen kan krijgen), een stuk ter lengte en breedte van een halven vinger.

Men voegt er nog een weinig tamarinde en javaansche suiker bij, zet dit op met een splitglas water en laat het tot de helft verkoken, dit drinkt men op de nuchtere maag. Het werkt lakseerend.

Als men het voor kleine kinderen aanwendt, moet men natuurlijk van alles minder gebruiken.

Maaien VI.

De bertjita-plant groeit op de tegalans en dijken van de sawahs, men kookt een half ons dezer bladeren op een splitglas water en verkookt die tot de helft, dit drinkt men op de nuchtere maag; de bladeren van deze plant worden fijngestampt en als tappel bij het naar bed gaan op den buik gelegd.

Maaien VII.

Voor kinderen die last hebben van maaien is het goed om 's avonds, vóór zij naar bed gaan, het fondement in te smeeren met een aftreksel van eenige bladeren van de djarak-pagar of tjina en wat olie. Den volgenden morgen verwijdert men de maaien met een weinig watten.

Maaien VIII.

Men neemt de blaadjes van een drie-tal daon gagan plantjes en stampt ze met wat zout, doet er een bitterglaasje water bij en wringt dit door een fijnen doek. Dit drankje geeft men het kind 's morgens op de nuchtere maag in. Vijf dagen moet men dit volhouden.

Maaien IX.

Voordat het kind dat aan maien lijdt, gaat slapen, smeert men het fondementje in met ketjoebong-olie. (De bereiding van de ketjoebong-olie staat beschreven onder het hoofdstuk Aanhangsel). Den volgenden morgen maakt men het fondementje met een watje schoon. Men zal dan de maaien met het bloote oog kunnen zien. Deze behandeling verricht men niet slechts ééns, maar men moet er wel een week mee doorgaan. Het is totaal onschadelijk als men de ketjoebong maar niet in den mond krijgt, daar deze plant giftig is en den dood ten gevolge kan hebben.

Maaien X.

Sapoe djagat, ook genaamd sidoh goerih, een plant die in het wild groeit, is geschikt om maaien te verdrijven. Men kookt vijf à zes takjes waar de bloemen nog aan zijn, als thee met twee korrels adas en poeloesarie. De bladeren rauw gekneusd, gebruikt men dan voor tappel.

Maaien XI.

Ook een middel voor kinderen, die aan maaien sukkelen, is het gebruik van een klein handjevol rauwgestampte paré-bladeren met een weinig zout. Hierbij voegt men ongeveer een bitterglaasje water, zeeft dit door een doekje en laat het op de nuchtere maag innemen. Niet alleen werkt dit middel op de

maaien maar de gal wordt er door afgevoerd. Het kind krijgt flinke eetlust, en koortsen, die het onder de leden mocht hebben, verdwijnen door dit middel. Men behoort dit drie dagen achtereen te gebruiken.

Moeraskoortsen.

Dit drankje kalmeert en doet transpireeren. Bij deze koortsen moeten wasschingen gebruikt worden om te transpireeren bijv. met warmwater en koude azijn. Men neemt een half warm water en een kwart azijn, wascht den patiënt flink met een ruige handdoek, zonder af te vegen, wikkelt hem in een laken en daarover een wollen deken. Ondertusschen laat men den patiënt de middelen drinken om te kunnen transpireeren. Ook voet en dampbaden zijn heilzaam, vooral als men er sembeong bij doet.

Men kookt een met den schil doorgesneden citroen, in zooveel water tot deze goed er onder ligt. Als de citroen gaar is, wordt het water gezeefd en men drinkt dit gedurende den dag. Men moet dit middel wel een maand achtereen drinken, maar zonder suiker. De patiënt zal de koorts spoedig kwijt zijn. Dit middel geneest dikwijls ook andere koortsen.

Malaria I.

Personen, die aan malaria, of aanhoudende koortsen sukkelen, zullen baat vinden bij een aftreksel van vijf daon meniran plantjes (met wortel), vermengd met vier à vijf schijfjes temoelawa, drin kruidnagels en een stukje zoethout van een halve vingerlengte. Alles wordt op het vuur gezet met één splitglas koud water en verkookt tot de helft. Door het gebruik van dit drankje zan de gele gore kleur plaats maken voor een gezonde blos. Slechts eens per dag dient dit middel gebruikt te worden; men maakt het drankje een avond te voren klaar. Al is de koorts geweken, toch moet men het b.v. een maand nog door blijven gebruiken. Dit middel tegen koorts werkt niet zoo snel als chinine, maar is te prefereeren, vooral voor terugkomende koortsen. Het zuivert niet alleen het bloed, maar werkt ook op de maagsappen.

Dit middel werkt echter niet bij koortsen opgedaan door kou-

vatten. Sukkelt de patiënt aan ongeregelden afgang, kookt dan in het drankje wat klemba-hout, ongeveer een halve vingerlengte.

Malaria II.

Menschen met malaria of malaria in den buik, genezen door een thee van den bast van den poelé-boom. Men hakt dan den bast fijn, neemt hiervan een eetlepel of twee, zet dit op met een glas water en verkookt dit tot de helft. Voor eens per dag is dit voldoende. Sukkelt men er reeds lang aan, dan moet men iets meer van den bast koken en het twee keer per dag drinken. 't Is wel bitter.

Jammer, dat zoo'n heilzaam en afdoend middel niet meer bekend is; deze plant zuivert het bloed.

Bij gebruik van dit middel is het eten van scherpe of zure spijzen verboden; de poelé-bast wekt de eetlust op en vernietigt alle schadelijke stoffen in het lichaam. Dit middel is helaas te lang geheim gehouden of door onbekendheid misschien niet toegepast. Er zijn twee soorten poelé: de witte- en de zwarte poelé of poelé woeloh. Is de malaria reeds zóó hevig dat de beenen en 't lichaam opzetten, neem dan de poelé-woeloh. Dit is een radicaal middel. Het recept is als bovenstaand en heeft op andere koortsmiddelen voor, dat het zoowel koortswerend als lakseerend werkt.

Malaria III.

Een ander middel tegen malaria of koortsen die gedurig terugkomen, is:

3 stuks daon kendal, 3 stuks daon semboong, 3 stuks djeroek-nipis-blaadjes, 5 stuks daon franschman of radja-pana.

Dit met twee splitglazen water opgezet en tot één verkookt, moet men twee maal daags drinken en des avonds vóór men naar bed gaat, het lichaam een dampbad geven van het aftreksel van de volgende bladeren soorten:

5 daon djeroek matjan, 7 daon sirih met de steeltjes, 9 daon

semboong, 7 daon kendal, 3 takjes jonge assem bladeren, 5 takjes loentas.

Dit alles moet men met ongeveer drie kwart petroleumblik water opzetten en tot een half blik verkoken. Men giet deze heete massa dan in een kom of pot, plaatst deze onder een rieten stoel en gaat er ontkleed boven zitten. Zorg dat de ramen in het vertrek gesloten zijn, anders vat men kou. Vervolgens neemt men een groote deken en sluit zich daarmede geheel af, zoodat de damp niet ontsnappen kan en het geheele lichaam gestoomd wordt. Dit duurt ongeveer twintig minuten. Na afloop neemt men snel een koude afwassching met water en men zij uiterst voorzichtig geen koude te vatten. Daarom kruipt men dadelijk in bed en onder een deken, echter niet al te warm toegestopt, waarvan het doel is, de kunstmatige warmte langzamerhand af te koelen en niet plotseling, waardoor men geleidelijk op de normale lichaams temperatuur teruggebracht wordt. Is men echter uiterst zwak of oud, neem dan deze koude wassching niet. Dit dampbad neme men slechts ééns per week, daar het lichaam te veel afgemat zou worden bij te veelvuldige aanwending. Bedpatiënten kunnen dit dampbad in bed nemen. Men plaatst dan de kom onder de dekens, waar ook de patiënt onder ligt. Een lauwe wassching met bovengenoemd aftreksel voor men naar bed gaat, is ook goed en dan dadelijk onder de wol.

Malaria IV.

Verscheidene menschen die veel aan malaria lijden, hebben genezing gevonden bij gebruik van daon semboeng, niet alleen als thee bereid, maar zelfs door de uitwaseming van de gekookte bladeren. Men kookt dan ongeveer een pond daon semboong op drie kwart petroleumblik water en verkookt die tot een half blik. Handelt vervolgens als recept No. III. aangeeft, behalve dat men dit stoombad slachts acht à tien minuten nemen moet. Ook doet men goed de semboeng-bladeren op te hangen in de de vertrekken waar de malarialijder zich bevindt.

Malaria V.

Men kan het aftreksel der bladeren van de beide papaja-

soorten (gantoong en gewone soort) gebruiken voor lijders aan malaria. Twee of drie jonge bladeren en als ze groot zijn dan maar één, kookt men met twee splitglazen water en verkookt ze tot één. Men moet dat in den loop van den dag drinken en wel veertien dagen volhouden. Ook geneest men hardnekkige koortsen en malaria door de papaja-bladeren met een beetje zout rauw te stampen en hieraan wat water toe te voegen. Men moet er dan twee bitterglaasjes daags van drinken.

Malaria, hevige aanval.

Men geeft den zieke het water van de jonge klappa-idjo, zooveel hij drinken wil en wascht den patiënt met het volgende; ½ liter kokend water, giet daarin ¼ liter wijnazijn, neemt een grove harde handdoek en wrijft den patiënt er flink mede in, totdat de huid rood is; de patiënt mag niet afgedroogd maar moet in een laken gewikkeld worden en daarna in een wollen of dikke deken. Het wrijven moet van beneden naar boven geschieden; vooral tusschen de schouder bladen moet men meermalen wrijven. Warme kruiken bij de voeten en handen om ze warm te krijgen, is zeer aan te bevelen.

Als de patiënt zich nat getranspireerd heeft, wordt hij verschoond; zorgt echter dat hij geen kouvat en dekt hem onmiddellijk toe. Mocht hij nog dorstig zijn, geeft hem weer klappa-idjoe water.

Na het transpireeren en veel urineloozing zal de koorts gedaald zijn, geeft de patiënt dan chinine en laat hem de gewone chinine-kuur mede maken.

Mazelen.

Tegen mazelen (ook tegen waterpokken) vermengt men wat ampo (een soort gezuiverde pijpaarde, die de Javanen wel eens als lekkernij gebruiken) met water en laat dit bezinken, geeft het daarna het kind in. Komt er bij deze ziekte echter buikpijn, dan is er veel kans, dat de ziekte naar binnen is geslagen en dan moet men het kind kemladean kellor, adas, poeloesari, temoe giring en brambang fijngestampt en gezeefd, één

per dag ingeven. Van elk dezer kruiden slechts een kleine hoeveelheid nemen.

Men kan het naar binnen slaan van mazelen voorkomen door een paar stukjes bast van een halve vingerlengte van den kendalboom fijn te snijden, op kokend water te trekken en dit te laten gebruiken als drinkwater. Als kinderen mazelen hebben, zullen ze bij gebruik van dit laatste middel spoediger genezen. Komt er hoest bij, dan is het goed ook de bladeren van den kendalboom te koken en te drinken. Om de jeuk bij mazelen te verzachten is een zalfje van fijngewreven koenir met jonge tamarinde-bladeren uitstekend. Men smeert de huid er mee in.

Menstruatie (niet goed doorkomen en pijnlijk).

Om de menstruatie te bevorderen gebruike men een thee van de bloemen van daon woengoe. Men kookt er een handjevol van op twee splitglazen water en verkookt ze tot de helft. Daon ilèr is ook goed als de maandelijksche stonden niet goed doorkomen, vooral als dat gepaard gaat met pijnen. Men vermengt dan zeven blaadjes ilèr met tien bloemen sirih-gading en kookt dit met één splitglas water en verkookt het tot de helft. De bladeren en vooral de bloemen van sirih-gading dienen om geregeld en zonder pijn de maandelijksche stonden te krijgen, daarom kan men ook alleen de bloemen gebruiken. Men neemt dan een soeplepel bloemen, versch of gedroogd, zet die op met een splitglas water en verkookt dat tot de helft. Gebruikt men echter de bladeren van deze plant, neem er dan zeven stuks van en vermeng die met zeven daon ilèr en kook dat op een splitglas water, dat men tot de helft verkookt

Menstruatie.

Als de maandelijksche stonden bijna opgehouden zijn moet men den laatsten dag, om zich te zuiveren, drie daon ilèrblaadjes, met een halve vingerlengte hoofdwortel (empoe) koenir, een weinig zout en een beetje citroensap gebruiken. Men stampt alles fijn en voegt hieraan een bitterglaasje water toe.

Men zal er dan geen last van hebben dat de oogen wazig worden en evenmin van witten vloed. Als men zwaar en sterk is, gebruikt men dit middel drie dagen, is men mager dan is één voldoende.

Menstruatie (wegblijven van de) I.

Als de maandelijksche stonden wegblijven, alhoewel de vrouw niet in positie is en waarvan opzwellingen van voeten, handen en gezicht het gevolg zijn, dan worden zeven of negen bladeren van de bloestroe met een weinig adas poeloesarie vermengd, gebruikt. Dit alles wordt fijngestampt met toevoeging van een portglas water, vervolgens wordt het mengsel door een doek gezeefd en op de nuchtere maag gedronken. Men kan het ook koken, maar dan helpt het niet zoo spoedig; men moet het eenige dagen door gebruiken, totdat het uitwerking heeft. Bij meisjes komt dit ook wel voor, het gezicht krijgt een paarsblauwachtige tint; zoo'n toestand kan jaren duren en dan ziet zoo iemand er uit of ze aan waterzucht lijdt; zij moet wel veertien dagen dit middel gebruiken.

Menstruatie (wegblijven)II.

Als de menstruatie opgehouden heeft door een voorbijgaande oorzaak, hetzij door een val, koude of een groote schrik, is thee van duizendblad aangewezen; neemt 15 gram versche blaadjes op ½ liter kokend water; drinkt dit door den dag op.

Menstruatie (ongeregelde en pijnlijke) I.

De bladeren van remek-geteh worden aangewend als de maandelijksche stonden ongeregeld en met pijnen gepaard komen; zeven takjes remek-geteh en drie jonge takjes samban tjolok worden met een splitglas water gekookt en tot de helft verkookt. Dit moet men drinken drie dagen vóórdat men de maandelijksche stonden krijgt.

Menstruatie (pijnlijk) II.

Drie of 4 dagen voor men de menstruatie krijgt worden on-

geveer 10 tot 15 gram versche bloemen en bladeren van het duizendblad opgezet met ½ liter kokend water en 2 à 3 minuten gekookt en dit door den dag gedronken. Als men bij de menstruatie pijnlijkheid gevoelt, moet men dit ook drinken.

Menstruatie (onvoldoende en pijnlijke).

Verjaarde tamarinde of assem-kawa, ongeveer de hoeveelheid van een duivenei, tien schijven temoelawa en naar smaak wat javaansche suiker, op een splitglas water gekookt en verkookt tot de helft, bevordert de maandelijksche stonden. Men krijgt ze dan overvloedig en op tijd. Niet genoeg kan ik dit voor jonge meisjes die pijn hebben bij het krijgen der stonden, aanprijzen. Een week te voren moeten zij dit dagelijks gebruiken. In deze periode heeft men vaak last van puistjes in het gezicht; beter middel dan het drankje van temoelawa, assem-kawa en javaansche suiker is er niet. Men krijgt een mooie frissche gelaatskleur en vervalt alzoo de bedak en alle soorten crèmes die eigenlijk het frissche gezicht al heel spoedig doen verloppen. Hoe menig mooi gezichtje is bedorven door al die zoo hoog aangeprezen toilet-artikelen!

Menstruatie met krampen.

Krijgt men hevige krampen bij het krijgen van de menstruatie, kook dan thee van vijf semboong-blaadjes en wat kedawoongpitjes, die men eerst als koffieboonen brandt en dan bij de semboong voegt: stampt de pitjes een weinig fijn opdat ze beter werken; dit kookt men met twee kopjes water en laat het verkoken tot de helft. Op den buik smeert men djeroek-nipis, sirih-kalk en kajoepoetih-olie.

Menstruatie.

Krampen, tengevolge van het doorkomen der menstruatie, geneest men, door per dag een half ons succade te eten. Dit gebruikt men ook eenige dagen, voordat de menstruatie moet doorkomen.

Menstruatie (bij de wisseljaren).

Wanneer de menstruatie bij vrouwen op leeftijd, gaat ophouden. komt het dikwijls voor, dat zij zóóveel bloed verliezen dat zwakte er het gevolg van is. Een goed werkend middel om het te overvloedig bloedverlies tegen te gaan, is het volgende: een handvol tjoelam of patjar-tjinabladeren wordt met twee glazen water gekookt en verkookt tot één glas. Dit moet men twee maal per dag drinken.

Miltpijnen.

Ligoendie bladeren dienen tegen miltpijnen. Men stampt ze fijn met wat azijn en legt dit vervolgens op de milt; is deze opgezet gebruikt dan elken morgen een theelepeltje geraspte jonge laos-wortel met een weinig zout. Dit middel moet trouw op de nuchtere maag met een slokje water gedronken worden; na veertien dagen is de milt geslonken; heeft men opzetting van de milt, vermijdt dan het gebruik van drank en heet gekruide spijzen. Gebruikt hierbij ook de temoelawa-thee met daon meniran.

(Miskraam begin van).

Als men bij begin van miskraam de vrucht behouden wil, smeert men buik en lendenen met gestampte dadap serep in en vernieuwt dit drie maal daags. Men moet dan volkomen rust nemen en deze bladeren er nogal dik opleggen en met een goerita vastbinden. Dit herhaalt men eenige dagen en gebruikt gedurende dien tijd geen dranken of eet niets verhittends. Men vergisse zich niet met de dadap, die in koffietuinen groeit. De goede soort heeft geen doorns.

Mondbloeding.

Voor moeilijk te stelpen mondbloeding bij het uittrekken van tanden en kiezen voldoet een sterk aftreksel van sirih-bladeren uitstekend.

Mond (onaangename lucht in den).

Als men door rotte kiezen of om andere redenen een onaangename lucht in den mond heeft, moet men met het aftreksel van versche sirih-bladeren spoelen en er ook wat van drinken. Ook verwijdert men onaangename lucht in den mond door het gebruik van daon loentas, hetzij rauw gestampt met wat zout en water, of het eten van een paar jonge takjes, hetzij gestoomd met sambalkemiri, bij wijze van gerecht.

Mondspoeling.

De bast van den tandjong-boom levert een prachtige mondspoeling. Als de tanden veel geleden hebben door 't gebruik van calomel en los staan, hetgeen ook door kouvatten kan gebeuren, kan men ze weer vast krijgen met de volgende mondspoeling: een stuk bast ter lengte van een vinger en twee vingers breed, stampt men fijn, zet 't op met twee splitglazen water en verkookt 't tot de helft. Dit laat men koud worden, voegt er eenige druppels eau de cologne bij en spoelt daarmede. Men moet dit recept iederen dag opnieuw klaarmaken. Voor het tandvleesch is 't uitstekend. Als de tanden los in den mond staan, na het gebruik van kwik, calomel-poeders of andere voor het gebit schadelijke medicijnen, gebruikt dan een mossoort, genaamd pietjiesan, dat groeit op de boomen, men kauwt er op, houdt het een tijdje in den mond en spuwt het uit. Zie echter toe, dat ge dit mos niet afhaalt van vergiftige boomen. Men moet dit middel lang gebruiken, want het sterkt het tandvleesch aan.

Eene mondspoeling voor ziekelijk tandvleesch is het volgende; bij ongeveer drie stukjes gambir, gekookt met een paar glazen water en tot de helft verkookt, doet men een stukje koenir (de hoofdwortel) ter lengte van een halven vinger; hiermede zullen de ontstoken plekken vlug heelen. Deze mondspoeling wordt drie of vier maal per dag koud aangewend.

Navel.

Om den navel bij kleine kinderen spoedig te doen drogen,

worden wel eens sidowajah bloemen gebrand en als poeder op den navel gestrooid. Daon ilèr bladeren met slaolie er op gedaan, helpt goed.

Naweeën I.

Tegen naweeën na eene bevalling is geprepareerde succade (zie bereiding hiervan onder hoofdstuk: Aanhangsel) een prachtig middel. Men eet direct na de bevalling eenige stukjes en zal dan ondervinden hoe goed het der kraamvrouw doet. Dat moet men drie dagen achtereen gebruiken. Zet op den buik assem-kawa met water aangelengd.

Naweeën II.

Direct na de bevalling gebruikt men het volgende: een half bitterglaasje kajoe timor, getrokken op een bitterglaasje barcelonabrandewijn. Men drinkt dit ineens op.

Naweeën III.

Stampt een handvol zoete amandelen fijn, kookt het met melk, drinkt een glas achter elkaar lauw op. Men herhale dit tot de pijnen weg zijn.

Negenoog.

De bladeren van de kembang-poekoel-ampat worden gebezigd om negenoogen en steenpuisten te doen rijpen. Men flenst de bladeren even boven het vuur, smeert er klapperolie op, rolt ze een weinig tusschen de vingers en maakt er een klein gaatje in, zóó dat als men het blad op de puist legt, het gaatje op het midden komt. Men smeert rondom de puist nog wat kemirie-olie. Met deze behandeling geneest de negenoog en rijpen de puisten spoedig.

Neusbloeding I.

Sirih-bladeren zijn bloedstelpend. Voor neusbloedingen worden ze aldus toegepast: stamp eenige sirih bladeren fijn, voeg er heel weinig water aan toe, doe dit door een doek en snuif dit aftreksel een paar keer op. Neem een grof gekneusd sirihblad en stop het even in den neus, natuurlijk niet te diep. Kinderen die dat dikwijls hebben, moeten veel daon-gagan-thee

drinken. Het hoofd moet 's morgens steeds nat gemaakt worden met het volgende: rijst verkoolt men een weinig, maakt een bal rijst ter grootte van een vuist en poft dien in het vuur, giet daarop kokend water, zet dit in den dauw. Den volgenden morgen filtreert men dit en maakt het hoofd er flink mede nat.

Neusbloeding II.

Een mooi middel om neusbloeding tegen te gaan is het volgende: agar-agar met wat water koken, niet al te dik, hiervan een aftreksel maken doch zoo, dat het vloeibaar blijft. Dit moet men opsnuiven.

Neusbloeding III.

Neem koude rijst, begiet dit met warm water, laat dit water koud worden en snuift het water op.

Niersteen I.

Twee kleine plantjes (met wortel) pitjah- of kedjiebeling (afb. No. 26) No. I, drie plantjes (met wortel) daon meniran, en zeven blaadjes van een andere kedjiebeling soort No. II (afb. No. 38) worden met één splitglas water opgezet en tot de helft verkookt. Twee keer per dag drinkt men er van, 's morgens vroeg op de nuchtere maag en tegen vier of vijf uur 's namiddags nog een kopje. Kedjie-bling No. 1 kan niet gedroogd worden, verliest alsdan hare kracht.

De kedjie-beling-soort No. III wordt zonder vermenging met iets anders, gebruikt tegen niersteen. Men zet een half ons dezer bladeren met eene aer-blanda-flesch water op en verkookt die tot bijna de helft en neemt dit in den loop van den dag in.

Deze bladeren kunnen gedroogd worden, zonder de goede eigenschappen te verliezen. Men moet dezen drank een poosje door gebruiken b.v. een maand, al is de urine reeds helder.

Niersteen II.

Als niersteen verouderd is, neme men ½ ons kedjibeling III. (afb. 39) en 7 plantjes daon meniran, een half ons ngo-of ngokilo bladeren, zet dit met een wijnflesch water op en verkookt die tot de helft. Deze hoeveelheid moet men in drieën verdeelen en gedurende den dag drinken.

Men mag evenwel de daon ngokilo niet te lang gebruiken, daar het op de ingewanden werkt; zoodra men merkt, dat er geen gruis in de urine is moet men ophouden, doch na 3 maanden weder 3 dagen achter elkander innemen.

Niersteen III.

Een ander middel tegen niersteen is de gempoor-watoe. Men neemt vier of vijf takjes gempoor-watoe vermengd met vier blaadjes posor en, als men direct geen posor krijgen kan, zeven plantjes (met wortel) daon meniran. Dit moet men opzetten met een splitglas water en verkoken tot de helft. Hiervan moet men twee maal daags drinken en dat wel een maand volhouden.

Als men niersteen heeft moet men veel ketimon-pitten eten, zooveel als men lust, maar slechts het binnenste van de pit.

Nierziekte I.

De pontjo soedo dient meer gekweekt te worden, want ook heb ik deze bladeren voorgeschreven tegen ontsteking der ingewanden. Zoodra ontsteking der nieren is geconstateerd, kan men een aftreksel dezer plant gebruiken; men moet niet dadelijk er mede ophouden zoodra men beterschap bemerkt, maar ruim een jaar er mede doorgaan; men mindert wel de hoeveelheid der bladeren, ook kan men na eenige dagen gebruik eenige weken uitscheiden met het middel, doch dit alles geleidelijk. Bij gebruik dezer bladeren mag geen zuur, pedis of alcoholische drank gebruikt worden. Sexueele gemeenschap evenmin, dit belet de vlugge beterschap. Verder zorge men voor een geregelde ontlasting.

Een goede raad nog; eet niet te veel vleesch en als men dit doet, eet dan slechts kippenvleesch. Drinkt veel melk. Thee van deze bladeren, gebruikt men als er in de urine bezinksel is; een half ons versche bladeren met twee splitglazen water acht minuten gekookt, is voldoende voor elken dag. Men gebruikt dit middel totdat de urine geheel normaal is. Men kan de bladeren ook drogen en bewaren.

Pontjoe soedo geneest alle inwendige verzweringen. Zie verder maagzweren.

Nierziekte II.

Koemis koetjing of remoedjoeng is eveneens voor de nieren. Lijders aan nierziekte zullen baat vinden bij het gebruik dezer bladeren, als thee gekookt. Voor niersteen is deze plant echter niet bij iederen afdoende. Deze blaadjes, vermengd met daon meniran helpen beter. Een paplepel remoedjoengblaadjes en zeven meniran plantjes (met wortel), opgezet met twee splitglazen water en tot één verkookt, drinkt met in drie keeren daags. Het geeft veel verlichting bij pijnlijk urineeren en bij lang en geregeld gebruik zal de kwaal genezen.

Als in de urine te veel eiwit aanwezig is, geneest dit met dit middel.

Nierziekte III.

Bij moeilijke urineloozing moet men een half pond heel jonge djagoong of mais met zeven plantjes meniran nemen van een paar vingerlengten, kookt dit met een wijnflesch water op en verkookt dit tot de helft, drinkt dit gedurende den dag. Men houdt dit vol tot men genezen is.

Bij moeilijke bevallingen komt dit euvel dikwijls voor. Behalve dit middel moet men posor-bladeren die een weinig met klapperolie bestreken en op het vuur geflenst zijn, op den onderbuik doen.

Nierkoliek.

Bij hevige pijnen gebruike men om te kunnen urineeren een theekop rauwe koffieboonen, die met 6 theekopjes water tot de helft verkookt worden, drinkt hiervan lauw een theekopje in eens op, helpt het niet, dan na een uur nog een kopje.

Een ander recept is daon meniran met jonge djagoong, daon

meniran een flinke hand vol, jonge djagoong eenige handen vol, koken met een flesch water tot de helft verkoken. Drinkt zoo veel als de patiënt er behoefte aan heeft.

Ontlasting.

Men moet zich wennen geregeld elken dag af te gaan en liefst zonder lavement. Men kan dat n. l. regelen door eenigen tijd, een maand of misschien voor anderen veertien dagen, drie of vier gestoomde of gekookte bladeren te gebruiken van den djarak pagar of tjina, behalve galsteenlijders, die hiervan krampen zouden krijgen. Voor europeanen die er niet van houden dit te gebruiken, is het genoeg als zij een theelepel gepreparéerd ananassap gebruiken na elk maal. Ananas is niet altijd te krijgen, maar men kan ananassap prepareeren, zoo zelfs, dat het zonder gevaar van gisting naar Europa verzonden kan worden. In ieder geval is het altijd goed, dagelijks op hetzelfde uur te probeeren af te gaan. Het gebruik van tomaten is voor menschen die altijd aan een slechten stoelgang souffreeren, niet genoeg aan te bevelen. Niet altijd zijn tomaten te krijgen, maar men kan dit bereiden door er saus van te maken. Kookt tomaten, zeeft dit zoodat de pitjes er niet inkomen, bereidt het verder met wat slaolie en zout; deze saus is smakelijk bij vleesch- en vischgerechten en dient tevens voor purgeermiddel. Tomatensla van rauwe tomaten met koud vleesch, is een heerlijk en gezond gerecht. Men kan deze vrucht op allerlei manieren bereiden, echter moet men bij blinde-darmontsteking oppassen niet de pitjes te eten; slechts het sap drinken.

Ontlasting (branderige).

Als men een branderige ontlasting heeft, moet men de daon pegagan-oetan of emboen, die verkoelend werken, als thee koken en dit drinken, doch eerst laksans gebruiken.

Ontlasting (moeilijke) I.

De bladeren van de djarak-iri of pagger werken lakseerend. Voor een volwassen persoon zijn drie blaadjes voldoende, men lakseert zonder pijn, deze blaadjes worden gestoomd of zoo gekookt, dat de kracht er in blijft, dus met heel weinig water opgezet. Men eet deze blaadjes met ketjap of sambel-kemirie.

Menschen, die altijd tot hulpmiddelen hun toevlucht moeten nemen om af te gaan, kunnen dagelijks van deze blaadjes eten; na eenige weken gebruik is de dagelijksche afgang geregeld. Personen die last van galsteen hebben, kunnen djarakbladeren niet verdragen, zij zullen last hebben van misselijkheid en krampen. Doen zich deze verschijnselen voor, dan kan men er op aan dat men galsteen heeft.

Bij kleine kinderen is het voldoende twee maal per dag een tappel van deze bladeren op den buik te leggen en ze met een goerita vast te binden, 's middags en 's avonds als ze naar bed gaan; de bladeren worden met klapperolie bestreken en even boven het vuur gehouden tot ze een weinig geflensd zijn. Vier bladeren zijn voldoende.

Men éte geen pitten van de djarak-iri; de verschijnselen zijn gelijk aan die van cholera; men zegt, dat het vergift schuilt in het vlies van deze pitten.

Ontlasting (moeilijke) II.

Men kan ook het aftreksel van papaja-bladeren gebruiken als lakseermiddel. Drie of vier jonge blaadjes zijn dan voldoende. Men geneest dikwijls maagkrampen met thee van deze bladeren.

Ontlasting (moeilijke) III.

Voor kinderen, die moeilijk en onregelmatig afgaan, zijn twee ketjoebong-bladeren, een weinig laag op het buikje met een goerita vastgebonden, uitstekend. De bladeren worden dan eerst met klapperolie besmeerd en boven het vuur even verflensd. Denk er om, dat de ketjoebong een bedwelmende en giftige plant is, zoodat men voorzichtig moet zijn ze niet in den mond te krijgen.

Ontlasting (moeilijke- bij zwangere vrouwen) IV.

Zwangere vrouwen, die geen geregelden stoelgang hebben, moeten dagelijks acht ketapang pitten eten. De smaak hiervan komt veel overeen met dien van noten.

Ontlasting V.

Bij ongeregelde of moeilijke ontlasting is dit eenvoudig mid-

deltje dikwijls afdoend. Op de nuchtere maag eenige pisang-idjoe eten, daarna een glas koud water drinken en een flinke wandeling maken.

Oorpijn I.

Voor oor-aandoeningen gebruikt men ketjoebong-olie, waarvan men de bereiding kan vinden onder het hoofdstuk „Ketjoebong-olie". Eenige droppels hiervan in het oor, nemen de pijn weg en bij geregeld indruppelen, 's morgens en 's avonds gedurende eenige weken, zal niet alleen de pijn verminderen, maar deze olie zal ook proppen en velletjes oplossen, die men zachtjes met een watje uithaalt.

Oorpijn II.

Een middel, dat bij oorpijn oogenblikkelijk helpt, zelfs vlugger nog dan de ketjoebong-olie, is het volgende: een ketjoebong-vrucht holt men een weinig uit en maakt den inhoud er van een beetje fijn, voegt hierbij klapper- of olijfolie en houdt de vrucht boven de lamp, tot de olie warm wordt. Na dit gezeefd te hebben, druppelt men den patiënt ermede in 't oor en doet er vervolgens een watje in.

Oorpijn III.

De pitten van de kapas taon worden met een stukje kentjoor (2 knolletjes) gestampt. Doe daarin het sap van 13 blaadjes ilèr en kookt dit verder op met een glas water. De olie die er uit komt is na het gefiltreerd te hebben, genezend voor oorpijn.

Oorpijn IV.

Een handvol koeping matjan bladeren worden gestampt en gezeefd, en het vocht in het oor gedruppeld.

Oorpijn (suizingen) I.

Doe in het oor het sap van gestampte daon ingoe-bladeren.

Oorpijn (suizingen) II.

Verwijder het middelste gedeelte van een rood uitje en vult dit met gestempte djinten poetih of komijn, doe dit in een pisangblad en poft het gaar. Eenige druppels van dit sap in het oor gedruppeld zijn voldoende om de suizingen eenige uren na het indruppelen te doen bedaren. Gebruikt dit eenigen tijd en men zal van de doofheid genezen.

Oorzweren.

Kneus eenige rauwe ilèr of miana-bladeren, spuit met het sap van de bladeren de ooren in en doe in het oor een watje. Is de pijn niet te dragen, druppelt na het uitspuiten met ilèrbladeren het vocht in van ketjoebong-vruchten. (zie Oorpijn II).

Oorklieren of loop-ooren.

Dit komt bij kinderen zeer veel voor. Elken dag moeten de ooren met lauw water uitgespoten worden. Levertraan moet het kind drinken in den westmoesson en eikelcacao in den oostmoesson. Het kind mag geen voedsel eten waarin kemirie gebruikt wordt. Men moet voor een geregelde stoelgang zorgen.

Oogpijn, doordat er kalk of getahpapaja in het oog is gekomen, geneest men door eene goede hoeveelheid suiker in water op te lossen, en het oog er aanhoudend mee te wasschen en in te druppelen.

Oogziekte, (dofheid in de oogen, alsof er een waas over is, zonder echter ontsteking der oogen te hebben). Dit ontstaat meestal doordat zich in de urine te veel eiwit bevindt. Hiervoor drinkt men de pontjo soedo-thee; 15 gram gedroogde bladeren met ½ liter water koken en tot de helft verkoken. Ontstaat het door aandoening der slijmvliezen, zoo drinkt men 13 korrels djinten item, een stukje beng'ée en koenir ter grootte van een vingerlid; dit koken met 100 gram water en tot 50 verkoken.

Onaangename adem.

Neemt een handvol pegagan bladeren, stampt dit met eenige pitjes cardamon of eenige wortels van de akar-wangie en drinkt het sap er van. Dit moet op de nuchtere maag geschieden. Zorgt voor een geregelde stoelgang; gebruikt zoo deze niet in orde is, elken morgen een dessertlepel trengoeli gelei. Zie bereiding trengoeli-gelei.

Onrustige slaap (bij zware zieken).

Houdt het hoofd koel met het vocht van gekneusde kellorbladeren. De bladeren worden zoolang met water gekneusd totdat het schuimt.

Opzetting der amandelen (tengevolge van kou-vatten).

Keelpijn, koorts, moeilijk slikken zijn er de gevolgen van.
Eenige rijpe patjé-vruchten worden gekneusd; filtreert het sap en lengt bij elk glas patjé-sap, een groote lepel honig, gorgelt er om het half uur mee en slikt nu en dan wat van het sap in. 's Morgens vroeg of 's avonds voor het naar bed gaan, chinine innemen; voor een volwassen persoon ongeveer 5 grein na een half uur weer 5 grein. Dit laatste als de koorts hoog is.

Opgeven van fluimen.

2 gepofte roode uien, 1 handvol daon pegagan, 1 dessertlepel, niet te vol daon meniran, 1 stukje zoethout ½ vingerlengte, ½ theelepeltje anijs, 1 vingerlang poeloesariehout, 1 stukje van ½ vingerlid gebrande hertehoorn. Dit kookt men met 300 gram water, verkookt daarvan 100 gram en drinkt het afkooksel koud gedurende den dag.

Panoe (bruine).

Bij bruine panoe wordt de laos-wortel gebruikt. Men klopt op de punt van den wortel, totdat deze op dat gedeelte borste-

lig wordt, doopt dit eindje in azijn en wrijft er de vlekken flink mede in. Dit doet men twee keer daags. Men moet hard wrijven anders helpt het niet. Deze panoevlekken zijn zeer besmettelijk. Zeer vele javanen hebben het en geven er niets om; daarom doen de meesten er niets aan. Deze vlekken verspreiden zich, als men er niet spoedig bij is, over het geheele lichaam. Neemt ge een baboe ter verzorging van uwe kinderen, let dan goed op of ze geen vlekken heeft. Ook de waschmeid, die thuis het goed wascht en er dus mee in aanraking komt, mag geen vlekken hebben.

Panoe (witte).

Tegen witte panoe helpen fijngestampte ketepeng tjina-bladeren, vermengd met een beetje sirih-kalk. Dit smeert men twee maal daags op de aangetaste deelen.

Ook terong ngor wordt gebruikt om vlekken in het gezicht, zooals panoe, te verwijderen. Men snijdt de rauwe vrucht in tweeën en met de snijvlakken wrijft men flink op de vlekken. Dit moet men dikwijls herhalen en het vocht er op laten drogen.

Persingen.

Personen die last hebben van persingen bij de ontlasting, geve men het aftreksel van eenige plantjes (met wortel) van de patean tjina en wat javaansche suiker. Kinderen geve men een tappel van drie à vier bladeren van de djarak-iri. Men smeert dan een weinig klapperolie op de bladeren, houdt ze even boven het vuur tot ze verflensd zijn en rolt ze tusschen de vingers een beetje op om ze te kneuzen. Vervolgens legt men deze bladeren op buik en lendenen en maakt ze met een goerita vast.

Podagra.

Men neemt lempoejang emprit van een halve vingerlengte, drie stuks tjabee, een theelepel beras merah, wascht dit goed, ontdoet de lempoejang van de schil en stampt dit alles met wat water fijn om het vervolgens op de pijnlijke deelen te wrij-

ven. Deze pijnlijke ziekte geneest men door elken dag koemiskoetjing-thee te drinken; een goede handvol bladeren koken met een stukje bast van de papaja gantoong, van ongeveer een vinger breedte en lengte. Zet dit met twee glazen water op en verkookt het tot één.

Pokken (Spaansche- of Patèh).

De wortels van de kankoong worden ook gebruikt tegen patèh of spaansche pokken; drie of vier stuks worden tien minuten gekookt met twee kopjes water. De Inlanders zeggen, dat vijf wortels van deze plant rauw gestampt met zout en een beetje water, daarna door een doek gezeefd, voor deze ziekte veel vlugger helpt dan het aftreksel. Bij gebruik er van zal men zich in het begin ongerust maken, omdat alle zweren in eens uitkomen, maar met deze kwaal is dat noodzakelijk omdat ze anders jaren, men spreekt van zeven jaren, kan duren, vóór ze heeft uitgewoed. De wondjes behandelt men één voor één op de volgende manier; men brandt een stukje troesie, zorgt dat het branden met de grootste zindelijkheid gepaard gaat, stampt de troesie heel fijn en lengt ze aan met een beetje castorolie, totdat het een zalf wordt. Elke wond wordt eerst schoon gemaakt met het afkooksel van de wortels van den trenggoelieboom of trommelstok; men laat elk watje dat in het trenggoeliewater gedrenkt is, een minuut op de wond om ze goed te reinigen en bestrijkt dan elke wond met bovengenoemde zalf. Bij 't reinigen moet men met de uiterste voorzichtigheid te werk gaan, want een weinig vocht op een andere plaats gemorst, maakt reeds den volgenden dag een nieuwe wond; elk wondje moet met een afzonderlijk watje behandeld worden en dit na gebruik verbrand worden, want deze huidziekte is vreeselijk besmettelijk. Als men de wondjes met zalf heeft ingesmeerd zet men op elke wond de getah van den poelé-boom; op deze manier behandeld, sluit men de lucht goed af en brengt op gezonde plekken geen besmetting. Kan men geen poelé krijgen, dan getah gondang. Als men deze huiduitslag heeft, eet dan niets verhittends of iets wat gal veroorzaakt, geen garnalen, visch of trassie. Eet groenten om het bloed te zuiveren, b.v.

postelein of gelang. Men heeft wilde postelein, die kan men gerust eten mits men het zaad weggooit, dat niet goed is voor de darmen. Ook het eten van kankoong-bladeren werkt zuiverend; tamarinde, citroen, papaja, tomaten moeten geregeld gebruikt worden.

Pokken (apen).

Men noemt deze huiduitslag apen- of kinderpokken, eenige noemen deze ziekte ook excema. Deze ziekte komt voor bij personen die onzuiver bloed of te groote hitte in het lichaam hebben. Het vocht dat uit de blaren komt is zeer besmettelijk.

Men kan deze ziekte door besmetting krijgen van de waschlui, door het badwater, b.v. putten die overdekt zijn en waar geen zonnestraaltje inkomt, putten die heel dicht bij privaten zijn en vergaarbakken met regenwater die lang gestaan hebben. Moet men zijn toevlucht nemen tot regenwater, steek er nu en dan een stuk gloeiend ijzer in.

Personen die geregeld zorgen voor goede bloedzuivering, zooals door temoelawa enz. zullen voor deze ziekte minder vatbaar zijn. Deze ziekte komt voort uit groote hitte in het lichaam; de huiduitslag, goed bekeken, ziet er uit of het brandwonden zijn, elke blaar is een waterbuil.

Bij kinderen komt deze ziekte heel veel voor door al te sterke voeding met melk, bloed, rauw gehakt vleesch en varkensvleesch. Bij zuigelingen die met moedermelk gevoed worden, komt ze ook voor; oorzaak er van is dat de moeder geen geregelde ontlasting heeft, of wel om het zogen vol te houden. veel bier drinkt of andere alcoholische drank, ook het eten van gepeperde spijzen, sambal enz.

Bij pas geborenen komt deze uitslag ook veel voor; oorzaak daarvan is, dat de moeder gedurende haar zwangerschap geen geregelde ontlasting heeft gehad, te veel gepeperde en heete spijzen gegeten heeft, zware voeding met vleesch, voornamelijk varkensvleesch, vleeschgerechten die salpeter bevatten, zooals rookvleesch, ham, worst enz., het te weinig gebruik van bloedzuiverende vruchten en groenten en te weinig beweging. Zwangere vrouwen lijdende aan witte vloed, hebben veel kans, dat

haar babies met dezen huiduitslag behept zijn. Zoodra een vrouw in dezen toestand dit merkt, moet zij zich dikwijls wasschen en zitbaden nemen van een aftreksel van sirih-bladeren; deze bladeren kunnen zonder nadeelige gevolgen gebruikt worden, zij werken frisch en zuiverend. Het drinken van vijf knolletjes koentjie-koening en vijf worteltjes van tapah of papah-lima met twee kopjes water gekookt en tot één verkookt, zal haar goed doen. Dit drie maal in de week drinken, is het heel erg dan elken dag. Als de vrouw gedurende haar zwangerschap witte vloed heeft verzwakt zij er door, ook heeft het verscheidene nadeelige gevolgen voor haar kind, b.v. slechte oogen, bleekzuchtige kinderen en nog heel wat narigheden.

De behandeling van apen-pokken is de volgende:

De patiënt mag niet in aanraking met water komen, niet baden, althans de kinderen niet; dan zijn ze vlugger van deze ziekte af. Elk blaasje moet doorgestoken worden met een ontsmette naald. Bij het doorsteken moet men het vocht opvangen met een watje, gedrenkt in sublimaat-oplossing, zoodat het vocht zich niet verspreiden kan, want elk druppeltje vocht wordt een nieuw blaasje. Zet op de wondjes deze zalf: geraspte empoe koenir, de olie van verjaarde tamarinde en fijn gestampte zwavel. Wondje voor wondje moet men met deze zalf bestrijken. Laat een weinig temoelawa-thee drinken, dit naar den leeftijd van het kind; heel kleine kinderen een paar theelepeltjes, iets grootere een paar bitterglaasjes enz. per dag.

De kleeren moeten allen ontsmet worden vóór zij gewasschen worden.

Bij eene epidemie van pokken werden in den ouden tijd de vruchten van den patjé veel gegeten als voorzorgsmaatregel tegen deze ziekte.

Pokken (water- en echte-).

Tamarinde-bladeren en koenir of koenjit genaamd, is een uitstekend zalfje om de jeuk te verdrijven van echte- en waterpokken; men smeert ieder pokje ermee in; ook voor mazelen is het goed.

Als de pokken naar binnen dreigen te staan en in de keel

zitten, is koenir gekookt met tamarinde-bladeren een goed gordeldrankje.

Pokken.

Op de delima groeit veel een parasiet. De javanen noemen die kemladéan, wat uitstekend werkt bij kinderen en volwassenen om het inslaan van pokken te verhinderen. Een takje wordt gestampt met twee adas-korreltjes en een klein stukje poeloesarie-hout, daarbij voegt men een heel klein rood uitje en dat vermengd met een bitterglaasje water en een theelepel honig, wordt door den patiënt eenmaal per dag ineens gedronken.

Puistjes I.

Voor menschen die veel aan puistjes, wondjes of uitslag sukkelen, is een thee van daon oerat (weegbree) uitstekend. Men neemt dan een stuk of drie plantjes (met wortel) op twee splitglazen water en verkookt ze tot één.

Puistjes II.

Eveneens uitstekend tegen puistjes is een aftreksel van daon gagan drinken als men dorst heeft, of aan tafel in plaats van water. Men kookt dan een paar handenvol daon gagan (met wortel) op twee aerblanda-flesschen water en verkookt dit tot één.

Puistjes III.

Menschen die aan puistjes, steenpuisten of in het algemeen aan scherpte in het bloed souffreeren, moet men een drankje geven van een stukje asem-kawa ter grootte van een duivenei, naar smaak javaansche suiker en vier à vijf schijven temoelawa. Dit opzetten met anderhalf wijnglas water en verkoken tot de helft. Een goede bedak daarbij zijn de fijngestampte tamarindeschillen, nadat ze eerst goed gewasschen en met sublimaat ont-

smet zijn en in de zon gedroogd. 's Avonds vóór men naar bed gaat, moet het gezicht met tamarinde-water gewasschen worden.

Puisten in het gezicht.

Zwavelbloem met rozenwater aangelengd, zet men op de puistjes; na 5 dagen zal beterschap intreden, mits men een geregelde afgang heeft en zich onthoudt van sterk gekruid eten, sambal, enz. Ook mag men geen kaas of varkensvleesch eten of sterke thee drinken.

Rheumatiek I.

Tegen rheumatiek stampt men de bladeren van de gondoroso fijn, vermengt ze met sirih-kalk en smeert dit op de pijnlijke deelen; als het heel erg is vermengen met fijngestampte peper.

Rheumatiek II.

Kellor wordt als middel tegen rheumatiek of pijn in de gewrichten gebruikt. Uiterst voorzichtig moet men daarmee omgaan want het werkt als mosterdpap en is dus bijtend. Men maakt den wortel fijn, vermengt deze met arak en legt dit bij wijze van compres op de pijnlijke deelen.

Veel gebruik van sajoor kellor, d.i. sajoor van de jonge bladeren en ook van de klentang (de vrucht van den kellor-boom) is af te raden; men krijgt er gewrichtsaandoening van.

Rheumatiek III.

Voor rheumatiek neemt men één ons jonge blimbing-waloh-blaadjes, stampt ze fijn, doet er tien stuks kruidnagel bij, vijftien peperkorrels en azijn totdat de massa breiachtig wordt en smeert hiermede de pijnlijke ledematen flink in.

Als men last van jicht heeft moet men zoo min mogelijk sterke drank gebruiken. Natuurlijke vruchtensappen als citroen enz. zijn goed. Men mag ook niet te veel vleesch eten.

Rheumatiek IV.

Eveneens goed tegen rheumatiek is een thee getrokken van twee knollen van de selderij-plant met de bladeren, waarvan men twee à drie kopjes daags drinkt, gedurende twee maanden. Een zalfje voor rheumatiek wordt bereid van de bladeren van de paarsche ketjoeboong (ketjoeboong kassian of woeloeng). Men stampt deze bladeren fijn, lengt ze aan met kapoor-sirih en djeroek-nipis en wrijft daarmede twee maal daags de pijnlijke deelen in. Men neemt dan een bankoeng poetih-blad, flenst dit even boven het vuur, neemt er de middelste nerf uit en gebruikt het bankoengblad als windsel.

Rheumatiek V.

Men gebruikt hiervoor een dessertlepel remoedjoeng, met een grooten lepel daon meniran, gekookt op 1 splitglas water en verkookt tot op drie kwart. Eéne waarschuwing voor het gebruik van remoedjoeng: gebruikt dit kruid nooit alleen, maar altijd met iets, waardoor de nieren beter werken; bijv. daon meniran of jonge djagong.

Rheumatiek VI.

Een snelwerkend uitwendig middel tegen rheumatiek is het volgende: daon kemaroegan stampt men fijn, lengt hierbij wat kapoor sirih en een weinig kajoepoetih bij en wrijft de pijnlijke deelen er flink mede in.

Rheumatiek VII.

Bast van den tandjongboom ter lengte en dikte van een arm, wordt gedroogd. Hakt dit fijn, doe er een handvol keukenzout bij en een □ fl. arak, laat dit eenige dagen in de zon trekken en wrijft de gevoelige plekken er flinkmede in.

Rheumatiek in de lendenen.

Voor rheumatiek in de lendenen is de daon landep bijzon-

der goed. Men maakt de bladeren met sirih kalk fijn en smeert dit op het lichaam.

Men heeft verschillende soorten daon landep. De javanen noemen alle puntig gevormde bladeren landep. De hier bedoelde daon landep is een heester met gele bloemen, die op Semarang ook voor paggers gebruikt wordt. Deze bladeren doen de rheumathiek verdwijnen of verzachten de pijnen.

Rheumatiek door kouvatten.

Heeft men rheumatiek door kouvatten, dan neemt men een paar blaadjes daon intjok, stampt ze fijn, vermengt ze met wat klapperolie en smeert dit op de pijnlijke deelen. Men zij echter voorzichtig en gebruike deze blaadjes niet langer dan twee à drie minuten, daar ze bij langer gebruik blaren trekken.

Rheumatiek, tengevolge van losbandige jeugd, en het gebruik van sterken drank. Men neemt ½ kattie gadoong sabrang of tjina, 20 stuks kruidnagelen en 2 stuks notemuscaten, stampt dit niet al te fijn, verdeelt dit in drieën. Koopt voor 10 ct. menjan, verdeelt dit in drieën en kookt elk gedeelte met 3 kopjes water die men tot een laat verkoken. Drinkt het eerste aftreksel in twee keer gedurenden den dag op, het 2de en 3de aftreksel gedurende de 2 volgende dagen.

Na drie dagen maakt men van nieuwe kruiden weer een afkooksel. Dit gebruikt men tot de rheumatiek genezen is.

Is het erg, zoo mag men een half kattie gebruiken voor een keer gebruik. Geen vleesch, zuur, laos, knoflook of drank gebruiken; zelden heeft dit middel gefaald.

Ringworm.

De ketepeng tjinaplant geneest alle soorten ringworm. De Javanen noemen deze ziekte kadas of koerap. Ik ken drie soorten ringworm; alle drie hebben dit met elkaar gemeen, dat ze zich in ronde of kringvormige figuren op de huid vertoonen en erg jeuken, maar het meeste jeukt de ringworm die zich heel dik boven de puistjes vormt, het midden glad latende. Deze huid-

ziekte verspreidt zich heel schielijk en is zeer besmettelijk. Om deze huidziekte te krijgen is het voldoende gebruik te maken van een privaat waarop een ringwormlijder gezeten of van een divan waarop een lijder gelegen heeft; ook het gebruiken van een handdoek van zoo'n persoon brengt de besmettng over. Op reis vooral kan men het door besmetting krijgen. Besmetting komt heel veel voor door waschlui, want over het algemeen geneeren die lui zich niet om het goed dat hun toevertrouwd is, zelf te gebruiken of hun kinderen en waschknechten in gebruik te geven.

Inlanders kennen geen besmetting; huidziekten verwaarloozen zij, want volgens hun opinie is het de moeite niet waard zich er moe voor te maken; er zijn bijna geen inlanders, die niet met de een of andere huidziekte behebt zijn. Men kan niet voorzichtig genoeg zijn met het waschgoed, vooral voor kinderen die veel vatbaarder zijn door hun fijne zachte huid dan volwassenen. Men ga eens na in welk onzuiver water het soms gewasschen wordt; wel wordt het nog even uitgekookt en uitgewasschen in water waarin men wat aluin doet, maar als ze het goed van de drooglijn halen, wordt het op de bloote schouders geladen van waschlui, wier handen over het algemeen niet vrij zijn van witte of bruine panoe, schurft, ringworm en nog andere vieze ziekten. De handdoeken worden, als ze aan het werk zijn, tegen de hitte op het hoofd gedragen. Na vermelding van dit alles, moet men zich er nog over verwonderen, dat er niet meer infectie voorkomt. Elke huisvrouw die de wasch behandelt, moet ook nauwkeurig het goed nazien en de sloopen omkeeren, want in de hoeken der kussensloopen schuilen onwelkome gasten, in den vorm van wandluizen; heeft men die in bed gebracht, zoo nestelen zij zich spoedig tusschen den bultzak en de naden van de klamboe; het vermenigvuldigingsvermogen dezer beesten is ontzettend groot en men heeft veel moeite om ze voor goed weer weg te krijgen. Een hardnekkige schoonmaak met sublimaat en terpentijn, zal ze op den duur verjagen.

Een goede raad aan huismoeders, vooral als ze in de kleine kinderen zitten: laat zooveel mogelijk het goed thuis zindelijk wasschen, ziet het er op den duur wat goor uit, stuurt het dán naar den waschman, maar als men het terugkrijgt doopt het

dan in een oplossing van sublimaat of carbol en laat het overstrijken. Zoo doet men ook met de handdoeken die in onmiddellijke aanraking komen met de huid. Gaat zeer sekuur te werk in de keuze uwer waschlui, laat nu en dan onverwacht door een der bedienden kijken, welke lui wasschen en op welke plaats gewasschen wordt.

Ik heb over dit chapitre wat lang uitgeweid, maar de ondervinding heeft mij geleerd, dat men niet voorzichtig genoeg kan zijn. Het is goed, dat men weet, waar dikwijls het gevaar schuilt.

Ketepeng-Tjina is goed voor alle drie soorten ringworm. Bijna altijd geneest deze plant ringvorm binnen 36 uren.

De soort ringworm die veel weg heeft van netelroos, komt het meest op het hoofd voor. Tegen alle drie ringwormsoorten stampt men ketepeng-tjina-bladeren fijn, vermengt ze met een beetje sirih-kalk en wrijft dit twee keer per dag op de aangetaste plekken.

De ketepeng-tjina is heerlijk verkoelend op de huid, de meeste huidziekten geneest men er spoedig mee, het neemt ook de jeuk weg.

Kadas intok noemen de Javanen de ringwormsoort die allemaal kleine puistjes vormt, maar niet roodachtig zooals de eerstgenoemde ringwormsoorten, ook geen vlakke plek in het midden latende, maar toch vormen de puistjes dichtbij elkaar altijd een ronden kring. Deze ringworm krijgt men dikwijls door verschillende getahsoorten. b.v. van den mangga-kwennie, ook de pakel, men zegt ook door de getah van de mangga-kopjor Verder door kippen- en intok- of manilla-eenden-drek en door andere oorzaken die ons niet bekend zijn, maar meestal toch door infectie. Als de ringvorm halsstarrig voorwoekert, moet men er in plaats van sirih-kalk, aluin bij doen.

Om kwaadaardige ringworm spoedig te verwijderen, doet men een beetje kruit op een djatie-blad en wrijft daarmede de plekken in, die aangetast zijn.

Ook de wortels van daon landep of akar treba, fijngestampt met citroen, dienen tegen ringworm. Men smeert dit dan op de zieke plaats.

Roos op het hoofd.

Als men last van roos heeft, gebruikt men voor hoofdwassching het sap van een jonge ananas, fijngestampt of geraspt, vermengd met twaalf of veertien stuks bladeren van een klimop, daon galing genaamd. Deze bladeren worden fijn gemaakt en vermengd met het ananassap. Laat het een uur of twee staan en giet het door een fijnen doek. Dit is een probaat middel en men moet het herhalen tot men er geen last meer van heeft. Als men dit gebruikt heeft, moet men het haar met Djeroekpoeroetwater en klappermelk naspoelen en daarna met geurig bloemenwater. Men zij wat voorzichtig met het aanraken van de daon galing, daar de bladeren jeuken. Door het annanassap verdwijnt de jeuk.

Roos op het gezicht of andere lichaamsdeelen, geneest men spoedig met fijn gekneusde ingoe-blaadjes en fijn gemalen koenir.

Roos (netel-).

Maak een zalf van het volgende: een ons gestampte kampfer, een half ons chinine, leng dit aan met castorolie tot een brei. Op de met deze zalf ingesmeerde plek legt men daon belang, behoorende tot de familie van het woengoe-blad (dezelfde groei, bloem en vorm van blad, doch gevlekt wit met groen). Dit blad wordt boven het vuur met een weinig olie geflensd en tusschen de vingers gerold. De patiënt moet overdag veel temoelawa met tamarinde drinken. De nieren moeten goed gezuiverd worden door het gebruik van daon menirantheе. Lijders aan netel-roos mogen geen drank of scherp gekruid voedsel eten, ook geen varkensvleesch.

Rimpels in het aangezicht.

Om dit te voorkomen moet men het gezicht dagelijks wasschen met het 2de aftreksel van thee-blaren dat een nacht in den dauw gestaan heeft.

Scherven in den voet.

Kajoe oerip-getah haalt scherven uit het lichaam. Men smeert de getah slechts op de pijnlijke plek.

Schurft (blauwe- of zwarte-).

Tegen blauwe- of zwarte schurft gebruikt men met succès de bast en bladeren van de daon miendie (ook wel tjikra-tjikrie genoemd). De bast wordt eerst gebrand en het aftreksel hiervan doet dienst als wassching voor den uitslag en de bladeren worden als zalf gebruikt. Deze schurft ontstaat bij de inlanders door het gebruik van beschimmelde djagoeng, rijst enz., en is zeer besmettelijk. Voor schurft in het algemeen is zeer aan te bevelen; thee van 5 blaadjes daon oerat en 7 blaadjes sambiloto, gekookt met 2 glazen water en verkookt tot één glas, is een bloedzuiverend middel.

Verder is een goed middel tegen schurft, het wrijven met gestampte sambiloto-bladeren, vermengd met gestampte zwavel. Dit middel is ook geschikt voor schurftige honden en paarden; vooral australische paarden lijden daaraan.

Schurft I.

Ligoendie-bladeren fijn gestampt en vermengd met klapperolie, gebruikt men als geneesmiddel tegen schurft. De patiënt moet zich baden met het afkooksel dezer bladeren en dagelijks een bitterglaasje drinken van een sterk aftreksel daarvan.

Schurft II.

De temoe-iring wordt gebruikt als volgt; maakt den wortel fijn, lengt dien met klapperolie aan en smeert dit papje op de huid. Elken dag moet de patiënt van het aftreksel van een stuk temoe iring-wortel ter lengte van een vinger, drinken.

Bij schurft, veel voorkomende bij javanen op hoog gelegen landen, neemt men daon oerat, fijn gemaakt, met kapor-sirih.

Slapeloosheid I.

Kan men niet slapen door onrust of gejaagdheid, ik raad dezulken aan veel kankoong-bladeren bij wijze van groenten te eten, maar zonder steeltjes, die moeilijk te verteeren zijn.

Slapeloosheid II.

Een probaat middel is de daon gagan-thee, den lezer bekend. Zie verder wasschingen met daon sanket.

Slapeloosheid III.

Maakt thee van 20 à 40 gram duizend blad op ½ liter kokend water; 10 minuten laten trekken; drinkt een kopje van dit aftreksel voor het naar bed gaan en neem een koude wassching met genoemd aftreksel.

Spieren (slapte in de).

Men gebruikt het volgende middel bij massage om de spieren te versterken van menschen, die zwaar ziek zijn geweest, ook voor kraamvrouwen, in het algemeen menschen wien het loopen vermoeit. Men smeert er dan de beenen mede in. Voor ouden van dagen helpt het ook tegen pijn in de gewrichten.

Neem den wortel van de katès gantoong, stamp deze een weinig, doe dit vervolgens in een flesch, die men er voor de helft mede vult. De flesch vult men op met arak of barcelona brandewijn, onder toevoeging van wat keukenzout, kurkt haar en laat ze gedurende veertien dagen den geheelen dag in de zon staan.

Spit I.

Ketjoebong-bladeren heb ik met veel succès zien gebruiken bij aanvallen van spit. Men legt de bladeren met klapperolie bestreken en even boven het vuur geflensd, op de pijnlijke streek en laat dit vier of vijf keer per dag verwisselen. Ketjoe-

bong is giftig; laat ze dus niet met uw mond in aanraking komen.

Spit II.

Tegen spit worden ook de bladeren van de paarsche ketjoebong of ketjoebong kassian, gebruikt, doch fijn gewreven met gandaroesa bladeren en zwarte peper, vervolgens op de pijnlijke plekken gesmeerd en deze omwonden met bakoeng-poetih-bladeren die men eerst flenst en van de middelste nerf ontdoet, om ze daarna als windsel te gebruiken.

Sproeten.

Bij sproeten moet men terong ngor aan schijfjes snijden en daarmede het gelaat inwrijven.

Komkommersap vermengd met de fijn gemaakte komkommerpitten is ook goed voor sproeten.

Steen in de blaas.

1 ℔ akar arèn of wortel van de arenboom hakt men aan stukjes, kookt deze met 2 wijnfleschen water en verkookt dit tot een flesch. Men drinkt hiervan 3 bitterglaasjes per dag.

Indische Spruw.

Indische spruw is eene ziekte die vele europeanen en ook indischen aantast.

De oorzaak ervan is al te groote hitte in het lichaam door te warme kleeding of te zware voeding, vooral van vleesch. De kiem van spruw wordt dikwijls na de geboorte gelegd, door de baby te veel in te bakeren en gaandeweg te sterk te voeden. Vuile zuigdotjes, vuile flesschen, in één woord onzindelijkheid ten opzichte van voorwerpen waarmede het kindervoedsel in aanraking komt en het niet goed schoonhouden van den mond, kan uitwendige spruw ten gevolge hebben.

Een slechte gewoonte die ook spruw in den mond kan veroorzaken, is de zuigeling zoet te houden met de zoogenaamde foppertjes. Het mondje kan door het aanhoudend zuigen niet frisch zijn en dit veroorzaakt warmte in den mond.

Ik heb de uitwendige spruw hier ook genoemd, omdat het speeksel een groote rol speelt bij de werking der maagsappen. Bij kinderen heb ik het zoo dikwijls waargenomen, dat als de mond ziek is door spruw of uitslag in den mond, de afgang niet normaal of te hard is, met slijm doorweven of breiig en vergezeld van een zure lucht die aan gisting doet denken. Gaat men dit niet bij tijds tegen, zoo heeft men kans op lateren leeftijd dat dit telkens terugkomt en men een zeer gevoelige mond krijgt. Door ondervinding heb ik opgemerkt, dat wanneer de tong en het speeksel van een spruwlijder ziek zijn, het speeksel te overvloedig of wel draderig en slijmerig, de tong rood en pukkelig, het tandvleesch pijnlijk en ontstoken is. Nauw correspondeert dit met het inwendige gestel. Het gevoel in den mond is heet, droog, en plakkerig; men kan wel eens uitslag in den mond hebben, zonder inwendige spruw te hebben, b. v. met binnenkoortsen of door het eten van scherp voedsel, b. v. waarin veel salpeter is, maar ik heb hier ver-

schijnselen besproken die altijd bij echte indische spruw voorkomen.

Het lichaam moet goed kunnen uitstralen en dat zal niet gaan, als men flanel enz. gebruikt. Alles wat de patiënt eet, moet spoedig kunnen verteerd worden, dus is hier het eten van veel goede rijpe sappige vruchten zeer aan te bevelen, alsook het gebruik van veel groenten die verkoelend op het lichaam werken; boontjes en sla echter niet; over 't algemeen zijn de boontjes op hoofdplaatsen niet jong genoeg. De keukenmeiden zijn te lui om de boonen met een mes af te halen, want er mag geen vezeltje aanblijven. Voor haar gemak maken zij er dan snijboontjes van, doch niettegenstaande dat fijnsnijden, blijft het schadelijk voor den buik. Sla gekookt, is zeer moeilijk te verteren; de nerven komen er weer altijd onverteerd uit. Spinazie, mits gekookt of liever gestoomd, is goed, doch ook de nerven der bladeren zijn voor spruwpatiënten moeilijk te verteeren. Het is dan goed, om alles door een zeef fijn te maken. Om warmte uit het lichaam te halen, is het eten van tepong-wiejong en laboebladeren als groenten, en het gebruik van geraspte laboe-aer, waarvan een splitglas sap gedurende den dag gedronken wordt, zeer aantebevelen. Het laatste smaakt naar ketiemoen- of komkommersap. Laboe-aer of poetih is te prefereeren boven komkommers, omdat niet iedereen de getah van de komkommer kan verdragen, ja bij velen verwekt het spruw in den mond. Wil men komkommers gebruiken, wascht ze eerst goed af. Menschen met spruw mogen nooit rund- of varkenvleesch eten, of iets waarin salpeter is, noch groene of scherpe kaas, noch peper, lombok of spaansche peper gebruiken. Peper verhit het lichaam meer dan lombok, dus is 't schadelijker.

Elken dag dient de spruwlijder boea tempajang met biedjie slasee te gebruiken, 't welk een prachtig verkoelend middel is.

Vijf stuks boea tempajangpitten worden met bijvoeging van een halve theelepel biedjie slasee en zoethout van een halve vingerlengte, in een kom gedaan. Na alles eerst goed schoon gewasschen te hebben, giet men er een splitglas kokend water op en voegt er een klontje bij. Dit drinkt men dan in den loop van den dag. Er zijn twee soorten slasee-pitjes, de fijne

soort werkt lakseerend. Na elken maaltijd moet de patiënt een portglas ananaswater drinken, van een rijpe ananas met wat zout, waardoor het eten spoedig verteert. De patiënt wachte zich zoutzuur te gebruiken. Papaja of katès is ook goed. 's Morgens op de nuchtere maag, moet de patiënt het volgende drankje gebruiken: den avond te voren worden drie rijpe pisang-batoe of kloetoek, met vier onrijpe pisang-batoe fijn gesneden, de onrijpe met de groene schil, de rijpe geschild. Alles wordt nu flink en krachtig met de vingers gekneed. Langzaam komt dan een zeer helder vocht te voorschijn; men wringt en kneedt de massa tot ze bijna geheel in vloeistof veranderd is en mengt er een fijn gekneede patjévrucht doorheen. Alles wordt dan door een doek gezeefd en in den dauw gezet, maar goed gesloten, zoodat er geen regenwater of ongedierte in kan komen. Dit middel geneest echte indische spruw zeer schielijk. Reeds na het een week gebruikt te hebben gevoelt de patiënt zich weer goed; men dient dit middel echter wel zes of acht maanden te gebruiken om een voldoende genezing te verkrijgen. Na drie maanden kan men de patjé die een zuiverend vermogen heeft, er uit laten.

Manggga kopjor en andere mangga-soorten met veel getah, pisang idjoe, salak en andere vruchten, mede met veel scherpe getah, zijn nadeelig.

Een verkoelende drank is ook de deresan van randoe allas. Men neemt het vocht van deze plant op de volgende wijze: vóór zonsopgang graaft men den wortel van dezen boom op, geeft er een snede in, vangt het uitloopende sap op met een boemboeng die men een weinig schuin afgesneden heeft om het vocht er gemakkelijker in te laten loopen, geeft vervolgens weer een snede enz., totdat er een half splitglas van het vocht gewonnen is.

Dit is mede een prachtig middel bij koortsen met hooge temperatuur, ook als de koorts gepaard gaat met pijn in de keel.

Een ander middel tegen spruw, is de deresan of het vocht van de sereawan-plant of soesoe kerbo. Ook dit vocht moet men vroeg in den ochtend winnen, omdat het anders niet te voorschijn komt. Men haalt dit vocht uit de takken door ze bij stukken af te snijden, begint het vocht te minderen zoo blaast

men aan den bovenkant van den tak. Ook dient dit water om de koortsen met hooge temperatuur weg te nemen. Men geeft den patiënt dit vocht te drinken als hij dorst heeft; het is totaal smakeloos en de patiënt vindt het heerlijk, omdat het zoo verkoelend werkt. Deze plant is een klimop.

Als men het vocht niet krijgen kan, zijn de bladeren en roode rijpe vruchten geweekt in water, ook te gebruiken; drie à vier bladeren een weinig gekneusd en dan in water, of zeven à acht vruchten daags om er op te zuigen. Gedroogd verliezen bladeren en vruchten haar kracht. De pitten en het vleesch mag men niet inslikken. De echte daon sereawan-plant is een snelwerkend middel tegen spruw, maar zeer moeilijk te verkrijgen. Gewenscht zou het zijn, dat er meer werk werd gemaakt van deze kostbare plant. De pitten kunnen geplant worden; het best groeien ze tegen een boom aan.

In den oosthoek komen deze planten ook voor, maar onder den naam van soesoe kerbo. Het vocht is niet helder, maar melkwit; ondervinding of het wel hetzelfde is, heb ik niet. Ik raad den lijders aan indische spruw daarom aan, om de echte soort te gebruiken, die in het gebergte en de bosschen van Midden-Java voorkomt op 600 à 800 voet, ook op iets hooger. Dit vocht is zoo heerlijk verkoelend voor het lichaam, dat lijders die aan hevige koortsen lijden en door al te groote hitte zweren in den mond hebben, door gebruik van dit vocht reeds na twee à drie dagen geheel genezen zijn. Zelfs koortslijders, die bij gebruik van kinine geen baat gevonden hebben, worden er mee genezen; ik bedoel hier koortsen, waarbij de temperatuur constant hoog blijft en de doktoren geen andere ziekte als oorzaak constateeren.

Jammer is het, dat zoo'n kostbare plant zoo weinig bekend is. Wie weet of het vocht van deze plant ook geen prachtig middel zou zijn tegen typhus, juist omdat deze plant de eigenschap heeft om de warmte uit het lichaam te halen. Proeven heb ik genomen of deze plant ook in warme streken, zooals Semarang, geplant kan worden, en werkelijk leverde het goede resultaten op, mits de plant goed verzorgd wordt. De sereawan is slechts een gewone boschplant.

Spruwlijders mogen geen spiritualiën gebruiken, in één woord

niets wat warmte opwekt. Niet genoeg kan ik volbloed europeanen er op wijzen, dat men in Indië met spijs en drank voorzichtig moet wezen. Als men de echte indische geneeswijze onderzoekt dan zal men tot het resultaat komen, dat de meeste medicijnen niets anders ten doel hebben dan verkoeling te brengen in het lichaam en het afvoeren van schadelijke stoffen, ontstaan door inademing van schadelijke miasmen enz. Reeds heb ik hierover uitgewijd en vervolg derhalve mijn chapiter over de indische spruw, deze zoo gevaarlijke ziekte, die reeds zoo menigeen grafwaarts sleepte.

De spruwlijder moet elken dag twee keer baden, liefst volle baden, doch hoogstens drie minuten en daarna zich spoedig flink afdrogen en kleeden. Ik versta hier onder volle baden, dat de patiënt tot aan den hals in het water zit. Verder mag hij nooit het voedsel warm nuttigen, ik ben er zelfs voor alles koud te eten. Al het eten moet langzaam gekauwd worden. Ter versterking van den buik der spruwlijders laat ik het volgende middel bereiden, dat elken dag dient gebruikt te worden:

1 dessertlepel versche daon saga, 1 stuk kajoe-oeles, 3 stuks daon trawas, ½ vingerlid koenir of koenjit, 4 ketoembar-korrels, 7 stuks ketoembar bollong, 1 stuk zoethout van een halve vingerlengte, 5 tapah- lima-wortels:

Dit alles moet met een splitglas water gekookt worden en verkookt tot op de helft. Elken dag moet dit middel opnieuw gemaakt worden en de hoeveelheid over drie keeren per dag verdeeld worden.

Het is den spruwpatiënt geraden, om op een gevlochten mat te slapen, zooals de javanen ze gebruiken. Deze mat kan men naar verkiezing boven of onder het laken leggen, men slaapt dan veel koeler. Ook het hoofd moet zooveel mogelijk koel worden gehouden en wel met de gestampte of de geraspte bonggol van den pisangboom. Alleen van de pisang soesoeh is de bonggol niet goed. De bonggol noemt men dat deel van den boom, dat in den grond zit. Men raspt of hakt een stuk bonggol fijn en perst in een doek het sap er uit.

De eersten dag zal men er wat hoofdpijn van krijgen, als men hiermede den schedel nat maakt, doch reeds den volgenden dag gevoelt men er het aangename van en daarbij is dit

een mooi middel om dik en lang haar te krijgen. Laat het sap van den bonggol echter niet met uw linnengoed in aanraking komen, het maakt vlekken, die er niet weer uitgaan.

Ik heb hier verscheidene middelen aangegeven, omdat niet op alle plaatsen dezelfde planten te krijgen zijn. Op hoofdplaatsen of strandplaatsen kan men evenwel altijd pisang batoe of kloetoek ook patjé krijgen. Als men dit middel gebruikt, vervalt het gebruik van déresan randoe allas of de sereawanplant. Men versta mij wel: òf het een òf het ander, doch het lichaam zooveel mogelijk koel te houden geldt bij ieder geval. Men ete liever geen groenten dan groenten, die moeilijk te verteren zijn; men kan 't geheel achterwege laten als men veel vruchten eet.

Het is zoo moeilijk te beschrijven, daar de maagsappen van den een beter werken dan van den ander.

Van zeer groot belang is de tappel, (buikverband van fijn gestampte bladeren) die spruwlijders werkelijk goed doet. Ze bestaat uit daon dadap serep, sosor-bebek, en eenige daon lampis-takjes, die men fijn wrijft of stampt en 's middags en 's avonds bij het naar bed gaan om den buik bindt.

Komkommersap, mits de ketimoen na 't schillen even in het water heeft gestaan om de getah, die zoo schadelijk is, er uit te halen, wordt voor spruw ook aanbevolen. Het sap van de heel zoete djeroek, doch niet van den citroen, is ook goed. Over 't algemeen zijn zoete vruchtensappen uitstekend voor spruwlijders. De jonge en half rijpe papaja of katès is ook voor spruw (zie onder Indische spruw II).

Bij kinderen zij men bijzonder voorzichtig met het voedsel. Moeders moeten zelf nauwkeurig het voedsel van de kinderen proeven. Hun rijst of nassi-tim moet altijd versch zijn. Geen nassi-tim van het middagmaal bewaren voor 's avonds en dat van 's avonds niet voor het ontbijt. Niet genoeg kan hierop gewezen worden. Het eten mag ook niet in geëmailleerde pannen klaar gemaakt worden, waarvan het émail reeds schilfert, men zou daardoor ongeneeslijke kwalen oploopen.

Ziet vooral goed toe, dat de tong, 't mondje en het tandvleesch van de baby goed rein gehouden worden, door na elken maaltijd alles direct te zuiveren. Ik heb altijd gereinigd met deze oplos-

sing: een groote theelepel dubbel-koolzure-soda op een wijnflesch gekookt water. Geeft gerust een theelepel er van te drinken na gebruik van voedsel. Is men genoodzaakt de kinderen met de flesch groot te brengen, dan is het goed flesch, zuigdotjes enz., in bovengenoemde oplossing te weeken. Van groot belang is het nog bij kinderen, om hun hoofd goed zuiver te houden, dat er geen zoogenaamde berg op komt. Men doet dit door het hoofd met klapper- of slaolie in te wrijven en dan met het fijn kammetje het vuil er af te kammen, want ook het hoofd moet kunnen uitwasemen.

Nog een wenk aan groot en klein; spoelt den mond na elken maaltijd met frisch koud water en 's avonds, voor het naar bed gaan de tanden poetsen met den tandenborstel. Niet alleen is het zindelijk, maar het is ook het behoud der tanden.

Spruw (Indische) I.

De tepong wijong bladeren zijn verkoelend en worden voor verschillende ziekten gebruikt, b.v. voor spruw. Het aftreksel van een ons bladeren drinkt men hiertegen. Een ander middel tegen spruw, waar deze bladeren in voorkomen, is het volgende:

5 kopjes daon saga, 5 kopjes daon djinten, 1 kopje daon gagan of kakie koeda, 5 kopjes tempong wijong, 3 kopjes legetan, 6 stukjes kajoe legie van een d.M. lang, 7 kopjes adas en poeloesarie (ieder de helft), 8 stukjes kajoe angin.

De kajoe legie, adas, poeloesarie en kajoe angin, goed drogen en dan fijn stampen, de bladeren slechts drogen. Doe alles goed gemengd in een stopflesch, zoodat het niet vochtig wordt.

Bij het gebruik is een eetlepel daarvan voldoende, dit met twee kopjes water koken en verkoken tot één.

Spruw (Indische) II.

Voor spruw in de ingewanden kan men jonge katès eten, twee per dag; eerst schillen, aan stukjes snijden en ongewasschen eten, dit middel gebruiken tot de spruw verdwijnt. In de meeste gevallen zal men na veertien dagen beterschap be-

merken, maar men moet dan nog eenigen tijd met het middel doorgaan.

Spruw (Indische) III.

Voor spruwlijders is het eten van de waloh japan of waloh siam bijzonder aan te bevelen, daar deze vrucht verkoelend werkt. Men kan van deze vrucht zeer smakelijke gerechten maken. Als de waloh japan goed klaar gemaakt is, zal iedereen er van houden.

Als ik er niet van doordrongen was, dat deze vrucht goed is voor de gezondheid, zou ik mij niet de moeite geven hier een recept uit de keuken neer te schrijven, maar het is om deze vrucht meer ingang in de huishouding te doen krijgen; mijn lezers en lezeressen duiden mij dit dus niet euvel.

De waloh japan wordt aan stukjes gesneden van een halve vingerlengte en een vinger breed, maar dan moet men dit nog in de lengte in tweeën snijden; onderwijl zet men wat water op, laat het goed koken met wat zout maar zooveel water slechts als noodig is om de waloh gaar te krijgen, dus heel weinig. In een paar minuten is de waloh gaar; doet ze door een vergiet en stooft ze daarna met melk, een beetje maïzena-meel en een stukje boter. Men eet dit met ketting-saucijs. Op de gestoofde waloh raspt met wat notemuscaat. Als ze al met melk gestoofd is, moet men proeven of er voldoende zout in is. Indischen eten deze vrucht eenvoudiger, t.w.: als lalap rauw bij de rijsttafel; of ook als djanganan of petjel, of gestoofd met javaansche suiker.

Spruw (Indische) IV.

Minja singkawang geneest ook deze ziekte. Dit boomvet wordt gesmolten, op den mond en tong gesmeerd en ingeslikt; men mag als de spruw erg is, tot een eetlepel per dag gaan. Men moet dit gebruiken als men voedsel genuttigd heeft.

Spruw (Indische) V.

De bladeren van de legetan warak, ongeveer elf stuks, worden fijn gestampt. Hierbij voegt men een half bitterglaasje wa-

ter. Dit mengsel zeeft men en geeft het den patiënt eenmaal per dag te drinken.

Recept voor spruw in de buik, als de ingewanden aangetast zijn.

Men neme; een gepoft rood uitje, 1/2 theelepeltje podie en sarie, 1/2 theelepel moormadaging, 3 stukjes anijszaad, 1/2 vingerlengte poeloesariehout, 1/2 theelepel sidowaja, kentjoer zooveel als een tamarindepit, de bast van de dadap-serep ter lengte van een vinger en een vinger breed. Dit alles moet eerst gepoft worden, daarna fijn gestampt, twee minuten lang met een glas water gekookt en gedurende den dag in 2 keeren gedronken worden. Men neemt dit middeltje in als de afgang veelvuldig en pijnlijk is.

De tapel hierbij is sosor-bebek en dadap-serep-bladeren. Het verband 2 maal daags vernieuwen. Het diëet is: nassi tim met kippenbeafstuk.

Spruw in den mond I.

De getah van den sono-boom is goed voor spruw in den mond. Kan men geen getah krijgen, dan is de bast als thee gekookt, goed om te drinken en te spoelen. De getah van dezen boom moet men in warm water oplossen. Men doet goed deze getah in voorraad te hebben, want sono-boomen groeien niet overal.

De vruchten van de reuzen-legetan zijn eveneens goed voor spruw. Men kauwt dan slechts op de vruchten, hetgeen een eigenaardig en samentrekkend gevoel aan de tong geeft.

Spruw in den mond II.

De bladeren van den djinten of koetjing worden gebruikt om den mond van spruw te zuiveren. Men kauwt dan heel lang op de blaadjes en slikt het sap in. De bladeren hebben een sterken geur en smaak en in den mond genomen, prikkelen ze een weinig.

Spruw in den mond III.

Alleen het afkooksel van daon saga is reeds voldoende om spruw in den mond te genezen. Men moet dan van de versche bladeren ongeveer twee ons koken met twee aerblanda-flesschen water en tot één verkoken. Dit moet men gedurende den dag drinken. Elken dag moet men weer een versch aftreksel maken, daar het spoedig verzuurt.

Spruw in den mond IV.

Kleine kinderen die spruw in den mond hebben, veroorzaakt door het niet zindelijk houden van den mond, geeft men een stroop van de bloemen van de blimbing-woeloh. Een handvol bloemen met klontjes naar den smaak, wordt met toevoeging van een weinig water gekookt tot het dik is en daarin een theelepel barcelona-brandewijn gedaan. Doe een weinig van deze stroop op een lapje en maak daarmede den mond schoon, vooral na gebruik van voedsel.

Ook assem-kawa-olie is goed voor spruw in den mond.

Spruw in den mond V.

Voor kleine kinderen, die spruw hebben ten gevolge van het gebruik van vuile zuigdotjes of het niet zindelijk houden van den mond, is het water van sawie assin een prachtig geneesmiddel. Men doet op een lapje een weinig van het vocht en maakt het mondje er mede schoon.

Voor spruw in den mond Bij kleine kinderen, als het zog van de moeder niet zuiver of verhittend is of doordat de moeder een of ander inwendige kwaal heeft, gebruikt men eenige fijngestampte blaadjes weegbree of daon oerat. Met het sap moet men het kindermondje 2 maal daags wasschen.

Spijsvertering (slechte).

Menschen, met eene slechte spijsvertering, moeten veel papaja eten.

Steenpuisten I.

De getah van de wiedoerie smeert men op steenpuisten om ze te laten rijpen.

Steenpuisten II.

De bladeren van de loro woedoel, een plant die veel voor paggers gebruikt wordt, zijn goed om steenpuisten te genezen. Het blad stampt men tot moes en zet die op de puist, welke dan spoedig tot rijpheid zal komen. Zie ook onder puistjes III.

Als men veel aan steenpuisten lijdt, moet men veel waloh eten. Deze vrucht werkt zuiverend en men kan er vele smalijke gerechten van bereiden b.v. als groenten gestoofd, met javaansche suiker en klappermelk, of als hutspot met vleesch en aardappelen klaar gemaakt. Ook sawie als groente met melk gestoofd, doch niet afgekookt, is een goed eten.

Steenpuisten III.

Om steenpuisten te laten rijpen gebruikt men de bladeren van de kool banda, vermengd met klappermelk. Dit wordt tot moes gekookt en als een krans om de puist gelegd, het middelste gedeelte open latende.

Ook is de daon baijam doerie als moes gestampt en om de puist gelegd, goed. Dit is een verkoelend blad.

Stuipachtige kinderen.

Stuipachtige kinderen geve men wasschingen met sanket-bladeren. Ook is het goed een paar takjes gekneusd in water of als thee gekookt, te geven. Lenglengan-bladeren zijn ook goed.

Stuipen.

Voor stuipachtige kinderen dient men altijd ingoe-blaadjes op azijn in huis te hebben; ook voor de koorts, vooral het hoofd moet men daarmede compressen. Bij kleine kinderen komt dikwijls

een ziekte voor, met deze verschijnselen: braken, gloeiend heet lichaampje, stuiptrekkingen in den slaap, onrustig, heel veel dunne waterige afgang, weinig urineeren. Het geringste voedsel wordt niet binnen gehouden. Dit zijn verschijnselen, welke ik zelf bij een mijner kinderen heb opgemerkt. De dokter, die het kind behandelde, noemde het kindercholera.

Verscheidene kinderen van ongeveer een jaar oud, iets jonger en eenigen wat ouder, hadden te Padang deze ziekte. Het eerste wat de dokter gaf, was castorolie, doch zonder eenig resultaat, toen koortspoeders, ook zonder succès; eenige kinderen stierven kort daarna.

Een indische dame met veel ondervinding zeide mij, dat het binnenstuipen waren en gaf mij den goeden raad zoo spoedig mogelijk een takje ingoe zonder bladeren, ter lengte van een halven vinger fijn te stampen met toevoeging van een weinig zout en een theelepel water, dit door een doekje te doen en in te geven. Braken enz., zullen spoedig ophouden en het kind zal eenig voedsel vragen. Geeft dan niets dan verdunde melk en als het erg dorstig is, kleine stukjes ijs bij kleine hoeveelheden. Langzamerhand geeft men het kind vloeibare nassi-tim, en een weinig verslagen eiwit met water en suiker te drinken. Gaandeweg geeft men wat meer voedsel, totdat het kind geheel hersteld is.

Behandeling van stuipen.

De voorzorgen die men nemen kan tegen stuipen bij kinderen zijn de volgenden: zorg dat de kinderen dagelijks ontlasting hebben, vooral bij koortsen, veel urineloozing en transpireeren. Wind de kinderen niet op of laat ze niet schrikken. Baad de kinderen als ze gezond zijn, met koud water. Laat de kinderen niet door de bedienden in slaap maken, wendt hen aan zonder bedienden naar bed te gaan; de moeder blijve bij het kind tot het in slaap is gevallen. Baad Uw kinderen zelf. Moeders die hun kinderen zelf zogen, moeten zich in alle opzichten kalm houden; mochten er in het dagelijksche leven voorvallen zijn die gemoedsaandoeningen opwekken, laat dan eenige uren voorbij gaan voordat het kind de borst krijgt. Geeft het

kind intusschen wat rijstewater te drinken. Als de zogende moeder de menstruatie krijgt, zal ze goed doen bij de gerechten kemangie-blaadjes te eten of djintenblaadjes te kauwen en het sap er van inslikken. Het werkt kalmeerend en zuiverend op het zog. In de periode van tandjes krijgen, moet het voedsel licht te verteren zijn. Vooral moet op de afgang gelet worden, het mag niet kleiachtig of wit of hard zijn. Let op dat de urine niet donker gekleurd is of een scherpe doordringende lucht heeft. Helpt de moeder het kind zelf en heeft het kind nog geen ander voedsel als de borst, mindert het vleesch of visch eten, eet geen pedis en gebruikt temoelawa-thee. Eet het kind reeds, laat in plaats van kip wat pisang idjoe eten en geeft het boea tempajang thee te drinken, dit laatste geldt ook als het kind koemelk gebruikt. Als het kind met geitenmelk wordt groot gebracht, ruikt de urine onaangenaam sterk; dit kan men voorkomen door sirih-bladeren tusschen het dagelijksche voedsel van de geit te vermengen.

Als een kind een stuip heeft, geeft men het direct een bad van lauw water en begiet het hoofd aanhoudend met koud water; dit bad mag slechts 2 minuten duren. Geef het kind daarop een koud bad, dat ook 2 minuten duurt, wikkel het zonder af te drogen in een sarong of laken en dek het dicht met een dikke deken. Het hoofdje moet aanhoudend met ingoe-bladeren en azijn waarin een fijn gewreven uitje, bevochtigd worden, zoo ook de polsjes en enkeltjes. Gedurende het bad geeft men de kleine eenige druppels goede portwijn, of koffie zonder melk te drinken.

Om het kind tot zijn bewustzijn te brengen moet men het sap van gekneusde roode uitjes op de tong druppelen en ook de uien onder den neus brengen en een pap van uien op den onderbuik met een goerita binden. Het kind dat een stuip heeft mag men vooral niet dragen maar plat op het bed laten liggen, zorg dat voetjes en handjes warm worden; leg eenige warme kruiken in een doek gewikkeld, bij het kind als handen en voeten koud zijn. Herhalen zich de koortsen, koelt dan het lichaam af met wasschingen, waarin een weinig citroensap, eenige druppels eau de cologne en eenige druppels hoffman. De ruggestreng, oksels, polsen, enkels en onder de knieën wrijft men

in, met een smeersel bestaande uit twee theelepels chinine-poeder, een theelepel citroen sap, een theelepel eau de cologne en eenige druppels olijfolie; vermengt alles tot een papje en warmt het eventjes op.

Kan het kind niet voldoende urineeren niettegenstaande de uienpap, gebruik dan daarvoor in de plaats, als compres het binnenste van de komkommer, waarin veel pitten zijn en kneust dit fijn; hoe rijper de komkommers, hoe beter; het neemt ook de koortshitte weg.

Om de koortshitte te verminderen kan men onder aan de voeten van het kind, ragie (een soort gistkoekje, op de passers te krijgen) met koud water vermengen, dit in een dun neteldoekslapje doen en onder aan de voeten van het kind binden; 10 koekjes aan ieder voet. Verder geve men het kind daon pegagan thee te drinken volgens recept. Dringt het kind geen voedsel op, geeft het veel te drinken, b.v. water met melk, dunne rijstewater, boa tempajang of het sap van laboe aer.

Stijve nek.

De Poko-plant wordt gebruikt tegen kouvatten. Als thee getrokken is het om te kunnen transpireeren. Eenige blaadjes op het vuur even geflenst met klapperolie, dienen tegen een stijven nek door kouvatten opgedaan. Past een massage toe met een citroen op de nekspieren.

Zij die veel aan stijve nek sukkelen, doen goed op één kussen te slapen. Het kussen moet zeer dikwijls in de zon gedroogd worden.

Als men eer stijve nek heeft, is het slapen op een warm kussen, dat lang in de zon gelegen heeft, een goed middel.

Suikerziekte I.

Voor suikerziekte gebruikt men 100 gram daags van den geraspten knol der widara-oepas. Men raspt den knol, wringt dit door een doek en drinkt het vocht op de nuchtere maag. Als de knol verdroogd is, doet men er wat warm water bij bv.. een portglas vol. De ampas (raspsel) gebruikt men als

compressen op de aangetaste ledematen. Widara oepas zal echter voor suikerziekte niet helpen, wanneer de ziekte gecombineerd is b.v. als de patiënt venerische ziekte heeft gehad. Verder bij vrouwen wier organen door het opwekken van miskramen reeds ziek zijn en verzwakt, vooral wanneer de nieren er onder geleden hebben.

Suikerziekte II.

De vruchten van den doewet-boom zijn eetbaar, maar men moet er niet te veel van eten, omdat men er koorts van krijgt. De oorzaak daarvan is, dat de doewet het urineeren tegengaat.

7 tot 15 doewet pitten, worden niet te fijn gehakt; kookt dit met 2 glazen water op en drinkt het gedurende den dag.

Moeilijk is het voor mij te zeggen of widara oepas beter is, daar dit geheel van de gesteldheid van den patiënt afhangt en van het grootste gewicht is: hoe lang heeft de patiënt met deze ziekte reeds rondgeloopen? Voor en aleer men er toe overgaat middelen tegen suikerziekte te gebruiken, is het geraden zich te laten onderzoeken door een kundig geneesheer, laat hij u zeggen, welk diëet gij volgen moet.

Sommige menschen gebruiken de pitten van de doewet als koffie gebrand en laten ze verder met wat water koken, dit middel is niet aan te raden; het stopt en dikwijls krijgen de patiënten daardoor koorts.

Men moet voor suikerziekte een bepaald diëet volgen, anders helpen de meeste middelen niet.

Suikerziekte III.

Poelé-bast, fijn gestampt en een theelepel hiervan op een kopje water als thee gekookt en tot de helft verkookt, is goed voor suikerziekte. De kwaal zal niet onmiddellijk genezen, maar dikke beenen enz. raakt men spoedig kwijt en na twee maanden gebruik van de bast, is in de meeste gevallen het suikergehalte in de urine veel minder. Men neemt dit middel wel een jaar lang in. Zure of scherpe spijzen, alsmede het gebruik van suiker, zijn daarbij verboden. Men mag slechts kedelé als hoofdvoedsel gebruiken, zoo min mogelijk rijst.

Suikerziekte IV.

Men neemt een en twintig blaadjes sambiloto, en evenveel koemis-koetjing of remoedjong bladeren; zet dit op met twee splitglazen water, laat het tot één glas verkoken, en gedurende den dag twee maal drinken.

Men mag geen rijst noch suiker of varkensvleesch eten. Ook geen zuur of pedis (gekruide spijzen) bij deze medicijnen gebruiken.

Kedelé en grahambrood moet door den patiënt veel gegeten worden. Men moet echter goede kedeleh gebruiken, t.w. waarvan ketjap gemaakt wordt. Ook legèn (palmwijn van den arenboom) drinken is zeer aan te bevelen.

Tanden-krijgen I.

De honig uit de arènbloem verkregen, geeft men aan kinderen, die in de periode zijn van het tanden krijgen; men smeert deze honig eenige keeren daags op het tandvleesch.

Tanden-krijgen II.

Het zetmeel van de temoelawa, dat men verkrijgt door den knol te raspen, hierbij water te voegen en dit te laten bezinken, is met Javaansche suiker tot pap verkookt een smakelijk gerecht en goed voor kleine kinderen die in de periode zijn van het tanden krijgen.

Tering I.

Als men begin van tering heeft, is het goed voor de longen om waroe-lengis-bladeren te kneuzen met een weinig water en het vocht te drinken, nadat men het eerst gezeefd heeft.

Tering II.

Tegen tering gebruikt men een ons daon gagan, die men met een weinig water stampt, ook kan men de bladeren als thee

drinken. Deze bladeren werken verbazend gunstig op teringlijders.

Tering III.

Ligoendie-bladeren gekookt met kentjoor, een stukje koenir en klontjes-suiker naar den smaak, drinkt men twee maal daags.

Tering IV.

Bij oude javanen is de getah gebang een bekend middel tegen tering. Ze wordt dan in warm water opgelost. Kan men ze versch krijgen, dan werkt het sneller.

Tering V.

De widara oepas-knol, ongeveer ter grootte van een kippenei, wordt dikwijls met goed succès tegen tering aangewend; de versche knol wordt slechts goed schoon gewasschen, aan kleine stukjes gesneden en gedurende den dag gegeten; men moet het goed kauwen. Het gebruik van chinine is bij tering sterk af te raden.

Bij de widara oepas mag gerust de daon gagan-thee gebruikt worden als drinkwater, men krijgt daardoor geen verhoogde temperatuur, en de patiënt is kalm, terwijl de hoestbuiën en de benauwdheid merkbaar minderen.

Bij teringlijders is het van groot belang, zij in gewicht niet afnemen; gebruikt hiervoor de klapper larven. (Zie de beschrijving klapperboom).

Om bloedspuwen bij den patiënt tegen te gaan, gebruikt men dagelijks een tot twee pitjes pronodjiwo; deze kan men fijn kneuzen en met water drinken. Bij tering mag de patiënt niets gebruiken wat het lichaam verhit. Gemoeds-aandoeningen moeten voorkomen worden. Veel in de frissche openlucht zijn; liefst in hooge bergstreken, doch geen vochtige lucht.

Transpireeren.

Als in de transpiratie veel zout aanwezig is gebruikt men

ligoendie-bladeren. Men moet zich dan met een aftreksel hiervan wasschen en drinkt daon meniran-thee met temoelawa.

Transpireeren (onaangename lucht bij het) I.

Onaangename lucht bij het transpireeren verwijdert men door 't gebruik van daon loentas, hetzij rauw gestampt, vermengd met een weinig zout en water, of zoo maar een paar rauwe jonge takjes; hetzij gestoomd om met sambal kemiri te eten, bij wijze van gerecht.

Transpireeren (onaangename lucht bij het) II.

Een onaangename lucht bij het transpireeren geneest men door overdag een paar maal het aftreksel van sirih-bladeren te drinken.

Transpireeren (onaangename lucht bij het) III.

De bladeren van de ketjombrang die in den westmoesson bloeit, worden bij de rijsttafel gegeten met sambal petjil en werken verbazend bloedzuiverend. Als men ze eet, drinkt de lucht van deze bloem door het geheele lichaam. Dagen lang ruikt men er naar. Een mooi middel is dit dus voor menschen met een onaangename transpiratie-lucht.

De ketjombrang is een boschplant. Evenzoo zijn de vruchtjes of liever de pitjes van de rasa-plant goed. Ze zijn frisch en geven een aangenamen smaak in den mond. Ook werken ze bloedzuiverend.

Transpireermiddel I.

Bakong poetih is eene leliesoort; de bladeren er van, fijn gestampt met een beetje zout, gebruikt men uitwendig als transpireermiddel. Men wrijft zich daarmede in.

Transpireermiddel II.

Ook een middel om flink te kunnen transpireeren bij koort-

sen tengevolge van kouvatten, is het volgende; een groote lepel vol indische kamillen, vermengd met een half ons sawie lemah of wilde mosterd. Men kookt dit vijf minuten met twee theekommen water en warm drinken, met bijvoeging van wat citroensap.

Transpireermiddel III.

Eene wassching met daon ingoe, vermengd met azijn en water, doet transpireeren en werkt kalmeerend. Als thee getrokken, doet de daon poko uitstekende diensten om te kunnen transspireeren, als men b.v. koorts heeft door kouvatten.

Transpireermiddel IV.

Als transpireermiddel bij koortsen, veroorzaakt door kouvatten, gebruikt men de pitten van de papaja, kneust of stampt ze fijn en lengt ze met azijn aan om er het heele lichaam mede in te wrijven. Dit middel werkt zeer vlug.

Transpireermiddel V.

Bij gevatte koude stampt men de djahée of gemberwortel zóó fijn, dat het sap niet wegvloeit en lengt het met eau de cologne of arak aan. Hiermede moet men zich flink inwrijven. Ook kan men van djahée op de volgende manier een drankje bereiden, wedang djahée genaamd:

1 stukje gember of djahée v. e. halve vingerlengte, 1 stukje seréh van een vingerlengte, 4 kruidnagels, ¼ stukje notemuskaat, ½ vingerlengte pijpkaneel, 2 stuks tjabé (geen lombok), 3 stuks djeroek poeroet-bladeren, 4 of vijf korrels staartpeper of kemoekoes, 1 dubbele plak goela-arèn.

Dit alles kookt men met een wijnflesch water gedurende tien minuten. De javanen noemen dit ook wel serbat of sorbet.

Transpireermiddel VI.

Bij kouvatten moet men, bij wijze van smeersel, den kentjoor-

wortel op de volgende manier gebruiken. Den wortel raspt men fijn en vermengt deze met rauwe fijn gestampte rijst. Dit is voor uitwendig gebruik. De kentjoor is verwarmend.

Transpireermiddel VII.

In het wild groeien gele bloemen, in den vorm van kleine zonnebloemen, die de javanen bezigen om te transspireeren: men neemt een handvol dezer bloemen (sroenie-alas) met drie semboong-blaadjes, kookt ze met twee kommetjes water en verkookt dit tot één; zoo heet mogelijk drinken. Een voet- of stoombad hierbij gebruikt, bevordert het transspireeren.

Transpireermiddel VIII.

Als men zich loom en vermoeid gevoelt, zonder evenwel koorts te hebben, of als men pijn in de buik of krampen heeft, of zich opgezet gevoelt, neemt men: 60 à 90 kleine en groote poko-bladeren, wascht de blaadjes goed schoon en droogt ze even in de zon, totdat de blaadjes omkrullen. Wil men het middel des avonds voor het naar bed gaan gebruiken, dan doet men tegen 4 uur de blaadjes in een kopje, giet er kokend water in en sluit het goed af, dat de damp erin blijft; dit aftreksel drinke men in eens op.

Transpireermiddel (uitwendig) IX.

Men neemt een handvol poko-bladeren, een stukje gember ter lengte van ½ vinger, 11 korrels kemoekoes of staartpeper en een theelepel djinten item; stampt dit alles een weinig fijn, zeeft het door een schoon doekje en kookt het eventjes op in een theekopje azijn; met het warme doekje, gedrenkt in de azijn, wrijft men den rug in tusschen de schouderbladen. Doet het geheele lichaam pijn, veroorzaakt, door gevatte kou, dan wrijft men met het doekje, het geheele lichaam in. Men zal dan ondervinden, welk een uitstekend transpireermiddel dit is.

Typhus I.

Voor typhus-lijders make men een bultzak van bagor, (zakken en den achterkant van kerees om het inregenen te voorkomen, maakt men van bagor, dat als ik mij niet vergis van gebang wordt vervaardigd) waarvan, door een paar draden er uit te trekken, het weefsel meer transparant wordt en vult deze matras met kremie-plantjes. Overal op vochtige plaatsen zal men deze plantjes kunnen vinden, verwissele ze echter niet met wilde postelein, waar 't veel van heeft. Het hoofdkussen maakt men even als de bultzak. De kremie-blaadjes zijn totaal reukeloos, voldoen beter dan ijs- of watercompressen en zijn heel koud. Voor den zieke is het aangenamer, omdat hij niet in het nat en toch zoo heerlijk koel ligt. Deze bultzak kan men wel vijf dagen gebruiken, zonder de blaadjes te vernieuwen, die niet spoedig verwelken. Beter is het om twee bultzakken te hebben, dan kan één 's nachts opengemaakt en de blaadjes in den dauw gezet worden. Kremie groeit als mos.

Typhus II.

Voor typhus wordt met veel succès widara oepas toegepast; men raspt dan den knol, waaruit vocht vloeit. Is de knol oud, dan voegt men er wat warm water bij, b.v. een portglaasje. Volwassenen geeft men er een portglas van in op de nuchtere maag; voor kinderen een bitterglaasje en voor babies de helft van een bitterglaasje.

Typhus III.

Het sap van de ketimoen is uitstekend voor typhus, zooveel als de lijder er van gebruiken wil. De geraspte ketimoen, vermengd met de pitten, is uitstekend om als tappel te gebruiken op den buik en onderbuik en de lendenen. Dit is niet alleen voor typhus, maar ook voor hooge koortsen.

Typhus IV.

Typhus-lijders moeten, als ze dorst hebben den geheelen dag door laboe-aër, nog beter is laboe-genti, drinken. Deze vrucht

raspt men en perst ze daarna door een doekje. Men kan laboe-aër of genti, niet in eens voor den geheelen dag klaar maken, daar het spoedig verzuurt. Men moet het dus twee keer daags bereiden en dan nog eens voor de nacht. Wasschingen met laboe-aër of genti voldoen ook uitstekend, eveneens de geraspte vrucht als tappel aangewend.

Typhus V.

Sambiloto of het slangenblad is mede uitstekend tegen typhus: zeventien blaadjes stampt men met een bitterglaasje water fijn en geeft dit na het gezeefd te hebben, een volwassen patiënt drie maal daags in; kinderen tot vijftien jaar twee maal daags, kinderen beneden de tien jaar één keer. Ook wasschingen met de fijn gekneusde bladeren wendt men aan om de temperatuur te doen dalen. (Zie verder de behandeling van koortsen en typheuse koortsen in het algemeen).

Typhus VI.

Let wel op, dat het voedsel vloeibaar moet zijn en melk of melk met tadjin (dat is rijstewater) gedronken moet worden. Vervolgens koude ijsomslagen, die telkens verwisseld moeten worden. Ook kan men koude omslagen van komkommers aanwenden.

Laat de typhuslijder zoo min mogelijk beweging nemen. Dikwijls heeft storting of darmbloeding plaats, door onvoorzichtigheid, hetzij door het te vroeg van bed gaan of door te spoedig vast voedsel te gebruiken.

Typhus VII.

Wasschingen en omslagen met water waarin ligoendi bladeren gekneusd zijn of waarin die bladeren gekookt zijn, helpen dikwijls den langen duur der ziekte verkorten.

Uitslag I.

Wanneer men geplaagd wordt met zweren en uitslag, moet men de lempoejang gadjah rauw gebruiken. Men neemt dan een wortel van een vingerlengte, raspt deze en doet er een portglas water bij, zeeft dit en laat het een nacht staan, als wanneer zich onder in het glas een laagje zetmeel gevormd heeft. Dit zetmeel moet men niet meedrinken, daar het stopt.

Uitslag II.

Een uitstekende zalf voor uitslag en wonden is het volgende: men neemt den hoofdwortel (empoe) van koentji, ongeveer een vingerlengte, 1 uitje, 2 stukjes poeloesarie, 11 korrels anijs, 1 vingerlengte dringoe, 3 stukjes zoethout, 2 paplepels fijn geraspte bidara laoet, 1 theelepel zout.

Deze kruiden worden fijn gestampt, daarna een kwartier lang gebraden met een klein kopje sla-olie en vervolgens worden er twee groote theelepels boomwas bij gevoegd. Zeeft alles door een fijn doekje en laat het afkoelen.

Uitslag III.

Menschen, sukkelend aan steenpuisten, zweren en uitslag op het aangezicht, moeten trouw het volgende drankje drinken. Men schraapt met een stuk glas het hout van de bidara-laut tot eene hoeveelheid van een grooten lepel, weekt dit gedurende een nacht op een half splitglas kokend water en gebruikt het drankje op de nuchtere maag, na het eerst door een doekje gezeefd te hebben. Voor puisten op het gelaat helpen dikwijls compressen van bidara-laut. Deze houtsoort is bloedzuiverend.

Uitslag IV.

Wasschingen met een aftreksel van tamarinde bladeren en den hoofdwortel van de koenir helpen uitstekend voor uitslag op lichaam en hoofd. Ook is het goed steenpuisten hiermede te wasschen.

Uitslag (galzweren).

Galzweren of uitslag verwijdert men door den hoofdwortel van de koenir fijn te wrijven en te mengen met tamarinde-bladeren en de huid er mede in te smeren.

Uitslag op het hoofd.

Zoogenaamde kletskop komt veel voor bij klier-achtige kinderen. Het hoofd is altijd nattig, niettegenstaande men geen wondje

ziet. De olie van de nogosarie is prachtig voor allerlei hoofduitslag als roos, kleine wondjes die zich als een reeks kleine puistjes vertoonen, (de javanen noemen dit koreng), uitslag op het hoofd dat veel gelijkt op ringworm, (het verspreidt zich op het geheele hoofd) en voor kinderen, die achter het oor altijd uitslag hebben, waaruit een waterachtig vocht ontstaat; zelfs groote menschen hebben dit wel eens. De nogosarie-pit wordt stuk geklopt en het binnenste gedeelte er uit gehaald; als men dit tusschen de vingers neemt, begint het oogenblikkelijk te smelten door de warmte. 't Is beter om het fijn te stampen; vijf of zes pitten zijn voldoende voor een kinderhoofd en voor één keer gebruik. Men wrijft het hoofd er twee maal daags mede in. Uitslag geneest men ook spoedig met sido goerih, dit is reeds gemeld voor huiduitslag.

Urineeren.

Het eten van lobak bevordert het urineeren; als groente bereid is het een gezonde kost. Ook sawie of chineesche andijvie bevordert het urineeren.

Urineeren met bloed I.

Voor bloed-urineeren worden vijf of zes bladeren der bloestroe gebruikt met een takje daon ketoembel, acht of negen plantjes (met wortel) daon meniran en drie schijfjes temoelawa; dit alles met twee splitglazen water opzetten en verkoken tot één; dit drinkt men in twee keeren daags.

Urineeren met bloed II.

Tegen urineeren met bloed gebruike men het volgende middel; neem een pond remoedjoeng bladeren, een half pond temoelawa, twee ons meniran plantjes (met wortel) en twee ons daon trawas. Dit droogt men, snijdt alles fijn en neemt er elken dag twee groote lepels van, kookt deze met een aer-blanda-flesch water en verkookt het tot de helft; men drinkt dit twee maal per dag. Bij gebruik van dit middel, mag men geen sterken drank

gebruiken, ook geen zuur eten of drinken, geen ander vleesch eten dan kippenvleesch, veel melk drinken, geen sterk gekruide spijzen eten. Dit middel drinkt men een jaar lang, al ziet men beterschap; bij de tiende maand langzaam minderen, men slaat dan een dag over, dan weer eens twee dagen en zoo heel langzaam gaat men met dit drankje uitscheiden.

Urineeren met bloed III. (bij koortsen).

Gebruikt een flinke lepel vol alang-alang-wortel, kookt deze met eenige stukjes tangkwé en twee glazen water, verkookt het tot één. De patiënt mag tot 2 glazen per dag van dit aftreksel drinken. De koorts-temperatuur zal door dit middel dalen.

Urineeren met bloed (tengevolge van venerische ziekten).

Hiertegen gebruikt men 11 stuks daon pegagan, die fijn gestampt worden en vermengd met een stukje aluin ter grootte van een chinine-pil. Dit drinkt men rauw, aangelengd met wat water.

Urineeren. (uitwendig gebruik).

Als kinderen niet kunnen urineeren en daarbij braken is het volgend recept goed; neemt een roode ui, die gestampt moet worden en vermengd met muskus ter grootte van twee speldeknopjes en doe dat op de navel van het kind.

Urineeren (niet kunnen) I:

Als men niet urineeren kan, gebruikt men het blad van de bakoong-poetih. Het wordt even boven het vuur gehouden, zoodat het verwelkt, besmeerd met een beetje klapperolie en gekneusd door het even met de vingers te rollen. Daarna legt men het bij wijze van verband, op de blaas. Veel klappa idjoe water drinken is ook goed bij moeilijk urineeren.

Een groote lepel fijn gehakte alang-alang-wortels, en eenige stukjes tangkwé gekookt met 2 glazen water en verkookt tot 1 glas, bevordert het urineeren bij zware zieken. Een dessert-

lepel sidowajah gekookt met 200 gram water en tot 150 gram verkookt, helpt tegen moeilijke urineeren, vooral bij koortsen.

Urineeren (niet kunnen) II.

Posor is een plantje dat bijna overal in het wild groeit. Men gebruikt deze bladeren als tappel voor menschen die niet kunnen urineeren; zij worden vermengd met kembang-lawang, dit is op alle passers te krijgen bij vrouwen die in inlandsche kruiden handelen. Alles wordt fijn gestampt en op den onderbuik gesmeerd.

Urineeren (moeilijk) I.

De sambodja-bast wordt gebruikt voor moeilijk urineeren ten gevolge van syphilis. Het is voldoende een stukje bast van een vingerlengte en twee vingers breed op twee splitglazen water te verkoken tot de helft en dit te drinken.

Urineeren (moeilijk) II.

Voor moeilijk urineeren ten gevolge van syphilis gebruikt men ook de papaja-bast. Deze wordt gestampt en met toevoeging van een bitterglaasje water gedronken, nadat men het eerst door een fijn doekje heeft gezeefd.

Urineeren (moeilijk) III.

Ketimoen-pitten worden uit de vrucht gehaald en als tappel op den onderbuik gelegd. Dit middel is voor kinderen die niet of moeilijk kunnen urineeren, vooral bij koorts.

Urineeren (pijnlijk).

Tegen pijnlijk urineeren gebruikt men een thee van ongeveer vijf meniran-plantjes (met wortel) op twee splitglazen water, verkookt tot de helft. Als kinderen moeilijk urineeren, geven de javanen een tappel van waroe-laut-bladeren, vermengd met adas en poeloesarie.

Vergiftiging I.

De widara-oepas-knol (liefst de kleine knol waarin veel getah zit) geraspt en geperst, wordt gebruikt als tegengift tegen indische vergiftigingen. Men neemt dan ongeveer drie bitterglaasjes daags er van in.

Vergiftiging II.

Klappa idjoe wordt veel gebruikt als tegengift bij inwendige vergiftigingen.

Wordt dit voor beesten gebruikt, dan wordt het water met klapper-olie vermengd en te drinken gegeven.

Vergiftiging III.

Reeds in den ouden tijd werd rhenoceroshoorn geschraapt en dit met water gemengd, gebruikt tegen vergiftigingen, vooral als het vergif, dat men ingekregen had, op de zenuwen werkte. De rhenoceroshoorn werkt zeer kalmeerend.

Vergiftiging IV.

Gevoelt men zich onwel, door het onbewust eten of drinken van schadelijk voedsel, zoo gebruike men negen tot veertien blaadjes widoro of bidara; de javanen noemen dit kortweg godong doro. Men kookt die negen tot veertien blaadjes (naar gelang van de grootte) op één splitglas water en verkookt dit tot de helft. Men drinkt het koud en gebruikt het drie dagen achtereen. De widoro-boom wordt veel in de bosschen van Java, tot op ongeveer 1000 voet aangetroffen en groeit liefst in warme streken. Er komen kleine vruchten aan als kleine appeltjes, die rijp, heel smakelijk zijn.

Vergiftiging (door bedorven voedsel).

Een flinke handvol tembelèan-bladeren gestampt tot moes, wordt als inwendig middel gebruikt om branderigheid in de

maag te verdrijven, veroorzaakt door het onbewust eten van schadelijk voedsel dat de maag niet kan verdragen, zoodat er krampen door ontstaan.

Als de bladeren gestampt zijn, voegt men er een wijnglas water bij en zeeft het mengsel door een doek. Dit mengsel wekt brakingen op. Gebruik daarna een maand lang elken dag een handvol rauwe daon gagan.

Vischvergiftiging.

Een glas vol klappermelk (santen) wordt achtereen leeg gedronken.

Vermageringskuur.

De bladeren van de djatie-blanda worden gebruikt voor een vermageringskuur die men maar één maand mag volhouden. Men neemt tien bladeren, als ze klein zijn, anders zeven stuks, kookt ze met twee splitglazen water en laat ze tot één verkoken en drinkt er twee maal per dag van. Geen zoetigheid eten en niet te veel drinken.

Vervetting.

Een stukje benglé-wortel van een halve vingerlengte, wordt met zeven bladeren djatie-blanda opgezet met anderhalf splitglas water en tot één verkookt; dikwijls gebeurt het, dat men na een maand gebruik reeds de goede resultaten ziet. Vrouwen, die een inwendige vervetting hebben en daardoor geen kinderen krijgen, hebben met dit middel dikwijls goede resultaten gehad; zij moeten bij aanwending van dit middel ook veel loopen.

In den ouden tijd werd dit middel ook aangewend door de javaansche hoofden tegen hartvervetting; men moet dan ook veel beweging nemen.

Vloeiingen (gedurige).

Koopt voor een cent ampo (een soort kleiaarde), giet daarop

warm water, ongeveer een kopje, en gebruikt dit als drinkwater.

Verzakking van de baarmoeder I.

Een middel om de baarmoeder te laten krimpen bij eene verzakking of vergrooting, is het gebruik van de koentjie pèpètwortels, vermengd met de volgende kruiden, die men overal op de passers krijgen kan; t.w.:

7 stuks koentjie pèpèt-worteltjes, 2 stuks kajoe rapet van een vingerlengte, 1 stukje djamoer bromo, 1 theelepel tai-oeler sowo, 1 stukje mesojie-hout van een halve vingerlengte.

Dit alles moet men fijn wrijven en met water aanlengen en het twee dagen achter elkaar op de nuchtere maag gebruiken. Na de baarmoeder hersteld te hebben, moet men langen tijd een bengkoong dragen.

Een benkoong is een inlandsche buikband bestaande uit een lang stuk katoen (op de passer wordt het afgepast verkocht). Men kan de bengkoong zelf maken van keper of ongebleekt katoen; ze moet 7½ M. lang en 70 c.M. breed zijn. Dit vouwt men eenige malen in de breedte dubbel en wikkelt het om het lichaam. Iedere javaansche vrouw kan uitleggen, hoe zulks geschiedt. Eene beschrijving er van te geven is moeilijk.

Verzakking van de baarmoeder II.

De temoelalap of koenir-poetih-wortel wordt voornamelijk gebruikt om de baarmoeder te laten krimpen, eenvoudig door dagelijks een stukje koenir-poetih van een halve vingerlengte te eten. Men doet verstandig langen tijd een benkoong te dragen. (Zie beschrijving van de benkoong hierboven).

Verzakking van de baarmoeder III.

Een handjevol daon ligoendie, 10 gram temoe-iring of hitam, zoo groot als een vingerlid. Stampt dit fijn, perst het sap uit en lengt dit met een theelepel honig aan. Men moet dit eens drinken en herhaalt dit om de twee dagen, totdat de baarmoeder naar binnen is getrokken. Men moet een benkoong dragen.

Verzwakten.

Verzwakten en uitgeputten menschen ten gevolge van koortsen, geeft men een thee van den poelé-boom. Men stampt den bast fijn en kookt er een theelepel van met een kopje water en verkookt het tot de helft. Dit is voldoende voor ééns per dag. Op de nuchtere maag wordt dit middel toegediend. Het is erg bitter. De javanen gebruiken den bast rauw met een weinig zout gestampt en met toevoeging van een weinig water. Te prefereeren is eerstgenoemd middel, het is minder bitter. Bij gebruik van deze medicijn, is het eten van scherpe of zure spijzen verboden.

Verzwikking I.

Verzwikkingen geneest men door eene massage met ketjoebong-olie.

Verzwikking II.

Kellor-bladeren, takken en wortels, worden fijngemalen (giling) en gebruikt bij verzwikkingen. Men comprest de pijnlijke plek met deze massa en vernieuwt het compres telkens als het droog geworden is.

Verzwikking III.

Ook de daon srigie gekneusd of gestampt met zout, gebruikt men voor verzwikkingen of voor beenbreuken. Deze bladerenmoes wordt op de pijnlijke plaatsen gelegd.

Verzwikking IV.

De rauwe katjang idjoe wordt eveneens bij verzwikkingen toegepast. Men stampt ze heel fijn als meel, masseert den voet, dat mag echter niet te lang duren; dan wordt de seréh-wangi, als men die krijgen kan, heel fijn gemaakt, zoo fijn als maar kan. Als men geen seréh-wangi kan krijgen dan seréh die men

in het eten doet, doch de hoeveelheid moet dan vermeerderd worden omdat de olie-bestanddeelen niet in die mate aanwezig zijn als in de eerstgenoemde soort. Lengt dit aan met het meel van de katjang idjoe en maakt er een soort verband van om de verzwikte ledematen. Men laat dit er 24 uur op. Als het droog is, is het als een verband van bordpapier; men moet een nog al dunne doek van grof weefsel er om heen binden.

Op ongeveer 3 à 4000 voet groeit een grassoort, die veel op de seréh-wangi gelijkt, reuk, groei, alles doet denken aan deze seréh, en kan men deze best gebruiken in plaats van seréh.

Verzwikking V.

Kajoe limor vermengd met azijn, wordt gebruikt tegen verzwikkingen. Men comprest de pijnlijke plaatsen met dit aftreksel.

Verzwikking VI.

Een oud huismiddel tegen verzwikking, is het verzwikte lichaamsdeel eenigen tijd in heet pekelwater te dompelen, tot dit is afgekoeld, en daarna met dit water te compressen.

Verzwikking VII.

Neemt het wit van een ei, stampt wat aluin fijn, doet dit papje op een lap, en zwachtelt daarmede de verzwikte ledematen. Deze pleister wordt 2 maal daags vernieuwd.

Vlekken in het aangezicht.

(Zij zien er wit gerimpeld uit; 't is geen panoe).

Kookt roode uien met minjak-sengkawang op en doe deze pap er 12 uur op; vernieuwt het eenige keeren, doe er daarna slechts de olie op en herhaalt dit tot de vlekken verdwijnen.

Waterzucht I.

Drie stuks sambodja-bast van een vingerlengte en twee vingers breed, kookt men met twee splitglazen water en verkookt

ze tot één. Den eersten dag gebruikt men slechts één bitterglaasje, den tweeden dag twee glaasjes, den derden dag drie en zoo gaat men voort tot vijftien dagen, dus vijftien bitterglazen daags. Men kookt dan meer van den sambodja-bast, omdat men door éénmaal koken maar twaalf bitterglaasjes krijgt. Het vocht kan men wel twee dagen bewaren, mits men het opwarmt. Zijn de vijftien dagen verstreken zoo gaat men aan het minderen, elken dag een glas minder, dus na den vijftienden dag slechts veertien glaasjes en dan dertien, twaalf enz., tot men weer tot één gekomen is. Als men de sambodja-kuur ondergaat, mag men geen pedis of zuur eten. Geen pedis eten wil zeggen, geen lombok, mosterd of peper enz., men moet zich daar wel drie maanden van onthouden. Deze medicijn moet koud gedronken worden.

Waterzucht II.

Kookt 7 bladeren van de daon franschman of Eupatorium Ayapana met ½ flesch water; dit verkoken tot de helft en in 3 keeren voor den dag verdeelen. Men drinkt dit eenige dagen achtereen.

Waterzucht III.

Tien tot vijftien gram roode uien kookt men met een ½ liter water en verkookt dit tot de helft; voeg tijdens het koken 6 gram gestoot fenkelzaad bij en drinkt dit door den dag op.

Windkoliek I.

Maakt een thee van een handjevol daon semboong op een splitglas water, verkookt dit tot de helft en voegt hieraan toe vier of vijf druppels pepermunt-olie. De pijnen zullen hiermede verdreven worden.

Windkoliek II.

Kedawong pitten worden als koffie gebrand en daarna ge-

schild. Den inhoud stampt men dan tot poeder en eet dit, b. v. van een stuk of drie, vier pitten tegen windkoliek.

Witte vloed I.

Voor kleine meisjes die een soort witte vloed hebben, veroorzaakt door besmetting van een baboe met vuile ziekten, of door het zitten op een vuil privaat, stampt men drie jonge takjes loentas met een weinig zout en 9 korrels djinten item, perst dit vermengd met een bitterglas water, door een doek en geeft dit 's morgens op de nuchtere maag te drinken. Dit laat men gebruiken tot het kind schoon is en laat het dan twee maal per dag zitbaden gebruiken van een afkooksel van sirih-bladeren. Aan te raden is het, al is het kind genezen, nu en dan nog wat van de loentas-bladeren te geven.

Witte vloed II.

Bij vele kleine meisjes ontstaat de witte vloed door zwakte. Een sterke voeding is dan aan te raden met verkoelende spijzen en het gebruik van zitbaden van een aftreksel van sirih-bladeren en het innemen van een drankje van twee plantjes met wortel van de papah-lima, gekookt met twee kopjes water en verkookt tot één. Men kan ook alleen vijf wortels koentji koening met twee kopjes water koken, dit verkoken tot één en als thee gebruiken.

Witte vloed III.

Bij kleine meisjes kan een soort witte vloed ook ontstaan door maaien; men gebruikt dan zoo spoedig mogelijk getah papaja en laat het kindje in een aftreksel van sirih-bladeren zitbaden nemen, twee maal per dag. In den oost-moesson geen getah papaja geven; het is te heet.

Witte vloed IV.

Voor vrouwen die aan witte vloed lijden, is het gebruik van

loentas-bladeren bijzonder aanbevolen, vooral kort na de menstruatie, omdat deze bladeren een zuivere lucht aan het lichaam geven.

Witte vloed V.

Ook is een uitstekend middel om na de menstruatie te gebruiken tegen witten vloed, twee plantjes papah lima (met den wortel). Wascht ze goed schoon en stampt ze met een beetje fijn zout, voegt er een bitterglaasje water bij en zeeft het door een fijn doekje, om het 's morgens op de nuchtere maag te gebruiken. Men herhale dit om vier uur 's middags.

Witte vloed VI.

Bij hevigen witten vloed moet men twee plantjes (met wortel) papah limah, vermengd met den hoofdwortel van koentji koening en een takje patjar djawa, innemen. Alles moet met een splitglas koud water opgezet, en tot de helft verkookt worden. Dit middel moet men echter niet gebruiken als men de maandstonden heeft. Wil men spoedig van deze ziekte afkomen, dan moet men, behalve dat drankje, inspuitingen nemen van drie jonge takjes daon djamboe biedjie en zeven stuks daon sirih opgezet met twee wijnflesschen koud water, verkookt tot één. Twee keer per dag moet men er zich mede inspuiten.

Voor jonge meisjes is een zitbad van bovengenoemde bladeren klaargemaakt, voldoende. Men maakt dan natuurlijk wat meer klaar dan voor de inspuiting. Men gebruikt een geëmailleerde waschkom om in te zitten.

Vrouwen die aan witten vloed lijden, moeten het lichaam zoo koel en zindelijk mogelijk houden. Vooral bij het doen van hunne dagelijksche behoeften, zich flink met water reinigen, ook na het urineeren. Dit alles is van groot belang om van deze ziekte spoedig bevrijd te zijn.

Als men deze ziekte in erge mate heeft, dan is het goed om een verband op den buik te leggen van verkoelende bladeren als daon ketoembel en daon toeri-poetih. Men maakt dan de bladeren fijn en legt ze met een goerita op den buik vast.

Witte vloed VII.

Ook is voor witten vloed uitstekend een aftreksel van zeven takjes toerie-poetih met koenjit of koenir van een halve vingerlengte, opgezet met een flesch water tot de helft verkookt en gedurende den dag gedronken.

Voor lijderessen aan witten vloed is het van belang te weten dat zij niet alles mogen eten, b.v.; ketimoen, pisang-idjoe, boeanonna, veel citroen-water, assem-stroop, papaja of katès, spijzen waar veel azijn in voorkomt en annanas. Dit laatste mogen zij alleen eten twee dagen vóór zij hare stonden krijgen en als zij de stonden hebben, in geringe mate, maar daarna niet meer. Vrouwen met een normaal gestel zullen merken, dat na dagelijks gebruik van deze vrucht, zij zich spoedig verzwakt zullen gevoelen. Moeheid en loomheid, een paar dagen vóór zij haar maandelijksche zaken krijgt, zijn het gevolg er van.

Ook mogen zij, die aan witten vloed lijden, niet te lang staan of dansen, vooral niet als zij de maandelijksche stonden hebben. Daarentegen is het aan te bevelen veel spijzen te eten, waar koenir of koenjit in voorkomt. Eens of twee keer in de week drinke zij een stukje rauwe empoe (hoofdwortel) koenjit of koenir van ongeveer een halve vingerlengte, dat geraspt moet worden en door een doekje gedaan met bijvoeging van een bitterglaasje water en eenige citroendroppels. Mede is aan te bevelen het eten van zelf-geprepareerde succade. (Zie het recept hiervoor).

Een goed middel voor witten vloed is het volgende:

2 stuks mesojie, 2½ c.M. lang en 1½ c.M. breed, 2 stuks kajoe rapet van een vingerlengte, 2 stuks djenitrie, 1 kembang lawang, 2 stuks koentjie koening, 12 kemoekoes, 5 kruidnagels, 1 djogo soekon, 10 soekmo djeloewé, 10 djinten item, 1 korrel zout en een beetje citroen-sap, 3 papah-lima-plantjes (met wortel) waar geen bloesem aan zit, 2 heele jonge djeroek nipis.

Deze kruiden zijn rauw gebruikt beter dan gekookt, althans als de witte vloed heel erg is. Ze worden fijn gemalen en kunnen in een stopflesch bewaard worden: deze hoeveelheid kruidden is berekend voor drie maal gebruik. Elke keer voegt men er drie papah-lima en twee heele jonge djeroek nipis en een

half glas water bij. Dit middel is voor witte vloed, ontstaan door inwendige ontsteking. Een verband van dadap-serep bladerenmoes moet op den buik gelegd en drie maal daags vernieuwd worden. De patiënt moet volstrekte rust hebben.

Als het gestel door deze ziekte erg verzwakt is en de vrouw vermagerd, is een dagelijksch gebruik van een aftreksel van daon kemaroegan en hoofdwortel (empoe) koenir, uitstekend en versterkend. Men neemt dan een takje van een kwart el van de kemaroegan en drie schijfjes koenir. Voordat men de kemaroegan kookt, moet men de vezels aan de takjes wegschrapen en daarna opzetten met twee splitglazen water en tot de helft verkoken. Men gebruikt bij dit inwendig middel, een uitwendig middel om op den buik te doen, bestaande uit assamkawa en empoe koenir, met een weinig water vermengd. Gebruikt bovengenoemd zalfje, de sirih-inspuiting en het laatst vermeld drankje en men geneest spoedig van witte vloed. Al is men genezen van deze ziekte, houdt dan nog een jaar vol met inspuitingen van sirih te gebruiken, eens per dag en altijd na de menstruatie, vijf dagen lang thee drinken van koentjiekoening en tapak of papah-lima.

Witte vloed VIII.

De samban tjolok wordt gebruikt tegen witte vloed, ontstaan door verzakking of besmetting. Men neemt:

3 takjes van de samban tjolok, 27 blaadjes mos dat aan de boomen groeit (de javanen noemen dit pitjiesan), 2 stukjes kajoe rapet van een vingerlengte, 1 hoofdwortel (empoe) van de koenir, ter grootte van een halven vinger, 1 djogo soekoen, twee stukjes koentjie pepet.

Alles stampen met een half splitglas water, dit door een doekje laten loopen en het gebruiken tot dat de kwaal genezen is.

Witte vloed IX.

Ook rauwe jonge papaja-bladeren helpen tegen witten vloed; men stampt het jonge blad dat nog heel lichtgroen is met zout

en voegt er een beetje water bij. Zeef dit door een doek en drink het een vijftien dagen achter elkaar.

Dit middel is voor ongehuwde vrouwen, die door hare werkzaamheden genoodzaakt zijn veel te staan of vermoeiende arbeid te verrichten hebben; zij raken dan slijm kwijt veel gelijkend op eiwit. Koude zitbaden met sirih behooren ook bij de behandeling.

Witte vloed X.

Als men sirih-bladeren inwendig gebruikt tegen witte vloed neme men de temoe-roesih of temoe-ros, op zijn javaansch uitgesproken. Dat zijn sirih-bladeren, waarvan de bladnerven bij elkaar loopen in tegenstelling met het gewone sirih-blad. Men vindt deze bladeren aan de gewone sirih-plant. De javanen vinden als medicijn meer baat bij deze bladeren, dan bij de gewone sirih-bladeren. De toepassing is:

7 genoemde sirih-bladeren, 2 schijfjes hoofdwortel (empoe) koenir ter grootte van een cent ongeveer, 1 theelepel djinten item.

Dit alles koken met een splitglas water en verkoken tot de helft. Men gebruike dit geregeld iederen dag en een maand door, ook al is de witte vloed opgehouden.

Witte vloed XI.

De gedroogde sroenie- of witte aster-bladeren worden als thee gedronken tegen witte vloed. Een handvol met een splitglas water opzetten en tot de helft verkoken. Men moet dit een geruimen tijd drinken.

Witte vloed XII.

Voor witte vloed bij meisjes, ontstaan door zwakte, raspt men een stukje empoe koenir ter grootte van een duivenei. Verder mengt men er bij een eidooier en dit alles klutst men goed door elkander met een lepel honig.

Wonden I.

Om wonden te genezen is daon iler of mejana uitstekend. Men wascht dan de blaadjes eerst goed af en rolt ze daarna even tusschen de vingers, zoodat het sap er een weinig uitkomt, vervolgens legt men ze op de wond. Men moet de blaadjes drie maal daags vernieuwen.

Een even goed middel is de daon oerat, waarbij men op dezelfde wijze handelt. Beide kruiden zijn bloedzuiverend.

Wonden II.

Een prachtige zalf tegen wonden, veroorzaakt door giftige bijtende vochten van dieren of planten, kan men van de djarak iri of paggar maken. Men neemt dan de pitten, trekt hieruit olie- en vermengt deze met fijn gestampte zwavel, witte was, een afkooksel van setjanghout en eenige druppels terpentijn.

De urine van den badjing of indische eekhoorn is zóó giftig en scherp, dat de badjing, vóór hij aan den klapper gaat knagen, er op gaat urineeren om den bast en den harden klapperdop week te krijgen; de tak verschroeit en knapt af, als zij in aanraking komt met deze urine. Gevaarlijk is het kinderen met deze dieren te laten spelen. Ik heb de vreeselijkste ondervinding hiervan opgedaan met mijn vijfjarig zoontje; de vingers waren overal tot op het been doorgevreten, ook de voeten zagen er afschuwelijk uit. Toevallig zag een dessa-bewoner, dat het kind met een eekhoorn speelde; de man wees mij op het gevaarlijke spel en de oorzaak der wonden, welke ontstaan door de urine van den badjing, een zenuwachtig dier, dat herhaaldelijk bij de minste aanleiding zijn urine loost.

Door het gebruik van bovengenoemde zalf genezen de wonden zeer snel. Ook de urine van de kadal en boenglon is gevaarlijk en geeft dergelijke wonden.

Ook onder de planten zijn verscheiden giftige soorten. De getah van de ingas of semplep is zeer gevaarlijk; men heeft twee of drie exemplaren van deze boomsoort. De croton-plant is alleen gevaarlijk, als de getah met een wondje in aanraking komt; de getah van de gekleurde sirih, die als sierplant dienst

doet, de getah van den djamboe-monjet-boom, getah kajoe-oerip en nog zooveel andere planten zijn giftig.

Wonden III.

Voor wonden, die niet diep zijn, is de widara oepas goed. Men snijdt den knol open en legt er een plakje van op de wonden. Om wonden te reinigen gebruiken de javanen een afkooksel van de patjé-vrucht, bast en wortel.

Zijn de wonden diep, dan neemt men een paar ons wortels van den trenggoelie-boom, kookt die op een petroleumblik water en verkookt die tot drie kwart blik. Men wascht en comprest hiermede de wonden en zweren. De akeligste, diepste wonden en zweren geneest men wonderlijk vlug met dit aftreksel. Om wonden van menschen en beesten tegen vliegen te beschutten, smeert men een weinig getah gondang op de zieke deelen: dit sluit de lucht prachtig af. Als de wonden erg jeuken geneest assem-kawa-olie de jeuk uitstekend.

Wonden IV.

Het daon basaran of moerbeiblad, even boven het vuur gehouden totdat het verwelkt is, met een weinig klapper-olie bestreken en even tusschen de vingers gerold, is geschikt om groote diepe wonden in den kortst mogelijken tijd te genezen. Men legt het blad op de wond doch reinigt deze met het aftreksel van den trenggoelie-wortel, vóór men het moerbeiblad er oplegt.

Wonden V.

De bast van den kajoe poetih-boom, als thee gekookt, geneest zeer vlug leelijke wonden.

De kajoe poetih-boom is den lezers bekend; uit deze bladeren maakt men de kajoe poetih-olie, maar minder bekend is het, dat de djoongrahap en de meritja-bollong, bloem en vrucht van dezen boom zijn.

Wonden VI.

De getah gebang geneest wonden, veroorzaakt door kappen of houwen. Men smeert de getah op de wond.

Om wonden te wasschen, gebruikt men het aftreksel van sirih-bladeren met toevoeging van een weinig aluin, dat men erbij moet koken. Men kookt dan b. v. een tien-tal bladeren met een theelepeltje aluin op een flesch water. Dit is echter niet om de wond te genezen, doch slechts ter reiniging.

Als men evenwel de sirih-bladeren rauw met wat water kneust, geneest dit de wond wel, doch men moet dan vooral opletten of de bladeren wel zuiver zijn. Wascht ze liever eerst met carbol of sublimaat, omdat op de bladeren soms rupsen of andere beesten geloopen hebben.

Voor jeuk bij wonden doen deze bladeren ook goede diensten. Men neemt een blaadje, houdt het even boven het vuur zoodat het verwelkt, smeert er een weinig klapper-olie op, rolt het even tusschen de vingers en legt het precies om de wond heen.

Men kan van de koenir (koenjit) ook nog een zalf maken voor beenwonden. Ik bedoel hier geen diepe wonden; maar 't volgende: het begin is, dat het vel openspringt en er een waterachtig vocht uitkomt; als dat vocht zich op een andere plaats mededeelt, komt er dadelijk een nieuwe wond. 't Vocht is vreeselijk jeukerig en de patiënt is geneigd het been stuk te krabben. Deze wonden kunnen verschillende oorzaken hebben, hoofdzakelijk is het bloedbederf; ik heb inlanders gezien, die zulke wonden gekregen hebben, doordat ze een tijdje te voren door een vergiftig beest gebeten of gestoken waren. Javanen krijgen die wonden ook door onzedelijk leven of besmetting.

Spoedig geneest men zulke wonden, door de ontstoken plekken te reinigen met het afkooksel van den wortel van den trengoelie-boom; als ze reeds goed geweekt en gereinigd zijn, droogt men de wondjes een voor een af en smeert ze in met een zalfje van empoe (hoofdwortel) koenir van een vingerlengte, met assem-kawa ter grootte van een duivenei. Men stampt eerst de koenir heel fijn en vermengt die dan met de assem-kawa. Om spoedig te genezen is het goed het bloed zoo vlug mogelijk

te zuiveren. Men drinke daarom elken ochtend een thee van temoelawa met tamarinde, liefst op de nuchtere maag.

Wonden VII.

Men moet twee à drie brotowalie-takjes op een flesch water koken en tot de helft verkoken om wonden er mede te wasschen en te compressen. Brotowalie-bladeren kunnen ook gekneusd of als moes dienst doen om op wonden gelegd te worden. Men moet dit twee maal daags vernieuwen en de wond met het aftreksel van de takjes wasschen.

Wonden VIII.

Als wonden erg vurig zijn, legt men er gestampte baijem doeribladeren op. Zulks werkt erg verkoelend.

Kleine wondjes, veroorzaakt door een mes enz., geneest men met de getah van de patian kerbo, een kruid dat overal in het wild groeit. Ook is een aftreksel van daon gagan goed daarvoor.

Wonden (schramwondjes).

Als bij het vallen de huid licht gekneusd of geschaafd is, moet men dit eerst met een zeer lichte oplossing van carbol of sublimaat reinigen, dan het vliesje van een ei er op doen en dit er op laten tot de wond genezen is. Dit middel is ook goed als men zich gesneden heeft.

Wormen I.

De woedanie is een klimplant met prachtige genuanceerde roode bloemen, die zoowat overal kan groeien. De vruchten van deze plant, die tjegoe of tjekloek genoemd worden, gebruikt men tegen wormen. Drie of vier rijpe vruchtjes zijn voor kleine kinderen voldoende, wat meer als zij grooter zijn. Kan men de vruchten niet krijgen, zoo kookt men den wortel van deze plant ter lengte van twee vingers, met javaansche suiker op twee kopjes water die men tot de helft verkookt, deze thee drinkt

men op de nuchtere maag. Men behoeft daarna, zooals anders met het gebruik van santonine het geval is, geen castorolie te gebruiken.

Er zijn drie soorten dezer plant: de chineesche, welker pitten grooter zijn dan de javaansche, welke men altijd op de passers bij chineesche vrouwen krijgen kan, en dan nog een soort die de boegineezen op de hoofdplaatsen verkoopen, deze zijn vierkantig. De pit die in de noot zit moet men eten en niet de geheele vrucht, zooals de chineezen, die in medicijnen handelen, beweren.

Wormen II.

Temoe giring is een wortel, die men toepast tegen wormen. Raspt een wortel ter lengte van een vinger en lengt dit raspsel aan met een half theekopje water, zeef alles door een doekje en laat dit twee uren staan trekken eer men het gebruikt. Men moet dit drankje op de nuchtere maag innemen.

Wormen III.

De moengsie arab is een middel tegen wormen. Twee groote lepels vol van de moengsie arab-zaden doet men in een doekje, zet ze met twee koppen water op, verkookt die tot de helft en kookt dit daarna even op met javaansche suiker. Op de nuchtere maag moet men dit gebruiken en den dag daarna castorolie innemen. Gebruik dit middel slechts in den westmoesson.

Wormen IV.

De parasiet kemadean genaamd, die op de delima-poetih groeit, vermengd met temoe giri van 2 c.M. lang en een weinig zout, opgezet met een splitglas water en verkookt tot de helft, is goed voor kinderen, die last hebben van wormen. Kemadean wordt ook gestampt en met zout en een bitterglaasje water vermengd.

Wratten I.

Met de getah van de bast van den papaja-boom kan men

wratten verwijderen. Men smeert de getah op de wrat en herhaalt dit eenige keeren; zijn het hardnekkige wratten dan de bast 24 uren er op binden.

Wratten II.

Men doet een druppel patah of sankal toelang op de wrat; na een keer of twee herhalen is de wrat er af. (Sankal toelang is vergiftig).

Zenuwachtigheid I.

Een uitstekende kalmans is daon lampes. Men kneust de bladeren, voegt hier water aan toe en geeft daarmede wasschingen over het geheele lichaam.

Zenuwachtigheid II.

De vruchten of liever gezegd de pitjes van de kemangie, die men niet met slasee-pitjes moet verwarren, werken op zenuwachtige menschen kalmeerend en verkoelend. De pitjes worden in water gelegd, dijen dan uit en gebruikt men ze met stroop: twee theelepeltjes per dag is voldoende. Men moet niet alles in eens klaar maken, maar het in tweeën verdeelen.

Zenuwachtig huilen.

Zenuwachtige kinderen, die bij het huilen niet tot bedaren kunnen komen, geeft men eene wassching met een aftreksel van rauwe lenglengan-bladeren.

Zenuw-hoofdpijn I.

Voor zenuw-hoofdpijn neemt men een compres van lenglengan-bladeren, welke men met een weinig water kneust.

Zenuw-hoofdpijn II.

Voor zware zenuw-hoofdpijnen doet de sanket goede diensten. Men moet het hoofd met een aftreksel er van nat maken of de gedroogde bladeren als hoofdkussen gebruiken, vermengd met daon lampes.

Zenuw-hoofdpijn III.

Kangkoong-bladeren zijn goed voor zenuwachtige menschen. Vooral lijders aan zware zenuw-hoofdpijnen moeten deze bladeren bij wijze van groente gebruiken. Ook kan men een handvol blaadjes stampen, met zout en water vermengen en door een doek gezeefd dat water drinken.

Zenuw-toevallen.

Bij zenuw-toevallen gebruikt men de gekneusde sanket-bladeren om het geheele lichaam er mede te wasschen en ook om het hoofd aanhoudend nat te maken. Elken dag moet de zenuwlijder of -lijdster een bitterglaasje sanket-water drinken; twee takjes van een vingerlengte worden gestampt, daarbij een bitterglaasje water gevoegd, laat het een half uur staan, zeef het door een fijn doekje, voeg er een beetje zout bij en drink een glaasje op de nuchtere maag. Niet iedereen kan de sanket voor inwendig gebruik verdragen; zoodra men bemerkt dat er puistjes in den mond komen moet men er mede uitscheiden en slechts de wassching gebruiken.

Zoogende vrouwen I.

Uit het merg van den ouden remboeloeng-boom en atappalm (op Sumatra rembijjo genaamd) kan men meel trekken. De gebang-palm is daarvoor minder geschikt. Het merg wordt aan kleine stukjes gehakt en uitgeperst met water. Laat een nacht het water op het zetmeel staan en giet den volgenden dag het water af. Is het nog niet zuiver, zoo herhale men deze bewerking nog eens en droogt vervolgens het zetmeel in de zon. Dit

meel kan heel lang bewaard worden. Het meel is verkoelend en wekt bij zoogende vrouwen zog op, vooral wanneer dit meel als volgt bereid wordt met temoelawa. Acht groote, niet te dikke schijven temoelawa kookt men met een halve plak javaansche suiker op twee splitglazen water en als het reeds tot de helft verkookt is, giet men dit door een zeef of doek, lengt langzaam een afgestreken dessertlepel remboeloeng-meel, of, als men dit niet heeft dan maar arrowroot, met koud water aan, doch voorzichtig, zóó dat het niet klontert en giet dit dan in het warme aftreksel van de temoelawa. Men gebruike dit vooral niet warm, maar lauw of liever koud. De ondervinding heeft mij geleerd, dat bij kraamvrouwen, waarbij totaal geen zog opgewekt kan worden, dit middel zelden faalde. Het zog wordt voor de baby niet te zwaar, het braken, dikwijls voorkomende, heeft niet meer plaats, de ontlasting wordt prachtig geregeld, het kind is rustig en ziet er heerlijk blozend uit. Dat zijn de voordeelen voor het kind, maar nu voor de vrouw zelf. Van harde ontlasting geen sprake, deze immers zou aanleiding kunnen geven tot hemorrhoïden en andere kwalen; zij zuivert door de temoelawa haar lichaam van schadelijke stoffen. De kraamvrouw is opgewekt, heeft veel eetlust, gevoelt zich niet koortsig, heeft geen last van hoofdpijn, in één woord, ze is kern-gezond. Men zal zeggen met tadjin, dat is rijstewater, krijgt men hetzelfde resultaat: eenigszins ja, toch heeft het eerste dàt voor, dat de patie (meel) van atap of remboeloeng verkoelend werkt en het bij het drinken niets weerzinwekkends heeft. Kinderen braken er ook niet van.

Zoogende vrouwen II.

Het voordeel van het gebruik van ketapang-pitten is, dat deze pit bij zoogende vrouwen verbazend veel zog opwekt; men moet de pitten fijn stampen en met arrowroot-pap en wat suiker aanlengen.

Wanneer de zuigeling veel braakt, moeten zoogende vrouwen het blad van de djinten of koetjing gebruiken. Ze moeten dan lang op de blaadjes kauwen en het sap inslikken; het is nogal prikkelend op de tong. In het algemeen is de werking van dit

blad zuiverend. Ook de daon kemangie gebruike men bij de rijsttafel. Ze hebben de eigenschap van het zog te zuiveren. Daarbij werkt het erg kalmeerend, zoodat het ten goede komt van moeder en kind.

Zoogende vrouwen III.

In gevallen dat het zog plotseling is opgehouden, kan men dit weer opwekken door het gebruik van daon derès, een handvol gestampt met bijvoeging van een half thee-kommetje water, zeef dit door een doekje en drinkt het op de nuchtere maag. De derès groeit in het wild, in de warmte en in de koude. Men kan deze blaadjes drogen en dan kan men ze lang bewaren. Gedroogd gebruikt, moet men het anders bereiden; een flinke handvol kookt men met een splitglas water en verkookt dit tot de helft.

Zoogende vrouwen (Bij 't speenen der kinderen) IV.

Wanneer men last heeft van overvloedig zog, gebruikt men het volgende: maakt bladeren van de katjang pandjang fijn en mengt dit met twaalf gram aluin-poeder. Men smeert er dan twee maal per dag de borsten mede in, doch niet de tepels.

Raadgevingen voor zoogende vrouwen.

Gebruikt 's morgens bij het opstaan een kop koffie, waarin een eitje geklutst is. Neemt voor ontbijt een flink bord gort met melk en javaansche suiker. Een uurtje daarna een half gaar eitje met een stuk brood of beschuit.

Om 10 uur een advocaatje, doch met heel weinig Barcelona brandewijn aangelengd.

Om één uur voor het middagmaal, rijst met veel sajor bajem, de bajem wordt in sterke, doch niet vette bouillon gekookt. Men kan hierbij een spiegel eitje, kippen frikadel, bief stuk of ajam pangang of gewone kip eten.

Om 4 uur sago-pap met melk gekookt of sagoambon met goela aren gekookt.

Om 6 uur een glas melk met aerblanda.

Het avond eten bestaat uit een krachtig bordsoep, dat goed flink gebonden is met veel vermicelli, of macaroni, of rijst, of ei.

Ook kan men inplaats van bajem, voor sajor, bij de rijsttafel gebruiken, daon kaktoe, djantong pisang van pisang batoe of kapok, de bladeren van katjang pandjang (de javanen noemen dit lembajong) de rijpe boonen van de koro, de jonge bloestroe vruchten, laboe aer, waloh merah en sawie poetih.

Veel verandering kan men ook hebben in de verschillende meelpuddings, b.v. griesmeel, maisena, zwampudding, dat van tarwemeel gemaakt is. vermicelli, rijst en macaronipudding. Hoofdzaak is, dat er veel groenten en meelkostjes worden gebruikt, met eieren en melk klaar gemaakt.

Als men dorst heeft gedurende den dag of 's nachts, gebruikt rewoeloe meel met temoelawa gekookt of gortewater. Is er niet voldoende zog, gebruikt daon derès thee.

Zoete en gestoofde vruchten moet de zoogende vrouw ook veel eten, dit om de geregelde afgang te bevorderen De zoogende vrouw moet het eten niet te warm gebruiken.

Als de zuigeling veel braakt, moet het zog gezuiverd worden; de vrouw moet dan per dag een 5 stuks djinten bladeren eten, het sap inslikken en de uitgekauwde bladeren uitspuwen. Men behoeft niet in eens de 5 blaadjes te eten, maar nu en dan.

Ook kemangie bladeren zuiveren het zog, tevens werken deze blaadjes zeer kalmeerend op moeder en kind. Heeft de zuigeling last van opgezetheid van maag en buik, dan kan de moeder voor het naar bed gaan, een glaasje anniset drinken. Amandelenmelk, orgeade stroop, werkt zogbevorderend. Boonen, erwten en djagoong zijn ook zogopwekkend, terwijl ze op het beenderengestel van de zuigeling heilzaam werken. Visch, garnalen en kreeft, wekken zog op, maar de baby zal dikwijls moeten overgeven om dit nu te verhinderen, kan men bij het visch eten, het volgende gebruiken: gember of coriander, soenir kemangi, tamarinde of citroen.

Zwangerschap (bevorderen van).

Togee is katjang-idjoe, die half ontkiemd is doordat ze een nacht in het water geweekt is. Het veel eten van togee wordt echter door javaansche vrouwen tegengegaan; volgens haar bevordert dit het zwanger worden.

Als een vrouw zwanger is moet ze veel kankoongbladeren bij wijze van groente eten. Dit werkt zuiverend en kalmeerend.

Zweren I.

Volwassen menschen en kinderen kunnen daon basaran of moerbei-bladeren gebruiken als ze aan zweren en uitslag lijden; een kwart pond dezer bladeren is voor volwassenen voldoende. Men kookt ze met 2 fl. water, verkookt ze tot één en gebruikt deze hoeveelheid gedurende den dag.

Zweren II.

De wortel van de witte kembang teleng of schoentjesbloem wordt gebruikt om het bloed te zuiveren, als men last van zweren heeft. Men kookt eenige wortels met een paar kommetjes water en laat het tien minuten koken. Men heeft twee soorten kembang teleng, met witte en met blauwe bloemen.

Zweren III.

De bladerenmoes van de modjo geneest afzichtelijke zweren, zoowel bij menschen als bij dieren. De ontstoken plekken moeten echter flink gereinigd worden vóór de modjo-bladeren er op gedaan worden. Daon brobos, een onkruid dat tusschen het gras groeit en veel heeft van de klaver, doch niet drie-bladig is maar slechts één blad heeft aan weerszijden van den steel, geneest en rijpt in den kortst mogelijken tijd, circa zes uren, puisten en abcessen; de bladeren worden met adas, poeloesarie en een berguitje gestampt en op de pijnlijke plaats gelegd.

Zweren IV.

of puisten maakt men spoedig rijp met een papje van goela djawa, gele zeep en assem-kawa; mengt dit goed door elkaar en bindt het mengsel op het gezwel.

Zuur in de maag.

Kauwt op 5 blaadjes daon franschman en slikt het sap er van in. Dit gebruikt men 5 minuten na het eten.

Ook het gebruik van alsem is aan te bevelen; $^1/_4$ klein theelepeltje voor elken maaltijd.

Alvorens mijn werk te eindigen, wensch ik nog een en ander mede te deelen over:

Rachitis. (Engelsche ziekte).

In Indië is de behandeling van deze ziekte als volgt:

Gebruik half koemelk, half rijstewater (tadjin) en neem na het gebruik van elk voedsel een lepeltje papaja. Geef het kind 's morgens op de nuchtere maag een theelepeltje „Scot's Emulsion"; is het kind ouder dan drie jaren, dan een grooter lepel.

Geef het kind, vanaf het rijst begint te eten, niets anders dan roode rijst. Is de patiënt ouder dan drie jaar, dan moet hij dikwijls djagonrijst of djagong, katjang-idjoesoep, katjang idjoebeschuiten (satroe) en katjang kedelé-gerechten eten. Geef den kinderen kippenvleesch, goede kepiting of kreeft en oesters; de twee laatste gerechten mogen echter niet in den cholera-tijd gegeten worden. Ook eieren van zee-schildpadden zijn aan te bevelen. Als het kind met slijm geplaagd is, of dikwijls verkouden, make men het volgende middel klaar om in te nemen. Eierschalen, goed van het vliesje ontdaan, worden goed gewasschen en in de zon gedroogd. Men stampt ze dan fijn tot poeder en neemt voor elken keer gebruik een theelepel in het volgende mengsel; een goed geklutste eierdooier, een theelelepeltje honig, een theelepeltje azijn. Deze azijn echter wordt op een bijzondere manier bereid. In een kwart-liter goede wijnazijn doet men 2 lepels rozijnen en 3 smirnavijgen, en laat dit een veertien dagen in een goed gesloten stopflesch in de zon trekken. Als men de azijn goed gezeefd heeft, is ze geschikt om lang bewaard te worden. De poeder van eierschalen, de eierdooier, de honig, de olijf-olie en de azijn, roert men goed dooreen en geeft dit den patiënt dan, in twee keer in een uur tijds, voor het naar bed gaan te drinken. 't Is een hoestmiddel dat ten allen tijde ook op gezonde kinderen wordt toegepast.

Verder moet men den rachitus-lijder 3 of 4 maal per week een theelepel beenderenmeel in het voedsel mengen of een poeder daarvan geven. Beenderenmeel hiervoor maakt men op de volgende manier; soepbeenderen van

den schenkel worden gewasschen en uitgekookt en zoolang aan gloeihitte blootgesteld, tot ze verkoold zijn en dan fijn gestampt. Dit beenderenmeel moet men dan in goed sluitende stopflesschen bewaren.

Den patiënt geve men verder veel radijsjes, lobak en spinazie te eten. De beenen van den lijder moeten elken dag ingewreven worden met arak, waarin akar papaja is getrokken. Zie naar de beschrijving van akar papaja.

Naamlijst der planten afgebeeld in den afzonderlijk uitgegeven atlas.

(Het nummer verwijst naar de afbeelding in den atlas.)

1. Patian Tjina. — Euphorbia thymifolia *Lam.*
2. Patian Kerbo. — Euphorbia pilulifera *L.*
3. Daon Meniran. — Phyllanthus urinaria *L.*
4. Daon Loentas. — Pluchea indica *Less.*
5. Tapah Limah. — Elephantopus scaber *L.*
6. Daon Gagan. — Hydrocotyle asiatica *L.*
7. Daon Landep. — Barleria Prionitis *L*
8. Daon Kerma. — Alternanthera sessilis *R.Br.?*
9. Sono Kling. — Pterocarpus indicus *Willd.*
10. Daon Galing. — Vitis trifolia *L.*
11. Lenglengan. — Leucas linifolia *Spreng.*
12. Daon Intjok. — Plumbago zeylanica *L.*
13. Daon Tjindani. — Santalum album.
14. Tjikal Toelang. — Vitis quadrangularis *L.*
15. Ketoembal. — Glochidion molle *Bl.*
16. Siembar Mendjangan. — Platycerium alcicorne *Gaud.*
17 Daon Lampes. — Ocimum basilicum *L.*
18. Dadap Serep. — Erythrina hypophorus Boerl var. inermis.
20. Lidah Boeaja — Aloë ferox *Mill.*
21. Waroe Lengis-blad. — Hibiscus tiliaceus *L.*
22. Kremie. — Portulacca sp.
23. Waroe Laut. — Hibiscus elatus *Sw.*
24. Daon Woengoe. — Lagerstroemia speciosa *Pers?*
25. Daon Kemaroegan. — Coccinia cordifolia *Cogn.*
26. Daon Pitjah of Kedjie Beling I. — Strobilanthes sp.
27. Daon Iler. — Coleus atropurpureus *Benth.*
28. Reuzen-Legetan. — Spilanthes oleracea *Jacq.*
29. Roode Toeri. — Sesbania grandiflora *Pers.*
30. Daon Miendie. — Melia Azedarach *L.*
31. Daon Kendal. — Ehretia buxifolia *Roxb?*

32. Daon Sarab of Samban Geteh I. — Hemigraphis colorata *Hall. f.*
33. Djarak Iri Pagar of Tjina. — Jatropha Curcas *L.*
34. Daon Oerat. — Plantago major *L.*
35. Sosor Bebek. — Bryphoyllum calycinum *Salisb.*
36. Akar Treba. — Rhinacanthus communis *Nees.*
37. Djatié Blanda. — Guazuma fomentosa *Kunth.*
38. Kedjie of Pitjah Beling II. — Strobilanthes sp.
39. Kedjie Beling III. — Strobilanthes sp.
40. Ketjoebong. — Datura fastuosa *L.*
41. Poelé-boom. — Alstonia spectabilis *R.Br.*
42. Wiedoerie. — Calotropis gigantea *R.Br.*
43. Bakoong Poetih. — Crinum asiaticum *L.*
44. Kellor. — Moringa pterygosperma *Gaertn.*
45. Sambiloto. — Andrographis paniculata *Nees.*
46. Widara Oepas. — Merremia mammosa *Hall f.*
47. Woedani. — Quisqualis indica *L.*
48. Patjé. — Morinda citrifolia *L.*
49. Patjar Djawa. — Lawsonia inermis *L.*
50. Sanket. — Moschosma polystachyum *Benth.*
51. Orang aring. —
52. Sido Goerih. — Sida retusa *L.*
53. Broto wali. — Tinospora Rumphii *Boerl.*
54. Daon Doedoek. — Pteroloma triquetrum *Benth.*
55. Posor. — Graptophyllum hortense *Nees.*
56. Kembang Poekoel ampat. — Mirabilis Jalappa *L.*
57. Indische wilde Kamille. —
58. Kangkoong. — Ipomoea reptans *Poir.*
59. Trengoeli. — Cassia fistula *L.*
60. Gondang. — Ficus variegata *Bl.*
61. Ingoe. — Ruta graveolens *L.*
62. Daon Djinten of Koetjing. — Coleus carnosus *Hassk.*
63. Ketepeng Tjina. — Cassia alata *L.*
64. Paré. — Momordica Charantia *L.*
65. Sirih Gading. — Nyctanthes arbor tristis *L.*
66. Sambodja. — Plumeria acutifolia *Poir.*
67. Terong Ngor. — Solanum sp.
68. Kajoe Oerip. — Euphorbia Tirucalli *L.*

69. Temoe poetih. —
70. Tepong Wijong. — Eupatorium sp. Emilia purpurea Cass.
71. Tandjong boom. — Mimusops Elingi *L.*
72. Daon Franschman. — Eupatorium Ayapanna *Vent.*
73. Daon Basaran. (moerbeiblad). — Morus indica *Rumph.*
74. Pontjo Soedo. — Jasminum quinquenervium *Bl.*
75. Mondo Kakie. — Tabernaemontana coronaria *Willd.*
76. Saga plant. — Abrus praecatorius *L.*
77. Doewet boom. — Eugenia Jambolana *Lam.*
78. Blimbing Woeloh. — Averrhoa Bilimbi *L.*
79. Sawie Lemah of wilde mosterd. — Brassica nigra *Koch.*
81. Koemis Koetjing of Remoedjong. — Orthosiphon stamineus *Benth.*
82. Gempoor Watoe. — Strobilanthes sp.
83. Nogosarie. — Mesua ferra *L.*
84. Bloestroe. — Luffa acutangula *Roxb.*
85. Radja Sor of Redjoso. — Elaeocarpus grandiflorus *Sm.*
86. Modjo. — Aegle Marmelos *Corr.*
87. Loro Woedoel. — Eranthemum? spec.
88. Kemangie. — Ocimum Basilicum *L. var.*
89. Waloh. — Lagenaria vulgaris *Ser.*
90. Sambang Darah of Sambang Geteh II. — Excoccaria ficolor *Hassk.*
91. Gambir Oetan. — Jasminum sp.
92. Semboong plant. — Blumea balsamifera *D. C.*
93. Sereawan plant. — Tinomiscium sp.
94. Daon Ngo of Ngokilo (Ketjie Beling). — Strobilantes sp.
95. Samban Tjolok. — Aerva sanguinolenta *Bl.*
96. Tremboekoe. — Hypoestes sp.
97. Remek Geteh. — Stachytarpheta mutabilis *Vahl.*
98. Daon Srigie. —
99. Semboong Oetan. —
100. Tabak. — Nicotiana Tabacum *L.*
101. Indigo. — Indigofera sp.
102. Salam of Indisch Laurierblad. — Eugenia polyantha *Wight.*
103. Ligoendie. — Vitex trifolia *L. f.*
104. Pitjiesan. — Polypodium nummulariaefolium *Sw.*
105. Dempol lelet. — Breynia? spec.

106. Sengani of wilde Rhododendron. Melastoma spec.
107. Kedawoong. — Parkia biglobosa *Benth.*
108. Roempoet Djarem (dwerg klaver). —
109. Laboe kenti of aer. — Lagenaria idolatrica *Ser.*
110. Gevlekte arrowroot. — Maranta spec.
111. Daon Brobos. — Aneilema diversifolium *Hassk.*
112. Papaja Gantoong. — Carica papaja *Linn.*
113. Djamboe Biedjie of Kloetoek. — Psidium Guajava *Linn.*
114. Sirih. — Chavia Betle (*L.*) *Miq.*
115. Sinté of reuzen Caladium. — Alocasia macrorrhiza *Schott.*
116. Tebelean. — Lantana Camava *Linn.*
117. Boeah tempajang. — ? Sterculia macropoda (*Miq.*) *Hock.*
118. Gendola. — Basella rubra *L.*
119. Boeah Nona. — Anona reticulata *Linn.*
120. Delima poetih. — Punica Granatum *Linn.* var. albescens.
121. Daon Derés. — Pouzolzia Indica. Gaud, var. Angustifolia Weddell.
122. Legetan warak. —
123. Kajoe angin of boommos. — Usnea barbata. —
124. Ganjong of wilde canna. — Canna indica *Linn.*
125. Chineesche vuurlelie. —
126. Poeloetan. — Urena labota *Linn.*
127. Kapas taoen. — Gossypium arboreum *Linn.*
128. Waloh Djapan. —
129. Patjar Tjina. — Aglaia odorata *Lour.*
130. Bajem doeri. — Amaranthus spinosus *Linn.*
131. Pegagan oetan of emboen. —

INDEX.

	Blz.
Aardappelen.	3
Annanas.	3
Bereiding van Annanas-sap.	4
Arènpalm.	5
Arowroot.	7
Agar-agar.	7
Andijvie.	8
Anijs of adas.	8
Asperges.	8
Bajem.	8
Blimbing.	9
Bloestroeh.	9
Boeah-nona.	10
Boewah-bidara of Widara of Doro.	10
Bakoeng.	11
Brotowali.	11
Blinjo-boom.	11
Boewah-tempajang.	12
Bidara-laut. Bidara pait.	12
Bidara of Widara-oepas.	12
Boonen- of Korrosoorten.	13
Brambang sabrang.	13
Benglé-wortel.	14
Bligoe.	14
Citroen.	15
Djamboe.	16
Doekoe.	17
Djoewet of djamblang.	17
Delima.	17
Doerian of doeren.	18
Djeroek.	18
Djamoor (Fungi, Paddestoel, Champignons).	19
Dadap serep.	20
Daoen doedoek.	20
Djatie-blanda.	21
Djarak.	21
Daoen djinten.	22
Djinten of Komijn.	22
Daoen deres.	22
Djogo Soekon, o. g. Djo Kling.	23
Djadap.	23
Djinitrie.	23
Djenkol.	23
Dringoe.	23
Dempollelet.	24
Djoeng rahab.	24
Frambozen (wilde).	25
Fenkel.	25
Gempor Watoe.	25
Gagan daon, Pegagan, Antanan, Kakie koeda, Patjol Gowang.	26
Galing daon.	26
Gondang.	27
Gambir oetan.	27
Ganjong.	28
Gendola.	28
Gember.	29
Gondoroso.	29

	Blz.
Gandaria.	29
Gadoeng.	30
Gardamon (Cardamom).	30
Geranium.	31
Gambir.	31
Intjok.	31
Ilèr.	32
Ingoe (Wijnruit).	32
Indigo.	33
Katjang.	33
Ketella djastroh of tanah.	37
Ketella poehoen of Obie prantjies.	37
Klapper. Cocos-noot.	38
Kemirie.	40
Koenir. Koenjit of Kurkuma.	41
Koentjie.	42
Kentjoor.	42
Koentjie pepet.	42
Koenir poetih.	43
Kapulaga.	43
Ketjombrang.	44
Kèpèl.	44
Kèlor.	44
Komkommer.	45
Knoflook of bawang poetih.	45
Kaneel, Kajoe-manis, Djangan.	46
Kruidnagels.	46
Ketoembar of Koreander.	47
Kemoekoes of Staartpeper.	47
Kenarie.	47
Ketan.	48
Kangkoeng.	48
Kedawong.	48
Kemangie.	49
Ketjipir.	49
Kloewa, Poetjoeng.	49
Klengkeng.	50
Koffie.	50
Kapok of Randoe.	51
Ketapang.	51
Kesemek.	51
Kajoe-poetih.	51
Kedondong-boom.	52
Ketepeng-tjina.	52
Ketepeng-kerbo.	52
Koemis Koetjing.	53
Ketjie of Ketjie-bling.	53
Ketjoeboeng.	55
Ketjoeboeng (bereiding van)-olie.	55
Kapas-tahoen.	55
Kemarogan.	56
Ketoembel.	56
Kananga.	56
Kendal-boom.	57
Kembang-poekoel-ampat.	57
Kamillen (Indische).	57
Kemoening.	58
Kermah.	58
Kembang sepatoe.	58
Kajoe poelosari.	58
Kajoe rapat.	59
Kajoe timor.	59
Kajoe sintok.	59
Kajoe setjang.	59
Kajoe anjang.	60
Kembang lawang.	60
Klobet, Waron, Kelabet.	60
Karangbang of Boenga-Karang.	60
Klemba.	61
Kajoe tjendana of sandelwood	61

	Blz.		Blz.
Kajoe mesojie.	61	Nangka.	74
Kiempol, Tales, Koladi, Lompong, Loemboe.	61	Nam-nam.	74
Lempoejang.	62	Notemuskaat	75
Laos of Langkoewas.	63	Nogosarie.	76
Lombok tjabé of Spaansche peper.	63	Ngo of Ngokilo.	76
Lobak.	64	Orang-aring.	76
Lerak of Rerak.	64	Oerat (daon) of Weegbree.	77
Lampes, Roekoe-roekoe.	65	Obie of jav: Aardappel of Kentang djawa.	77
Lenglengan.	65	Pisang of banaan.	77
Ligoendi.	65	Papaja of Katès.	80
Lidah boeajah.	66	Patjé.	81
Legetan.	66	Peterselie.	82
Loro-woodoel.	66	Postelein.	82
Landep.	67	Peté.	83
Lo-boom.	67	Peper.	83
Laboe Kenti of Aer.	67	Paré.	83
Lobi-lobi.	67	Pinang, Djambé.	84
Lelie-soorten.	68	Poko of Pepermunt.	84
Manggistan.	69	Patjar-djawa.	84
Mangga.	70	Patjar-tjina.	85
Modjo.	70	Penawar-djambé.	85
Meniran.	71	Poelé-boom.	85
Mosterd (wilde) of Sawie lemah.	71	Ploso of plasa.	86
Mondo Kakie of Kembang Mantega.	72	Patian tjina.	86
Miendie of tjikra-tjikrie.	72	Patian Kerbo.	86
Moengsie-arab of worm-kruid.	72	Posor.	87
Moengsie.	72	Poeloetan.	87
Mesojie.	73	Pitjisan.	87
Moerbei-plant.	73	Rijst.	87
Moerma-daging.	73	Ramboetan.	89
Moendoe.	73	Radijs.	90
Menjan-madoe.	74	Ramenas.	90
		Randoe allas (Wilde Kapokboom).	90
		Remboeloeng, Rembijo, Pohon Sagoe.	91

	Blz.
Radjasor of Redjoso.	91
Roekem.	91
Remèh-getèh.	91
Rozen.	92
Roempoet djarem of Dwergklaver.	92
Roepoet lempoejangan.	92
Roempoet teki.	93
Roempoet oerang-oerangan.	93
Selderij.	93
Sawie.	93
Salak.	94
Sirkaja.	94
Samangka.	94
Sawo-manila.	95
Sawo-djawa.	95
Salam (indisch laurierblad).	95
Sarangan (Wilde Kastanje).	96
Sereh.	96
Saga-manis.	96
Sirih.	97
Sirih-gading.	97
Semboong.	97
Semboong-lemah of oetan.	98
Sambiloto.	98
Sono Kling of Sono Kembang.	99
Sangket-Sangkètan.	99
Sida goerih.	99
Sengganie.	190
Samban tjolok.	100
Sambodjo.	100
Selaséh-Selaséh.	100
Siembar mendjangan.	101
Sosor bebèk.	101
Sarab of Sambang-getèh.	101
Sarab-darah of Sambang-getèh II.	102
Sereawan-plant.	102
Sintok.	102
Semanggie Goenoeng.	102
Sroeni of Aster L.	103
Sidawajah.	103
Suikerriet of teboe.	103
Sangkal toelang.	104
Salade.	104
Soerèn.	104
Synanthereeën (duizendblad).	105
Thee.	105
Terong.	106
Terong-ngor.	106
Terong-blanda.	106
Tomaten.	107
Tjermai.	107
Tabak.	108
Toeri.	108
Trengoeli.	108
Tandjong-boom.	109
Tapak-liman.	109
Tjikal-toelang.	110
Tremboekoe.	110
Tembelekan (Tembléan).	110
Tempong Wijong.	111
Tjampaka poetih.	111
Tjangkring.	111
Tjabé.	111
Tegari.	112
Traté.	112
Trawas.	112
Tai-oeler-sowo.	112
Temoe-lawa.	113
Temoe-poetih.	113

	Blz.
Temoe-lalap of Koenir-poetih.	114
Temoe-latie.	114
Temoe-irèng of temoe item.	114
Temoe-giring.	114
Temoe-Koentjie.	115
Troesi of Kopersulphaat.	115
Tawas of Aluin.	115
Toempeng.	115
Tai (Kajoe).	115
Tamarinde of Assem.	116
Tamarinde (bereiding van) Assem Kawa.	116
Tamarinde-stroop.	117
Uien.	118
Vijgen.	118
Varens.	118
Pakis adji (Varensoort).	119
Vanille.	119
Vlier (indische).	119
Vogelnestjes.	119
Waroe-lengis.	120
Waroe-laoet.	120
Widoeri.	120
Woedani.	121
Woengoe.	121
Widara oepas.	122
Waloh.	122
Waloh of laboeh djapen.	123
Woeni.	123
Worteltjes.	123
Widjen.	123
Zuurzak.	124
Zuring.	124

Index op aanwijzingen v/h. gebruik van verschillende planten, kruiden etc.

	Blz.
Abcessen (I-IV).	125
Abcessen (in den mond).	126
Asthma (I-IV).	126
Aangezichtspijn.	127
Bedwateren.	127
Beenen (gezwollen).	127
Beten (vergiftige) (I-VI).	128
Blaas-aandoening.	129
Blaas (Kouvattingen op de) (I-III).	129
Blaasziekte.	130
Bleekzucht.	130
Bloedspuwing (I-VI).	130
Bloedstorting (I-III).	131
Bloedvloeiing (I-IV).	132
Bevalling.	133
Bloedzweer.	133
Bof (I-IV).	133
Borst. (I-IV).	134
Brandwonden (I-III).	135
Breken (ledematen).	135
Bronchitis.	136
Buikziekte.	137
„ , hevige persingen, afgang vaak achter elkaar, slechts bloed en slijm zonder stof.	148
Buikziekte, persingen.	149
„ , vellen, b/d afgang.	150
„ , bij volwassen personen.	154
„ , tengevolge van malaria.	161

	Blz.
Buikziekte, dysenterie en hemorrhoiden.	162
Buikloop, waarbij bloed en slijm.	162
Buikloop, van langen duur, etc.	163
„ , niet te stoppen, etc.	164
„ , 's morgens.	164
Dysenterie.	165
Buikziekte, koorts i/d buik.	166
„ , harde stof etc.	169
„ , door slecht drinkwater.	171
„ , door kou-vatten.	171
Buikziekte.	171
Bloedafgang.	173
Buikloop, voortdurende diarrhee.	175
Buikziekte, dysenterie etc.	176
„ , bloed- en slijmafgang, etc.	177
Buikloop.	180
Buikziekte, bloed en dunne afgang.	181
„ , bloedaf. door hemorr:	181
„ , verschillende recepten, etc.	182
Cholera.	185
Kalmeermiddel.	186
Diphteritis, I-II.	187
Dorens, in den voet.	187
Eczema.	188
Eeltwonden, I-II.	189
Eetlust, I-IV.	189
Fondement.	191

	Blz.
Fijt, I-III.	191
Gal, I-III.	192
Galkoortsen, I-II.	193
Galsteen, I-V.	194
Galsteenlijders, leefregel voor.	195
Gassen.	197
Geelzucht, I-III.	197
Gewrichten.	198
Gezwellen, I-VI.	199
Haar, Verzorging van het.	201
Haar, uitvallen van het.	202
Haargroei, I-IX.	203
Hartkloppingen.	205
Hartkwaal.	206
Heeschheid, I-IV.	206
Hemorrhoiden.	208
Hemorrhoiden, leefregels.	208
Hemorrhoiden, I-VI.	210
Hitte in het lichaam, I-II.	212
Hoest, I-XIV.	212
Hik.	217
Hoofdpijn, I-VI.	217
Huiduitslag, I-III.	219
Inslapen, moeilijk.	220
Jeuk.	220
Kalmeer-middel.	186
Keel-abces.	220
Keelpijn.	220
Klem.	220
Kiespijn. I-IV.	221
Knobbelgezwellen.	221
Knokkelkoorts.	222
Krampen, na de bevalling.	222
Koorts, I-XIV.	222
„ , middelen tegen.	225
„ , inwendige zweren.	231

	Blz.		Bzl.
Kouvatten.	232	Opgeven, fluimen.	259
Kramphoest.	232	Panoe, bruine en witte.	295
Kraamkoortsen, I-II.	233	Persingen.	260
Kraamvrouwen.	239	Podagra.	260
Leverziekte.	239	Pokken, Spaansche- of patéh.	261
Lever, I-III.	236	Pokken, apen.	262
Lintworm, I-II.	237	„ , water- en echte.	263
Loomheid, I-II.	237	Puistjes, I-III.	264
Maagkrampen, I-VI.	238	Puisten, in het gezicht.	265
Maagzweren.	239	Rheumatiek, I-VII.	265
Maaien, I-XI.	239	Rheumatiek, in de lendenen, etc.	266
Moeraskoortsen.	242	Rachitis.	322
Malaria, I-V.	242	Ringworm.	267
Malaria, hevige aanval.	245	Roos.	270
Mazelen.	245	Rimpels.	270
Menstruatie, etc.	246	Scherven, in den voet.	271
Miltpijnen.	249	Schurft, blauwe- of zwarte.	271
Miskraam, begin van.	249	Schurft, I-II.	271
Mondbloeding.	249	Slapeloosheid, I-III.	272
Mond, onaangename lucht.	250	Spieren, slapte in de.	272
Mondspoeling.	250	Spit, I-II.	272
Navel.	250	Sproeten.	273
Na-weeën, I-III.	251	Steen in de blaas.	273
Negen-oog.	251	Indische Spruw.	274
Neusbloeding, I-III.	251	Spruw, Indische, I-V.	280
Niersteen, I-III.	252	Spruw, in den mond, I-V.	281
Nierziekte, I-III.	253	Spijsvertering, slechte.	282
Nierkoliek.	254	Steenpuisten, I-III.	384
Ontlasting, etc.	255	Stuipachtige kinderen.	384
Oorpijn, I-IV.	257	Stuipen.	284
Oorpijn, suizingen, I-II.	257	Behandeling van stuipen.	215
Oorzweren.	258	Stijve nek.	287
Oorklieren.	258	Suikerziekte, I-IV.	287
Oogpijn en oogziekte.	258	Tanden-krijgen I-II.	289
Onaangename adem.	259	Tering, I-V.	289
Onrustige slaap.	259		
Opzetting der amandelen.	259		

	Blz.
Transpireeren.	290
Transpireeren, onaangename lucht b/h., I-III.	291
Transpireermiddel, I-IX.	291
Typhus, I-VII.	294
Uitslag, I-IV.	295
Uitslag, galzweren.	296
Uitslag op het hoofd.	296
Urineeren.	297
Urineeren met bloed, I-III.	297
Urineeren met bloed tengevolge van venerische ziekten.	298
Urineeren, uitwendig gebruik.	298
Urineeren, niet kunnen, I-II.	298
Urineeren, moeilijk, I-III.	299
Urineeren, pijnlijk.	299
Vergiftiging, I-IV.	300
Vergiftiging, door bedorven voedsel.	300
Vischvergiftiging.	301
Vermageringskuur.	301
Vervetting.	301
Vloeiingen, gedurige.	301
Verzakking van de baarmoeder, I-III.	302
Verzwakten.	303
Verzwikking, I-VII.	303
Vlekken in het aangezicht.	304
Waterzucht, I-III.	304
Windkoliek, I-II.	305
Witte vloed, I-XII.	306
Wonden, I-VIII.	311
Wonden, schramwondjes.	314
Wormen, I-IV.	314
Wratten, I-II.	315
Zenuwachtigheid, I-II.	316
Zenuwachtighuilen.	316
Zenuw-hoofdpijn, I-III.	316
Zenuw-toevallen.	317
Zoogende vrouwen, I-IV.	317
Raadgevingen voor zoogende vrouwen.	
Zwangerschap, bevorderen van.	320
Zweren, I-IV.	321
Zuur in de maag.	321
Naamlijst der planten afgebeeld in den afzonderlijk uitgegeven atlas.	324